

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สิกขาบทปริทัศน์: ศึกษาข้อถกเถียงและการตีความคิลในพระพุทธศาสนา

Sikkhapada Review: controversies and interpretations study

Ofsilāin Buddhism

โดย

พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760101

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สิกขาบทปริทัศน์: ศึกษาข้อถกเถียงและการตีความศิลป์ในพระพุทธรศาสนา

Sikkhapada Review: controversies and interpretations study

Ofsilāin Buddhism

โดย

พระมหามิตร รฐิตปญโญ, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหจุลลนกรรราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาจุฬาลงกรรราชวิทยาลัย

MCU RS 610760101

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรรราชวิทยาลัย)

Research Report

Sikkhapada Review: controversies and interpretations study
of silā in Buddhism

By

Phramaha Mit Thitapanno, Asst.Prof. Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University khonKaen Campus

B.E/2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760101

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	ศึกษาบทปริทัศน์: ศึกษาข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธศาสนา
ผู้วิจัย:	พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ผศ.ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑. เพื่อศึกษาปาริสุทธิศิลป์ในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษาประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธศาสนา ๓. เพื่อปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า ปาริสุทธิศิลป์ในพระพุทธศาสนา: ศิลปะสำหรับภิกษุสงฆ์ ๔ ประเภท เรียกว่า ปาริสุทธิศิลป์ หมายถึง ศิลปะเป็นเครื่องให้บริสุทธ์ หรือความประพฤติบริสุทธ์ที่จัดเป็นศิลปะ ๔ ประการ คือ ๑. **ปาฏิโมกข์สังวรศิลป์** คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๒. **อินทริยสังวรศิลป์** คือ ความสำรวมอินทริย ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรม ๓. **อาชีวะปาริสุทธิศิลป์** คือ ความบริสุทธ์แห่งอาชีวะ และ ๔. **ปัจจัยสันนิสิตศิลป์** คือ การใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ เพื่อไม่ให้เกิดการบริโภคนั้นเป็นไปตามตาตัณหา

ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธศาสนาพบว่า การถกเถียงมีทั้งส่วนที่เป็น พุทธบัญญัติอันเป็นข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้น เพื่อป้องกันความเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดและส่วนของอภิสมจารเป็นการเกิดขึ้นจากขนบธรรมเนียมที่ทรงปฏิบัติสืบทอดกันมา การเกิดขึ้นของอภิสมจารก็เพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงาม การถกเถียงนั้นไม่ได้มีแต่เพียงในปัจจุบันเท่านั้น แม้แต่ในพุทธกาลก็ังมีการถกเถียงเรื่องพระธรรมวินัยกันเช่นกัน

ปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธศาสนาพบว่า การบัญญัติสิกขาบทในพระพุทธศาสนาเช่นนี้ก็เพื่อใช้เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ เป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ และเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความตั้งมั่น เมื่อใดที่ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็นำเอาบทบัญญัติไว้สำหรับมาคอยตรวจสอบเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ เป็นกระบวนการแห่งการได้สวน สอนสวน พิจารณาตรวจสอบ ปรับโทษสำหรับผู้ทำความผิด

Research Title : Sikkhapada Review: controversies and interpretations study of silā in Buddhism

Researcher: Asst.Prof. Dr. Phramaha Mit Thitapanyo

Department: Mahachulalongkornjavidyalaya University khonKaen Campus

Fiscal Year: 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objective of the research that 1. To study the Parisuddhi-sila in Buddhism. 2. To study the Issues Controversy and interpretation of the precepts. 3. To study Sikkhapada Review: controversies and interpretations study of silā in Buddhism.

The research found that Parisuddhi-sila in Buddhism: There are four practices for the monks that 1) Parisuddhi-sila: morality consisting in purity; morality for purification; morality of pure conduct. 2) Patimkkhasamvara-sila: restraint in accordance with the monastic disciplinary code. 3) Indriyasasamvara-sila; restraint of the senses; sense-control. 4) Ajivaparisuddhi-sila: purity of conduct as regards livelihood.

Controversy is a part of it. The Buddhist scriptures had created by the Buddha. The Buddha had created the rule for prevent damage and the blame abusive monk. But the rules (Aphisamacara) about the decent conduct, it have don by traditional practice. The rules (Aphisamacara) about the decent conduct, it comes for good deed of monks. The Controversies is not only present but also in the Buddhist era, there is a debate about the discipline as well.

The Issues Controversy and interpretation of the Buddhist precepts that the prevention of Buddhism in this way is forbidden for monks. The Buddhist Categorization in Buddhism like this, it is used as an interdiction for monks. It is the principle of Sangha and being Buddhism. Whenever monks make some mistake. They will take the provisions to check for judgment. It is a process of inquiry into gardening, Condemnation for wrongdoers.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ ๒๕๖๐ ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ให้การสนับสนุนในการทำผลงานด้านการวิจัยของบุคลากรของรัฐ

ผู้วิจัยขอขอบคณะกรรมการวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันที่สำคัญยิ่งต้องขอกราบขอบพระโสภณพัฒนบัณฑิต รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นหรือ รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ที่ให้การสนับสนุนในการให้แนวคิดด้านการวิจัยและส่งเสริมให้บุคลากรได้มีผลงานด้านการวิจัยเพิ่มมากขึ้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ที่ให้ข้อมูลหรือเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในด้านข้อมูลเป็นอย่างดี

รายงานการวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จลงไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากทุกท่านดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นนั้น ถ้าว่ทุกท่านเป็นผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

หวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานวิจัยฉบับนี้คงเป็นประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการ และการพัฒนาเอกสารการเรียนการสอนต่อไปในอนาคต

พระมหามิตร ฐิตปญโญ,ผศ.ดร.

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

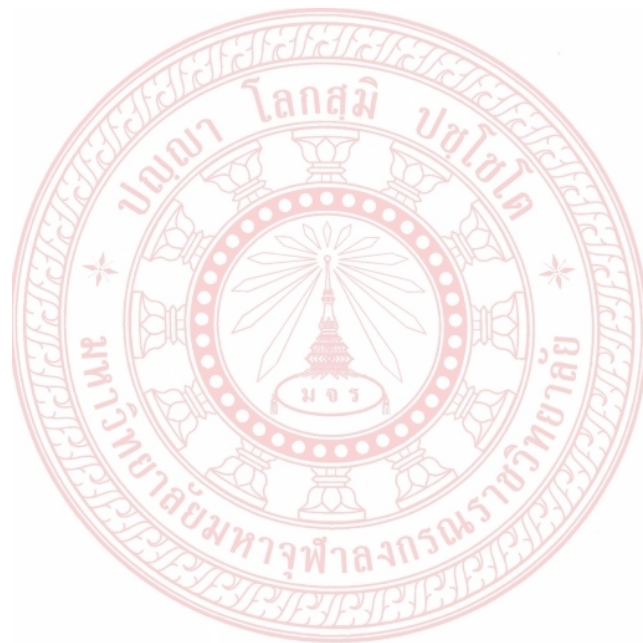
สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	๕
๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๕
๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร.....	๕
๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	๕
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล.....	๑๒
๑.๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๒
๑.๖.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๒
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๓
บทที่ ๒ ปาฐกถาศิลในพระพุทธศาสนา.....	๑๔
๒.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติ.....	๑๔
๒.๒ ความหมายของวินัย.....	๑๗
๒.๓ ความสำคัญและการบัญญัติพระธรรมวินัย.....	๑๘
๒.๓.๑ ความสำคัญของพระธรรมวินัย.....	๑๘
๒.๓.๒ การบัญญัติพระวินัย.....	๑๙
๒.๔ ประเภทของวินัย.....	๒๐
๒.๔.๑ ปาฐกถาศิล.....	๒๑
๒.๔.๒ อินทริยสังวรศีล.....	๒๔
๒.๔.๓ อาชีวนิสิกขา.....	๒๕
๒.๔.๔ ปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๒๖
๒.๔.๔.๑ ความหมายของปัจจัย ๔.....	๒๗
๒.๔.๔.๒ ความหมายของการบริโภคปัจจัย ๔.....	๓๒
๒.๔.๔.๓ จุดมุ่งหมายของการบริโภคปัจจัย ๔.....	๓๓
๒.๔.๔.๔ คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการบริโภคปัจจัย ๔.....	๓๗

๒.๔.๔.๕ กรณีตัวอย่างการบริโภคปัจจัย ๔ ในสมัยพุทธกาล.....	๔๐
๒.๕ ประโยชน์ของปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา.....	๔๖
๒.๖ โทษจากการล่วงละเมิดปาริสุทธิศีล.....	๔๗
๒.๗ สรุป.....	๔๘
บทที่ ๓ ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา.....	๔๙
๓.๑ ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา.....	๔๙
๓.๒ ข้อถกเถียงและการตีความศีลของนครโกสัมพี.....	๕๐
๓.๓ ปาฏิโมกขสังวรศีล.....	๕๔
๓.๓.๑ ข้อถกเถียงและการตีความศีล ๑๕๐ ข้อ.....	๕๗
๓.๔ อินทริยสังวรศีล.....	๖๒
๓.๕ อาชีวปาริสุทธิศีล.....	๖๓
๓.๖ ปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๖๕
๓.๖.๑ การพิจารณาการใช้จีวรในปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๖๖
๓.๖.๒ การพิจารณาบิณฑบาตในปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๖๗
๓.๖.๓ การพิจารณาเสนาสนะในปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๖๙
๓.๖.๔ การพิจารณาคิลานเกสัชในปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๗๑
๓.๗ การตีความศีล ศีล ๕.....	๗๕
๓.๘ ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา.....	๗๘
บทที่ ๔ ปรัชญาประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา.....	๘๔
๔.๑ ปาฏิโมกขสังวรศีล.....	๘๔
๔.๒ อินทริยสังวรศีล.....	๙๓
๔.๒.๑ ความสำคัญของอินทริยสังวร.....	๙๔
๔.๒.๒ อินทริยสังวรกับการดำรงชีวิตประจำวัน.....	๑๐๒
๔.๒.๓ การดำเนินชีวิตอยู่กับอินทริยสังวร.....	๑๐๓
๔.๒.๔ ประโยชน์ของการมีอินทริยสังวร.....	๑๐๕
๔.๒.๔.๑ สำหรับสมณะเพศ.....	๑๐๕
๔.๒.๔.๒ สำหรับบุคคลทั่วไป.....	๑๐๕
๔.๒.๕ โทษของการขาดอินทริยสังวร.....	๑๐๖
๔.๓ อาชีวปาริสุทธิศีล.....	๑๐๗
๔.๓.๑ อาชีวะที่บริสุทธ์.....	๑๐๙
๔.๓.๒ อาชีวะที่บริสุทธ์สำหรับบรรพชิต.....	๑๑๐
๔.๓.๓ อาชีวะที่บริสุทธ์สำหรับคฤหัสถ์.....	๑๑๕
๔.๓.๔ อานิสงส์แห่งอาชีวปาริสุทธิศีล.....	๑๒๑
๔.๔ ปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๑๒๒
๔.๔.๑ การพิจารณาจีวรในปัจจัยสันนิสิตศีล.....	๑๒๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล.....	๑๒๗

๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๗
๕.๒	อภิปรายผล.....	๑๓๕
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๖
	บรรณานุกรม.....	๑๓๗
	ภาคผนวก.....	๑๔๑
	ภาคผนวก ก บทความ.....	๑๔๒
	ภาคผนวก ข สรุปโครงการวิจัย.....	๑๕๓
	ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย.....	๑๖๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้คำย่อ

อักษรย่อในงานวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬา เตปิฎกั พุทธศักราช ๒๕๐๐

พระไตรปิฎกภาษาบาลี

ที.สี.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขนธวคคปาลี (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาลี (ภาษาบาลี)
อภ.ป.	(บาลี) =	อภิธมมปิฎก	ปฏจานปาลี	(ภาษาบาลี)

พระไตรปิฎกภาษาไทย

พระวินัยปิฎก				
วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิมังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธ์วรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปัธิปณณาสก์ (ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
สั.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)
สั.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	ขันธวรรค (ภาษาไทย)
สั.สพ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	สหายนวรรค (ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	ฉกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.เอกาทศก.(ไทย)=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกาทศกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุดตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ข.ป. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) =	อภิธัมมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)
อภิ.ย. (ไทย) =	อภิธัมมปิฎก	ยมก		(ภาษาไทย)
อภิ.ป. (ไทย) =	อภิธัมมปิฎก	ปิฎฐาน		(ภาษาไทย)
อรรถกถาภาษาบาลี				
ขุ.จ.อ. (บาลี) =	ขุททกนิกาย	สัทธมมปฺปชฺโชติกา	จุฬนิตเทศอรรถกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาภาษาไทย

วิ.อ. (ไทย) =		สมันตปาสาทิกา	วินัยปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย) =	มัชฌิมนิกาย	ปัญจสุทนี	มูลปณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สํ.ข.อ. (ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	ชั้นธรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย) =	อังกุตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	ติกนิบาตรอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ.(ไทย) =	อังกุตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	เอกกนิบาตรอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรีคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จรียา.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	จรียาปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสสภาษาไทย

วิสุทฺธิ. (ไทย) =		คัมภีร์วิสุทฺธิมรรคแปล		(ภาษาไทย)
ฎีกาภาษาไทย				
ม.ฎีกา. (ไทย) =		มณิทีปฎีกา		(ภาษาไทย)

๒. การระบุหมายเลขและคำย่อ

การระบุหมายเลขและคำย่อพระไตรปิฎก ปกรณ์วิเสส อรรถกถาแลฎีกาในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๒๓๔/๗๗. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคปาลี (ภาษาบาลี) พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๒๓๔ หน้า ๗๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๖/๒๑๖. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย) พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๔๘๖ หน้า ๒๑๖ เป็นต้น อรรถกถา อังอิงอรรถกถาภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ พุทธศักราช ๒๕๓๕ รูปแบบการ อังอิงขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/หน้า ตัวอย่าง เช่น อภิ.วิ. (บาลี) ๔๗/๒๐๐. หมายถึง อภิธมมฎกเถา วิงควณณนา สมโหมวินทนี (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๔๗ หน้า ๒๐๐ เป็นต้น

อรรถกถาภาษาไทยใช้พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหายานมหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕ รูปแบบการอังอิงขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ภาค/หน้า ตัวอย่าง เช่น อภิ.วิ. (ไทย) ๒/๑/๔๑๑ หมายถึง อภิธรรมปิฎก สมโหมวินทนี วิงคว์อรรถกถา (ภาษาไทย) เล่ม ๒ ภาค ๑ หน้า ๔๑๑ หากเล่มใดไม่มี “ภาค” จะแทนด้วย เครื่องหมาย-, หากเล่มใดมี “ตอน” เพิ่มขึ้นมาด้วยจะใส่วงเล็บไว้หลังภาค

ปกรณ์วิเสส อังอิงปกรณ์วิเสสภาษาไทยฉบับมูลนิธิมหาวิทยาลัย คือ คัมภีร์วิสุทธิมรรคแปรรูปแบบการอังอิงขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยภาค/ตอน/หน้า ตัวอย่าง เช่น วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๑๔-๑๕. หมายถึง วิสุทธิมรรคแปล (ภาษาไทย) ภาค ๑ ตอน ๑ หน้า ๑๔-๑๕ เป็นต้น

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้อบัญญัติที่พระองค์ทรงตั้งเริ่มต้น เรียกว่า มূলบัญญัติ ข้อบัญญัติที่ทรงตั้งเพิ่มเติมภายหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ รวมมূলบัญญัติและอนุบัญญัติเข้าด้วยกัน เรียกว่า สิกขาบท ดังนั้น สิกขาบทข้อหนึ่งๆ อาจมีหลายอนุบัญญัติก็ได้ เช่น สิกขาบทปรารภคณะโกชนคือรับนิมนต์ออกชื่อของกินแล้วรวมกันฉันเป็นหมู่ ก็ทรงผ่อนให้ตามคราว เช่นในคราวเจ็บป่วย ในคราวทำจิวร ในคราวเดินทาง ในคราวอตัดัด หรือในคราวนิมนต์ของพวกสมณะด้วยกัน เป็นต้น เมื่อเกิดเหตุขึ้นแล้วจึงมีการตั้งพระบัญญัติ โดยพระองค์จะตรัสสั่งให้ให้ประชุมสงฆ์และตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ยอมรับ แล้วทรงชี้โทษแห่งการประพฤติ แล้วจึงทรงตั้งพระบัญญัติห้ามเพื่อไม่ให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป โดยวางโทษให้ปรับอาบัติไว้หนักบ้าง เบาบ้าง แล้วแต่กรณี

สิกขาบทจึงเป็นข้อห้ามและข้ออนุญาตแห่งพระวินัยบัญญัติอันเป็นหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติแก่พระภิกษุและภิกษุณีที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา การบัญญัติสิกขาบทก็เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติรวมกันเพราะคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้น ย่อมมาแต่ชั้นวรรณะที่ต่างกัน เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้ามาบวชแล้วก็ควรจะมีข้อปฏิบัติที่เสมอภาคกันไม่มีความเหลื่อมล้ำในข้อปฏิบัติ จะมีอยู่บ้างก็คงเป็นการนับถือกันด้วยอาวุโสหรือตามพรรษาที่บวช แต่การบัญญัติสิกขานั้นพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติตามความต้องการที่จะให้เป็นไป แต่พระพุทธเจ้าทรงอาศัยเหตุที่เกิดแก่พระภิกษุหรือเหตุแห่งการกระทำที่พระภิกษุกระทำที่ใ้ใช้การสร้างศรัทธาให้เกิดแต่กลับเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมถอยแห่งศรัทธา ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติสิกขาบทขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและความเป็นระเบียบของสาวก

อีกประการหนึ่งการบัญญัติสิกขาบทก็เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการประพฤตินอกรัตนนกรอยอันจะก่อให้เกิดความเสียหาย และควบคุมความประพฤติของสาวกให้มีความเรียบร้อยน่าเลื่อมใส คำว่า บทบัญญัติในทางพระวินัยของพระพุทธศาสนาเรียกว่า สิกขาบทเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ สิกขาบทเหล่านี้แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ **อาทิพรหมจริยกาสิกขา** และ **อภิสมาริกสิกขา**

อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบทบัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณาเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์

อภิสมาริกสิกขา หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาทและความเป็นอยู่ที่ตั้งงามสำหรับชักนำความประพฤติ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ตั้งงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป^๑

^๑พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

สิกขาเป็นบพัญญัติสำหรับภิกษุมี ๒๒๗ สิกขาบพ บพัญญัติสำหรับภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบพ สิกขาบพเหล่านี้มาในในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุก กิ่งเดือน

บพัญญัติสำหรับภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบพที่มาในพระปาติโมกข์แบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕ อธิกรณ สมณะ ๗

สิกขาบพที่มาในพระปาติโมกข์นั้นปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติ คือ ระบุ อาบัติโดยตรง ๔ กอง ได้แก่ปาราชิก สังฆาติเสส ปาจิตตีย์ทั้งที่เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์และสุทธิก ปาจิตตีย์และปาฏิเทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบุไว้โดยตรงอีก ๓ กอง ได้แก่ ฤตถัจจย ทุกกฏ ทุพภาสิต

สิกขาบพที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสขียะจัดเป็นอาทิพรหมยริยกาสิกขา ส่วน เสขียะและสิกขาบพจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ล้วนเป็นอภิสมจาริกาสิกขาไม่ว่าจะเป็นอาทิ พรหมยริยกาสิกขาหรืออภิสมจาริกาสิกขาที่ตามล้วนแล้วแต่เป็นข้อที่พระภิกษุ ภิกษุณีจะต้องประพฤติ ปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะมาในพระปาติโมกข์หรือนอกพระปาติโมกข์ก็ตามล้วนเป็นธรรมเนียมที่จะต้อง ปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดข้อวัตตปฏิบัติที่ติงาม สิกขาบพของพระภิกษุสงฆ์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศีล หรือ ปาติโมกข์สังวรศีล จึงจัดเป็นจาริตศีล

จาริตศีล คือ ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติมาหรือ ข้อ ปฏิบัติที่พระภิกษุพึงประพฤติปฏิบัติที่เกิดด้วยศรัทธาและความเพียร เพื่อทำความเข้าใจในจาริตศีลให้ ง่ายขึ้นไปอีกก็คือ การงดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้นและประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรปฏิบัติ กล่าวคือ กุศล นั้นเอง

“ศีล” (Morality) ตามความหมาย ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พระสารีบุตรได้ให้ ความหมายไว้ว่า ศีล คือ เจตนา เป็นศีล เจตสิกเป็นศีล ความสำรวมเป็นศีล ความไม่ก้าวล่วงเป็นศีล^๒

การปฏิบัติของภิกษุที่มีความสำรวมในโอวาทปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาการะ และโคจร เห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณเล็กน้อยสมทานอยู่ในสิกขาบพทั้งหลาย ความสำรวม ความ ระวัง ความไม่ก้าวล่วง ในสิกขาบพทั้งหลาย ซึ่งหมายถึงการสำรวมกาย วาจา ใจ^๓ และในพระ สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ พระสารีบุตรก็ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า “อริศีลสิกขา” เป็นฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยความสำรวมในปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาการะและโคจร เห็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้มีประมาณน้อย สมทาน ศึกษอยู่ในสิกขาบพทั้งหลาย ศีลชั้นทั้งหลาย ศีลชั้นใหญ่ ศีลเป็นที่ตั้ง เป็นเบื้องต้น เป็นเครื่องประพฤติ ความสำรวม เป็นความระวัง เป็นปากเป็น ประธาน แห่งความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อริศีลสิกขา^๔

“ศีล” (Morality) ตามความหมายใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค หมายถึง “ธรรมทั้งหลายมีเจตนา เป็นต้นของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีปาณาติบาตก็ดีของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติที่ดีเป็นศีล”^๕

^๒ ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๙/๓๔.

^๓ ชุ.ปา. (ไทย) ๓๐/๙๒/๒๐.

^๔ ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๖/๓๖.

^๕ พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภ มหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นยกเว้นงดเว้นจากความชั่ว หรือทุจริต ท่านพุทธโฆษะนำเอาคำของพระสารีบุตรปฏิสัมภิทามรรคมาอธิบาย คือ เจตนา, เจตสิก, ความระวัง และการไม่ล่วงละเมิดข้อห้าม แล้วอธิบายว่า การงดเว้นจากกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ ชื่อว่า เจตนาศีล การงดเว้นจากมโนทุจริต ๓ ชื่อว่า เจตสิกศีล ความระวังหรือสังวร นั้นท่านแบ่งเป็น ๔ คือ ปาฏิโมกข์ ๔ คือ ปาฏิโมกข์สังวรศีล ๑ อินทรีย์สังวรศีล ๑ ปัจจัยสันนิสิตศีล ๑ อาชีวสันนิสิตศีล ๑ ข้อแรกหมายถึงศีลปาฏิโมกข์ได้แก่ศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุ ข้อที่ ๒ การสำรวมอินทรีย์ ๖ เป็นสติปัฏฐานโดยตรง ข้อที่ ๓ การพิจารณาปัจจัยโดยแยกกายแล้วจึงบริโศก ข้อที่ ๔ การเลี้ยงชีพโดยอาชีพที่ชอบคือสัมมาอาชีวะทรงแสดงโดยตรงกับพระภิกษุ แต่ก็ไม่ห้ามบุคคลทั่วไปว่าห้ามปฏิบัติทั้ง ๔ ข้อหลักที่กล่าวมาเรียกว่า ปาฏิโมกข์ศีล ดังพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “เมื่อปาฏิโมกข์ศีล ๔ ถึงพร้อมแล้ว กิจที่ภิกษุพึงทำต่อไป คือ ถ้าเมื่อภิกษุ เดิน ยืน นั่ง นอนอยู่ไม่หลับก็ดี อภิขมาและพยาบาลปราศจากไป ความหดหู่ เชื่องซึมความฟุ้งซ่านรำคาญ ความล้งเลงสงสัย ภิกษุก็ละได้ ความเพียร ทำไม่ย่อหย่อนจิตเป็นสมาธิ แน่วแน่ พระพุทธองค์เรียกว่า ผู้มีความเพียร มีความสุตงกลัวบาป มีความเพียรอันทำแล้ว มีใจเด็ดเดี่ยวเนื่องนิตย์”^๖ จึงจะเห็นว่าปาฏิโมกข์ศีลเป็นเครื่องมือของบรรพชิตในการบรรลุธรรมขั้นสูง เป็นเครื่องมือขัดเกลาศีลให้บริสุทธิ์ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้วก็เป็นที่เหตุให้จิตบริสุทธิ์และปัญญาบริสุทธิ์โดยลำดับ จนกระทั่งเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ คือ เพื่อพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง

ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงเรื่องการสำรวมในศีลไว้อย่างละเอียดก็ตาม ถึงกระนั้นยังต้องมีประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลไปในความหมายที่แตกต่างกันออกไปตามความต้องการของกลุ่มคนอีกจำนวนหนึ่งอย่างเช่นกรณีภิกษุชาวเมืองโกสัมพีถกเถียงกันเกี่ยวกับ “น้ำที่เหลือไว้ในกระบวยเป็นอาบัติหรือไม่” ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิง “ทฤษฎีวิวัฒนาการ” ได้เช่นเดียวกัน เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึกต่างก็มีจุดยืนของตัวเอง จึงทำให้ข้อขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาพระสงฆ์วัดโฆษิตาราม นครโกสัมพี โดยภิกษุทั้งสองฝ่ายคือพระวินัยธร กับ พระธรรมธร หรือเรียกว่าพระธรรมกถึก ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างก็มีลูกศิษย์มากด้วยกันทั้งคู่ สาเหตุเกิดจากน้ำชำระในเว็จกุฎี หรือน้ำใช้ในกุฎีของพระธรรมกถึก พระธรรมกถึกนำน้ำไปชำระแล้วเหลือทิ้งไว้ซึ่งมีบัญญัติให้ใช้น้ำและไม่ให้เหลือน้ำทิ้งไว้ในภาชนะ ฝ่ายพระวินัยธรเข้าไปที่หลัง ไปพบน้ำที่เหลือทิ้งไว้ จึงพูดว่าท่านเหลือน้ำทิ้งไว้ในภาชนะการทำอย่างนั้นต้องอาบัติทุกกฏ พระธรรมกถึกก็ตอบว่าท่านไม่รู้ว่าทำอย่างนั้นเป็นอาบัติ แต่ว่าเมื่อเป็นอาบัติท่านก็จะแสดงอาบัติคืน พระวินัยธรก็บอกว่าเป็นไม่จริงใจก็ไม่เป็นไรแล้วก็แยกจากกัน

กรณีพระเทวทัตที่คิดอยากบริหารคณะสงฆ์แทนพระพุทธเจ้าก็ดี กรณีพระเทวทัตเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลขอวัตถุ ๕ ประการก็ดี เพื่อให้พระบรมศาสดาบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติโดยเคร่งครัด คือ

๑. ให้ถือการอยู่ในเสนาสนะป่าตลอดชีวิต
๒. ให้ถือการเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต
๓. ให้ใช้ผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต
๔. ให้ถือการอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต

^๖ อจ. จตุ. (ไทย) ๓๕/๑๒/๓๖.

๕. ให้ดฉันเนื้อสัตว์ตลอดชีวิต^๗

พระบรมศาสดาไม่ทรงอนุญาต และตรัสว่า “ไม่ควร ควรให้ปฏิบัติได้ตามแต่ศรัทธา” พระเทวทัตโกรธแค้นเพราะไม่สมประสงค์ กล่าวโทษพระบรมศาสดาประกาศว่า คำสอนของตนประเสริฐกว่าทำให้ภิกษุส่วนมากเป็นชาววัชชีที่บวชใหม่มีปัญหาน้อยหลงเชื่อ ยอมตนเข้าเป็นสาวก ครั้นพระเทวทัตได้ภิกษุยอมเข้าเป็นบริษัทของตนบ้างแล้วก็ประชุมภิกษุในโรงอุโบสถ ประกาศทำสังฆเภท แยกออกจากหมู่สงฆ์ทั้งปวง

กรณีสิกขาบทก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้นทรงตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการละพระวินัยบางข้อว่า “ดูก่อนอานนท์ สงฆ์เมื่อต้องการก็พึงถอนสิกขาบทเสียเล็กน้อยโดยการที่เราล่วงไปแล้ว”^๘ ซึ่งพระสาวกบางองค์ก็ปฏิบัติ แต่บางองค์ก็ละพระวินัยบางข้อลง การแตกแยกก็เริ่มปรากฏตั้งแต่นั้นมา โดยเฉพาะในเรื่อง การถอนพระวินัยบางข้อเท่านั้น แต่ปรากฏว่ามีพระสงฆ์บางหมู่เกิดความยินดีที่พวกตนจะได้อิสระนั้นจากการถูกบังคับบัญชา และพากันพุดจาเป็นปรปักษ์ต่อศาสนาซึ่งนับเป็นสาเหตุสำคัญที่พระมหากัสสปะอ้างที่จะทำการสังคายนาพระไตรปิฎก^๙

แม้ในปัจจุบันก็ยังไมมีการตีความเรื่องศีลที่แตกต่าง อย่างกรณี

กาลเวลาผ่านไป สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมอยู่ในกฎแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แม้พระพุทธศาสนา ก็เปลี่ยนแปลงตนเอง ไปตามสภาวะการของโลก จากหลักธรรมดั้งเดิมที่สุด (Early Buddhism) ก็แยกขยายออกไปเป็นกิ่งแขนง สาขามากมาย โดยคณาจารย์ในพระศาสนาบางท่านถือเอาพระพุทธพจน์ ที่อนุญาตให้เพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้บ้างซึ่งเป็นการวิบัติจากศีลสามัญญุตาคือ การปฏิบัติพระวินัยไม่สม่ำเสมอเหมือนกัน บางครั้งเป็นทวิญญูสามัญญุตาคือ ทรรคชนะในหลักธรรมอธิบายไม่ตรงกัน จึงทำให้เกิดแตกแยกจากคณะสงฆ์ที่สืบมาจากพระพุทธศาสนามั้งเดิม

จากความวิบัติ ความแตกต่างกันในเรื่องของศีลสามัญญุตาคือ และการอ้างเอาพุทธพจน์ ที่ทรงอนุญาตให้เพิกถอนสิกขาบท ได้บ้างกลุ่มพุทธศาสนิกที่แยกตนออกไปจากพระพุทธศาสนามั้งเดิมก็เริ่มคิดค้นหลักธรรมบางประการ เพื่อให้เข้ากันกับยุคสมัย บ้างก็เพื่อต่อสู้กับลัทธิศาสนาอื่นๆ หลักธรรมที่คิดค้นใหม่นั้น ก็ได้ถูกยกเข้าสู่พุทธวจนะ ยกพระสูตรที่ไม่มีในพระพุทธศาสนามั้งเดิมขึ้นเป็นพุทธพจน์ ยกพระวินัยใหม่ ขึ้นเป็นพุทธพจน์ขึ้นสู่สังคีติของพวกตนทั้งสองประการที่ได้กล่าวมานี้ จึงเป็นสมุฏฐานให้เกิดการเป็นมูลเหตุแห่งการแตกแยกนิกายในพระพุทธศาสนา เพราะเห็นแห่งการตีความหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนบ้าง เพื่อประยุกต์บ้าง จึงมีนัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วและจะได้ลำดับเหตุการณ์มาประมวลเพื่อการตีความให้เห็นประเด็นเด่นชัดสืบต่อไป

จะเห็นว่าที่ผ่านมาสังคัมมมีการการตีความเรื่องศีลไปตามเจตจำนงของของสังคัมหรือปัจเจกบุคคลมากขึ้นจึงทำให้เกิดปัญหาหากวิเคราะห์ให้เข้าใจแล้วย่อมพบว่าปัญหาหลักที่สำคัญต่อของบุคคลในสังคัมนั้นก็เนื่องมาจากคนมักจะไม่ได้อศึกษาเรื่องศีลหรือบทบัญญัติทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้หรือไม่ก็ให้ความสนใจเกี่ยวกับศีลหรือบทบัญญัตินี้้อยลงจึงส่งผลต่อการ

^๗ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๓/๑๙๗-๒๐๐.

^๘ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑/๓๘๔

^๙ พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (เย็นเจียว), สารัตถธรรมมหายาน, (กรุงเทพมหานคร: วัดมิ่งกรมกลาวาส,พ.ศ. ๒๕๑๓), หน้า ๓๙.

ตีความหมายของศีลให้คลาดเคลื่อนไปจากบทบัญญัติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อเป็นฐานในการศึกษาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งการทำวิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

๓.๑.๑ ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลข้อถกเถียงและการตีความเกี่ยวกับศีลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

๓.๑.๒ ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลเรื่องศีลที่มีการตีความและถกเถียงตามเอกสารงานวิชาการ ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงแนวคิดปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา แล้วสู่การปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สิกขาบท หมายถึง บทบัญญัติในพระวินัยที่พึงศึกษาปฏิบัติทั้งข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์และขนบธรรมเนียมปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง กลางบ้างและเบาบ้าง

ปริทัศน์ หมายถึง การวิจารณ์ หรือการบททวนเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อประมวลถึงข้อโต้แย้งในเรื่องนั้นๆ สรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้จากเรื่องในพระไตรปิฎก

ปาริสุทธิศีล หมายถึง ปาริสุทธิศีล ๔ คือ สำรวมในพระปาฏิโมกข์ การสำรวมในอินทริย์ การสำรวมในการเลี้ยงชีพ และการในใช้ปัจจัย ๔ เพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีลเพศพรหมจรรย์

ข้อถกเถียง หมายถึง การยกเรื่องขึ้นมาพูดหรือการเปิดประเด็นเพื่อการถกเถียงและโต้แย้งหาเหตุผลอย่างกว้างขวางอันเป็นขบวนการอภิปรายเพื่อได้มาซึ่งข้อยุติเชิงประจักษ์

การตีความ หมายถึง การให้ความหมายหรืออธิบายถ้อยคำหรือข้อความที่มีปัญหาสงสัยให้ชัดเจน เพื่อกำหนดความหมายอันแท้จริงของถ้อยคำหรือข้อความนั้นๆ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วินัยปิฎก เล่ม ๔-๕-๖-๗ บรรจุนิสัยของบวชนอกปาติโมกข์ คือ เมื่อภิกษุ ภิกษุณี แต่ละรูปมีศีลพื้นฐานตามปาติโมกข์แล้ว (ท่านนิยมจัดส่วนปาติโมกข์เป็นอาทิพรหมจริยะคือเบื้องต้นของพรหมจริยะ) เหนือขึ้นไปก็มีวินัยนอกปาติโมกข์นี้เสริมให้ตั้งงามประเพณียิ่งขึ้น มีชีวิตชุมชนแห่งสังฆะที่มั่นคงสามัคคีเรียบร้อยอยู่ดี เกื้อหนุนการเจริญไตรสิกขาของบุคคลและเกื้อกูลแก่ประโยชน์สุขของประชาชนได้เต็มที่ (พวกวัตรทั้งหลายในส่วนนี้ก็เป็นอกิสมจาร คือ ความประพฤติตั้งงามประณีตยิ่งขึ้นไป) จึงมีสิกขาบทมากมาย^{๑๐}

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ปกติให้บริสุทธ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสม (แก่บรรพช) ไว้ แต่สิกขาบท เหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัว และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า^{๑๑}

พระพุทธเจ้าประทานสาธุการแก่พระสารีบุตร ที่มองเห็นความจริงเองแล้ว ไม่ต้องเชื่อต่อพระองค์ ที่นี้อีกด้านหนึ่งในระดับวินัย คือเรื่องที่ว่ากันตามสมมติบัญญัติในสังคมมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ว่าจะตกลงกัน จะอยู่กันอย่างไร จะเอาหรือไม่เอาอะไร ว่าจะให้สังคมหรือสังฆะดำรงอยู่ ดำเนินไปด้วยดี โดยผาสุก ในด้านของธรรมนั้น มันไม่ขึ้นต่อใคร และใครๆ ก็ไม่ต้องขึ้นต่อกัน แต่เมื่อต่างคนต่างเข้าถึง มองเห็นมันแล้ว ก็รู้เห็นตรงกันเป็นอันเดียวเอง แต่ในด้านของวินัยที่ว่าไปตามสมมติบัญญัตินั้น จะเอาอย่างไร ต้องมาตกลงกัน จะให้ตรงเป็นอันเดียว เมื่อมองเห็นว่าดีงามเป็นประโยชน์ ก็ไม่เอาแค่แก้ตัว แต่ยอมรับกัน ยอมขึ้นต่อ คำสั่ง เชื่อฟังบัญชา ถ้าใช้คำสั่ง อาจจะช่วยให้ง่ายขึ้นทำนองว่า ในด้านธรรม ไม่ต้อง believe แต่ด้านวินัย obey จริงจัง^{๑๒}

“ศีล” (Morality) ตามความหมายใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ศีล” คือ ข้อปฏิบัติที่กำหนดการปฏิบัติทางกาย วาจาทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ความประพฤติที่ดี^{๑๓}

“ศีล” (Morality) ตามความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์หมายถึง ความประพฤติดีทางกาย และวาจา หรือการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยให้ตั้งอยู่ในความดีงาม

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ตอบ ดร.มาร์ติน พุทธวินัยถึงภิกษุณี**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๗.

^{๑๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒-๓๑๓

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **รู้จัก พระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพ็กแอนด์โฮม จำกัด), หน้า ๕๔.

^{๑๓} **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชัน จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐๓.

รักษาปรกติตามระเบียบวินัยให้ปรกติ มีการทำงานที่สะอาดปราศจากโทษเป็นความสุจริตทางกาย และ วาจาและอาชีพ^{๑๔}

“ศีล” (Morality) วสันอินทสระ ให้ความหมาย “ศีล” ตามคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ศีลคือ เจตนาที่จะงดเว้นจากความชั่ว หรือทุจริต ท่านพุทธโฆสะนำเอาคำของพระสารีบุตรปฏิสัมภิทามรรค มาอธิบาย คือ เจตนา, เจตสิก, ความระวัง และการไม่ล่วงละเมิดข้อห้าม แล้วอธิบายว่า การงดเว้น จากกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ ชื่อว่า เจตนาศีล การงดเว้นจากมโนทุจริต ๓ ชื่อว่า เจตสิกศีล ความ ระวังหรือสังวร นั้นท่านแบ่งเป็น ๔ คือ

(๑) ปาฏิโมกข์สังวร หมายถึง การสำรวมระวังในสิกขาบทตามภูมิชั้นของตนเช่น ศีล ๕ เป็นศีล ปาฏิโมกข์ของอุบาสกอุบาสิกา เป็นต้น

(๒) สติสังวร ระวังกีดกันด้วยสติ

(๓) ขันติสังวร คือ ระวังกีดกันบาปด้วย ญาณ คือ ความรู้เท่าทัน

(๔) วิริยะสังวร ระวังกีดกันบาปด้วยความเพียรพยายาม เพื่อความเข้าใจเราพอกำหนดได้ว่า ศีล คือ เจตนาจะงดเว้นจากความชั่วและการงดเว้นจากความชั่วอย่างคำว่าศีลธรรม ศีล หมายถึง การ งดเว้นชั่ว และธรรมหมายถึง การทำดี^{๑๕}

“ศีล” (Morality) ความหมายของ ศีล ๕ ประการ คือ เบญจ แปลว่า “๕” ศีลแปลว่า “ปกติ” ดังนั้น เบญจศีล จึงแปลว่า ปกติ ๕ อย่าง หรือแปลว่า ตัด ก็ได้ เพราะตัด จากความชั่วหรือ มนุษยธรรมก็เรียก แปลว่า ธรรมสำหรับมนุษย์ ดังนั้น ศีล ๕ ประการนี้ ท่านเรียกว่ามนุษยธรรม แปลว่า ธรรมสำหรับมนุษย์ ธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดมาเป็น มนุษย์ เพราะผู้ที่จะมาเกิดเป็นมนุษย์ได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยมนุษยธรรมนี้มาก่อน การเกิดมา เป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ยากแท้ ดังพระพุทธดำรัสว่า “กิญโณมนุสสปฏิลาโก” การได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องยาก เมื่อเราได้อัตภาพเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วอย่างนี้ ไม่พยายามรักษาสภาพปกติไว้ ก็จะ กลายเป็นผู้ทำลายความเป็นปรกติของตนเองผู้ที่ล่วงละเมิดศีล จึงชื่อว่าเป็นผู้ทำลายมนุษยธรรม ผู้ที่ ทำลายมนุษยธรรมชื่อว่าเป็นผู้ทำลายปรกติของตนเอง^{๑๖}

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีล หมายถึง ความเป็นปกติ หรือปกติ ภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่ เตื่อร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใดๆ เกิดขึ้น โดย เนื้อความ ศีล หมายถึง ระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติ ขึ้นมาที่กาย ที่วาจา ศีล คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศีลพัฒนาที่กาย ที่

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยูรต์ ประยูตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๙๒.

^{๑๕} วสันอินทสระ, **สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๔๔), หน้า๕-๖.

^{๑๖} <http://www.sil5.net/index.asp?autherid=เว็บไซต์ศีลห้าคือทเน็ต>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๖)

วาทา ให้เป็นกาย วาจาที่น่าดู เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดี สมาธิก็ง่าย^{๑๗}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายของศีลไว้ใน เบญจศีลและเบญจธรรมว่า “ศีลนั้นเป็นเหมือนบรรทัดสำหรับให้คนประพฤติความดีให้คงที่ เปรียบเหมือนผู้แรกจะเขียนหนังสือ ต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นหลักไปตามนั้น หนังสือที่เขียนจึงจะมีบรรทัด อันตรง ถ้าหาไม่ตัวหนังสือก็จะขึ้นคดลงดังงูเลื้อย เมื่อชำนาญแล้ว ก็จะเขียนไปได้โดยไม่ต้องมีบรรทัด ฉันทใด คนแรกประพฤติความดี ไม่ได้ถืออะไรไว้เป็นหลัก ใจไม่มั่นคงอาจเอนเอียงลงหาทุจริต แม้ เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์จนเป็นปกติมารยาทได้แล้ว จึงประพฤติคุณธรรมอย่างอื่นก็มักยั่งยืนไม่ผันแปร”^{๑๘}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงแสดงทัศนะ เรื่องความหมายของศีลไว้ว่า^{๑๙} ศีล แปลตามศัพท์ว่า ปกติ หมายความว่า ความเป็นปกติเรียบร้อย (อย่างหนึ่ง) ความเคยชินลงรูปลงตัวติดอยู่ประจำอยู่ เป็นปกติ(อย่างหนึ่ง) ความเป็นปกติเรียบร้อย หมายถึง ความปกติเรียบร้อยของความประพฤติ เพราะเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการณ์ที่ควร ประพฤติ

ศีล ๕ หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกาย และวาทา การรักษากายวาทาให้ เรียบร้อย การรักษาปฏิบัติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ใน ความไม่เบียดเบียน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความหมายของคำว่า ศีล คือ ความประพฤติดีทางกาย และวาทา การรักษากายและวาทาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาทาให้ตั้งอยู่ใน ความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการ เว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาทาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาทาและอาชีพ^{๒๐}

ศีลจึงเป็นเรื่องพัฒนาตนคือ ข้อกำหนดขั้นต้นที่ใช้สำหรับควบคุมความประพฤติหรือของ มนุษย์ในสังคมให้ดำเนินชีวิตไปอย่างปรกติสุข กลมกลืนไปกับปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดย ใ้มนุษย์สำรวมกาย วาจา ไม่ให้ไปล่วงเกินตนเองและผู้อื่น และเมื่อมนุษย์เราได้ประพฤติหรือปฏิบัติ ตามสังคมนั้นก็จะสงบสุข

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายถึง ปัจจัยปาริสุทธิศีล ว่า ปัจจัยสันนิสิตศีล ศีลที่เกี่ยวกับ ปัจจัยสี่ ได้แก่ปัจจัยปัจเจกชน คือใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เช่น ฉันทอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้สุขภาพ ดี มีชีวิตมีความสุขทำกิจได้สบาย มิใช่เพื่อปรนเปรอหรือสนุกสนาน มัวเมา ท่านว่าศีลข้อนี้สำเร็จด้วย

^{๑๗} พุทธศาสนิกฯ, **ทานศีลภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลและเบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒.

^{๑๙} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญสุขเขตต์), **ความจริงที่ต้องเข้าใจ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๕.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

ปัญญา^{๒๑} กล่าวรวม ๆ คือ การพิจารณาก่อนที่จะบริโภคหรือใช้ปัจจัย ๔ ว่าสิ่งนั้นเป็นเพียงเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้ได้อยู่ได้ เหมือนน้ำมันหยอดเพลารถให้แล่นไปได้เท่านั้น อธิบายความเพิ่ม คือ ในการฝึกเบื้องต้น ของพระเถรวาทเข้ามาในพระพุทธศาสนา ก็เริ่มฝึกการบริโภคปัจจัย ๔ ทันที ซึ่งมีหลักอยู่แล้วว่า ให้เป็นอยู่ง่าย อาศัยปัจจัย ๔ พอเลี้ยงชีพ ต้องให้บริโภคคือฉันด้วยปัญญาเพราะฉะนั้นจึงมีบทพิจารณาให้ท่อง เป็นต้น

คำว่า “ปัจจัย ๔” หรือ “ปัจจัยสี่” ตามหลักของภาษาหรือ นิรุกติศาสตร์ เป็นคำบาลี ๒ คำรวมกัน คือ คำว่า ปัจจัย ซึ่งหมายถึง เหตุ หรือ บ่อเกิดแห่งผล ส่วนคำว่า สี่ หมายถึง เลขจำนวนนับ ๔ จำนวน เมื่อรวมกันเข้ากับคำว่า ปัจจัย ก็หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดผล ๔ อย่าง^{๒๒} คือ เหตุที่ทำให้ป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง มีเครื่องนุ่งห่มเป็นสาเหตุที่ ๑ เหตุที่ทำให้มีชีวิตอยู่ได้ มีอาหาร เป็นสาเหตุที่ ๒ เหตุที่ทำให้เป็นที่พักผ่อนหลับนอนหรือที่พักผ่อนในยามไม่สบาย มีอาคาร บ้าน เรือน วิหาร ปราสาท เป็นสาเหตุที่ ๓ และสาเหตุที่ทำให้หายป่วย หายจากไม่สบายมียารักษาโรค เครื่องมือรักษาโรค เป็นสาเหตุที่ ๔ ดังนั้น เมื่อรวมกันเข้าทั้ง ๔ สาเหตุ จึงเรียกว่า เหตุ ๔ อย่าง ที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ลำบาก

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) ให้ความหมายในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาว่า บริโภค หมายถึง ของกิน, อาหาร โภชนะ และหมายถึงกิน, ต้ม, ใช้สอย บริโภค ในคำวัดปกติใช้หมายถึงการขบฉัน และการใช้สอยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช เช่น ใช้ว่า บริโภคจีวร คือ ใช้สอยนุ่งห่มจีวร บริโภคบิณฑบาต คือ ขบฉันอาหาร บริโภคน้ำ คือ ต้มน้ำ เป็นต้น^{๒๓}

พระเทพสิมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี) ได้ถึงการใช้ปัจจัย ๔ ว่า พระภิกษุสามเณรจะต้องมีการฝึกหัดเจริญสติด้วยการพิจารณาปัจจัย ๔ ใน ๓ เวลา คือ ธาตุปฏิกุศลปัจจเวกขณะ พิจารณาปัจจัย ๔ โดยความเป็นธาตุในเวลาเช้า คือ เวลาที่ได้ปัจจัย ๔ นั้นมา, ตั้งฉณิกปัจจเวกขณะ พิจารณาปัจจัย ๔ ในขณะที่บริโภคคือใช้สอยและอดีตปัจจเวกขณะ พิจารณาทดแทนในภายหลัง หลังจากที่ไม่ได้พิจารณาในเวลาเช้า^{๒๔}

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายถึง “เตจจิวรีโก ภิกขุ” พระภิกษุที่มีไตรจีวรเป็นปกตินั้นจะเป็นคน คือสันโดษยินดีในปัจจัยแห่งตน คือจีวรอันรักษากายไม่ให้มีอันตราย คือลมแลแดดเป็นอาทิ และจะถือเอาไตรจีวรไปด้วยตนได้ดูจนอันมิปีกบินไปในอากาศ และจะมีกินน้อย เพราะเหตุหามิได้แห่งกิจทั้งหลาย มีกิจที่จะนำไปซึ่งอดีตเรกจีวรเป็นอาทิ และจะเว้นจากสันนิธิสั่งสมซึ่งผ้า และจะประพฤติเบา กายและจะละเสีย ซึ่งโลกในอดีตรีกจีวร และจะกระทำซึ่งประมาณในปัจจัยอันควร แลประพฤตีสัสเสขา

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๗๙๔.

^{๒๒} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, **ธรรมานุกรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๙๑.

^{๒๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๘.

^{๒๔} พระเทพสิมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี), **ธรรมปริทัศน์ ๔๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒.

กระทำให้จิตเบาจากกิเลสแลยังผลแห่งคุณทั้งหลายมีอัปปิจฉตาคุณคือมีความปรารถนาน้อยเป็นต้น ให้สำเร็จคุณอนิสงส์แห่งเตจวิริกุธดงค์ มีคำกล่าวมาแล้วในหนหลังดังนี้ ย่อมจะสำเร็จ แก่พระโยคาวจรภิกษุผู้มีไตรจีวรเป็นปกติ^{๒๕} เป็นต้น

พ.อ. ปิ่น มุกุกันต์ ได้ให้ความหมายของคำว่า จีวร หมายถึง ผ้าเหลืองที่พระภิกษุใช้ห่มคลุมตัว จีวร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุตตราสงค์ มีบัญญัติเกี่ยวกับจีวรดังนี้ ชนิดผ้าให้ใช้ผ้า ๖ อย่างอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ผ้าที่ทอด้วยเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ เว้นชนพมมนุษย์ และผ้าปานผ้าผสมด้วยของห้าดังกล่าว^{๒๖}

พระมหาสมจินต์ สมนาปญโญ ได้ให้ความหมายของคำว่า จีวร เป็นคำใช้เรียกผ้าห่มของภิกษุ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าจะเป็นผ้าพาด สังฆาฏิ ผ้าห่ม อุตตราสงค์ หรือนุ่ง อันตราวาสก คนไทยส่วนมากเข้าใจว่า จีวรคือผ้าห่ม สบงคือผ้าห่ม และสังฆาฏิคือผ้าพาด^{๒๗}

แสง อุดมศรี ได้ให้ความหมายของคำว่า จีวร (จีวรวรรค) คือ หมวดที่ว่าด้วยเรื่องจีวร ซึ่งประกอบด้วยผ้า ๓ ผืน ที่พระภิกษุใช้นุ่งห่ม รวมเรียกชื่อว่า ผ้าไตรจีวร คือ ผ้าห่มหรือสบง อันตราวาสก ผ้าห่มหรือจีวร อุตตราสงค์ และผ้าห่มซ้อนนอกหรือพาด สังฆาฏิ^{๒๘}

คำว่า บิณฑบาต มาจากภาษาบาลี คือ บิณฑบาตฺร ซึ่งเป็นศัพท์ที่มาจากสองคำรวมกันคือคำว่า บิณฑ แปลว่า ก้อนข้าว และคำว่า ปาต แปลว่า การตก เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันจึงแปลว่าการตกไปแห่งก้อนข้าว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต แปลว่า อาหาร (ใช้สำหรับพระภิกษุสามเณร) เช่น รับบิณฑบาต มาจากภาษาบาลีว่า บิณฑปาต แปลว่า ก้อนข้าวที่ตก^{๒๙}

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต ตามศัพท์แปลว่า การตกแห่งก้อนข้าว อาหารที่ใส่ลงไปในบาตรของพระ^{๓๐}

พ.อ. ปิ่น มุกุกันต์ ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต แปลว่า การรับอาหารที่มีผู้ถวายด้วยบาตร เป็นวัตรอย่างหนึ่งของพระภิกษุสามเณร^{๓๑}

นอกจากนี้ บิณฑบาต ยังหมายถึง การที่พระภิกษุสามเณรไปรับอาหารที่เขาถวายด้วยบาตรก็ได้ เช่นใช้ว่า “พระออกไปบิณฑบาตกันแต่เช้า ยังไม่กลับจากบิณฑบาตเลย” และบิณฑบาตยัง

^{๒๕} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค เล่ม ๑, อ่างแล้วหน้า ๘๔.

^{๒๖} พ.อ. ปิ่น มุกุกันต์, ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔๗.

^{๒๗} พระมหาสมจินต์ สมนาปญโญ (ปัจจุบัน พระศรีคัมภีร์ญาณ), บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

^{๒๘} แสง อุดมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกษุวิภังค์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๐.

^{๒๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๒๖.

^{๓๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๕.

^{๓๑} ปิ่น มุกุกันต์, ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๙.

ได้หมายถึง การที่สงฆ์ขอร้องมิให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เช่น ใช้ว่า “อาตมาขอบิณฑบาตเถาะอย่าได้ถึงกับฆ่าแกงกันเลย”, บิณฑบาต มักเขียนผิดไปว่า บิณฑบาท โดยอาจเข้าใจว่าเป็นคำเดียวกับ บาทร ซึ่งออกเสียงเหมือนกัน^{๓๒}

คำว่า “เสนาสนะ” ประกอบด้วยคำว่า “เสนะ” คือ ที่นอน กับ “อาสนะ” คือ ที่นั่ง เมื่อรวมกันเป็น “เสนาสนะ” หมายถึง ที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร และเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ หรือแม้กระทั่งโคนไม้ เมื่อเป็นที่อยู่อาศัยก็เรียกว่า “เสนาสนะ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่า เสนาสนะ หมายถึง ที่นอนและที่นั่ง, ที่อยู่ (ใช้เฉพาะพระภิกษุสามเณร)^{๓๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายของคำว่า เสนาสนะ แปลว่า ที่นอนและที่นั่ง (มาจากคำว่า เสนะ-ที่นอน กับ อาสนะ-ที่นั่ง) เป็นคำเฉพาะที่ใช้เป็นคำวัดเท่านั้น เสนาสนะ หมายถึง อาคารที่ใช้เป็นที่พำนักอาศัยหรือเป็นที่ทำกิจกรรมของพระสงฆ์ และหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พึง ที่หนุนได้ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่นอน หมอน พรหม ที่ปูนอน ผ้าปูนั่ง เป็นต้น^{๓๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายว่า เสนาสนะ หมายถึง เสนะ “ที่นอน” + อาสนะ “ที่นั่ง” หมายถึงอาคารที่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร และเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ แม้อันโคนไม้ เมื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยก็เรียก เสนาสนะ^{๓๕}

คำว่า “คิลาน” (คิ-ลา-นะ) แปลว่า การเจ็บ ส่วน “เภสัช” แปลว่า ยารักษาโรค ฉะนั้น คำว่า “คิลานเภสัช” จึงแปลว่า “ยารักษาโรคต่างๆ ของคนเจ็บป่วย” ซึ่งคนป่วยในที่นี้ หมายถึง พระภิกษุสามเณรที่อาพาธ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่า คิลานเภสัช หมายถึง ยารักษาโรค^{๓๖}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายของคำว่า คิลานเภสัช หมายถึง ยาสำหรับภิกษุไข้ ยารักษาโรค เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในปัจจัย ๔ หรือ จตุปัจจัย อันเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร^{๓๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า คิลานเภสัช หมายถึง ยาสำหรับผู้เจ็บไข้ ยารักษาผู้ป่วย เภสัชเพื่อภิกษุอาพาธ^{๓๘}

^{๓๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อพุทธศาสน์ “คำวัด”, หน้า ๔๖๓.

^{๓๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๒๑๔.

^{๓๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อพุทธศาสน์ “คำวัด”, หน้า ๑๑๕๕.

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๖๒.

^{๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๕๑.

^{๓๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษา พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๒๘.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑.

ศิลปพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ คุณภาพทางจิตใจให้บริสุทธิ์ตั้งมิ่งขึ้น นอกจากนี้ ศิลยยังเป็นคุณธรรมอันงามด้วยคุณลักษณะ ๒ ประการคือ เป็นคุณธรรมที่รักษา กาย วาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นคุณธรรมอันจะนำไปสู่กุศลธรรมเบื้องสูง คือ สมาธิ (Meditation) และปัญญาต่อไป หากรักษาศีลในข้อที่สูงยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นมหาทานอันยิ่งใหญ่ เป็นบุญอันยิ่งใหญ่พร้อมปัจจัยที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความสงบสบายเรียกว่าปัจจัย ๔ หมายถึง การใช้สอยผ้าเครื่องนุ่งห่ม การรับประทานอาหาร การพักอาศัยในที่พักอาศัยรวมถึงใช้สอยเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ การรับประทานยารักษาโรค ซึ่งเป็นเครื่องอาศัยจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตทั่วไป สำหรับทางพระพุทธศาสนาจะให้ความหมายเจาะจงไปที่การใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างของพระภิกษุสามเณร คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ซึ่งเป็นเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา ภาษาสามัญก็คือ การใช้สอยเครื่องนุ่งห่มอาหาร ที่พักอาศัยและรักษาโรคนั่นเอง

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับขั้นต่อไปนี้

๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๖.๑.๑ ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

๖.๑.๒ ศึกษาค้นคว้าจากงานวิชาการต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการในสาขาวิชาอื่นๆ สิ่งตีพิมพ์ และงานวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

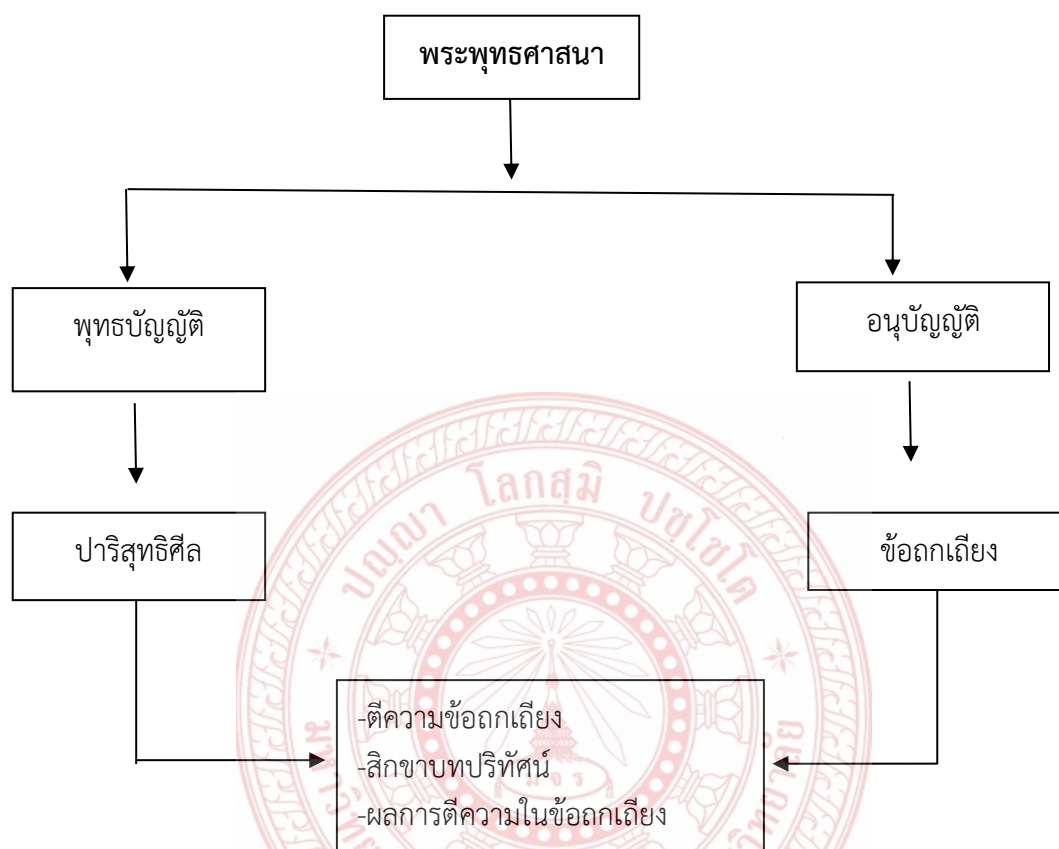
๖.๑.๓ รวบรวมเรียบเรียงข้อมูลและจัดหมวดหมู่

๖.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการการศึกษาค้นคว้าตำรา จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยใช้การปริทัศน์และตีความและนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาตีความ (interpretations) เพื่ออธิบายแนวคิดในประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศิลปในพระพุทธศาสนา แล้วทำการตีความข้อมูลสรุปผลการวิจัยและแนะนำเสนอผลการวิจัย

๑.๗ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๘.๑ ทำให้เข้าใจเรื่องปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา
- ๘.๒ ทำให้เข้าใจในประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา
- ๘.๓ สามารถปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนาได้

บทที่ ๒ ปารีสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา

ปารีสุทธิศีล คือ ศีลที่เป็นข้อวัตรปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความบริสุทธิ์แห่งการบริโภคน้ำปัจจัย ๔ ของภิกษุพระสงฆ์ การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการวิจัยออกเป็น ๔ ประการ มีรายละเอียดดังนี้ (๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล คือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ สำเร็จได้ด้วยศรัทธาคือความเชื่อฟัง (๒) อินทริยสังวร คือความสำรวมอินทริย สำเร็จได้ด้วยสติ คือความระลึก (๓) อาชีวนปารีสุทธิ สำเร็จได้ด้วยความเพียร (๔) ปัจจัยสันนิสิตศีล ศีลที่อาศัยปัจจัยสำเร็จได้ด้วยปัญญาพิจารณาการพิจารณาปัจจัยทั้ง ๔ ตามพุทธบัญญัติที่ทรงสั่งสอนไว้ เมื่อบริโภคน้ำให้เป็นไปตามพุทธเจตนา ก็ถือว่ามีการปฏิบัติถูกต้อง การปฏิบัติที่ต้องจึงว่า ปารีสุทธิศีล คือศีลบริสุทธิ์ทั้ง ๔ ข้อ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความเป็นมาของพุทธบัญญัติ

การบัญญัติวินัยพระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นอีกดังจะเห็นได้ว่า ในตอนต้นพุทธกาล คือตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แน่นอน เพราะภิกษุล้วนมีวัตรปฏิบัติอันดีงาม ศีลของภิกษุสงฆ์เรียกว่า “ปาฏิโมกข์สังวรศีล” จัดเป็น จาริตตศีล คือ ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติมาในระยະที่ยังไม่มีพุทธบัญญัติให้ภิกษุสงฆ์สวดพระปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือนใน ๒๐ ปี พรรษาแรกนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์เองทุกกึ่งเดือนในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชาคันถุ คัมภีร์มหาวิภังค์ พระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ไต่ยืนนาน” พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทเพราะในระยະนั้น ภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์บุคคล ดังที่พระองค์ตรัสตอบ พระสารีบุตรว่าจงรอไปก่อนเถิด สารีบุตร ตลาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่สงฆ์ ตลาคตรู้จักจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น^{๓๙} สารีบุตรก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธิผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณแท้จริง ในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน^{๔๐} ต่อมาหลังจากออกพรรษาที่ ๒๐ แล้วพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปาฐกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามภิกษุเสพเมถุน “ภิกษุใดเสพเมถุนธรรมภิกษุนั้นเป็นปาฐก”^{๔๑} โดยปรารถนาเหตุการณ์มัวหมองในคณะสงฆ์อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาที่ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งนั้นนับเป็นครั้ง

^{๓๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑ , พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๙.

^{๔๐} วิมหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

^{๔๑} วิมหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

แรก และทรงบัญญัติเรื่องราวต่างๆ มาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ตีไม่งามขึ้นในคณะสงฆ์^{๔๒} และยังมีปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นปัญหาถามตอบว่าการมีกฎหมายหรือระเบียบกฎเกณฑ์มาก ๆ นั้น แสดงว่าศีลธรรมของชุมชนนั้นเสื่อมลง จริงหรือไม่? พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสไว้ว่า ภัททาลี ข้อนี้เป็นจริงอย่างนั้นเมื่อสัตว์ทั้งหลายกำลังเสื่อม พระสัทธรรมกำลังอันตรธาน สิกขาบหมืออยู่มางมาย แต่ภิกษุดำรงอยู่ในอรรถัตตผลน้อยนัก พระศาสดายังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ตราบเท่าที่อาสาภิกษุภิกษุณีธรรม (ธรรมอันก่อให้เกิดอาสวะ) บางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ ต่อเมื่อใดอาสาภิกษุภิกษุณีธรรมบางเหล่าปรากฏขึ้นในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสาภิกษุภิกษุณีธรรมเหล่านั้น อาสาภิกษุภิกษุณีธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเห็นหมู่ใหญ่.....อาสาภิกษุภิกษุณีธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศ ด้วยลาภ...ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ...ยังไม่ถึงความเป็นผู้สุทร.....ยังไม่ถึงความเป็นผู้รัตตัญญูต่อเมื่อใดสงฆ์ถึงความเป็นผู้รัตตัญญู เมื่อนั้นอาสาภิกษุภิกษุณีธรรมบางเหล่าจึงปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ ครั้งนั้นพระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสาภิกษุภิกษุณีธรรมเหล่านั้น ฯ^{๔๓} พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยขึ้นทีละข้อ วินัยทุกข้อในพระพุทธานุศาสนามีที่มาทั้งสิ้น ตัวอย่าง เช่น วินัยข้อแรกในพุทธานุศาสนาก่อขึ้นเพราะพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าสุทิน ได้ร่วมหลับนอนกับภรรยาเก่า เพราะบิดามารดาขอร้องเพื่อให้มีทายาทไว้สืบสกุลในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ได้กล่าวถึงเรื่องพระสุทินนี้ ซึ่งมีใจความว่ามารดาของสุทินวิงวอนเป็นครั้งที่ ๒ ฯลฯ แม้ครั้งที่ ๓ นางกล่าวว่า “ลูกสุทิน ตระกูลเรานี้มั่งคั่ง ฯลฯ มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก ลูกจงให้ผู้สืบเชื้อสายไว้เจ้าลิจฉวีจะได้ไม่รับมรดกของเราที่ขาดผู้สืบสกุล พระสุทินท่านตอบว่า โยมแม่ เรื่องนี้อาตมาพอจะทำได้” แล้วจับแขนอดีตรรยาพาเข้าป่า มหาวัน เพราะยังมีได้บัญญัติสิกขาบท จึงเห็นว่าไม่มีโทษ ได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตรรยา ถึง ๓ ครั้ง นางตั้งครมเพราะเหตุนี้^{๔๔} ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงตำหนิพระสุทินโดยประการต่าง ๆ แล้ว ได้ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลียงยาก บำรุงยาก มั่งมาก ไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นเลียงง่าย บำรุงง่าย มั่งน้อย สันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัดกิเลส^{๔๕} อาการนำเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่างๆ ทรงแสดงธรรมมีกถาให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่าภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก^{๔๖} หากสงฆ์มิได้สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ฯ ทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ตีงามขึ้นในคณะสงฆ์ ซึ่งในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขึ้นตอนดังนี้ คือ เมื่อเกิดเรื่องมีวามองขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทูลรับ

^{๔๒} รวบรวมเรียบเรียง ฉันทนา อุตสาหลักษณ์, พุทธปัญญาคู่มือการสร้างปัญญา , (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑.

^{๔๔} วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๖/๒๔.

^{๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

^{๔๖} สารตถ.ฎีกา. ๒/๕๕/๑๐๓-๑๐๔วิ.,อ. ๑/๒๒/๒๗๗: เป็นผู้พ่ายแพ้ ถึงความพ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อน พลัดตก เห็นห่างจากพระสัทธรรม, ปาราชิกศัพท์นั้น หมายถึงตัวสิกขาบท หมายถึงตัวอาบัติ หมายถึงบุคคลในที่นี้หมายถึงบุคคล

แล้ว ทรงชี้โทษแห่งการประทุติเช่นนั้น และตรัสอานิสงส์แห่งความสำรวมระวังแล้วจึงทรงตั้งพระบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดเรียกว่า ปรับอาบัติ คำว่า อาบัติ แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เช่น ภิกษุก่ลาวอดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตนต้องอาบัติปาราชิก คำว่า อาบัติมี ๗ กองคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤทธัจจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ พุททาสิต อาบัติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ อาบัติสังฆาทิเสสมิโทษปานกลาง ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมคือ ประพฤติวัตรอย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอาบัตินี้ ส่วนอาบัติ ๕ กองที่เหลือมิโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดต้องประกาศสารภาพผิดต่อหน้าภิกษุด้วยกันดังที่เรียกว่าปลง อาบัติจึงจะพ้นจากอาบัติเหล่านี้ บทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อเรียกว่า สิกขาบท แปลว่าข้อที่ต้องศึกษา

บทบัญญัติสำหรับภิกษุมี ๒๒๗ สิกขาบท บทบัญญัติสำหรับภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบท^{๔๗} สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน บทบัญญัติสำหรับพระภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบท ที่มาในพระปาติโมกข์แบ่งเป็นกลุ่มได้ ดังนี้ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓^{๔๘} อนิยต ๒^{๔๙} นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐^{๕๐} ปาจิตตีย์ ๙๒^{๕๑} ปาฏิเทสนียะ ๔^{๕๒} เสขียะ^{๕๓} ๗๕ อธิกรณสมณะ^{๕๔} สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์นั้นปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดได้ครบทุกอาบัติคือ ระบุอาบัติโดยตรง ๔ ข้อได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ทั้งที่เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์และสุทธิกปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบุไว้โดยตรงอีก ๓ ข้อได้แก่ ฤทธัจจย ทุกกฏ พุททาสิต

ส่วนสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสขียะจัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา ส่วนเสขียะและสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ล้วนเป็นอภิสมัจจาริกาสิกขา อาทิพรหมจริยกาสิกขาและอภิสมัจจาริกาสิกขาทั้ง ๒ ส่วนรวมกันเรียกว่าพระวินัยพระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหิชาศัยต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่ตรงมาทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาชาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุ้มกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงามดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเวรัญชกัณฑ์ว่าพระพุทธเจ้ากุกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เคยยะ...เวทิลละของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ จึงมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก

^{๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๓/๒๔๘.

^{๔๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕๘/๔๗๒-๔๘๔.

^{๔๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๖๒/๑๘๔.

^{๕๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๑/๖๒๖.

^{๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๕/๖๔๗.

^{๕๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๔/๗๓๕

^{๕๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

^{๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/บทนำ/๑๐.

มีการแสดงปาฏิโมกข์ เมื่อสิ้นพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างเชื่อต่างโคตรต่างชาติวรรณะได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นาน เหมือนดอกไม้บานาพรรณกองอยู่บนแผ่นดินกระดานเอาด้ายร้อยไว้ย้อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะเอาด้ายร้อยไว้ข้อนี้แสดงว่า การบัญญัติพระวินัยเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยืนนาน ดังเห็นได้ว่า พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้ตกลงกับพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายว่า จะสังคายนาพระวินัยก่อน ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา ดังที่ สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยปิฎกบันทึกว่า พระวินัยจัดว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ พระศาสนาก็เชื่อว่าดำรงอยู่

ดังนั้น จึงขอสังคายนาพระวินัยก่อนสรุป ได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยในแต่ละข้อนั้นก็ต้องมีเหตุ เกิดขึ้นมาก่อนแล้วค่อยบัญญัติพระวินัยขึ้นมาทีหลัง คือ เมื่อมีพระภิกษุประพฤติไม่เหมาะสม อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่พระศาสนา ประชาชนทั่วไปพากันติฉินนินทา พระพุทธองค์จะทรงเรียกประชุมสงฆ์และเรียกภิกษุนั้นมาสอบสวน และเมื่อทรงสอบถามภิกษุนั้นว่า เธอได้ประพฤติไม่สมควรเป็นเหตุให้ชาวบ้านติเตียน อย่างนั้น อย่างนี้จริงหรือไม่เมื่อสารภาพตามเป็นจริงว่าเป็นจริงดังนั้น สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ไม่ติดด้านความของพระสาวก เมื่อทำผิดก็ยอมรับว่าผิดจริง

๒.๒ ความหมายของวินัย

วินัยในที่นี้หมายถึง กฎระเบียบข้อบังคับ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปในทางเดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อมีอจาระอันงามเป็นระเบียบเรียบร้อย อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นการเอื้อต่อการประพฤติธรรมทางจิต ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อธิกบายความหมายของวินัยไว้ว่า คำว่า วินัย (วิ + นัย) มีอยู่ ๓ ความหมาย คือ-

๑. วินัย หมายถึง นัยต่าง ๆ (วิวิธ + นัย) เพราะมีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกษุปาติโมกข์และภิกษุณีปาฏิโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกษุวิภังค์และภิกษุณีวิภังค์ มีอาบัติ ๗ กอง เป็นต้น

๒. วินัย หมายถึง นัยพิเศษ (วิเสส + นัย) เพราะมีอนุบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อทำให้สิกขาบทรัดกุมยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เปลวความเข้มงวดลง

๓. วินัย หมายถึง กฎสำหรับฝึกรูปกายวาจา (วินยโนโต เจว กายวาจา) เพราะเป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา^{๕๕} ระเบียบสำหรับกำกับความประพฤติให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าสิกขาบทของพระสงฆ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความหมายสิกขาบทว่า พระพุทธบัญญัติและอธิมาจารย์ ทั้งสองรวมเรียกว่าพระวินัย พระวินัยท่านเปรียบเหมือนด้ายร้อยดอกไม้อันควบคุมดอกไม้ไว้ไม่ให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุรักชาติสงฆ์ให้ตั้งอยู่เป็นอันดี อีกอย่างหนึ่ง คนที่มาบวชเป็นภิกษุจากสกุลต่าง ๆ สูงบ้าง กลางบ้างต่ำบ้าง มีพื้นเพต่างกันมาแต่เดิม มีน้ำใจต่างกันหากจะไม่มีพระวินัยปกครอง หรือไม่ประพฤติตามพระวินัย จะเป็นหมู่ภิกษุที่เลวทรามไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาและเลื่อมใส ถ้าต่างรูปประพฤติตามพระวินัยอยู่แล้ว จะเป็นหมู่ภิกษุที่ดี นำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส เหมือนดอกไม้ต่างพรรณ เกือบคละกันมาในภาชนะ แม้บางดอกจะมีสีสีฐานอันงามมีกลิ่นหอม เพราะโทษที่

^{๕๕} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๑๘/๒๐.

คละกัน ย่อมเป็นของไม่น่าดูไม่น่าชมเลย ดอกไม้เหล่านั้น อันช่างผู้ฉลาดจัดให้เข้าระเบียบวางไว้ในพานย่อมเป็นของน่าดูน่าชม อย่างไรก็ตามแต่ดอกไม้ที่งามเลย แม้แต่ดอกไม้ที่ไม่งาม ก็ยังพลอยเป็นของดูได้ระเบียบนั้นเองทำให้เป็นของงาม^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปัญญาวิสัย ซึ่งมีความหมายสำคัญ ๒-๓ นัย ความหมายที่น่าสนใจและใกล้เคียงกับความหมายที่กล่าวมานี้ คือ วินัยที่ใช้ในคำว่าอริยวินัย ซึ่งเป็นคำที่พบบ่อย แปลได้ว่า แบบแผนของพระอริยะ ระเบียบชีวิตหรือระบบการฝึกฝนอบรมของอารยชน เทียบได้กับคำว่า สุคติวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงความหมายไว้เองว่า หมายถึง พระธรรมอันได้แก่พรหมจรรย์ คือ หลักการครองชีวิตอันประเสริฐ^{๕๗}

สรุปว่า วินัย หมายถึง กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนข้อห้ามข้อบังคับข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้ให้พระภิกษุสามเณรหรือแม่ทัพสำหรับให้พุทธศาสนิกชน (ชาวพุทธ) เพื่อเป็นการควบคุมความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคมก็จะเกิดขึ้น ทำให้พุทธศาสนิกชนห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือสิ่งชั่วร้ายนานับประการในสังคมาวัตร ช่าง บ้านเมืองใดรักษาระเบียบวินัย บ้านเมืองนั้นก็สงบร่มเย็นเป็นสุข หากแต่บ้านเมืองใด สังคมใดขาดศีลขาดวินัยบ้านเมืองนั้นสังคมนั้นก็ตกไปสู่ความเสื่อม การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่องความสงบสุขการงานก็จะเสียผล วินัยจึงเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคน ให้คนเราใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกที่ควร คือทำให้เป็นคนฉลาด นั่นเอง

๒.๓ ความสำคัญและการบัญญัติพระธรรมวินัย

ความสำคัญและการบัญญัติพระธรรมวินัย ในงานวิจัยนี้จะขอกว่า ๒ อย่างด้วยกัน คือ (๑) ความสำคัญของวินัย (๒) การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบท มีอธิบายดังนี้

๒.๓.๑ ความสำคัญของพระธรรมวินัย

พระธรรมวินัยสำคัญ หมายถึง เป็นขนบธรรมเนียม หรือแบบแผนข้อบังคับ สำหรับหมู่ภิกษุ เปรียบเหมือนบ้านเมืองต้องมีกฎหมายปกครองประชาชนพลเมือง ในอาณาจักรฉันใดฝ่ายพระศาสนาก็ต้องมีวินัยบัญญัติสำหรับปกครองพระสงฆ์ในพุทธจักรฉันนั้น เหมือนกันในพระพุทธศาสนา เรื่องพระวินัย ในพระไตรปิฎกนั้นได้จัดเอาพระวินัยไว้ในหมวดแรกของพระไตรปิฎก (อีกสองหมวดคือพระสูตรและพระอภิธรรม) เมื่อครั้งที่ท่านพระมหากัสสปะได้เป็นผู้นำในการรวบรวมคำสอนของพระผู้มีพระภาคให้เป็นพระไตรปิฎกภายหลังพระพุทธปรินิพพานได้ไม่นาน ท่านพระอุบาลีผู้ซึ่งพระผู้มีพระภาคยกเป็นผู้เลิศในทางวินัยในหมู่สงฆ์รับหน้าที่สำคัญในส่วนของพระวินัยนี้ ส่วนพระสูตร และพระอภิธรรมนั้น ท่านพระอานนทผู้เป็นผู้เลิศในทางพหูสูตและเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้รับภารกิจสำคัญ ก็เพราะความสำคัญโดยส่วนของพระวินัยเอง แต่ว่าคงไม่ต้องอธิบายเพิ่มเติมเพราะเนื้อหาไม่ซับซ้อน กล่าวคือท่านพระอุบาลีหรือท่านพระอานนทรูปใดรูปหนึ่งเข้า

^{๕๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๙.

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๔๕๒.

ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อกราบทูลถามข้อสงสัยในพระวินัย อาทิเช่นการแสดงปาติโมกข์นั้น พระผู้มีพระภาคทรงเล็งเห็นประโยชน์ใดจึงทรงบัญญัติขึ้น ซึ่งมีใจความว่าครั้งนั้นว่า ท่านพระอุบาลีได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตทรงอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไรหนอ จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอุบาลี ตถาคตอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ จึงบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เพื่อความตั้งอยู่ด้วยดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความอยู่สำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๑ เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในสัมปรายภพ ๑ เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเจริญแห่งความเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๑ เพื่ออนุเคราะห์วินัย ๑ ดูกรอุบาลี ตถาคต อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการนี้แล จึงบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย^{๕๘} จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ก็ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวินัยจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นเพื่อความตั้งมั่นแห่งคณะสงฆ์ ไม่เสื่อมคลายนั้นเองและยังทรงตักเตือนให้ชาวพุทธยึดเอาศีลเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตแม้ก่อนพระพุทธองค์จะทรงปรินิพพานก็มอบศีลให้เป็นมรดกเหมือนพินัยกรรมแก่ชาวพุทธ พระในศาสนาพุทธ เหล่าพุทธสาวกว่า ให้อยู่กันด้วยศิลปครองกันด้วยศีลเอาศีลเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ด้วยกัน ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสุข

๒.๓.๒ การบัญญัติพระวินัย

สิกขาบทจากการที่มีพระภิกษุสงฆ์สาวกจำนวนมากที่มีศรัทธามานุสุมทิตบรพพาในพระพุทธศาสนา ซึ่งภิกษุสงฆ์เหล่านี้ต่างก็มาจากตระกูลที่ต่างกัน มีความประพฤติที่ต่างกัน และมีความเชื่อที่ต่างกัน เมื่อมาอยู่รวมกันยากนักที่จะให้มีความเป็นระเบียบได้ การบัญญัติพระวินัยก็เพื่อวางกรอบระเบียบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เพื่อป้องกันความยุ่งยากวุ่นวายอันอาจจะเกิดขึ้นซึ่งการบัญญัติพระวินัยนี้มีด้วยกัน ๒ ประเภทคือ (๑) มูลบัญญัติ (๒) อนุบัญญัติ มีรายละเอียดดังนี้

(๑) มูลบัญญัติ : ข้อที่ทรงบัญญัติไว้เดิม (เหตุเกิดครั้งแรก) มูลบัญญัติ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มาติกา คือสิกขาบทที่ตั้งไว้เป็นบทแม่ การบัญญัติพระวินัยนี้ พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ความเสียหายน่าติเตียนของภิกษุบางรูปเกิดขึ้น พระพุทธองค์จึงประชุมพระสงฆ์สาวกทั้งหมด ไล่สวนมูลความผิดที่เกิดขึ้นว่าเกิดขึ้นจริงตามนั้นหรือไม่ และชี้แจงให้เห็นโทษความเสียหายที่เกิดจากความประพฤติของภิกษุบางรูปนั้น แล้ว ทรงถือเอาข้อความผิดนั้นเป็นต้นเหตุ ซึ่งเรียกว่า อาทิ กัมมิกะ ทรงบัญญัติห้ามภิกษุรูปอื่นประพฤติเช่นนั้นอีก ถ้าใครฝ่าฝืนประพฤติเช่นนั้นอีกจะต้องอาบัติ คือ ต้องโทษ และแม้สิกขาบทอื่น ๆ ก็ตามพระพุทธองค์ก็ทรงอาศัยเหตุเช่นนั้นเป็นมูลบัญญัติในการบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกเช่นกัน

(๒) อนุบัญญัติ : ข้อที่ทรงบัญญัติซ้ำเพิ่มเติมในภายหลังจากการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นมูลบัญญัตินั้น อาจจะไม่ครอบคลุมความประพฤติในด้านอื่น ๆ ด้วย ซึ่งต่อมาภายหลังได้

^{๕๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

มีภิกษุที่หลีกเลี่ยงการต้องพระวินัยเช่นนั้นหันไป ประพฤติอาจารย์ที่ใกล้เคียงกันให้เกิดความเสียหายขึ้นอีก พระพุทธองค์ก็ทรงประชุมสงฆ์อีกครั้ง และทรงชี้แจงให้เห็นโทษของการประพฤติเช่นนั้นแล้ว จึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทนั้นเพิ่มเติมขึ้นอีก หรือบางครั้งพระพุทธบัญญัติเดิมอาจมีความเคร่งครัดเกินไปก็ทรงบัญญัติเพิ่ม เติมผ่อนผันลดหย่อนลงมาได้เพื่อให้ง่ายต่อการประพฤติซึ่งการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมภายหลังนี้เรียกว่าอนุบัญญัติ คือ พระบัญญัติที่ทรงบัญญัติซ้ำสิกขาบทเดิมที่เคยบัญญัติไว้ก่อนแล้ว เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมให้มีผลครอบคลุมมากกว่าเดิมยกตัวอย่างอนุบัญญัติ เรื่องภิกษุสำคัญว่าได้บรรลุ ใน มหาวิภังค์ตอนหนึ่งว่า สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมาก เข้าใจมรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็นมิได้ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง พวกกันพยากรณ์มรรคผลด้วยสำคัญว่าได้บรรลุ ครั้นต่อมา จิตของภิกษุเหล่านั้นเอนเอียงไปทางความกำหนัดบ้าง ทางความขัดเคืองบ้าง ทางความหลงบ้าง เกิดความกังวลใจว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว แต่พวกเราเข้าใจมรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็นมิได้ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง จึงอวดอ้างมรรคผลตามที่สำคัญว่าได้บรรลุ จึงแจ้งเรื่องนั้นให้พระอานนท์ทราบ พระอานนท์จึงกราบทูลเรื่องนั้นให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบพระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มีอยู่เหมือนกัน อานนท์ ที่ภิกษุทั้งหลายเข้าใจมรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็น มิได้ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง จึงอวดอ้างมรรคผลตามที่สำคัญว่าได้บรรลุแต่กรณีนี้ไม่ควรกล่าวว่ามี”^{๕๙} และลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถา เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทขึ้นแสดง “อนึ่ง ภิกษุใดไม่รู้ยัง กล่าวอวดอุตริมนุสสรธรรม อันเป็นญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ ให้น้อมเข้ามาในตนว่า “ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้” ครั้นสมัยต่อจากนั้นอันผู้ใดผู้หนึ่งโง่เขลาตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้วหวังความบริสุทธิ์ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายข้าพเจ้าไม่รู้อย่างนั้น ได้กล่าวว่ามี ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่ามี ข้าพเจ้ากล่าวคำไร้ประโยชน์เป็นเท็จ” เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสิ่งวาสนมิได้”^{๖๐} จะเห็นได้ว่าวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นในข้อนี้ได้ทรงบัญญัติไว้ก่อนแล้วแต่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นทีหลังเพื่อไว้เป็นข้อห้ามแก่ภิกษุทั้งหลายผู้บวชใหม่และผู้บวชเก่า ไม่ให้ประพฤติผิดวินัยในข้อที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นอีกข้อความนี้ แปลมาจากบาลีว่า “อพโพหาริก” คือกล่าวไม่ได้ว่ามี มีเหมือนไม่มี มีแต่ไม่ปรากฏ จึงไม่ได้ไฉนว่ามี นำมากกล่าวอ้างไม่ได้ ถือเป็นกรณีพิเศษที่ไม่สามารถนำมากล่าวอ้างได้

๒.๔ ประเภทของวินัย

การแบ่งประเภทของวินัยมีหลักในการแบ่งอยู่หลายแบบด้วยกัน บางครั้งก็อาจแบ่งตามจำนวนของวินัย เช่น คีล ๕ คีล ๘ คีล ๑๐ คีล ๒๒๗ หรือ อาราริยวินัย อนาคาริยวินัย แต่ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะแบ่งตามประเภทของวินัย ตามหลักจตุปารีสุทธิคีล ๔ ประเภท คือ (๑) ปาฏิโมกขสังวรคีล (๒) อินทริยสังวร (๓) ปัจจยสันนิสิตคีล (๔) อาชีวปารีสุทธิคีล ซึ่งงานวิจัยจะกล่าวเฉพาะจตุปารีสุทธิคีลมีดังนี้

๒.๔.๑ ปาฏิโมกขสังวรคีล

^{๕๙} วิ.อ.(ไทย) ๑/๑๙๖/๕๒๘.

^{๖๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/ ๑๘๓.

ปาฏิโมกข์สังวร คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ รวมทั้งสิกขาบท ๒๕ ในส่วนของศีล ๒๒๗ ข้อเป็นศีล หรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติ จัดอยู่ในส่วน อาทิพรหมจารยกาสิกขา ศีล ๒๒๗ จัดเป็นสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิดเพื่อความประพฤติเรียบร้อย ของคณะสงฆ์ และเพื่อเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานอันเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดถึงปาราชิกศีล ๒๒๗ บางครั้งเรียกว่า พระวินัยผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระวินัย เป็น“อาบัติ” ระดับชั้นต่าง ๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัตินี้ได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุด ในอาบัตินี้ระดับเบาจะต้องมีการเผยความผิด อาบัตินี้ระดับเบาเช่น ปาจิตตีย์ สามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับพระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดง ถึงความสำนึก ผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ ปลงอาบัติ สามารถแบ่งออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุดได้ดังนี้ ได้แก่ ปาราชิก มี ๔ ข้อ สังฆาทิเสส มี ๑๓ ข้อ อนิยต มี ๒ ข้อ (อาบัตินี้ไม่แน่ว่าจะปรับข้อไหน) นิสสัคคีย ปาจิตตีย์ ๓๐ ข้อ (อาบัตินี้ต้องสละสิ่งของว่าด้วยเรื่องจีวร ไหม บาตร อย่างละ ๑๐ข้อ) ,ปาจิตตีย์ มี ๙๒ ข้อ (ว่าด้วยอาบัตินี้ไม่ต้องสละสิ่งของ) ปาฏิเทสนียะ มี ๔ ข้อ (ว่าด้วยอาบัตินี้ที่พึงแสดงคืน), เสขิยะ (ข้อที่ภิกษุพึงศึกษาเรื่องมารยาท) แบ่งเป็น สารูปมี ๒๖ ข้อ (ความเหมาะสมในการเป็นสมณะ) โภชนปฏิสังยุตต์ มี ๓๐ ข้อ ๒๕ สิกขาบท คือ ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่ต้องปฏิบัติ ในทางศาสนา หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา^{๖๑} (ว่าด้วยการฉันอาหาร) ธัมมเทสนาปฏิสังยุตต์ มี ๑๖ ข้อ (ว่าด้วยการแสดงธรรม), ปกิณกะ มี ๓ ข้อ (เบ็ดเตล็ด) อธิกรณสมถะ มี ๗ ข้อ (ธรรมสำหรับระงับอธิกรณ์) รวมทั้งหมดแล้ว ๒๒๗ ข้อ มีอธิบายโดยรวม ดังนี้

๑. ปาราชิก

ปาราชิก ๔ สิกขาบท^{๖๒} ซึ่งปรับอาบัติหนัก (ครุอาบัติ) ที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจะขาดจากความเป็นภิกษุทันที บุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ ก็ชื่อว่า ปาราชิก แปลว่า ผู้พ่ายแพ้ บุคคลผู้ต้องอาบัติปาราชิกต้องสละสมณเพศและไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุอีก การบัญญัติปาราชิกสิกขาบทข้อแรกนับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของศาสนาสำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ และ ๓ อนุโลมตามหลักปฏิบัติของสังคมที่เจริญแล้วทั้งหลายเพราะแม้แต่ในสังคมคฤหัสถ์ก็มีการห้ามข่มขืนส่วนปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มุ่งป้องกันสังคมจากการถูกหลอกลวงโดยผู้รอดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนพระพุทธเจ้าทรงเรียกภิกษุผู้รอดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนว่าเป็นยอดมหาโจรในโลก เพราะบริโศกก่อนข่าวของประชาชนด้วยอาการแห่งขโมย^{๖๒}

๒. สังฆาทิเสส

สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท^{๖๓} ซึ่งปรับอาบัติหนักรองจากปาราชิก คือ เป็นครุอาบัติ แต่ยังเป็นสติกิจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้) คำว่า สังฆาทิเสส แปลว่า หมวดอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือหมายความว่า วิธีการจะออกจากอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด

^{๖๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^{๖๒} วิมหา. (ไทย) ๑/บทนำ/๑๓-๑๔.

กล่าวคือ เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วต้องอยู่ปริวาสเท่าจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้แล้วอยู่มานัต (นับราตรี) อีก ๖ ราตรี ทั้ง ๒ ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ต่อจากนั้นจึงประชุมสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูปทำพิธีสวดให้พ้นจากอาบัติสังฆาทิเสสขั้นตอนสุดท้ายนี้ชื่อว่าอัฏฐาน มีการสวดญัตติ ๓ ครั้ง สวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้งเรียกว่าญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบขั้นตอนนี้แล้ว พระภิกษุที่ล่วงละเมิดสังฆาทิเสสสิกขาบทจึงเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติ

๓. อนียต

อนียต ๒ สิกขาบท^{๓๑} คำว่า อนียต แปลว่า ไม่แน่นอน กล่าวคือในอนียตสิกขาบท สิกขาบทที่ ๑ ภิกษุผู้ถูกกล่าวหาไม่แน่ว่าจะถูกปรับอาบัติ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ในอนียต สิกขาบทที่ ๒ ไม่แน่ว่าจะปรับอาบัติ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ที่ยังไม่กำหนดแน่นอนเพราะเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาปรับอาบัติตามเงื่อนไข กรณีที่จะสามารถหยิบยกขึ้นมาเพื่อปรับอาบัติพระภิกษุผู้ทำผิด มี ๒ ลักษณะ ซึ่งอนียตสิกขาบทนี้เน้นหนักไปในวิธิตัดสินอาบัติที่ยังไม่แน่ ระบุว่าปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ซึ่งพระวินัยธรจะต้องวินิจฉัย อนียตไม่ใช่ชื่ออาบัติพิเศษนอกเหนือจากอาบัติทั้งสามนั้น ทั้งไม่ใช่สิกขาบทที่ห้ามภิกษุหนึ่งในที่ลับตาหรือที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง สิกขาบทที่ห้ามการกระทำความ กล่าวคือสิกขาบทที่ ๔ และสิกขาบทที่ ๕ แห่งอเจลกวรรค ในปาจิตตีกัณฑ์^{๓๓}

๔. นิสัคคียปาจิตตีย์

นิสัคคียปาจิตตีย์ ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ

(๑) คำว่า นิสัคคีย แปลว่าทำให้สละสิ่งของอาบัติที่สละแล้วพึงแสดง หรือแปลว่า การสละ ซึ่งเป็นชื่อกระบวนการทางวินัยที่พึงทำในเบื้องต้น^{๓๔}

(๒) คำว่า ปาจิตตีย์ แปลว่า ทำกุศลจิตกล่าวคือกุศลธรรมของผู้ใจต้องอาบัติให้ตกไป โดยสรุปก็คือทำจิตให้ตกไปและจิตที่ถูกทำให้ตกไปนั้น ย่อมพลาดจากอริยมรรค หรือทำอริยมรรคให้เสียไป และปาจิตตีย์นี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง (สญฺจิจฺจ อปาชฺชนตฺสฺส กุสลธมฺมสงฺขาตํ กุสลจิตฺตํ ปาเตติ, ตสฺมา ปาเตติ จิตฺตฺนฺติ ปาจิตฺตีย์^{๓๕} รวมทั้ง ๒ คำนี้เข้าด้วยกันเป็น “นิสัคคียปาจิตตีย์” ซึ่งเป็นชื่อสิกขาบทหมายถึงบทบัญญัติในนิสัคคียกัณฑ์ ๓๐ สิกขาบท^{๓๖} และเป็นชื่ออาบัติ หมายถึงอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ที่ภิกษุต้องเพราะเกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภคในทางที่ไม่เหมาะสม เป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบา และเป็นสเทกัจฉา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการสละสิ่งของ เช่น จีวร บาตร ฝ้านิสินทะ เป็นต้นที่ทำให้ต้องอาบัติ ต่อจากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคล นิสัคคียกัณฑ์ แบ่งเป็น ๓ วรรค คือ (๑) จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร (๒) โกลิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถติโยใหม่ (๓) ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร^{๓๗} เป็นต้น

๕. ปาจิตตีย์

^{๓๑}วิ.มหา. (ไทย) ๑/บทนำ/๑๗-๑๘.

^{๓๔}จุจ.ติ วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๓๙/ ๔๘๕; นิสฺสขฺชิตฺวา ยํ เทเสติ, เตเนตฺนฺติ นิสฺสขฺชิตฺวา เทเสตฺพฺโต นิสฺสคฺคียนฺติ.

^{๓๕}วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๓๙/๔๘๕.

^{๓๖}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๖๒/๑๘๔.

^{๓๗}วิ.มหา. (ไทย) ๒/คำนำ/๗-๘.

คำว่า ปาจิตตีย์^{๖๘} แปลว่า ทำกุศลจิตกล่าว คือกุศลธรรมของผู้ตั้งใจต้องอาบัติให้ตกไป โดยสรุปก็คือทำจิตให้ตกไป และจิตที่ถูกทำให้ตกไปนั้น ย่อมพลาดจากอริยมรรค หรือทำอริยมรรค ให้เสียไปและปาจิตตีย์นี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง^{๖๙} เป็นชื่ออาบัติ หมายถึง อาบัติ ปาจิตตีย์ซึ่งเป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบาและเป็นเสตกกิจฉา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการแสดง อาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคลก็ได้ เป็นชื่อบพบัญญัติ ๙๒ สิกขาบทมี ชื่อ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุทธิกาปาจิตตีย์ แปลว่า ปาจิตตีย์ล้วน^{๗๐}

๖. ปาฏิเทสนียะ

คำว่า ปาฏิเทสนียะ แปลว่า พึงแสดงคืน เป็นชื่ออาบัติที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดพึงแสดงคืน ใน ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบทนี้^{๗๑} พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในเมื่อเกิดเรื่องที่ไม่ดีงามขึ้นในสงฆ์ ปรับ อาบัติปาฏิเทสนียะแก่ภิกษุผู้กระทำอันเป็นการล่วงละเมิด

๗. เสขียะ

คำว่า เสขียะ^{๗๒} แปลว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นสมบัติของท่านผู้ยังต้องศึกษา ธรรมเนียม เกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติเป็นชื่อสิกขาบทที่ว่าด้วยมารยาทผู้ดีเป็น วิธีการวางกิริยาทางกายและวาจาที่เหมาะสมของภิกษุ ไม่ได้เป็นชื่ออาบัติ ภิกษุไม่ปฏิบัติตาม บพบัญญัติแห่งเสขียะทั้งหลาย ต้องอาบัติทุกกฏทุกสิกขาบท สิกขาบทในเสขียะกัณฑ์นี้เป็นบพบัญญัติ ที่น่าสนใจ เพราะว่าด้วยเรื่องกิริยามารยาทที่เป็นธรรมเนียมของภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะ เสขียสิกขาบททั้ง ๗ วรรคแบ่งเป็น ๔ กลุ่มตามสาระสำคัญดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยธรรมเนียมความประพฤติในเวลาเข้าหมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่การนุ่งห่ม เรียบร้อยในขณะที่อยู่ในชุมชน การสำรวมระวังอิริยาบถ การพูดคุยกันให้อยู่ในลักษณะที่เหมาะสม เมื่ออยู่ในชุมชน

กลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยธรรมเนียมในการรับบิณฑบาต เริ่มตั้งแต่อิริยาบถในการรับบิณฑบาตการ ขบฉันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

กลุ่มที่ ๓ ว่าด้วยธรรมเนียมในการแสดงธรรม เริ่มตั้งแต่การแสดงธรรมอย่างถูกกาลเทศะ ไม่แสดงธรรมแก่บุคคลผู้อยู่ในอาการไม่เคารพธรรม

กลุ่มที่ ๔ ว่าด้วยธรรมเนียมในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายการที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทเหล่านี้ขึ้น สะท้อนให้เห็นภาพของวัฒนธรรมของคนถินนั้นในสมัย พุทธกาล วัฒนธรรมด้านการนุ่งห่ม การรับประทานอาหาร การใช้คำพูดอาจมีลักษณะที่ไม่เรียบร้อย เมื่อคนเหล่านั้นมาบวชในสังคมสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติเสขียสิกขาบท ขึ้นมาเพื่อเป็นหลักปฏิบัติของเหล่าสาวก^{๗๓} แนวคิดที่น่าสนใจในเสขียกัณฑ์อีกอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นพุทธทัศน์ที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ บพบัญญัติที่ว่า “ภิกษุพึงสำเหนียก

^{๖๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๑/๖๒๖.

^{๖๙} วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๓๙/๔๘๕.

^{๗๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/บพหน้า/๒๖.

^{๗๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๕/๖๔๗.

^{๗๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๔/๗๓๕.

^{๗๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/บพหน้า/๓๐-๓๑.

ว่า เราไม่ใช่ไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายรดลงบนพืชเขียวสด” ตามความในสิกขาบทที่ ๑๔ แห่งปาทุกาวรรค “ภิกษุพึงสำเหนียกว่า เราไม่ใช่ไข้จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ” ตามความในสิกขาบทที่ ๑๕ แห่งปาทุกาวรรค

๘. อธิกรณสมณะ

คำว่า อธิกรณสมณะ^{๗๔} ประกอบด้วย ๒ คำคือ อธิกรณ แปลว่า เหตุ โทษ เรื่องราว คดี ความ ในที่นี้หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการและคำว่า สมณะ แปลว่า การระงับ การทำให้สงบรวมเป็นอธิกรณสมณะ แปลว่า ธรรมเนียมระดับอธิกรณ หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ อธิกรณสมณะ ๗ ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรม กระบวนการแก้ปัญหาและกระบวนการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ที่เป็นทางการของสังคมสงฆ์ ที่แสดงให้เห็นรูปแบบแห่งระบอบประชาธิปไตย และรูปแบบการทำงานในสังคมสงฆ์นับแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบันสรุป สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสขิยะจัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขาส่วนเสขิยะและสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ล้วนเป็นอภิสมาจาริกาสิกขาทั้งสิ้น ถ้าทำผิดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าต้องอาบัติ ซึ่งทุกข้อที่กล่าวมานี้เป็นข้อที่ต้องปฏิบัติตามและงดเว้นตามศีล ๒๒๗ บางครั้งเรียกว่า พระวินัย ผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระวินัย เป็น อาบัติ ระดับชั้นต่าง ๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัติออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุด ในอาบัติระดับเบาจะต้องมีการเผยแพร่ความผิด อาบัติระดับเบาเช่น ปาจิตตีย์ สามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับพระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดง ถึงความสำนึกผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ,ปลงอาบัติ แต่ถ้าถึงขั้นปาราชิกย่อมขาดจากความเป็นพระ และไม่สามารถบวชเป็นพระสงฆ์ได้อีก

๒.๔.๒ อินทรีย์สังวรศีล

คำว่า อินทรีย์แล้ว ความยิ่งใหญ่, สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, สภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้ม^{๗๕} โดยทั่วไป อินทรีย์ หมายถึง อินทรีย์ ๖ หรือ อินทรีย์ ๕ แต่ในที่นี้หมายถึงอินทรีย์ ๖ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจอายตนะภายในหรือทวาร ๖ นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายว่า “อินทรีย์” คำว่าอินทรีย์ แปลว่า ภาวะที่เป็นใหญ่ หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นใหญ่ เป็นเจ้าการในเรื่องนั้น ๆ เช่น ตาเป็นเจ้าการในการรับรู้รูป หู เป็นเจ้าการในการรับรู้เสียง^{๗๖} เป็นต้น อินทรีย์ ๖ คือ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์และมโนทรีย์ คำว่า อินทรีย์ นิยมใช้กับอายตนะในขณะที่ทำหน้าที่ของมัน ในชีวิตจริง และเกี่ยวกับจริยธรรม เช่น การสำรวมจักขุนทรีย์ เป็นต้นส่วนอายตนะนิยมใช้ในเวลาพูดถึงตัวสภาวะที่อยู่ในกระบวนการธรรม เช่น อาศัยจักขุ อาศัยรูปเกิด จักขุวิญญาณ^{๗๗} เป็นต้น ในส่วนของการบรรลุธรรมในพระสูตรต้นตปิฎก สั

^{๗๔}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

^{๗๕}อภิ.ย. (ไทย) ๓๙/บทนำ/๔๕.

^{๗๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑.

^{๗๗}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๕-๔๕๖/๔๙๔.

ยุดตนิกาย มหาวรรค พระศาสดาได้ทรงตรัสถึงอินทรีย์ไว้ว่าอินทรีย์ ๖ ประการ คือ (๑) จักขุอินทรีย์ (๒) โสตนิอินทรีย์ (๓) ฆานินอินทรีย์ (๔) ชิวณหินอินทรีย์ (๕) กายินอินทรีย์ (๖) มนินอินทรีย์ เมื่อใด ภิกษุรู้ชัดความเกิด ความดับ คุณโทษ และเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๖ ประการนี้ตามความเป็นจริง เป็นผู้หลุดพ้น เพราะไม่ถ่อมมันเมื่อนั้น ภิกษุนั้นเรากล่าวว่า อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ^{๗๘} และได้ทรงอุปมาอินทรีย์ ในส่วนของพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค พระศาสดาได้อุปมาถึงอินทรีย์ ไว้ว่ามีเต่าตัวหนึ่งกินอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำในเวลาเย็น เห็นสุนัขจึงจอกหาเกินมาแต่ไกล จึงหดตัวเข้าไปในกระดอง ฝ่ายสุนัขจึงจอกเมื่อเห็นเต่าก็อยากกินเนื้อเต่าจึงคอยโอกาสอยู่ข้างๆ คิดว่าถ้าเต่ายืดตัวออกมา ก็จะจับกินเสีย แต่เต่าก็ยังคงหลบภัยอยู่ในกระดองนั้น สุนัขจึงจอกทนรอไม่ไหว จึงหนีไปหากินในสถานที่อื่นที่กินเลสมานี้เปรียบเหมือนสุนัขจอกนั่นเองได้พยายามหาทางเกิดอยู่เสมอในทวารต่างๆ เต่าในที่นี้เปรียบเหมือนนักปฏิบัติกระดองเต่าเปรียบเหมือนอินทรีย์สังวรที่ปิดกั้นไม่ให้เกิดอกุศลทางทวารเหล่านั้น^{๗๙}

อินทรีย์ ๖ นั้นเมื่อบุคคลไม่สำรวมกายหรือไม่สำรวมอินทรีย์ ๖ มี ตา หู เป็นต้น ย่อมเสพอารมณ์ที่มากกระทบด้วยต้นเหตุจึงเกิดทุกข์ เพราะอาศัยอินทรีย์นั่นเองโดยต้นเหตุ^{๘๐} เกิดได้ ๖ ทาง รูป ตัณหา ความทะยานอยากได้รูป สัทตตัณหา ความทะยานอยากได้เสียง คันธตัณหา ความทะยานอยากได้กลิ่น รสตัณหา ความทะยานอยากได้รส โภจณตัณหา ความทะยานอยากได้การถูกต้องด้วยกาย ฉัมมตัณหา ความทะยานอยากได้อารมณ์ของใจ^{๘๑} โดยให้พิจารณาในสายเหตุไปหาผลสรุป อินทรีย์สังวร นั้น ถือเป็นโลกุตตรศีล คือ เป็นศีลที่ละกิเลสศีลของผู้กำลังปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานคือ มีสติในการเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้ถูกต้องและรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ อันเป็นสภาพที่เกิดกับใจในขณะที่มีสติสงบ รู้ตัวทั่วพร้อม สำรวมระวัง ในตา หู จมูก ลิ้นกาย ใจ อยู่ นั่น ก็คือ กำลังมีสติอยู่ สงบสำรวมระมัดมันอยู่ ดังนั้น ขณะนั้นๆ ความโลภ ความโกรธและความหลงก็เกิดไม่ได้ จึงนับว่าเป็นกุศล เป็นกรรมดี บุคคลใดเพียรพยายามสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ หรือสำรวมกาย วาจา และ สำรวมใจ อย่างมีสติเช่นนี้ผู้นั้นผู้นั้นก็เรียกได้ว่าการกำลังสะสม ทางไปสู่การเกิดปัญญาสู่การพ้นทุกข์ให้ยิ่งขึ้นเอง

๒.๔.๓ อาชีวนปริสสุทธีศีล

อาชีวนปริสสุทธี คือ การหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ^{๘๒} โดยการบิณฑบาตหาเลี้ยงชีพ งดเว้นการหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด เช่น การหาลาภสักการะด้วยการโบ้ยหอยการเป็นหมอดู การเป็นพ่อสื่อแม่ซั๊ก การประจบชาวบ้าน จัดเป็นการกระทำผิดวินัย การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สัมมาอาชีวะทำหน้าที่ให้ได้ผลสมตามวัตถุประสงค์ของอาชีพไม่ให้อาชีพของเราไปก่อการเบียดเบียนเกิดโทษ เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใดหรือทำให้สังคมเสื่อมเสีย และไม่ทำให้ตัวเองสูญเสียหรือเสื่อมจากการพัฒนาใน

^{๗๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙๗/๓๐๖.

^{๗๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๐/๒๔๑.

^{๘๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘.

^{๘๑} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๒/ ๑๓๗ - ๑๓๘.

^{๘๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๓๖๐.

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ได้ศาสดาได้ตรัสถึง สัมมาอาชีวะไว้ว่าสัมมาอาชีวะ มี ๒ ได้แก่

(๑) สัมมาอาชีวะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติ

(๒) สัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค สัมมาอาชีวะ ที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละมิจฉาอาชีวะเลี้ยวชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี่เป็นสัมมาอาชีวะ ที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคือ อุปติ ส่วนสัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะที่ไม่มีอาสวะเป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค คือ การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระเป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาอาชีวะ ยังสัมมาอาชีวะให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาอาชีวะ มีสติเข้าถึงสัมมาอาชีวะอยู่ สติของภิกษุนั้นเป็นสัมมาสติ ธรรม ๓ นี้ คือ (๑) สัมมาทิฐิ (๒) สัมมาวายามะ (๓) สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อมคล้อยตามสัมมาอาชีวะของภิกษุนั้นไป^{๘๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายถึง อาชีวะปารีสุทธิศีล ว่า ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ได้แก่ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ขอบธรรมบริสุทธิ์ไม่ประกอบการแสวงหาในทางที่ผิด เช่น ไม่พูดอวดอุตริ มนุษยธรรม คือ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน ที่ไม่มีจริงในตน และไม่ออกปากขออาหารเพื่อตนเองบริโภคมิได้เจ็บไข้ ไม่กระทำกุหนาคือ หลอกหลวง เช่น บั่นแต่งท่าทางหน้าตา เครื่องครัดให้เขาเลื่อมใสถวายปัจจัยสี่ ไม่กระทำลพนา คือ ประจบเขากิน ไม่กระทำนิมิตคือ เลศนัยต่าง ๆ เขาถวายปัจจัย ไม่กระทำนิบเปสิกตาคือ ชูเชิงลูกันแกล้งเพื่อให้เขายอมถวายปัจจัยและไม่เอาลาภต่อลาภเช่นให้ของน้อยแก่เขาไป เขาจะได้ถวายมากตอบมาเป็นต้น^{๘๔}

กล่าวโดยรวมแล้ว ในอาชีวะปารีสุทธิศีลนั้น จะเป็นการแสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอยทรัพย์นั้น โดยขอบธรรม ตั้งแต่ปัจจัย ๔ อันเป็นพื้นฐานในการครองชีพ สัมมาอาชีวะเป็นองค์ธรรมหนึ่งในอริยมรรค เป็นคำ สอนที่เชื่อมโยงกับ สัมมาสัมมัณตะในข้อ อทินนาทานาเวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ด้วย

๒.๔.๔ ปัจจัยสันนิสิตศีล

ศีลที่เกี่ยวกับปัจจัยปัจเจกเวกชน คือ ใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมาย และประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เช่น ฉันทอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้สุขภาพดี เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ขอบธรรมบริสุทธิ์มีชีวิตผาสุกทำกิจได้สบาย มิเป็นไปเพื่อปรนเปรอหรือสนุกสนานมัวเมา เป็นต้น

๒.๔.๔.๑ ความหมายของปัจจัย ๔

คำว่า “ปัจจัย ๔” หรือ “ปัจจัยสี่” ตามหลักของภาษาหรือ นิรุกติศาสตร์ เป็นคำบาลี ๒ คำรวมกัน คือ คำว่า ปัจจัย ซึ่งหมายถึง เหตุ หรือ บ่อเกิดแห่งผล ส่วนคำว่า สี่ หมายถึง เลขจำนวน

^{๘๓}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๐/๑๘๐.

^{๘๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๗๙๔.

นับ ๔ จำนวน เมื่อรวมกันเข้ากับคำว่า ปัจจัย ก็หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดผล ๔ อย่าง^{๕๕} คือ เหตุที่ทำให้ป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง มีเครื่องนุ่งห่มเป็นสาเหตุที่ ๑ เหตุที่ทำให้มีชีวิตอยู่ได้ มีอาหาร เป็นสาเหตุที่ ๒ เหตุที่ทำให้เป็นที่พักผ่อนหลับนอนหรือที่พักผ่อนในยามไม่สบาย มีอาคาร บ้าน เรือน วิหาร ปราสาท เป็นสาเหตุที่ ๓ และสาเหตุที่ทำให้หายป่วย หายจากไม่สบายมียารักษาโรค เครื่องมือรักษาโรค เป็นสาเหตุที่ ๔ ดังนั้น เมื่อรวมกันเข้าทั้ง ๔ สาเหตุ จึงเรียกว่า เหตุ ๔ อย่างที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ลำบาก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายปัจจัยสี่ หมายถึง เป็นเหตุในทางให้เกิดผล ๔ อย่าง เช่น การแสวงหาปัจจัย ๔ ทางคือ ทางเครื่องนุ่งห่ม ทางอาหาร ทางเสนาสนะ และทางยารักษาโรค ซึ่งเป็นองค์ประกอบหรือส่วนประกอบในการผลิตบางครั้ง ปัจจัย กับคำว่า เหตุ ใช้แทนกันอยู่เสมอ^{๕๖} นอกจากจะเป็นส่วนประกอบแล้ว ยังเป็นสาเหตุให้เกิดผลทั้ง ๔ ตามมา คือ

๑) เป็นเครื่องนุ่งห่มที่ทำให้เกิดผลตามมา

๒) เป็นของไว้สำหรับใช้สอย

๓) เป็นเครื่องอาศัยของชีวิต

๔) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ๔ อย่าง คือ ไตรจีวร เป็นเครื่องนุ่งห่ม อาหาร บิณฑบาต เป็นเครื่องที่ทำให้มีชีวิตอยู่ได้ เสนาสนะ เป็นที่อยู่อาศัยเพื่อพักผ่อนกายเพื่อหาความสงบทางจิตใจ คิลานเภสัช เป็นยารักษาโรคและเครื่องมือทางการแพทย์^{๕๗}

ปัจจัยสี่เป็นการกล่าวถึงหลักความหมายที่เป็นสาเหตุ ๔ อย่างที่จะทำทุกวันมีสาเหตุในการแสวงหา เพื่อให้เกิดผลตามหลักของความหมายแล้วสาเหตุนั้นมีทั้งหมดถึง ๔ สาเหตุ แต่เพื่อความหมายกะทัดรัดเข้า จึงนำมาพูดรวมกันครั้งเดียวว่า “ปัจจัยสี่” ถ้าจะแยกประเด็นให้เห็นชัดว่า เหตุ ๔ อย่างที่จะพูดถึงนี้ มีทั้งหมด ๔ ทางด้วยกันแต่สาเหตุทั้ง ๔ ทางนั้น คนๆ เดียวเป็นผู้ที่จะใช้ เช่น คนๆ หนึ่งมีสาเหตุจะต้องทำถึง ๔ ทาง คือแสวงหาอาหาร แสวงหาเครื่องนุ่งห่ม แสวงหาที่อยู่อาศัยและแสวงหายารักษาโรค ซึ่งตามหลักของความจริงแล้ว สาเหตุทั้ง ๔ อย่างนี้รวมอยู่ในตัวของ คนๆ หนึ่งที่จะต้องทำให้เพื่อให้เกิดผลตามมา แต่การกระทำนั้นจำเป็นต้องเป็นไปเพื่อเกื้อหนุนให้ชีวิตอยู่รอดเท่านั้น ไม่ได้ให้เป็นไปด้วยเมามาเหมาะในการบริโภคจนลืมนึกในการบริโภค

๒.๔.๔.๑.๑ ความหมายของการบริโภคจีวร

คำว่า “จีวร” หมายถึง ผ้าทุกชิ้นที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มปกคลุมร่างกาย ซึ่งการบริโภคจีวรนี้ควรทำความเข้าใจความหมายของจีวรเป็นเบื้องต้น ความหมายโดยทั่วไป นักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

พระวินัยปิฎก พบในมหาขันธกะ ได้แสดงความหมายของคำว่า จีวร หมายถึง ผ้าอาศัยบังสกุลจีวร เธอพึงทำอุสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขน

^{๕๕}สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมานุกรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๙๑.

^{๕๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๖๘๖.

^{๕๗}พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖๑-๑๖๒.

สัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือกัน เช่นผ้าด้ายแกมไหม^{๘๘} และในจิวรชั้นธกะได้แสดงความหมายของคำว่า จิวร หมายถึงผ้าที่ยังไม่สำเร็จเป็นจิวร เช่น ผ้าไหม และผ้าโกเชวที่หมอชิวรน้อยถวายแด่พระผู้มีพระภาค ผ้าไตรจิวรที่สำเร็จแล้ว และผ้าอื่นๆ คือ ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดผี ผ้าเช็ดปาก และผ้าบริวาร^{๘๙}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า จิวร หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา หมายถึงผ้า ๓ อย่าง คือผ้าทาบ สังฆาฏิ , ผ้าห่ม จิวร, และผ้านุ่ง สบง^{๙๐}

พ.อ. ปิ่น มุกข์กันต์ ได้ให้ความหมายของคำว่า จิวร หมายถึง ผ้าเหลืองที่พระภิกษุใช้ห่มคลุมตัว จิวร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุตตราสงค์ มีบัญญัติเกี่ยวกับจิวรดังนี้ ชนิดผ้าให้ใช้ผ้า ๖ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ผ้าที่ทอด้วยเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ เว้นขนผสมมนุษย์ และผ้าปาน ผ้าผสมด้วยของห้าดังกล่าว^{๙๑}

แสง อุดมศรี ได้ให้ความหมายของคำว่า จิวร (จิวรรอค) คือ หมวดที่ว่าด้วยเรื่องจิวร ซึ่งประกอบด้วยผ้า ๓ ผืน ที่พระภิกษุใช้ห่มห่ม รวมเรียกชื่อว่า ผ้าไตรจิวร คือ ผ้านุ่งหรือสบง อันตราวาสก ผ้าห่มหรือจิวร อุตตราสงค์ และผ้าห่มซ้อนนอกหรือพาด สังฆาฏิ^{๙๒}

พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ ได้ให้ความหมายของคำว่า จิวร เป็นคำใช้เรียกผ้าห่มของภิกษุ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าจะเป็นผ้าพาด สังฆาฏิ ผ้าห่ม อุตตราสงค์ หรือนุ่ง อันตราวาสก คนไทยส่วนมากเข้าใจว่า จิวรคือผ้าห่ม สบงคือผ้านุ่ง และสังฆาฏิคือผ้าพาด^{๙๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า จิวร เป็นชื่อเรียกผ้าที่พระสงฆ์ใช้สอย ใช้เรียกทั้งผ้านุ่งผ้าห่ม เช่น คำว่า ไตรจิวร หมายถึง ผ้า ๓ ผืน ซึ่งมีทั้งผ้านุ่งและผ้าห่ม จิวรเป็นเครื่องอัฐบริวารของพระสงฆ์อย่างในปัจจุบัน ๔ อย่าง ยังใช้หมายถึงเฉพาะผ้าห่มของพระสงฆ์อย่างเดียวกันได้^{๙๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า จิวร หมายถึง ผ้าที่ใช้ห่มห่มของพระในพระพุทธศาสนาผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ในจำนวน ๓ ผืนที่เรียกว่า ไตรจิวร คือผ้าทาบ สังฆาฏิ ผ้าห่ม อุตตราสงค์ และผ้าห่ม อันตราวาสก แต่ในภาษาไทย นิยมเรียกเฉพาะผ้าห่มคือ อุตตราสงค์^{๙๕}

^{๘๘}วิ.อ. (ไทย) ๔/๘๗/๑๗๑.

^{๘๙}วิ.ม. (ไทย) ๕/๑๒/๒๙-๓๐.

^{๙๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๓๑๕.

^{๙๑}พ.อ. ปิ่น มุกข์กันต์, **ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔๗.

^{๙๒}แสง อุดมศรี, **พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๐.

^{๙๓}พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ (ปัจจุบัน พระศรีคัมภีร์ญาณ), **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

^{๙๔}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๙.

^{๙๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (จวน อุฏฐายี) ได้ให้ความหมายของคำว่า จีวร หมายถึง ผ้าที่ใช้ในสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยังพระอรรถภาพให้เป็นไปด้วยจีวรสี่ผืนด้วยพระองค์เอง แต่ทรงอนุญาตไตรจีวรแก่เราทั้งหลาย ดังนี้ จึงทรงอนุญาตสังฆาฏิสองชั้น ทรงอนุญาตจีวรนอกนี้ชั้นเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้จีวรของภิกษุเหล่านั้นจักเป็นสี่ผืน ด้วยประการฉะนี้แล เพราะฉะนั้นกล่าวได้ว่า ไตรจีวรคือผ้า ๓ ผืน ได้แก่ ผ้าพาด คือ สังฆาฏิ ผ้าจีวร คือ อุตตราสงค์ ผ้าสบง คือ อันตราวาสก ดังที่มีปรากฏของการบรรพชาอุปสมบทในปัจจุบันนี้ ถือเป็นธงชัยหรือสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย^{๙๖}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความหมายของคำว่า จีวร หมายถึง บริหารของภิกษุที่เป็นของจำเป็นจะต้องมี และจัดว่าเป็นบริหารดั้งเดิมอย่างหนึ่งคือจีวร ท่านยังได้กล่าวอีกว่า ผู้มุ่งอุปสมบทจำเป็นจะต้องมีจีวรให้ครบจำนวนก่อน หมายถึง ไตรจีวร เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของภิกษุสงฆ์^{๙๗}

สรุปความว่า จีวร หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาใช้นุ่งห่มปกติมี ๓ ผืน ประกอบด้วย ผ้าพาด คือ สังฆาฏิ ผ้าจีวร คือ อุตตราสงค์ และผ้าสบง คือ อันตราวาสก เป็นส่วนหนึ่งในอัฐบริหารของภิกษุในพระพุทธศาสนาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผ้ากาสาวพัสตร์ แปลว่า ผ้าย้อมพาด โดยปกติเป็นการกล่าวรวมทั้งผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้าซ้อนทับ ที่เรียกว่า ไตรจีวร แต่ถ้าแยกส่วนของผ้านุ่ง คือ สบงหรืออันตราวาสก ผ้าทับซ้อนนอก คือ สังฆาฏิ แล้วคำว่า จีวร จะหมายถึงผ้าห่มหรืออุตตราสงค์เท่านั้น หากเป็นพระภิกษุจะมีไตรจีวรครบทั้ง ๓ ผืน แต่ถ้าเป็นสามเณรจะมีเพียงสบงกับจีวรเท่านั้น ไม่มีสังฆาฏิ นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงผ้าชนิดต่างๆ ที่พระภิกษุสามเณรสามารถใช้ได้ตามพระธรรมวินัย ได้แก่ ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดผี ผ้าเช็ดปาก และผ้าบริหาร

สำหรับความหมายของการบริโภคจีวรก็คือ การใช้สอยผ้าไตรจีวรสำหรับนุ่งห่มของพระภิกษุสามเณร ซึ่งอาจจะใช้ครบชุดหรืออาจจะหมายถึงกำลังใช้ผืนใดผืนหนึ่งอยู่ก็ได้ และรวมถึงการใช้ผ้าอื่นๆ ที่ทรงอนุญาตไว้ในบทบัญญัติพระธรรมวินัย

๒.๔.๔.๑.๒ ความหมายของการบริโภคบิณฑบาต

คำว่า “บิณฑบาต” หมายถึง “อาหาร” หรืออาหารที่ใส่บาตรพระ, อาหารถวายพระ เพื่อการขบฉันของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา การบริโภคอาหารจากบิณฑบาต ควรที่จะได้ทำความเข้าใจในความหมายให้ชัดเจนเป็นเบื้องต้น นักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

คำว่า บิณฑบาต มาจากภาษาบาลี คือ บิณฑบาตฺร ซึ่งเป็นศัพท์ที่มาจากสองคำรวมกันคือคำว่า บิณฑ แปลว่า ก้อนข้าว และคำว่า ปาต แปลว่า การตก เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันจึงแปลว่าการตกไปแห่งก้อนข้าว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต แปลว่า อาหาร (ใช้สำหรับพระภิกษุสามเณร) เช่น รับบิณฑบาต มาจากภาษาบาลีว่า บิณฑปาต แปลว่า ก้อนข้าวที่ตก^{๙๘}

^{๙๖} สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (จวน อุฏฐายี ป.ธ. ๙), ตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕๒.

^{๙๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๙๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๒๖.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต ตามศัพท์แปลว่า การตักแห่ง ก้อนข้าว อาหารที่ใส่ลงไปในบาตรของพระ^{๙๙}

พ.อ. ปิ่น มุกข์กันต์ ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต แปลว่า การรับอาหารที่มีผู้ถวาย ด้วยบาตร เป็นวัตรอย่างหนึ่งของพระภิกษุสามเณร^{๑๐๐}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายว่า บิณฑบาต แปลว่า การตักลงแห่ง ก้อนข้าวที่เขาใส่ลงในภาชนะที่รองรับ เช่น บาตร เป็นต้น บิณฑบาตในคำวัด หมายถึง อาหารสำหรับ ถวายพระซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งใน ๔ สำหรับพระสงฆ์จะถวายโดยใส่บาตรหรือใส่ภาชนะอื่นใดก็เรียก เหมือนกัน

นอกจากนี้ บิณฑบาต ยังหมายถึง การที่พระภิกษุสามเณรไปรับอาหารที่เขาถวายด้วย บาตรก็ได้ เช่นใช้ว่า “พระออกไปบิณฑบาตกันแต่เช้า ยังไม่กลับจากบิณฑบาตเลย” และบิณฑบาตยัง ได้หมายถึง การที่สงฆ์ขอร้องมิให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เช่น ใช้ว่า “อาตมาขอบิณฑบาตเถอะ อย่าได้ถึงกับฆ่าแกงกันเลย”, บิณฑบาต มักเขียนผิดไปว่า บิณฑบาต โดยอาจเข้าใจว่าเป็นคำเดียวกับ บาตร ซึ่งออกเสียงเหมือนกัน^{๑๐๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต หมายถึง อาหารที่ใส่ ลงในบาตรพระ อาหารถวายพระ^{๑๐๒}

สรุปรวมความว่า บิณฑบาต มีความหมายโดยตรง คือ อาหารที่ผู้มีศรัทธาใส่ลงในบาตร พระ หรือ อาหารถวายพระ และหมายเอาการแสวงหาอาหารโดยรับอาหารที่เขาถวายด้วยบาตรของ พระภิกษุสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ส่วนความหมายโดยอ้อมนั้นเป็นการที่พระสงฆ์ขอร้องมิให้กระทำ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

การบริโภคนิณฑบาต จึงหมายถึง การขบฉันภัตตาหารน้ำดื่มที่ได้มาจากผู้มีศรัทธาถวาย การบริโภค (ฉัน) อาหารต่างๆ ของพระภิกษุสามเณร ไม่จำกัดว่าจะใส่ในบาตรหรือภาชนะอื่นใดที่ไม่ ขัดต่อพระธรรมวินัยและไม่จำกัดว่า จะฉันในวัด ในป่า หรือในเคหสถานของผู้มีศรัทธาถวายก็ตาม ล้วนแต่จัดเข้าในการบริโภคนิณฑบาตได้ทั้งสิ้น

๒.๔.๔.๑.๓ ความหมายของการบริโภคเสนาสนะ

คำว่า เสนาสนะ หมายถึง ที่พักอาศัย ที่นั่ง ที่นอน ของพระภิกษุสามเณรใน พระพุทธศาสนา การบริโภคเสนาสนะควรที่จะได้ทำความเข้าใจความหมายของเสนาสนะเป็นเบื้องต้น ความหมายโดยทั่วไป นักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

^{๙๙} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๕.

^{๑๐๐} ปิ่น มุกข์กันต์, ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๙.

^{๑๐๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อพุทธศาสน์ “คำวัด”, หน้า ๔๖๓.

^{๑๐๒} พระธรรมปิฎก ปัจจุบัน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับ ประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๗.

คำว่า “เสนาสนะ” ประกอบด้วยคำว่า “เสนะ” คือ ที่นอน กับ “อาสนะ” คือ ที่นั่ง เมื่อรวมกันเป็น “เสนาสนะ” หมายถึง ที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร และเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ หรือแม้กระทั่งโคนไม้ เมื่อเป็นที่อยู่อาศัยก็เรียกว่า “เสนาสนะ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่า เสนาสนะ หมายถึง ที่นอนและที่นั่ง, ที่อยู่ (ใช้เฉพาะพระภิกษุสามเณร)^{๑๐๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายของคำว่า เสนาสนะ แปลว่า ที่นอนและที่นั่ง (มาจากคำว่า เสนะ-ที่นอน กับ อาสนะ-ที่นั่ง) เป็นคำเฉพาะที่ใช้เป็นคำวัดเท่านั้น เสนาสนะ หมายถึง อาคารที่ใช้เป็นที่พำนักอาศัยหรือเป็นที่ทำกิจกรรมของพระสงฆ์ และหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พิง ที่หนุนได้ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่นอน หมอน พรหม ที่ปูนอน ผ้าปูนั่ง เป็นต้น^{๑๐๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายว่า เสนาสนะ หมายถึง เสนะ “ที่นอน” + อาสนะ “ที่นั่ง” หมายถึงที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร และเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ แม้อโคนไม้ เมื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยก็เรียก เสนาสนะ^{๑๐๕}

จึงเห็นว่าในความหมายของเสนาสนะนั้นมีความหมายว่า ที่อยู่อาศัย ที่นอนที่นั่งสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งอาจจะเป็นอาคารสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงโคนไม้ ป่าไม้ ถ้า เป็นต้น ที่ใช้เป็นที่พำนักอาศัยหรือเป็นที่ทำกิจกรรมของสงฆ์ได้ หรือไม่ก็รวมถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พิง ที่หนุนได้ของภิกษุสามเณรด้วย การบริโภคนเสนาสนะจึงกินความไปถึงการใช้สอย พักอยู่อาศัย อาคาร สถานที่ รวมทั้งเครื่องใช้ต่างๆ เช่น กุฏิ วาร โต๊ะ เก้าอี้ แม้อโคนไม้ เป็นต้น

๒.๔.๔.๑.๔ ความหมายของการบริโภคนเสนาสนะ

คำว่า คิลานะ แปลว่า การเจ็บ ส่วน “เภสัช” แปลว่า ยารักษาโรค ฉะนั้น คำว่า “คิลานเภสัช” จึงแปลว่า “ยารักษาโรคต่างๆ ของคนเจ็บป่วย” ซึ่งคนป่วยในที่นี้ หมายถึง พระภิกษุสามเณรที่อาพาธ การบริโภคนเสนาสนะจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจในความหมายของคิลานเภสัช นักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่า คิลานเภสัช หมายถึง ยารักษาโรค^{๑๐๖}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายของคำว่า คิลานเภสัช หมายถึง ยาสำหรับภิกษุไข้ ยารักษาโรค เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในปัจจัย ๔ หรือ จตุปัจจัย อันเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร^{๑๐๗}

^{๑๐๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๒๑๔.

^{๑๐๔}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อพุทธศาสน์ “คำวัด”, หน้า ๑๑๕๕.

^{๑๐๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๖๒

^{๑๐๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๕๑.

^{๑๐๗}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๒๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า คิลานเภสัช หมายถึง ยา สำหรับผู้เจ็บไข้ ยารักษาผู้ป่วย เภสัชเพื่อภิกษุอาพาธ^{๑๐๘}

สรุปความหมายของคิลานเภสัช หมายถึง ยารักษาโรคหรืออาการอาพาธสำหรับพระภิกษุ สามเณรในพระพุทธศาสนาตามพระธรรมวินัย

กล่าวโดยรวม การบริโภคน้ำปัจจัย ๔ หมายถึง การใช้สอยผ้าเครื่องนุ่งห่ม การรับประทาน อาหาร การพักอาศัยในที่พักอาศัยรวมถึงใช้สอยเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ การรับประทานยารักษาโรค ซึ่งเป็นเครื่องอาศัยจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตทั่วไป สำหรับทางพระพุทธศาสนาจะให้ความหมาย เจาะจงไปที่การใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างของพระภิกษุสามเณร คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ คิลานเภสัช ซึ่งเป็นเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา ภาษาสามัญก็คือ การใช้สอยเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่ พักอาศัยและรักษาโรคนั่นเอง

๒.๔.๔.๒ ความหมายของการบริโภคน้ำปัจจัย ๔

ลักษณะการบริโภคน้ำปัจจัยของบรรพชิตในพระพุทธศาสนาแสดงไว้มี ๔ ประเภท^{๑๐๙} คือ

- ๑) เถยบริโภคน คือ บริโภคอย่างขโมย
- ๒) อธิบริโภคน คือ บริโภคอย่างเป็นหนี้
- ๓) ทายัชชบริโภคน คือ บริโภคอย่างเป็นผู้รับมรดก
- ๔) สามีบริโภคน คือ บริโภคอย่างเป็นเจ้าของ

การบริโภคน้ำปัจจัยของภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้รับสิ่งของชาวบ้านมาฉันและใช้สอยว่า จำแนกเป็น ๔ ประเภท มีคำอธิบายดังนี้

ประเภทที่ ๑ เถยบริโภคน คือ บริโภคอย่างขโมย ได้แก่ ผู้ที่ขโมย ไม่มีคุณความดีสมควรแก่ ภาวะของตน คงมีแต่การนุ่งห่มเป็นต้น และอาการภายนอกที่เป็นเครื่องหมายเพศ บุคคลเช่นนี้เป็นผู้ ไม่มีสิทธิในสิ่งของของชาวบ้าน การรับสิ่งของของชาวบ้านมาฉันและใช้สอย ผู้เช่นนี้เรียกว่าเป็น เถย บริโภคน คือบริโภคน้ำปัจจัยอย่างขโมย หรือแอบลักเขากิน

ประเภทที่ ๒ อธิบริโภคน คือ บริโภคอย่างเป็นหนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีศีล แต่เมื่อบริโภคน้ำปัจจัย ๔ ไม่ได้พิจารณา เช่น ฉันอาหารไม่ได้พิจารณาว่า เราฉันเพียงเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ยังชีวิตให้เป็นไป ให้มีสุขภาพเกื้อหนุนแก่การปฏิบัติธรรม มิใช่ฉันเพื่อแก้แค้นคนชั่วเมียดใจในรส เป็นต้น การบริโภคน้ำปัจจัย นี้ เรียกว่า อธิบริโภคน คือบริโภคน้ำปัจจัยอย่างเป็นหนี้ แต่ถ้าบริโภคน้ำปัจจัยโดยพิจารณาไม่เชื่อว่าเป็นหนี้ (เบากว่าใน บาลีที่ว่าตราบใดที่ยังเป็นปุถุชน ย่อมเชื่อว่าเป็นบริโภคน้ำปัจจัยอย่างเป็นหนี้)

ประเภทที่ ๓ ทายัชชบริโภคน คือ บริโภคอย่างเป็นผู้รับมรดก ได้แก่ พระเสขะหรือ ทักขิไณยบุคคล ๗ พวกแรก (ในจำนวนอริยบุคคล ๘) เมื่อรับทักษิณามาบริโภคน้ำปัจจัย การบริโภคน้ำปัจจัยของ ท่าน เรียกว่า ทายัชชบริโภคน แปลว่า บริโภคน้ำปัจจัยทายาทหรือมีสิทธิโดยชอบธรรม ในฐานะที่เป็นทายาทของ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นทักษิณบุคคลสูงสุด

ประเภทที่ ๔ สามีบริโภคน คือ บริโภคอย่างเป็นเจ้าของ ได้แก่ พระอรหันต์ทั้งหลายซึ่งเป็นผู้พ้นจากความเป็นทาสแห่งตัณหาแล้ว เป็นผู้มีความดีสมควรแก่ของถวายอย่างแท้จริงมีสิทธิสมบูรณ์

^{๑๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑.

^{๑๐๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๘๙.

ในการรับและบริโภคน้ำดื่ม การบริโภคของพระอรหันต์ท่านเรียกว่า สามิบริโภคคือบริโภคฐานเป็นเจ้าของ^{๑๑๐}

การบริโภค ๔ นั้น ผู้ใดไม่ได้เป็นทักษิณเอยแท้จริง คือเป็นพระอรหันต์บุคคลถือว่าย่างไม่มีสิทธิสมบูรณ์ที่จะรับทักษิณาของชาวโลกมาบริโภค เช่น ภิกษุ สามเณรแม้จะมีความประพฤติดีงาม เป็นผู้มีความดี และตั้งใจปฏิบัติธรรม แต่ตราบไต่ยังเป็นปุถุชนอยู่การที่ภิกษุสามเณรนั้นรับอาหารบิณฑบาตของชาวบ้านมาฉัน ท่านถือว่าเป็นการบริโภคอย่างหนึ่ง คือเป็นหนึ่งต่อชาวโลกควรจะเร่งปลดเปลื้องหนี้เสีย ด้วยการใส่ใจปฏิบัติธรรมให้บรรลุความเป็นทักษิณบุคคลตัวอย่างเช่น พระมหากัสสปเถระกล่าวว่า ท่านบริโภคอาหารของชาวแคว้นแคว้นอย่างหนึ่งอยู่ ๗ วัน จึงได้รู้แจ้งธรรม หมายความว่า เมื่อท่านบวชแล้วก็พยายามปฏิบัติธรรม แต่ก็ใช้เวลาเป็นปุถุชนอยู่ถึง ๗ วัน จึงบรรลุพระอรหันต์ผลกลายเป็นทักษิณบุคคลอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น บรรพชิตคือภิกษุสามเณรจึงควรพิจารณาในทุกๆ ขณะที่บริโภคบิณฑบาต พึงพิจารณาในทุกๆ คำข้าว เมื่อภิกษุไม่สามารถปฏิบัติเหมือนอย่างนั้น ในเวลาก่อนอาหาร, หลังอาหาร, ในปริณยาม, มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม ถ้าไม่ได้พิจารณาเลยปล่อยให้อรุณขึ้นภิกษุนั้นชื่อว่า ย่อมตั้งอยู่ในฐานะอโณบริโภคแม้จิ๋ว เสนาสนะก็พึงพิจารณาในทุกๆ ขณะที่บริโภค สำหรับภคฺชเมื่อมีสติเป็นปัจจัยในขณะที่รับทั้งในขณะที่บริโภคจึงจะควร แม้เมื่อเป็นเช่นนี้เมื่อภิกษุทำสติในขณะที่รับแล้วขณะบริโภคไม่ได้ทำอีก เป็นอาบัติ ไม่ทำในขณะที่รับแต่ทำในขณะที่บริโภค ไม่อาบัติ ปฏิบัติตรงตามจุดหมายที่แท้จริงของการบริโภคปัจจัย ๔ อันเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ศีลบริสุทธิ์ ซึ่งเมื่อมีศีลบริสุทธิ์ก็จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสมาธิ ปัญญา บรรลุถึงจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาต่อไปได้

๒.๔.๔.๓ จุดมุ่งหมายของการบริโภคปัจจัย ๔

จุดมุ่งหมายในการบริโภคปัจจัย ๔ จำแนกแสดงเป็น ๔ ประเด็น คือ (๑) จุดหมายของการบริโภคจีวร (๒) จุดมุ่งหมายของการบริโภคบิณฑบาต (๓) จุดมุ่งหมายของการบริโภคเสนาสนะ (๔) จุดมุ่งหมายของการบริโภคคิลานเภสัช

๒.๔.๔.๓.๑ จุดมุ่งหมายของการบริโภคจีวร

การใช้เครื่องนุ่งห่ม พระพุทธองค์ก็ทรงสอนให้พระภิกษุสงฆ์กำหนดพิจารณาว่า จะใช้เครื่องนุ่งห่มแบบไหนและมีการกำหนดสีด้วย เพื่อให้เห็นว่าเป็นเครื่องนุ่งห่มของนักบวชในพระพุทธศาสนา และมีการพิจารณานั่นถึงจุดมุ่งหมายที่เป็นคุณค่าแท้จริงของเครื่องนุ่งห่มว่า “เราจะพิจารณาโดยแยบคายแล้ว ใช้สอยเครื่องนุ่งห่มเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่เกิดความละอาย^{๑๑๑}

การพิจารณาดังกล่าว แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายและประโยชน์ที่แท้จริงที่จะได้รับจากเครื่องนุ่งห่ม คือ เพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติมีหนาว ร้อน ฝนตกแดดออกและช่วยบำบัดบรรเทาอันตรายจากสัตว์จำพวกเหลือบ ยุง และเพื่อปกปิดอวัยวะที่ควรปกปิด การนุ่งห่มตามจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ จะช่วยให้คนเราให้ความสำคัญกับแฟชั่นต่างๆ ที่มีการประกวดประชันกัน

^{๑๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘๓.

^{๑๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๔.

หมกมุ่นวุ่นวายกับเครื่องแต่งกายเครื่องประดับที่เป็นไปตามสมัยนิยม ใช้สิ่งของยี่ห้อดังที่ไม่เหมาะสมกับกาลเทศะ และราคาแพงฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น จนกลายเป็นปัญหาเศรษฐกิจของตนเองและประเทศชาติ การรู้จักใช้เครื่องนุ่งห่มตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริงเป็นการรู้จักพอประมาณในการดำรงชีวิต และไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมส่วนรวมด้วย

๒.๔.๔.๓.๒ จุดมุ่งหมายของการบริโภคบัณฑิต

การบริโภคอาหารเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ เมื่ออาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต อาจส่งผลให้เป็นคุณและโทษก็ได้ พระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องการบริโภคอาหารที่ถูกต้อง โดยสอนการพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย และลักษณะคุณค่าอาหารให้ถ่องแท้ก่อนที่จะบริโภค ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนภิกษุในการพิจารณาก่อนที่บริโภคอาหารมีใจความว่า “เราพิจารณาโดยแยกคายแล้วจึงบริโภคอาหาร มิใช่เป็นการบริโภคเพื่อเล่น เพื่อมัวเมาเพื่อประดับตกแต่ง แต่บริโภคเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อระงับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ความดี ด้วยความหวังว่าเราจักบำบัดทุกข์เก่าป้องกันทุกข์ใหม่ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ด้วยการบริโภคนี้ความไม่มีโทษและความเป็นอยู่อย่างผาสุกจักเกิดขึ้น^{๑๒}

จุดมุ่งหมายที่พระพุทธองค์ทรงสอนภิกษุสงฆ์ ให้รู้จักพิจารณาก่อนบริโภคอาหารจะได้บริโภคตามจุดมุ่งหมาย ไม่ตกเป็นทาสของอาหาร ความผาสุกกำลังย่อมเกิดขึ้น มีกำลังในการสร้างความดี บำเพ็ญธรรมจนสามารถละกิเลสได้ตามลำดับ สำหรับคฤหัสถ์นั้นพระพุทธองค์ได้แสดงหลักพิจารณาให้เป็นประโยชน์ที่แท้จริงจากการบริโภคอาหาร เพื่อทำให้หยุดกระวนกระวาย รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร คือ บริโภคแต่พอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป คนที่บริโภคอาหารเกินความต้องการของร่างกายทำให้รู้สึกอึดอัด ง่วงนอน อย่างที่พระพุทธองค์ทรงประทานแนวคิดให้พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “คนที่หาวนอนด้วย กินจุด้วยมีกนอนหลับกลิ้งเกลือกไปมาเหมือนหมูใหญ่ที่เขาเลี้ยงไว้ด้วยอาหาร เขาเป็นคนเขลาข่มเข้าสู่ห้อง (บรรทม) บ่อยๆ”^{๑๓}

การบริโภคที่ถูกต้องนั้น จะมีส่วนช่วยสร้างภูมิคุ้มกันมิให้ความต้องการทางร่างกาย และความต้องการทางจิต เพื่อไม่ให้ถูกชักจูงไปหาคุณค่าเทียม ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่ยั่ววนกิเลสตัณหาอันจะนำมาซึ่งความเป็นทุกข์และอาจจะเป็นการสร้างอัตรถาวรในวิญญานความกระวนกระวายเพราะอาหารไม่ถูกปาก การบริโภคอาหารตามแนวคำสอนของพระพุทธองค์ทำให้บรรเทาตัณหา คือ ความอยากกินอยากลิ้มลองกินเกินความพอดี จะไม่เกิดขึ้นและก่อความเดือดร้อนเพราะบริโภคอาหารเป็นเหตุ

๒.๔.๔.๓.๓ จุดมุ่งหมายของการบริโภคเสนาสนะ

เรื่องที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะการสร้างที่อยู่อาศัยพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญมาก ทรงให้สร้างในถิ่นที่เหมาะสม หรือเลือกสถานที่ที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ส่งเสริมให้การศึกษาพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมแก่การแสวงหาธรรม ความรู้ การสร้างความดีและความเจริญก้าวหน้าในชีวิตประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาจุดมุ่งหมายของการสร้างและประโยชน์ในการใช้ ดังข้อความว่า “เมื่อเราพิจารณาโดยแยกคายแล้ว จึงได้ใช้สอยหรือสร้างที่อยู่อาศัยว่า เพียง

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๔.

^{๑๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๖๕/๑๖๖.

เพื่อบำบัดความหนาว บำบัดสัมผัสจากเหลือบ ยูง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูและเพื่อแสวงหาความสงบ”^{๑๑๔}

การใช้ที่อยู่อาศัยควรพิจารณาให้ดีกว่า เราใช้เพื่อประโยชน์อะไร เมื่อใช้แล้วก็ควรจัดเก็บให้เรียบร้อย เมื่อใช้งานเสร็จหากเกิดการชำรุดทรุดโทรมก็ต้องรู้จักดูแลซ่อมแซม ไม่ทิ้งให้เกิดความรกรุงรัง การสร้างที่อยู่อาศัยในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดการประหยัดในการก่อสร้างมาก โดยไม่จำเป็นต้องใช้วัสดุที่มีราคาแพงก็ไม่จำเป็นต้องสร้างใหญ่โตมากนัก แต่เป็นการสร้างที่อยู่อาศัยเพียงเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการก็เป็นอันใช้ได้แล้ว เพื่อประหยัดงบประมาณในการก่อสร้างและอายุยืนนานในการใช้ที่ทนทาน และสะดวกสบายในการรักษาซ่อมแซม แต่ส่วนมากจะเน้นในการสร้างกุฏิของพระสงฆ์ แต่หลักการนี้สร้างที่อยู่อาศัยในลักษณะนี้ แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับความจำเป็นหรือตามรอยได้ของตนเองตามสภาวะการณ์ในปัจจุบันได้

๒.๔.๔.๓.๔ จุดมุ่งหมายของการบริโภคคิลานเภสัช

เรื่องยานับเป็นปัจจัยสำคัญมากในการดำรงชีวิตปัจจัยหนึ่ง ถ้าร่างกายมีสภาพเสื่อมโทรมเกิดโรคภัยไข้เจ็บแล้วเหล่านี้ จะเป็นอุปสรรคในการประพฤติพรหมจรรย์เป็นอย่างมาก เพราะเหตุว่าแม้คนเราจะมีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย หากร่างกายไม่สมบูรณ์มีโรคภัยเบียดเบียน ก็จะเป็นเหตุให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปด้วยความยากลำบากและอาจจะไม่ประสบความสำเร็จในที่สุดด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงทำให้ต้องทรงอนุญาตเรื่องเภสัชหรือยารวมถึงอุปกรณ์รักษาโรคต่างๆ ในพระไตรปิฎกนั้น เรื่องยาเป็นตัวอย่างชัดเจนของการที่พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นและให้ความสำคัญในเรื่องสุขภาพมาก เห็นได้จากพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ” นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังให้พิจารณาอย่างแยกคางว่า ยาเป็นเครื่องประกอบอันเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้ นั้น มีไว้เพื่อกำจัดเวทนาทั้งหลายเนื่องจากอาพาธต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาวัตถุประสงคในการสร้างและประโยชน์ในการใช้ยา ดังข้อความว่า “เมื่อเราพิจารณาโดยแยกคางแล้วบริโภคคิลานเภสัช เพียงเพื่อบำบัดทุกขเวทนาอันเกิดขึ้นแล้ว มีอาพาธต่างๆ เป็นมูล เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรคเบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง”^{๑๑๕}

การใช้ยารักษาโรค พระพุทธองค์ก็ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่ายารักษาโรคมีความจำเป็นหรือเป็นปัจจัยสุดท้ายที่คนเราต้องการบริโภค เพื่อบำบัดอาการเจ็บป่วยในยามที่เกิดโรคภัย แต่วิวัฒนาการในการรักษาโรคมียาวนานแล้ว ในพระไตรปิฎกก็กล่าวถึงเรื่องการใช้ยาไว้มากมาย รวมถึงให้ความสำคัญไว้หลายประการใน “เภสัชชขันธกะ” ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ฉันได้ เพื่อรักษาโรคเบื่ออาหาร ฉันไม่ได้จนเป็นโรคขาดสารอาหารหรือโรคผอมเหลือง และยาไม่เป็นอาหารหยาบจึงทรงอนุญาตให้รับประทานได้ในยามวิกาล และฉันได้ในกาลนั้นแต่การใช้ยาในปัจจุบันนี้เน้นไปในการรักษาโรคในเชิงพาณิชย์มาก มีการผลิตออกมาเพื่อให้ตรงกับโรคที่คนไข้เป็นอยู่เสมอ พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงถึงคนไข้ไว้ใน “คิลานสูตร” ว่าด้วยเรื่องคนไข้และเปรียบเทียบกับคนไข้ไว้ ๓ ประเภท กล่าวคือ

^{๑๑๔}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๔.

^{๑๑๕}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๔.

(๑) คนไข้บางคนจะไต่ยา อาหาร คนพยาบาล อันเป็นที่สบายหรือไม่ก็ตาม ไม่อาจหายจากโรคได้

(๒) คนไข้บางคนจะไต่ยา อาหาร คนพยาบาล อันเป็นที่สบายหรือไม่ก็ตามก็หายจากโรคได้

(๓) คนไข้บางคนจะไต่ยา อาหาร คนพยาบาล อันเป็นที่สบายเท่านั้น จึงจะหายจากโรคได้^{๑๑๖}

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยประเภทที่ ๓ เป็นหลัก จึงทรงประทานเรื่องการใช้ยา คนพยาบาล อาหารเป็นพิเศษสำหรับคนป่วย ทำให้มีส่วนช่วยคนไข้ ๒ ประเภทแรกด้วย แต่เรื่องของยา ก็คือ ยาซึ่งคนป่วยจะต้องรับประทานหรือดื่มในยามที่ป่วยไข้เท่านั้น เหตุนี้จึงทรงสอนให้ภิกษุพิจารณาถึงวัตถุประสงค์หรือประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้ยาตามนัยว่า เราพิจารณาโดยแยกคายแล้ว รับประทานยาเพียงเพื่อบำบัดเวทนา มีอาพาธต่างๆ เป็นมูลอันเกิดขึ้นแล้ว เพื่อเป็นผู้หาความลำบากมิได้เป็นอย่างยิ่ง “การใช้ยาเพื่อบรรเทาความเจ็บป่วย”^{๑๑๗} ต้องเลือกให้ยาให้ถูกกับโรคจึงจะหายจากการเจ็บป่วยได้ อย่างเช่น การใช้ยาสมุนไพร เป็นต้น

การไม่รู้จุดมุ่งหมายที่แท้จริงต่อสิ่งต่างๆ ได้สร้างปัญหาให้กับโลกเป็นอย่างมาก เช่น การบริโภคอาหาร มนุษย์ไม่มองที่คุณค่าแท้ของการบริโภค แต่เห็นคุณค่าเทียมแสวงหาสิ่งบริโภคเพื่อสนองตัณหา บริโภคตามอำนาจของกิเลสที่ประกอบด้วยความโลภ โกรธ และหลง ยกตัวอย่างเช่น การเสพที่อยู่อาศัย มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำมาสร้างบ้านให้ใหญ่โตมโหฬาร ทำให้ป่าไม้หมดไปจากภูเขากลายเป็นภูเขาหัวโล้น เมื่อเวลาฝนตกทำให้น้ำท่วมเพราะไม่มีการดูดซับน้ำเนื่องจากป่าไม้หมดไปแล้ว อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น วิธีคิดแบบรู้เท่าทันคุณค่าแท้จริงและคุณค่าเทียมของสิ่งต่างๆ ทำให้เราปฏิบัติต่อสิ่งนั้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมที่สุด การใช้ความคิดพิจารณาถึงสิ่งที่จำเป็นในชีวิตที่จะต้องใช้พิจารณาในการเสพวัตถุหรือปัจจัยเครื่องอาศัยของมนุษย์ เพราะว่าถ้าเมื่อใดเราไม่สามารถมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่บริโภคเข้าไปย่อมได้รับผลเสียมากกว่าผลดี เพราะว่าสิ่งของบางอย่างอาจจะมีความผิดพลาดในการให้ข่าวสารข้อมูล เช่น ยาชูกำลังชนิดต่างๆ เครื่องดื่มให้สารทดแทนพลังงานที่เสียไป หรือยาบำรุงร่างกายต่างๆ ที่เราเห็นโฆษณาอยู่ทุกวัน มีหมอบางท่านออกมาให้ข้อสังเกตว่า ยาชูกำลังเหล่านั้นเป็นของที่ไม่จำเป็นต่อร่างกายและชีวิตที่แท้จริง เป็นสิ่งของฟุ่มเฟือยที่หลอกให้ประชาชนหลงเชื่อเพื่อประโยชน์ในด้านธุรกิจ เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องใช้สติพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของปัจจัยเครื่องบริโภคในแต่ละวัน แยกแยะให้ออกสิ่งไหนมีประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกาย เป็นไปเพื่อความเจริญเติบโต สิ่งไหนที่เป็นไปเพื่อความหรรษา มีราคาแพงแต่มีคุณค่าประโยชน์เพียงน้อยนิด เป็นคุณค่าเสริมความอยากไม่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตบางที่เป็นอันตรายต่อชีวิต ทำให้อกุศลธรรม เช่นความโลภ ความมัวเมา ความริษยา มานะ ทิฎฐิ ตลอดจนการยกตนข่มผู้อื่นให้เจริญขึ้น^{๑๑๘} อีกอย่างหนึ่งวิธีคิดแบบนี้ ยังเกื้อกูลต่อการเกิดของกุศลธรรม เช่น

^{๑๑๖}อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๖๑/๑๓๗.

^{๑๑๗}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔/๑๔.

^{๑๑๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วิธีคิดตราหลักพุทธธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๙๔.

ความมีสติเป็นต้น ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุเพราะประกอบด้วยปัญญา ต่างจากคุณค่าเทียมที่เสพหรือบริโภคด้วยอำนาจของกิเลสคือความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น

๒.๔.๔.๔ คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการบริโภคปัจจัย ๔

การบริโภคปัจจัย ๔ คือ ฝำ อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ย่อมมีความสำคัญต่อมนุษย์โดยทั่วไป แต่ในขณะที่เดียวกันก็อาจบังเกิดจากการบริโภคได้เช่นเดียวกัน หากขาดสติไม่รู้จักคุณค่าแท้ของปัจจัยทั้ง ๔ วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมเพื่อให้เห็นความสำคัญของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะในการดำรงชีวิตของมนุษย์^{๑๑๙} คุณค่าของสิ่งที่มนุษย์เสพเข้าไปสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ (๑) คุณค่าแท้ของการบริโภคปัจจัย ๔ และ (๒) คุณค่าเทียมของการบริโภคปัจจัย ๔

๒.๔.๔.๔.๑ คุณค่าแท้ของการบริโภคปัจจัย ๔

คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าที่เป็นประโยชน์ในด้านสุขภาพที่ส่งเสริมให้ร่างกายมีความสมบูรณ์ และมีความแข็งแรงต่อต้านโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ หรือเป็นสิ่งจำเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในด้านที่ทำให้ชีวิตมีความสุขตามอรรถภาพของตน สามารถแก้ปัญหาด้านสุขภาพร่างกายได้ เช่น การบริโภคอาหารคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์ที่หล่อเลี้ยงร่างกายเป็นอยู่ดี มีสุขภาพดี มีความสุข มีกำลังเกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่นแก่การบำเพ็ญหน้าที่^{๑๒๐} เช่นเดียวกับบ้านเป็นที่สำหรับหลับนอนพักผ่อนเป็นที่อยู่อาศัย ไม่จำเป็นต้องใหญ่เสมอไป ขอเพียงให้บังแดดลมฝนและสัตว์ร้ายภัยธรรมชาติ ก็ถือว่าเป็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของบ้าน เป็นต้น คุณค่าที่แท้จริงในการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ นั้นเห็นได้จากบทพิจารณาของพระสงฆ์ก่อนที่จะใช้สอยปัจจัย ๔ หรือที่เรียกว่า ปัจจเวกขณะ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า การพิจารณาเกี่ยวกับจีวร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยกกายแล้วใช้สอยจีวรเพียงเพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าละอาย

การพิจารณาเกี่ยวกับบิณฑบาต พิจารณาโดยแยกกายแล้วฉันบิณฑบาต ไม่ให้เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน เพื่อความมัวเมาเกิดกำลังทางกาย เพื่อประดับ เพื่อตกแต่ง แต่เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ ดำเนินไปได้ มิให้ร่างกายลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ทำได้ตามนี้ก็ช่วยระงับดับบรรเทาทุกขเวทนาเก่าคือความหิวได้ และไม่ทำทุกขเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น อนึ่ง ความเป็นไปโดยสะดวกแห่งอรรถภาพร่างกายนี้ ความเป็นผู้หาโทษไม่ได้ และความเป็นอยู่ก็จักบังเกิดมีแก่เรา

การพิจารณาเกี่ยวกับเสนาสนะ พิจารณาโดยแยกกายใช้สอยเสนาสนะ เพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายที่เกิดจากฤดู และยินดีในการหลีกเร้น

การพิจารณาเกี่ยวกับคิลานเภสัชบริขาร พิจารณาโดยแยกกายแล้วใช้สอยคิลานเภสัชบริขาร เพื่อบรรเทาเวทนาที่เกิดขึ้นจากอาหารต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อไม่ให้มีความเบียดเบียนเป็นที่สุด ซึ่งเมื่อไม่ใช้สอยอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นก็พึงเกิดขึ้น เมื่อเธอใช้สอยอา

^{๑๑๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, หน้า ๗๒.

^{๑๒๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

สวะและความร่ำร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้เรียกว่าภิกษุละอาสวะที่จะพึงละได้ด้วยการใช้สอย^{๑๒๑}

การพิจารณาถึงคุณค่าแท้ คือ คุณประโยชน์ที่แท้จริงของปัจจัย ๔ เพียงเพื่อป้องกันและบรรเทาอันตรายทั้งที่เป็นภายนอก ได้แก่ สัตว์ที่เป็นอันตราย ลมฟ้าอากาศที่ไม่เหมาะสมและอันตรายภายในร่างกาย คือ ความหิวและความเจ็บป่วย ซึ่งเมื่อร่างกายปลอดภัยดีแล้วจะได้ประพาสพรหมจรรย์ คือ ปฏิบัติธรรมให้ถึงความพ้นทุกข์ คือ การได้บรรลุโลกุตตรผลในที่สุด อันเป็นคุณที่สูงสุดที่มนุษย์ชาติพึงปฏิบัติให้เข้าถึงให้ได้

๒.๔.๔.๒ คุณค่าเทียมของการบริโภคปัจจัย ๔

คุณค่าแอบแฝง หรือคุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าที่เป็นเพียงส่วนเกินไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายอย่างแท้จริง การบริโภคส่วนนี้เพื่อสนองตัณหาความอยาก เพื่อเสริมอรรถาในการแสดงบทบาททางสังคม เพื่อความสนุกสนาน เพื่ออวดความมั่งมีฐานะในสังคมเท่านั้น เช่น การดื่มไวน์ขวดละหมื่น หรือแสนบาทเป็นเพียงการดื่มเพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่ามั่งมีฐานะที่ดีเท่านั้น อีกประการหนึ่ง การรับประทานอาหารมากเกินไปเป็นสาเหตุให้คนเราเป็นโรคร้ายแรงและเสียชีวิตได้^{๑๒๒} นี้เรียกว่าเป็นคุณค่าเทียม ซึ่งตรงกันข้ามกับคุณค่าแท้ของการบริโภคอาหารที่ถูกหลักและได้สัดส่วนตามหลักโภชนาการอาหารหลัก ๕ หมู่ ก็ถือว่าเป็นยาอายุวัฒนะแล้ว ฮิปโปเครติสบิดาแห่งวงการแพทย์แผนปัจจุบัน กล่าวไว้ว่า อาหารเป็นยา และยาที่ได้จากอาหารที่เรากินเข้าไป อาหารเป็นยารักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพซึ่งมีหลักฐานยืนยันทางประวัติศาสตร์ที่แน่นอน^{๑๒๓}

บรรพชิตควรดำรงชีพอย่างผู้ไม่ประมาท และมีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา รวมถึงการรับและบริโภคปัจจัย ๔ การมีสติในการพิจารณาบริโภคใช้สอยเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายของการบริโภคปัจจัย ๔ อย่างแท้จริงนั้น พระภิกษุสามเณรจำเป็นต้องมีการฝึกหัดเจริญสติด้วยการพิจารณาปัจจัย ๔ ใน ๓ เวลา คือ ธาตุปฏิกุศลปัจจเวกขณะ พิจารณาปัจจัยโดยความเป็นธาตุในเวลารับคือเวลาที่ได้ปัจจัย ๔ นั้นมา, ตั้งขณิกปัจจเวกขณะ พิจารณาปัจจัย ๔ ในขณะที่บริโภคคือใช้สอย และอดีตปัจจเวกขณะ พิจารณาทดแทนในภายหลัง หลังจากที่ไม่ได้พิจารณาในเวลารับและขณะบริโภค^{๑๒๔} เพื่อป้องกันอัสวกิเลสอันจะพึงมีจากการบริโภคปัจจัย ๔ อย่างขาดสติ

อัสวกิเลส หรือเรียกว่า อาสวะนั้น เป็นกิเลสที่หมักหมม นอนเนื่องทับถมอยู่ในจิตชুব ย่อมจืดให้เศร้าหมอง ให้ขุ่นมัว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงอาสวะที่ภิกษุพึงละได้ด้วยการใช้สอย เพราะถ้าไม่ใช่สอยจะมีโทษ อาสวะและความร่ำร้อนที่ก่อความคับแค้นก็จะมีขึ้น จึงต้องใช้สอยและพิจารณาโดยแยบคาย ดังนี้

บทพิจารณาการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ทั้ง ๓ บท คือ บทพิจารณาก่อนบริโภคใช้สอย หรือขณะรับและแสวงหา (ธาตุปัจจเวกขณะ) บทพิจารณาขณะบริโภคใช้สอย (ตั้งขณิกปัจจเวกขณะ)

^{๑๒๑}อง ฎก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๕๔๗-๕๔๘.

^{๑๒๒}แอลเบิร์ต เอ.เฮเยอร์, กินกันแก่ ปรับแนวการกินเพื่ออายุวัฒนะ, เรียบเรียงโดย นพ. ไพบูลย์ จาตุรปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕

^{๑๒๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, หน้า ๑๗.

^{๑๒๔}พระเทพสิมามารณ์ (โอภาส นินฺตติเมธี), ธรรมปริทัศน์ ๔๑, หน้า ๔๒

และบทพิจารณาหลังจากการบริโภคใช้สอย (อดีตปัจเจกขณะ) ได้สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการให้พุทธศาสนิกชนได้เตือนตนให้ตระหนักสำนึกพิจารณาการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ส่งผลกระทบต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม^{๑๒๕}

ส่วนสังคมสมัยปัจจุบันเห็นว่า การบริโภค คือ การใช้สินค้าและการบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจของผู้บริโภค แต่พระพุทธศาสนาถือว่า การบริโภคคือ การใช้สินค้าและการบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับประโยชน์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หมายความว่า การบริโภคควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตมากกว่า การบำบัดความต้องการเพียงอย่างเดียว พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวว่

การบริโภคนั้นคนจำนวนมากทีเดียว เมื่อบำบัดความต้องการ เช่น กินอาหารโดยมุ่งรสอร่อย แต่กลับทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกาย เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ความพอใจไม่เป็นตัวตัดสินอรรถประโยชน์ถ้าความพอใจนั้น ไม่พร้อมกับการได้คุณภาพชีวิต ความพึงพอใจบางครั้งก็จะกลับเป็นตัวการทำลายอรรถประโยชน์ เช่น ทำให้คนหลงมัวเมา ทำลายสุขภาพเสียคุณภาพชีวิตเป็นต้น มองในแง่พุทธศาสตร์ ก็ต้องบอกว่าสินค้าและบริการมีอรรถประโยชน์ สามารถทำให้เกิดความพอใจที่ได้ส่งเสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค^{๑๒๖}

การรู้จักคิดแบบเห็นคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมหรือคุณค่าแอบแฝง เป็นการใช้ความคิดพิจารณาถึงสิ่งที่จำเป็นในชีวิตที่จะต้องใช้พิจารณาในการเสพวัตถุหรือปัจจัยเครื่องอาศัยของมนุษย์ เพราะว่าถ้าเมื่อใดเราไม่สามารถมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่บริโภคเข้าไปแล้ว ย่อมได้รับผลเสียมากกว่าผลดี เพราะสิ่งของบางอย่างอาจจะมีผลพลได้ในกาให้ข่าวสารข้อมูล เช่น ยาชูกำลังชนิดต่างๆ เครื่องดื่มที่ให้สารทดแทนพลังงานที่เสียไป หรือยาบำรุงร่างกายต่างๆ ที่เราเห็นโฆษณาอยู่ทุกวัน มีหมอบางท่านออกมาให้ข้อสังเกตว่า ยาชูกำลังเหล่านั้นเป็นของที่ไม่จำเป็นต่อร่างกายและชีวิตที่แท้จริง เป็นสิ่งของฟุ่มเฟือยที่หลอกให้ประชาชนหลงเชื่อเพื่อประโยชน์ในด้านธุรกิจ เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องใช้สติพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของปัจจัยเครื่องบริโภคในแต่ละวัน แยกแยะให้ออกสิ่งไหนมีประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกาย เป็นไปเพื่อความเจริญเติบโต สิ่งไหนที่เป็นไปเพื่อความหรรหามีราคาแพงแต่มีคุณค่าประโยชน์เพียงน้อยนิด เป็นคุณค่าเสริมความอยากไม่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต บางที่เป็นอันตรายต่อชีวิตทำให้อกุศลธรรม เช่น ความโลภ ความมัวเมา ความริษยา มานะ ทิฏฐิ ตลอดจนการยกตนข่มผู้อื่นให้เจริญขึ้น^{๑๒๗} อีกอย่างหนึ่งวิธีคิดแบบนี้ยังเกื้อกูลต่อการเกิดของกุศลธรรม เช่น ความมีสติเป็นต้น ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ เพราะประกอบด้วยปัญญาต่างจากคุณค่าเทียมที่เสพหรือบริโภคด้วยอำนาจของกิเลสคือความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น^{๑๒๘}

^{๑๒๕}แสวง นิลนามะ “จริยธรรมการบริโภคในพระพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๑-๑๖๗.

^{๑๒๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^{๑๒๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙๔.

^{๑๒๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

การบริโภคเพื่อบำบัดความต้องการโดยมุ่งให้ได้ประโยชน์สูงสุด ด้วยวิธีการที่ง่ายจากการรู้จักคิดพิจารณาถึงคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่ใช้บริโภคใช้สอย ย่อมได้รับประโยชน์ตรงตามวัตถุประสงค์ตรงตามจุดมุ่งหมายของการบริโภคตามอริยชน

๒.๔.๔.๕ กรณีตัวอย่างการบริโภคปัจจัย ๔ ในสมัยพุทธกาล

กรณีตัวอย่างการบริโภคปัจจัย ๔ ในสมัยพุทธกาลมี ๔ ประเด็น คือ (๑) กรณีตัวอย่างการบริโภคจีวรในสมัยพุทธกาล (๒) กรณีตัวอย่างการบริโภคบิณฑบาตในสมัยพุทธกาล (๓) กรณีตัวอย่างการบริโภคเสนาสนะในสมัยพุทธกาล และ (๔) กรณีตัวอย่างการบริโภคคิลานเภสัชในสมัยพุทธกาล ดังนี้

๒.๔.๔.๕.๑ กรณีตัวอย่างการบริโภคจีวรในสมัยพุทธกาล

ตัวอย่างการบริโภคจีวร ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ เรื่องพระอานนทบริหารผ้า^{๑๒๙} ดังนี้ สมัยหนึ่งพระนางสามาวดี มเหสีของพระเจ้าอุเทน กษัตริย์แห่งนครโกสัมพสีมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอันมากถึงกับทูลขออนุญาตถวายภัตตาหารแก่ภิกษุในวังวันละ ๕๐๐ รูป และฟังธรรมเทศนาเป็นประจำ วันหนึ่งพระนางสามาวดีได้เข้าไปหาพระอานนท์ถึงที่อยู่ ท่านพระอานนท์ได้แสดงพระธรรมเทศนาแก่พระนางสามาวดี ทำให้พระนางพร้อมทั้งบริวาร ๕๐๐ คน เกิดความเลื่อมใสเป็นอันมาก จึงถวายผ้าห่ม ๕๐๐ ผืน ซึ่งขมอมโนมทนาภาษิตของท่านพระอานนท์แล้วเสด็จกลับไปเข้าเฝ้าพระเจ้าอุเทน พระนางได้กราบทูลให้พระเจ้าอุเทนให้ทรงทราบเรื่องทั้งปวง

พระเจ้าอุเทนได้ทรงดำนิพระอานนท์ว่า โฉนจึงรับผ้าไปมากมายเช่นนั้น ท่านพระอานนท์จะเปิดร้านขายผ้าหรืออย่างไร ต่อมาวันหนึ่งพระเจ้าอุเทนได้เข้าไปหาพระอานนท์ถึงที่พัก ทรงตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ดังนี้

พระเจ้าอุเทน : พระนางสามาวดีมเหสีของข้าพเจ้า มหาท่านแล้วหรือ

พระอานนท์ : พระมเหสีของพระองค์มาแล้ว มหาบพิตร

พระเจ้าอุเทน : พระนางได้ถวายอะไรแก่ท่านอานนท์บ้าง

พระอานนท์ : พระนางถวายผ้าห่มอาตมา ๕๐๐ ผืน

พระเจ้าอุเทน : ผ้ามากมายอย่างนั้นท่านจะเอาไปทำอะไร

พระอานนท์ : อาตมาแจกภิกษุทั้งหลายผู้มีจีวรเก่า

พระเจ้าอุเทน : ท่านจะเอาจีวรเก่าที่มีอยู่เดิมไปทำอะไร

พระอานนท์ : อาตมาจะทำจีวรเก่าที่มีอยู่เดิมนั้นให้เป็นผ้าแพดาน

พระเจ้าอุเทน : ท่านจะเอาผ้าแพดานเก่าไปทำอะไร

พระอานนท์ : อาตมาจะทำผ้าแพดานเก่านั้นให้เป็นผ้าปลอกฟูก

พระเจ้าอุเทน : ท่านจะเอาผ้าปลอกฟูกเก่าไปทำอะไร

พระอานนท์ : อาตมาจะทำผ้าปลอกฟูกเก่านั้นให้เป็นผ้าปูพื้น

พระเจ้าอุเทน : ท่านจะเอาผ้าปูพื้นเก่าไปทำอะไร

พระอานนท์ : อาตมาจะทำผ้าปูพื้นเก่าให้เป็นผ้าเช็ดเท้า

พระเจ้าอุเทน : ท่านจะเอาผ้าเช็ดเท้าเก่าไปทำอะไร

^{๑๒๙}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๗-๓๘๙.

พระอานนท์ : อาตมาจะเอาผ้าเช็ดเท้าเก่าให้เป็นผ้าเช็ดธุลี

พระเจ้าอุเทน : ท่านจะเอาผ้าเช็ดธุลีเก่าไปทำอะไร

พระอานนท์ : อาตมาจะโขลกผ้าเหล่านั้นขยำกับโคลนแล้วฉาบทาผ้า

พระเจ้าอุเทนเกิดความเลื่อมใส เกิดความดำริว่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรได้นำผ้าไปใช้อย่างคุ้มค่า จึงได้ถวายผ้าอีก ๕๐๐ ผืนแก่พระอานนท์

พระอานนท์เถระเป็นผู้ที่มีคนรู้จักคุ้นเคยและเลื่อมใสมากรูปหนึ่ง ในบรรดาพระสาวกของพระพุทธเจ้าเพราะท่านมีบทบาทที่สำคัญ คือ ได้รับเลือกให้เป็นพระอุปฐากประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า และได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะหลายด้าน ท่านรู้จักพิจารณาเสพใช้สอยปัจจัยดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้นถือเป็นแบบอย่างที่ดียิ่งของการรู้จักคุณค่าของเครื่องนุ่งห่ม จัดสรรใช้สอยอย่างเกิดประโยชน์ที่สุด เป็นเหตุให้ช่วยส่งเสริมคุณธรรมอื่นให้เกิดมีในตนด้วยความสันโดษเป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ อย่างพอดี ส่งเสริมแก่การปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่ให้เกิดใจถูกรบกวนด้วยสิ่งเหล่านี้ ท่านจาริกไปทั่วชมพูทวีปได้ถวายบาตรและจีวรของตนแก่ภิกษุสงฆ์ตามวิหารทั่วไป ก่อเกิดเป็นความรักความเลื่อมใสของคนทั้งหลาย^{๑๓๐}

กรณีตัวอย่างการบริโภคจีวรดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการใช้อย่างคุ้มค่าของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มปกปิดร่างกาย เมื่อผ้าเก่าลงมากแล้วก็จะตัดแปลงไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด จนท้ายที่สุดก็นำไปโขลกผ้าเหล่านั้นขยำกับโคลนแล้วฉาบทาฝากุฏิ วิธีการใช้ผ้าอย่างรู้คุณค่าดังกล่าวจึงสร้างความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมากจากประชาชนทั่วไป

๒.๔.๔.๕.๒ กรณีตัวอย่างการบริโภคบิณฑบาตในสมัยพุทธกาล

ตัวอย่างการบริโภคบิณฑบาตในสมัยพุทธกาล ได้แก่ เรื่องพระมหากุทายีเถระชาวนครกบิลพัสดุ์ พระอุทายี ได้ออกจากที่หลีกเร้น (ผลสมาบัติ) แล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยเหตุที่ได้นึกถึงเรื่องอดีตอันเห็นแก่ปากท้องไม่ดีเลยด้วยสำนักจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความคำนึงอย่างนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดธรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ เป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้ พระผู้มีพระภาคทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดอกุศลเป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้ พระผู้มีพระภาคทรงนำกุศลธรรมเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย’ ก็เมื่อก่อนข้าพระองค์เคยฉันได้ทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน (หลังเที่ยง)

เมื่อพระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ‘ภิกษุทั้งหลายเราขอเตือนเธอทั้งหลายจงเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางวันเสียเถิด’ เมื่อเป็นดังนี้ ทำให้พระอุทายีน้อยใจ เสียใจ แต่ก็ยังปฏิบัติตามเพราะความรัก ความเคารพ ความละอาย ความเกรงกลัวในพระผู้มีพระภาค จึงยอมเลิกฉันโภชนะในเวลากลางวันนั้น จึงฉันในเวลาเย็นและเวลาเช้า ต่อมาพระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายจงเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางวันเสีย’^{๑๓๑} เมื่อการณเป็นดังนี้ยิ่งทำให้พระอุทายีมีความน้อยใจ เสียใจ เพราะให้เลิกฉันโภชนะที่นับว่าประณีตกว่าบรรดาโภชนะในเวลาใด เพราะเคยมีชายคนหนึ่งได้ของที่จะแกงมาในเวลา

^{๑๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๗/๖๒๕-๖๒๖.

^{๑๓๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๔/๑๖๕.

กลางวัน กลับบอกภรรยาว่าให้เก็บไว้ เราทั้งหมดจะบริโภคพร้อมกันในเวลาเย็นอะไรๆ ทั้งหมดที่ปรุงกินย่อมมีรสอร่อยในเวลากลางวัน เวลากกลางวันมีรสไม่อร่อยด้วยเห็นแก่ความรัก ความเคารพ ความละเอียด และความเกรงกลัวในพระผู้มีพระภาค จึงยอมเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาล

เรื่องของการที่ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตในเวลาค่ำคืนเข้าไปใกล้บ่อน้ำคร่าบ้าง ได้ตกลงไปในหลุมโสโครกบ้าง บุคเข้าไปยังป่าหนามบ้าง เขยิบแม่โคที่กำลังหลับบ้าง พบกับโจรที่กำลังโจรกรรมบ้าง โจรที่ยังไม่ได้โจรกรรมบ้าง ถูกมาตุคามชักชวนให้เสพสมบ้าง ในส่วนตัวของพระอุทายีเองก็เคยมาแล้ว บิณฑบาตในเวลามืดค่ำหญิงคนหนึ่งกำลังล้างภาชนะอยู่ได้เห็นพระอุทายี เมื่อแสงฟ้าแลบตกใจร้องเสียงหลงว่า ผีหลอก พระอุทายีจึงกล่าวว่า ไม่ใช่ผีหลอก น้องหญิง เราเป็นภิกษุยืนบิณฑบาตอยู่ หญิงนั้นจึงกล่าวต่อไปว่า ‘พ่อแม่ของภิกษุคงตายแล้วกระนั้นหรือภิกษุท่านเอาเม็ดคَمْๆ มาเช็ดท้องของดิฉันเสียยังดีกว่า การที่ท่านมาเที่ยวบิณฑบาตในเวลามืดค่ำอย่างนี้เพราะเห็นแก่ปากท้องไม่ตีเลย’^{๑๓๒}

คำที่กล่าวว่าพ่อแม่ของภิกษุตายแล้วกระนั้นหรือ คือว่า ถ้ามีพ่อแม่ก็คงจะเลี้ยงดูมีอาหารกิน มีที่อยู่ ไม่ต้องมาทำการเช่นนี้ ด้วยเหตุเป็นอย่างนี้พระอุทายีจึงได้ระลึกถึงพระผู้มีพระภาคที่ทรงเตือนภิกษุให้เลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางวันและเวลาวิกาลแห่งราตรีว่า ทรงกำจัดธรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากของภิกษุออกไป และทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขเป็นอันมากมาให้ ทั้งทรงกำจัดอกุศลเป็นอันมากออกไป และทรงนำกุศลธรรมเป็นอันมากมาให้ อย่างไรก็ตามที่ท่านพระอุทายีได้บรรลุพระอรหันต์ ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเวทนาว่ามีหลายประการ อันขึ้นอยู่กับเหตุคือ เวทนา ๒ เวทนา ๓ เวทนา ๕ เวทนา ๖ เวทนา ๑๘ เวทนา ๓๖ และเวทนา ๑๐๘ แล้วทรงแยกสุขเวทนาออกมาอธิบายเป็นตัวอย่าง โดยเริ่มจากกามสุข ๕ สุขที่เกิดจากฉาน ๘ และสุขคือสัญญา เวชยิตินิโรธ พระผู้มีพระภาคทรงทำนิโรธสมาบัติให้เป็นประธาน เมื่อเทศนาจบลงแล้ว พระอุทายีก็บรรลุพระอรหันต์^{๑๓๓} กรณีตัวอย่างการบริโภคบิณฑบาตดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการแสวงหาอาหารในเวลาวิกาล อันเป็นกาลที่ไม่สมควร ย่อมทำให้เกิดอันตรายนานาประการ การงดเว้นการแสวงหาและการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลย่อมสร้างความปลอดภัย และสมควรสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม

๒.๔.๔.๕.๓ กรณีตัวอย่างการบริโภคเสนาสนะในสมัยพุทธกาล

ตัวอย่างการบริโภคเสนาสนะในสมัยพุทธกาล ได้แก่ เรื่องของพระองค์สิมมาลอุปัฏฐาก

พระองค์สิมมาลเป็นในอสีติมหาสาวก อดีตจอมโจรผู้มีนิ้วมือเป็นพวงมาลาเมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ออกบิณฑบาตดำรงชีพเหมือนภิกษุรูปอื่นๆ ในการออกบิณฑบาตแรกๆ ผู้คนต่างพากันหวาดกลัววิ่งหนีกันอลหม่าน บ้างก็ขว้างปาก้อนหินใส่ไม่มีใครถวายบิณฑบาตแม้ทัพพีเดียว แต่ท่านก็ยังบิณฑบาตเป็นประจำ ดังปรากฏความว่า

ครั้งนั้น เวลาเช้าท่านพระองค์สิมมาลนุ่งห่มแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ก็เวลานั้นก่อนดิน ท่อนไม้ ก่อนกรวดที่บุคคลขว้างไปแม้โดนทางอื่นก็มาตกลงที่กายของพระองค์สิมมาล มีโลหิตไหลที่ศีรษะ บาตรก็แตก ผ้าสังฆาฏิก็จักขาดเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรท่านองค์สิมมาลเดินมาแต่ไกล ครั้นแล้วได้ตรัสกับพระองค์สิมมาลว่า “เธอจงอดกลั้นไว้เถิดพราหมณ์เธอจงอดกลั้นไว้เถิด เธอได้เสวยผลกรรมซึ่งเป็นเหตุจะให้

^{๑๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๙/๑๖๖.

^{๑๓๓} คูโน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๙/๑๖๖-๑๖๗.

เธอพึงหมกหม้อยู่ในนรกตลอดปีเป็นอันมาก ตลอดร้อยปีเป็นอันมาก ตลอดพันปีเป็นอันมาก ในปัจจุบันนี้เท่านั้น”^{๑๓๔}

ดังนั้นพระเถระจึงเข้าไปตั้งเมตตาคิจิตในสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยไม่เจาะจง แล้วได้กล่าวคาถาทั้งหลายนี้ว่า ก็ผู้เป็นข้าศึกต่อเรา จงฟังธรรมกถาที่เราได้ฟังแล้วในสำนักของพระศาสดา ของประกอบความชวนชวายเป็นพระพุทธานุชาตนา ขอจงคบกับมนุษย์ผู้เป็นสัตบุรุษผู้ถือมั่นแต่ธรรมอย่างเดียว ก็ผู้เป็นข้าศึกต่อเรา ขอเชิญฟังธรรมของท่านผู้กล่าวสรรเสริญความอดทน ผู้มีปกติสรรเสริญความไม่โกรธตามเวลาอันควร และขอจงปฏิบัติตามธรรมอันสมควรแก่ธรรมนั้นเถิด ขออย่าเบียดเบียนเราและประชาชนหรือว่าสัตว์อื่นเลย ฟังบรรลุลูกความสงบอย่างเยี่ยม และพึงรักษาสัตว์ทั้งปวงให้เหมือนบุตรที่รักเถิด ก็ชาวนาที่ตอการน้ำย่อยมน้ำเข้าไป ช่างครย่อมตัดลูกศร ช่างไม้ย่อยมถากไม้ บัณฑิตย่อยมฝึกตน เมื่อก่อนเรามีชื่อ อหิงสกะ ผู้ไม่เบียดเบียนแต่เราเบียดเบียนอยู่ วันนี้เราเป็นผู้มีชื่อจริงไม่เบียดเบียนใคร การที่เรามาสู่สำนักของพระศาสดาเป็นการมาดีแล้ว มิใช่ว่าเป็นการมาไม่ดีเราได้บรรลุวิชา ๓ ตามลำดับ ได้ทำตามคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเสร็จแล้ว แต่ก่อนเราอยู่ในป่า โคนไม้ภูเขา หรือในถ้ำทุกแห่งมีใจหวาดเสียวอยู่เป็นนิตย์ เราผู้อันพระศาสดาทรงอนุเคราะห์แล้วไม่ไปในบ่วงมาร จะยืน เดิน นั่ง นอน ก็เป็นสุข^{๑๓๕}

สมจริงดังคำกล่าวนั้น เพราะการอยู่เสนาสนะป่าอยู่ลำบาก ทำให้สงบได้ยากในการอยู่โดดเดี่ยว ก็หาความรื่นรมย์ได้ยาก ป่าทั้งหลายมักจะชักนำจิตของภิกษุผู้ไม่ได้สติให้เกิดความหวาดหวั่น เพราะมีกาย วาจา มโน ไม่บริสุทธิ์ มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ มีปกติเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตวิบัติชั่วร้าย มีจิตถูกถีนมิทธะ(ความหดหู่และความเชื่องซึม) กลุ่มรุม เป็นผู้ฟุ้งซ่านจิตไม่สงบ เป็นผู้เคลือบแคลงสงสัย เป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น เป็นคนมักขลาดมักกลัว ปรารถนาลาภสักการะ เป็นคนเกียจคร้านไม่มีความเพียร เป็นคนขาดสติสัมปชัญญะ (หลงลืม) มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ส่วนพระพุทธรองค์และพระอริยะทั้งหลายไม่สะดุ้งกลัว การอยู่เสนาสนะป่าเพราะเหตุมีนัยตรงกันข้าม^{๑๓๖} ที่กล่าวมา กรณีตัวอย่างการบริโภคเสนาสนะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการอาศัยอยู่เสนาสนะป่า ถ้าไม่รู้จักรวิธิพิจารณาให้แยบคาย ย่อมก่อให้เกิดกิเลสต่างๆ มากลุ่มรุมจิตใจได้ แต่เมื่อได้รู้จักรวิธิการอยู่ป่าที่ถูกต้อง พิจารณาโดยแยบคายและมีการแผ่เมตตาคิจิตต่อสรรพสัตว์ เป็นต้นแล้วก็สามารถบำเพ็ญภาวนาจนกระทั่งถึงจุดหมายสูงสุดในพระพุทธานุชาตนาได้

๒.๔.๔.๕.๔ กรณีตัวอย่างการบริโภคคิลานเภสัชในสมัยพุทธกาล

ตัวอย่างการบริโภคคิลานเภสัชในสมัยพุทธกาล ได้แก่ เรื่องของพระปิลินทวัจฉะอาพาธเป็นโรคลม^{๑๓๗} พระปิลินทวัจฉะอาพาธเป็นโรคลม พวกแพทย์กล่าวว่า “ต้องหุงน้ำมันถวายเป็นยา” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เจื่อน้ำเมาลงในน้ำมันที่หุงได้” กาลต่อมาพวกภิกษุผู้พาศึกษาหุงน้ำมันเจื่อน้ำเมาลงไป

^{๑๓๔}ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, อัสติมหาสาวก ๘๐ พระอรหันต์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๑๕๘.

^{๑๓๕}ช.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๑๓๒-๑๕๕., ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, อัสติมหาสาวก ๘๐ พระอรหันต์, หน้า ๑๕๑-๑๕๙.

^{๑๓๖}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕-๔๘/๓๔-๔๐.

^{๑๓๗}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๗/๕๕-๕๘.

เกินขนาด ต้มน้ำมันแล้วมา ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย ภิคุไม่พึงต้มน้ำมันมาลงไปเกินขนาด รูปใดต้มน้ำมันปรับอบัตตามธรรม^{๑๓๘} ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ต้มน้ำมันเจือด้วยน้ำมาชนิดที่ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรสน้ำมัน”

สมัยนั้น น้ำมันที่ภิคุหุงเจือน้ำมันมาลงไปเกินขนาดมาก ลำดับนั้น ภิคุทั้งหลายได้ปรึกษากันว่า “พวกเราจะปฏิบัติในน้ำมัน เจือน้ำมันมาลงไปเกินขนาดนี้อย่างไร” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เก็บไว้เป็นยาทา” พระปิลินทวัจฉะหุงน้ำมันไว้มาก ไม่มีภาชนะบรรจุน้ำมัน ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตลักจั่น ๓ ชนิด คือ ลักจั่นทำด้วยโลหะ ลักจั่นทำด้วยไม้ ลักจั่นทำด้วยผลไม้” เมื่อพระปิลินทวัจฉะอาพาธเป็นโรคลมตามอวัยวะ ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตการเข้ากระโจมรมเหงื่อ” ท่านก็ยังไม่หายโรคลม ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตการรมด้วยใบไม้” แต่ท่านก็ยังไม่หายโรคลม เหล่าภิคุจึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตการรมใหญ่”^{๑๓๙} แต่ท่านก็ยังไม่หายโรคลมอีก ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตน้ำต้มใบไม้ชนิดต่างๆ”^{๑๔๐} แต่ท่านก็ยังไม่หายจากโรคลม ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตอ่างน้ำ” พระปิลินทวัจฉะอาพาธเป็นโรคลมชัดยอกตามข้อ ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ระบายโลหิตออก” แต่ท่านก็ไม่หายโรคลมชัดยอกตามข้อ ภิคุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิคุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้เขาสัตว์ก่อกระบายโลหิตออก”^{๑๔๑} สรุปรุการทรงอนุญาตวิธีการรักษาโรคลม มีดังนี้

- (๑) ภิคุเป็นโรคลมตามอวัยวะ ทรงอนุญาตให้เข้ากระโจมรมเหงื่อ
- (๒) ถ้าโรคลมนั้นยังไม่หาย ทรงอนุญาตให้รมด้วยใบไม้

^{๑๓๘}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๓๒๗-๓๒๘/๔๖๕; พึงปรับอบัตตามธรรม ในที่นี้ หมายถึง ปรับอบัตปาจิตตีย์ เพราะต้มน้ำมันและเมรัย ตามความในสิกขาบทที่ ๑ แห่งสุรปาจนวรรค

^{๑๓๙}วิ.อ. (ไทย) ๓/๒๖๗/๑๗๔-๑๗๕; กรรมใหญ่ หมายถึง เอาถ่านเพลิงใส่จนเต็ม เอาดินร่วนและทราย เป็นต้นปิดไว้ ลาดใบไม้มาชนิดทับลงไป เอาน้ำมันทาตัวนอนบนหลุมนั้น รมร่างกายโดยการพลิกกลับไปมา

^{๑๔๐}วิ.อ. (ไทย) ๓/๒๖๗/๑๗๕; น้ำต้มใบไม้ชนิดต่างๆ คือ น้ำต้มใบไม้มาชนิดจนเดือด ใช้ใบไม้และน้ำราดรม

^{๑๔๑}กอก คือ การดูดเลือด หนอง หรือ ลมออกจากร่างกาย หรือ ดูดเอาน้ำนมออกจากเต้านม โดยใช้ถ้วยกระบอก ฯลฯ เป็นเครื่องดูด วิธีดูดให้กดปากถ้วย หรือ กระบอกแนบครองลงบนแผล หนองแล้วยกขึ้นทำบ่อยๆ จนดูดเลือดที่เสีย หรือ หนองออกหมด ในที่นี้ใช้เขาสัตว์กอก.

(๓) ถ้าโรคคมนั้นยังไม่หาย ทรงอนุญาตการรวมใหญ่ คือ ชุดหลุม เอาถ่านเพลิงใส่จนเต็ม เอาดิน-ร่วนและทรายปิดไว้ลาดไปไม้ทับลงไป เอาน้ำมันทาตัวแล้วนอนบนหลุม รมร่างกายโดยการนอนพลิกไปมา^{๑๔๖}

(๔) ภิกษุเป็นโรคลมขัดยอกตามข้อ ทรงอนุญาตให้ระบายโลหิตออก

(๕) ถ้าโรคลมขัดยอกตามข้อยังไม่หาย ทรงอนุญาตให้ใช้เขาสัตว์ก่อกระบายโลหิตเสียออก กรณีตัวอย่างการบริโภคคิลานเภสัชดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการได้รับพระบรมพุทธานุญาต ให้พระภิกษุสงฆ์สามารถรักษาโรคด้วยวิธีการต่างๆ โดยอาศัยคิลานเภสัชในเขตพื้นที่เป็นหลัก และใช้ตามความจำเป็นที่สมควรของแต่ละกรณีเท่านั้น เพียงเพื่อให้พระภิกษุใช้นั้นๆ บรรเทาและหายจากอาการอาพาธ จะได้มีเรี่ยวแรงในการต่อสู้กับกิเลสในใจที่เป็นโรคที่อันตรายอย่างยิ่งในสังสารวัฏ สรุปรูปการบริโภคปัจจัย ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งมี ๔ ประเด็นที่ต้องศึกษา คือ

๑. ความหมายของการบริโภคปัจจัย ๔ ได้แก่ การบริโภค หมายถึง การกิน การดื่มอาหารต่างๆ รวมถึงการใช้สอยสิ่งต่างๆ ส่วนปัจจัย ๔ คือ สิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์ ๔ อย่าง ได้แก่ ไตรจีวร อาหารบิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช ความหมายของการบริโภคจีวร ก็คือ การใช้สอยผ้าไตรจีวรสำหรับบ่มห่มของพระภิกษุสามเณร การบริโภคบิณฑบาต หมายถึง การขบฉันภัตตาหาร น้ำดื่มของพระภิกษุสามเณร การบริโภคเสนาสนะ หมายถึง การใช้สอย พักอยู่อาศัยอาคารสถานที่ รวมทั้งเครื่องใช้ต่างๆ ของพระภิกษุสามเณร การบริโภคคิลานเภสัช หมายถึง การบริโภคใช้สอย ต้ม เสพ ยา รักษาโรคสำหรับคนไข้หรือยารักษาภิกษุสามเณรอาพาธ, การบริโภคในพระพุทธศาสนา หมายถึง การกิน ต้ม ใช้สอยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อดำรงชีวิตตามสมควรแก่อัตภาพของบุคคล และการบริโภค ๔ ประเภท มี เกยบริโภค คือ บริโภคอย่างขโมย, อธิปไตยบริโภค คือ บริโภคอย่างเป็นหนี้ ทายัชชบริโภค คือ บริโภคอย่างเป็นผู้รับมรดก, และสามีบริโภค คือ บริโภคอย่างเป็นเจ้าของ ซึ่งพระภิกษุสามเณรควรสำรวมตนไม่บริโภคอย่างขโมยหรือเป็นหนี้ ทำความเพียรเพื่อการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลได้แล้ว ก็จักเป็นผู้บริโภคอย่างผู้รับมรดกและเป็นเจ้าของในที่สุด

๒. จุดมุ่งหมายของการบริโภคปัจจัย ๔ ได้แก่ จุดมุ่งหมายของการบริโภคจีวร คือ เพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติ จากสัตว์ต่างๆ และเพื่อปกปิดอวัยวะที่ควรปกปิด, การบริโภคบิณฑบาต เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อระงับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ความดี ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้, การบริโภคเสนาสนะ เพื่อบรรเทาอันตราย อันเกิดจากดิน ฟ้า อากาศ และเพื่อแสวงหาความสงบ และการบริโภคคิลานเภสัช เพื่อบำบัดอาการเจ็บป่วยในยามที่เกิดโรคร้ายไข้เจ็บเท่านั้น

๓. คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการบริโภคปัจจัย ๔ ได้แก่คุณค่าแท้ คือ คุณค่าที่เป็นประโยชน์ในด้านคุณภาพที่ส่งเสริมให้ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรง ต่อต้านโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ หรือเป็นสิ่งจำเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในด้านที่ทำให้ชีวิตมีความสุขตามอัตภาพของตนสามารถแก้ปัญหา ด้านสุขภาพร่างกายได้ ส่วนคุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าที่เป็นเพียงส่วนเกินไม่เป็นประโยชน์ต่อ

^{๑๔๖}วิ.อ. (ไทย) ๓/๒๖๗/๑๗๔-๑๗๕.

ร่างกายอย่างแท้จริง การบริโภคส่วนนี้เพื่อสนองตัณหาความอยาก เพื่อเสริมอัตราในการแสดงบทบาททางสังคม เพื่อความสนุกสนาน เพื่อความมั่งมีฐานะในสังคมเท่านั้น

๔. กรณีตัวอย่างการบริโภคปัจจัย ๔ ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ กรณีตัวอย่างการบริโภคจีวร เรื่องพระอานนท์บริหารผ้า แสดงให้เห็นถึงการใช้สอยผ้าอย่างคุ้มค่าของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักคือ การใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มปกปิดร่างกาย เมื่อผ้าเก่าลงมากแล้วก็จะตัดแปลงไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด, กรณีตัวอย่างการบริโภคบิณฑบาต เรื่องพระมหาอุทายีเถระชวานครกบิลพัสดุ์ แสดงให้เห็นถึงความไม่เหมาะสมของการแสวงหาอาหารในเวลาวิกาลย่อมสร้างความปลอดภัย และเหมาะสมที่สุดสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม, กรณีตัวอย่างการบริโภคเสนาสนะเรื่องพระองคฺลีมาลอยู่ป่า แสดงให้เห็นถึงการอาศัยเสนาสนะป่า ถ้าไม่รู้จักวิธีพิจารณาให้แยบคายย่อมก่อให้เกิดกิเลสต่างๆ มากลุ่มรวมจิตใจได้ แต่เมื่อได้รู้จักวิธีการอยู่ป่าที่ถูกต้อง พิจารณาโดยแยบคายและมีการแผ่เมตตาจิตต่อสรรพสัตว์ เป็นต้นแล้วก็สามารถบำเพ็ญภาวนาจนกระทั่งถึงจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ และกรณีตัวอย่างการบริโภคคิลานเภสัช เรื่องพระปิลินทวัจฉะอาพาธเป็นโรคลม แสดงให้เห็นถึงการได้รับพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุสงฆ์สามารถรักษาโรคด้วยวิธีการต่างๆ โดยอาศัยคิลานเภสัชในเขตพื้นที่ เป็นหลักและใช้ตามความจำเป็นที่สมควรของแต่ละกรณีเท่านั้น

จึงเห็นว่าปาริสุทธิศีล ๔ นั้นเป็นเครื่องมือของบรรพชิตในการบรรลุดุธรรมขั้นสูง เป็นเครื่องมือขัดเกลาศีลให้บริสุทธิ์ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว ก็เป็นเหตุให้จิตบริสุทธิ์ และปัญญาบริสุทธิ์โดยลำดับจนกระทั่งเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ คือ เพื่อพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง

๒.๕ ประโยชน์ของปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา

เมื่อคนในสังคมประพฤติตามหลักมนุษยธรรม ปัญหาความวุ่นวายเดือดร้อนต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นเพราะคนมีความเมตตาต่อกันเห็นอกเห็นใจ เห็นประโยชน์หรือสุขทุกข์ของคนอื่นเป็นเสมือนเป็นของตนเอง ศีล (วินัย) จึงถือเป็นบรรทัดฐานแห่งสันติสุขของชาวโลก ที่ใดมีคนที่มิมีศีล(วินัย) ที่นั่นเป็นสุข หากปราศจากศีลและวินัยแล้ว คุณงามความดีอื่น ๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงประโยชน์ของปาริสุทธิศีล ๔ ว่า เมื่อปาริสุทธิศีลถึงพร้อมแล้ว กิจที่ภิกษุพึงทำต่อไป คือ ถ้าเมื่อภิกษุเดิน ยืน นั่ง นอนอยู่ไม่หลับก็ดี อภิขณาและพยาบาลปราศจากไป ความหดหู่ซึ่งความฟุ้งซ่าน รำคาญ ความลึกลับสงสัย ภิกษุก็ละได้ ความเพียร ทำไม่ย่อหย่อนจิตเป็นสมาธิแน่นแน่ว พระพุทธองค์เรียกว่า ผู้มีความเพียร มีความสุดังกลับบาป มีความเพียรอันทำแล้ว มีใจเด็ดเดี่ยวเนื่องนิത്യ”^{๑๔๓} จึงจะเห็นประโยชน์ในการบำเพ็ญปาริสุทธิศีลเป็นเครื่องมือของบรรพชิตในการบรรลุดุธรรมขั้นสูง เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้วก็เป็นเหตุให้จิตบริสุทธิ์และปัญญาบริสุทธิ์โดยลำดับจนกระทั่งเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยสิ้นเชิง

การบัญญัติพระวินัยนั้นมีประโยชน์อย่างมากคือ เพื่อสนองมติของคณะสงฆ์ เพื่อความผาสุกของสงฆ์ เพื่อข่มขี่คนหน้าด่าน ไร้ยางอาย ไม่มีความสำนึกในความผิด เพื่อความเป็นผู้ผาสุกของผู้มีศีลอันดีงาม เพื่อป้องกันโทษในปัจจุบัน เพื่อป้องกันโทษในภายหน้าเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสสำหรับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อจูงใจผู้ที่นับถือเลื่อมใสอยู่แล้ว ให้นิยมนับถือเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความมั่นคง

^{๑๔๓} อจ. จต. (ไทย) ๓๕/๑๒/๓๖.

ของพระสังฆกรรม ทั้งที่เป็นส่วนการศึกษา การปฏิบัติและมรรคผล นิพพาน และเพื่ออนุเคราะห์วินัย เพราะการปฏิบัติถูกต้องตามวินัยแต่ละข้อ ย่อมมีส่วนค้ำจุนซึ่งกันและกันเช่นเดียวกับส่วนประกอบของบ้าน ดังนั้นวินัยจึงเปรียบเหมือนเป็นมรดกชั้นสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในที่หลายแห่งว่าผู้หวังความรักใคร่ และความสรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้บริบูรณ์ ศีลเป็นที่พึงของผู้ประพาศพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ศีลเป็นเสมือนน้ำที่ล้างมลทิน คือ ความชั่วของสัตว์ทั้งหลาย น้ำในแม่น้ำทั้งหลายไม่อาจล้างความชั่วได้ ศีลทำให้ผู้รักษาสงบเย็นไม่ร้อนรุ่มด้วยกิเลส บรรดาภิกษุทั้งหลายที่พึงไปได้ทั้งทวนลมและตามลม กลั่นแห่งศีลประเสริฐสุด ศีลเป็นบันไดที่จะขึ้นสู่สวรรค์ และบรรลุนิพพาน และพระองค์ยังทรงบัญญัติสิกขาบทว่าถึงเรื่องประโยชน์ในการบัญญัติพระวินัย ที่กล่าวไว้ในพระวินัยปิฎก มหาวีถักว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ๑) เพื่อความร่ำว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆกรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๑๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรม ว่า ในอังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท เพิ่มออกจากรายชื่อ ๑๐ ประการ เห็นควรยกมากล่าวไว้ที่นี้ด้วยอีก ๒ ข้อ คือ ๑) เพื่อเอื้ออนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ๒) เพื่อตัดรอนฝักฝ่ายของภิกษุผู้มีความปรารถนาชั่วร้าย^{๑๔๕}

๒.๖ โทษจากการล่วงละเมิดปาริสุทธิศีล

บุคคลผู้ไม่มีศีลไม่มีวินัยนั้น ย่อมมีโทษที่เกิดจากความผิด ดังเช่นบุคคลทำผิดกดหมาย บ้านเมืองก็ยอมรับโทษจากผู้ปกครองหรือผู้ทำหน้าที่รักษาความสงบ ผิดกดหมายบ้านย่อมต้องรับโทษจากหัวหน้าหมู่บ้าน ผิดกดทางคณะสงฆ์ก็ย่อมรับโทษจากคณะสงฆ์ ดังโทษที่พระศาสดาได้ตรัสไว้ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มีใจความว่าภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทุศีลเพราะศีลวิบัติ มีโทษ ๕ ประการนี้ โทษ ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโมกษทรัพย์เป็นอันมากซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นโทษประการที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

ข้อ ๑, ๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์

ข้อ ๓, ๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

ข้อ ๕, ๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต

ข้อ ๗, ๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อ ๙, ๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา

^{๑๔๔}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙., วิ.อ. ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗.

^{๑๔๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) , พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓๖.

ข้อ ๑๐ คำว่า “เพื่อเอื้อเพื่อวินัย” หมายถึง เพื่อเชิดชู คำจูน ประคับประคองพระวินัย ๔ อย่าง คือ สังฆวินัย ปหานวินัย สมณวินัย บัญญัติวินัย

๒. กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉ่อนไป นี้เป็นโทษประการที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๓. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตามพราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก่ล้าวก้า ก่อเงินเข้าไป นี้เป็นโทษประการที่ ๓ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๔. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงสติตาย นี้เป็นโทษประการที่ ๔ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๕. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทูคติวินิบาต นรก นี้เป็นโทษประการที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล^{๑๔๖} ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทุศีลเพราะศีลวิบัติ มีโทษ ๕ ประการนี้แล^{๑๔๗} จากโทษดังกล่าว ๕ ประการที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นว่าในแต่ละข้อที่พระศาสดาทรงตรัสโทษแต่ละข้อล้วนแล้วเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งนั้น ดังโทษ ๕ ประการ คือ ย่อมถึงความเสื่อม ย่อมถึงความวิบัติ ย่อมไม่แก่ล้าวก้า ย่อมหลงสติตายและย่อมไปเกิดในอบาย เป็นต้น

ดังนั้น ควรที่จะฝึกฝนปฏิบัติฝึกรบมในทางความประพฤติ การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือการรักษาระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานของการรักษาศีล ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่พระศาสดาทรงบัญญัติไว้ให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติและสืบทอดกันต่อไป

๒.๗ สรุป

ปาริสุทธิศีล ๔ นั้นเป็นเครื่องมือของบรรพชิตเพื่อสร้างความสมดุลในเพศพรหมจรรย์ อันเป็นเครื่องมือขัดเกลาศีลให้บริสุทธิ์ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว ก็เป็นเหตุให้จิตบริสุทธิ์ และปัญญาบริสุทธิ์โดยลำดับจนกระทั่งเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงอันเป็นในการบรรลุธรรมขั้นสูง อีกประเด็นหนึ่งยังเป็นไปเพื่อทำที่สุตแห่งทุกข์ คือ เพื่อพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง พร้อมทั้งให้คุณค่าที่เป็นประโยชน์ในด้านคุณภาพที่ส่งเสริมให้ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรง ต่อต้านโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ หรือเป็นสิ่งจำเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในด้านที่ทำให้ชีวิตมีความสุขตามอรรถภาพของตนสามารถแก้ปัญหาด้านสุขภาพร่างกายได้ ส่วนคุณค่าที่เกิดจากการบริโภควัตถุที่สร้างความงามในภavnันเป็นคุณค่าที่เป็นเพียงส่วนเกินไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายอย่างแท้จริง การบริโภคส่วนนี้เพื่อสนองตัณหาความอยาก เพื่อเสริมอรรถาในการแสดงบทบาททางสังคม เพื่อความสนุกสนาน เพื่อความมั่งมีฐานะในสังคมเท่านั้น

บทที่ ๓

^{๑๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๓๐๔-๓๐๕.

^{๑๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๘๕/๑๐๐, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๙/๙๓-๙๔, อง. ปณจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕.

ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา

ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญและสอดคล้องกับกระแสของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ในสังคมไทยปัจจุบันที่กำลังปรากฏตัวขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นปัญหาหลัก ๆ ที่ต้องการจะศึกษาเหตุการณ์ตีความของศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา รวมถึงกลุ่มนักคิดและนักวิชาการได้ถกเถียงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดเชิงสังคมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะป็นกรณีศีล ๕ และการตีความศีล ๕ ตามแนวจารีตประเพณีแบบเดิมมีปัญหาในการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่อย่างไร และได้เสนอทางออกด้วยการตีความศีล ๕ แบบใหม่อย่างไร

๓.๑ ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา

ศีลในทางพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมนุษย์ ในทุกด้าน ของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนไทยนั้นมีความผูกพัน ประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติ จนทำให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเรื่องของศีลจึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญระดับในมนุษยชาติ

ศีล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของภิกษุ เพื่อให้สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ความถึงพร้อมด้วยอาจารย์และสาธุชน เห็นภายในโทษทั้งหลาย แม้จะมีประมาณน้อย สมาทานอยู่ในสิกขาทั้งหลาย ความสำรวมระวัง ความไม่ก้าวล่วงในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึง การสำรวมกาย วาจาและใจ ให้สงบเรียบร้อย^{๑๔๘}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายของศีล ไฉนว่า ศีล คือ เจตนาที่จะระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยปราศจากโทษ^{๑๔๙}

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า “ศีล” หมายถึง ความเป็นปกติ หรือปกติภาวะ ตามธรรมดาหมายความว่า ทำทุกอย่างตามที่ควรทำ อยู่ในภาวะปกติ คือไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย ไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรก ไม่มีความเศร้าหมองให้เกิดขึ้น โดยเนื้อความศีล หมายถึง ระเบียบ ที่ได้สำหรับประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดภาวะปกติ เกิดขึ้นที่กาย วาจา ใจ^{๑๕๐}

ไชยวัฒน์ กปลกาญจน ได้กล่าวว่า เจตนา คือ ความตั้งใจไม่ทำกรรมชั่ว มีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ความงดเว้นจากการทำกรรมชั่วนั้นได้ก็ดี สติเป็นต้นเหตุที่เกิดขึ้น อันเป็นเหตุให้ยับยั้งการทำความชั่วครั้งนั้น ๆ ได้ก็ดี ชื่อว่า “ศีล” เรียกว่า “ศีล” โดยความหมายว่า การตั้งกาย และวาจาโดยชอบธรรม^{๑๕๑}

^{๑๔๘}กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕), หน้า ๒๐.

^{๑๔๙}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตร ธรรมศึกษา ชั้นตรี). พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. (กรุงเทพมหานคร: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๔.

^{๑๕๐}พุทธทาสภิกขุ, หลักธรรมสำหรับนักศึกษา. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสถานสำนักบันลือธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๕๖.

^{๑๕๑}ไชยวัฒน์ กปลกาญจน, หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา. (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๒), หน้า ๔๒.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ ปยุตโต) ได้กล่าวว่า “ศีล” หมายถึง การไม่เจตนาละเมิดระเบียบ ไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการกระทำ ศีลก็คือความไม่ละเมิด ไม่เบียดเบียน อีกอย่างหนึ่ง ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง คอยปิดกั้นหลีกเลี่ยงไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น ถ้ามองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดจะเบียดเบียนคนอื่น ด้วยกาย วาจา ใจ^{๑๕๒}

ไสว มาลาทอง กล่าวว่า ศีล ๕ หรือ เบญจศีล หมายถึง เจตนา หรือความตั้งใจ ประพฤติ งดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา ใจ เรียกโดยทั่วไปว่า “ศีล ๕” เรียกตามบทบัญญัติว่า “สิกขาบท ๕”^{๑๕๓}

แก้ว ขิตตะขบ ไต่กล่าวว่า คำว่า ศีล (สีล) แปลได้หลายนัย เช่น แปลว่า ปกติ ธรรมชาติ ความเคยชิน เยือกเย็น เกษมสุข ในที่นี้แปลว่า ปกติ การทำให้เป็นปกติ ธรรมชาติ ความประพฤติที่ดี ความตั้งใจงดเว้นและความสำรวมระวังไม่ล่วงละเมิดบัญญัติอันชอบธรรม คือ การรักษา กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ความประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติ ระเบียบ วินัยปกติ มารยาทดีปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติการฝึกให้ดียิ่งขึ้น ข้อปฏิบัติในการควบคุมคนให้อยู่ในความไม่เบียดเบียน หรือการควบคุมพฤติกรรมส่วนตัวของเรา^{๑๕๔}

ศีลจึงหมายถึงหลักประพฤติปฏิบัติทางกายเพื่อสร้างสังคมที่น่าอยู่ให้กับมวลมนุษยชาติ ผู้คนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างความปลอดภัย เป็นสังคมที่ไร้การเบียดเบียนกันทั้งทางกายและวาจา ศีลจึงเป็นเครื่องบังคับกายและวาจาให้เกิดความสงบสุขให้ตนเอง นอกจากนี้ก็สามารถขยายวงกว้างไปสู่สังคมจึงกลายเป็นการสร้างสังคมที่น่าอยู่ สังคมมีความสงบเรียบร้อยนี้คือ อานิสงส์ของศีล

๓.๒ ข้อถกเถียงและการตีความศีลของนครโกสัมพี

ความหมายของการถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนาสามารถรวบรวมและวิเคราะห์ความหมายได้หลายนัยมีที่จะเป็นการถกเถียงกันแง่ทฤษฎี มานะอาจร่วมไปถึงการทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท กัน ซึ่งอาจเป็นจุดชนวนในการแตกแยงเลยก็เป็นได้ ชุดของความหมายที่มีหลายนัยดังกล่าวนี้ จัดได้ว่าเป็นข้อถกเถียงในมิติของพระพุทธศาสนา และเมื่อนำมาเทียบเคียงกับข้อถกเถียงทั่วไป จะพบว่าข้อถกเถียงในความหมายของพระพุทธศาสนามีนัยที่กว้างขวางกว่ากัน เพราะว่าการถกเถียงในพระพุทธศาสนานั้นกินความตั้งแต่ความถกเถียงภายในและภายนอกในทุกๆ มิติ กินความในแง่ของธรรมและวินัย ข้อถกเถียงที่ปรากฏขึ้นในพระพุทธศาสนามีวิธีการจัดการ คือ อธิกรณ์ แปลว่า การกิจที่พึงทำให้สงบให้เรียบร้อยเหมาะสม อธิกรณ์ คือ เป็นชื่อแห่งเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำให้ลุล่วงไป มี ๔ ประการ คือ ๑. วิวาทาธิกรณ์ คือวิวาท ได้แก่การถกเถียงกันปรารภพระธรรมวินัยนี้ จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็น การถกเถียงกันด้วยเรื่องพระธรรมวินัย ๒. อนุวาทาธิกรณ์ คือ ความโจทก์กล่าวหากันด้วยปรารภ พระธรรมวินัยนี้จะต้อง

^{๑๕๒}พระธรรมปิฎก (ประยุทธ ปยุตโต), *เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัติ)*, พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖๗.

^{๑๕๓}ไสว มาลาทอง, *คู่มือจริยธรรม*. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๙.

^{๑๕๔}แก้ว ขิตตะขบ, *พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา แห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๓.

ได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่อง อาบัติ ๓. อาปัตตาธิกรณ์ คือ กิริยาที่ต้องอาบัติหรือถูกปรับอาบัตินี้จะต้องทำคืน คือทำให้พ้นโทษหรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องการปรับอาบัติและวิธีการออกหรือพ้นจาก อาบัติ ๔. กิจจาธิกรณ์ คือกิจจรุระที่สงฆ์จะพึงสามัคคีร่วมกันทำ เรียกว่า สังฆกรรม เช่นให้อุปสมบท นี้จะต้องทำให้สำเร็จ

กรณีข้อข้อถกเถียงเรื่องธรรมวินัยของภิกษุ พระสงฆ์วัดโฆษิตาราม นครโกสัมพี โดยภิกษุทั้งสองฝ่ายคือ พระวินัยธร กับ พระธรรมธร หรือเรียกว่าพระธรรมกถึก ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างก็มีลูกศิษย์มากด้วยกันทั้งคู่ สาเหตุเกิดจากน้ำชำระในเว็จกุฎี หรือน้ำใช้ในกุฎีของพระธรรมกถึก พระธรรมกถึกนำน้ำไปชำระแล้วเหลือทิ้งไว้ซึ่งมีบัญญัติให้ใช้น้ำและไม่ให้เหลือน้ำทิ้งไว้ในภาชนะ ฝ่ายพระวินัยธรเข้าไปที่หลัง ไปพบน้ำที่เหลือนั้น จึงพูดว่าท่านเหลือน้ำทิ้งไว้ในภาชนะการทำอย่างนั้นต้องอาบัติทุกกฏ พระธรรมกถึกก็ตอบว่าท่านไม่รู้ว่าการทำอย่างนั้นเป็นอาบัติเพราะเหตุที่กระทำนั้น แต่ว่าเมื่อเป็นอาบัติท่านก็จะแสดงอาบัติคืน พระวินัยธรก็บอกว่าเมื่อไม่ตั้งใจก็ไม่เป็นไร แล้วก็แยกจากกัน

ฝ่ายพระวินัยธรเมื่อกลับมาแล้วก็มาแจ้งแก่บรรดาลูกศิษย์ของตนว่า พระธรรมกถึกต้องอาบัติแล้วไม่รู้ว่า เป็นอาบัติแล้วฝ่ายลูกศิษย์ก็นำความนั้นไปบอกแก่ลูกศิษย์ของฝ่ายพระธรรมกถึกว่า ปชฌาย์ของพวกท่านต้องอาบัติแล้วไม่รู้ว่า เป็นอาบัติ เมื่อลูกศิษย์พระธรรมกถึกได้ฟังดังนั้นก็นำเหตุนี้กลับไปเล่าให้พระธรรมกถึกฟัง พระธรรมกถึกก็บอกว่า พระวินัยธรรบอกแก่ตนแล้วว่าไม่เป็นอาบัติ เพราะไม่ได้ตั้งใจ แต่เหตุไรพระวินัยธรจึงกลับมาพูดว่าตนเองเป็นอาบัติ เท่ากับพระวินัยธรมุสาวาทพวกลูกศิษย์พระวินัยธรได้ฟังดังนั้นก็นำเหตุนี้ไปเล่าสู่พระวินัยธรฟัง ทั้งสองฝ่ายก็เกิดการทู่เถียงกันจนแตกกันเป็นสองฝ่าย

ฝ่ายพระวินัยธรได้โอกาสจึงลง อุกเขปนียกรรม ลงโทษแก่พระธรรมกถึกในเหตุเพราะไม่เห็นเป็นอาบัติ เพื่อจะเอาชนะพระธรรมกถึก แต่ก็ทำไม่สำเร็จตามความมุ่งหมาย ฝ่ายพวกลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกกลับเห็นว่าอาจารย์ของตนถูกลงอุกเขปนียกรรมโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม ในขณะที่เดียวกันฝ่ายพระวินัยธรมียืนยันว่าพวกตนได้ทำกรรมนั้นไปด้วยความชอบธรรม จึงเกิดการทะเลาะทู่เถียงกันวิวาทาธิกรณ์ซ้อนขึ้นมาอีกด้วยข้อที่ว่า “นี้เป็นวินัย นี้ไม่ใช่วินัย”

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบเหตุแล้วได้เสด็จไปยังสำนักของพระวินัยธร ทรงชี้โทษของการทำอุกเขปนียกรรมง่ายๆ แก่ภิกษุเหล่านั้นและตรัสแนะให้พิจารณาดูก่อนว่า ภิกษุที่ถูกลงอุกเขปนียกรรมนั้นเป็นเช่นไร ถ้าเห็นว่า ท่านเป็นพหูสูต มีคนเคารพมาก นับถือมาก มีบริวารมาก ถูกลงอุกเขปนียกรรมแล้ว สงฆ์จักแตกแยกกันหรือร้าวรานกัน ในกรณีเช่นนี้ไม่ควรลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้น โดยมุ่งเอาความสามัคคีแห่งสงฆ์เป็นที่ตั้ง

จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จไปยังสำนักของพระธรรมกถึกและภิกษุผู้เป็นลูกศิษย์ซึ่งถูกพระวินัยธรรลงอุกเขปนียกรรม ทรงชี้โทษของความเป็นคนดื้อ ไม่ยอมรับผิด พร้อมกับตรัสแนะว่า พระวินัยธรนั้นเป็นผู้เช่นไร ถ้าเห็นว่าเป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัย ก็คงไม่มีอคติต่อพวกท่านเป็นแน่

แม้ว่าพระองค์จะทรงไกล่เกลี่ยอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่อาจทำให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจปรองดองกันได้ จึงทรงเปื้อน่ายและได้เสด็จไปประทับอยู่ยัง ปารักขิตวัน เขตบ้านปารีเลยกะ ทรงประทับอยู่สำราญพระอิริยาบถแล้วก็เสด็จออกจากที่นั่น ไปประทับ ณ กรุงสาวัตถี

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จไปจากเมืองโกสัมพีแล้ว ชาวเมืองโกสัมพีได้พร้อมกันลงโทษพวกภิกษุที่ทะเลาะกันจนเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าเสด็จหนีไป ทำให้เสื่อมจากประโยชน์ของพวกเขา ไม่ทำการอุปถัมภ์บำรุงด้วยข้าวปลาอาหารทำให้พวกภิกษุนั้นอดอยาก เมื่อภิกษุเหล่านั้นถูกลงโทษจากชาวเมืองก็ทนไม่ไหว กลับได้สติขึ้นมา พอออกพรรษาก็พากันไปสู่กรุงสาวัตถีอ้อนวอนพระอานนท์ให้พาไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยคณะพระภิกษุได้มากราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคให้เสด็จกลับพระเชตวันมหาวิหารและทูลขอขมาพระผู้มีพระภาคเจ้าและระงับอธิกรณ์นั้น พระธรรมกถึกและพระวินัยธร พร้อมด้วยเหล่าศิษย์ก็ยินยอมขอขมาต่อกันไม่มีความเห็นแตกแยกกันเพราะได้รับโทษของความแตกแยกกันเป็นบทเรียนแล้วนั่นเอง

จากกรณีดังกล่าวมานี้จึงเห็นว่าได้ ข้อถกเถียงมักจะเจือปนไปด้วยทิวฐิติ (ความเห็น) หรือ “ลัทธิ” ทิวฐิติในบริบทนี้ได้แก่ทิวฐิติในแง่ “ลบ” ประกอบไปด้วยสักรายทิวฐิติ ๒๐ มิฉนทิวฐิติ ๑๐ อันตคาคทิวฐิติมีวัดฤ ๑๐ จนถึงทิวฐิติ ๖๒^{๑๕๕} การที่มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในทิวฐิติ (ทิวฐิตาพาน) อย่างใดอย่างหนึ่งดังที่ได้กล่าวแล้ว จึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกัน แต่ไม่ยอมรับ^{๑๕๖}ความคิดเห็นของคนอื่น เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ชนเหล่าใดยังถือทิวฐิติ^{๑๕๗} ชนเหล่านั้น ย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก” ^{๑๕๘} และ “สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดถือในทิวฐิติทั้งหลายว่า ยอดเยี่ยม ยอดทำทิวฐิติใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก กล่าวทิวฐิติอื่นทุกอย่างนอกจากทิวฐิตินั้นว่าแล้ว เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้” ^{๑๕๙} ดังจะเห็นได้จากกรณีของพราหมณ์ที่ถือทิวฐิติต่างกันว่า สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา และบางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา” จึงทุมเถียงกัน เมื่อทุมเถียงกัน ทำลายกัน และเบียดเบียนกัน^{๑๖๐}

เมื่อโดยรวมแล้วจะเห็นว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดข้อถกเถียง ซึ่งเหตุปัจจัยหลักที่จะนำมาซึ่งข้อถกเถียงเพราะว่า การวิเคราะห์ การตีความ การแปรผล ข้อมูล และการสื่อสารที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากข้อเท็จจริงที่คงอยู่ หรือในทิศทางตรงกันข้าม เราอาจจะเข้าใจ ซึ่งความเข้าใจอาจจะเกิดจากการตีความ วิเคราะห์ หรือได้รับความบอกเล่าจากบุคคลที่

^{๑๕๕} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๔/๔๙๒-๔๙๔.

^{๑๕๖} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑๕/๓๔๑: บาลีใช้คำว่า “ไม่ยอมรับธรรมของคนอื่นเลย” อธิบายว่า “ไม่ยอมรับคือไม่เห็นตามไม่คล้อยตาม ไม่ยินดีตามธรรม คือ ทิวฐิติ ปฏิปทา มรรค ของผู้อื่น

^{๑๕๗} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๒/๒๔๔-๒๔๕: ซึ่งทิวฐิตตามนัยนี้ก็คือ “โลกเที่ยง... หรือหลังจากตายไปแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เกิดอีก ก็ไม่ใช่” เป็นต้น เมื่อยึดถือจึงกระทบกระทั่งกัน ทำร้ายกัน ด้วยอำนาจแห่งทิวฐิติ

^{๑๕๘} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๒/๒๔๓.

^{๑๕๙} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๐๓-๘๐๗/๖๙๔.

^{๑๖๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๒-๒๐๔/๒๓๙-๒๔๒.

น่าเชื่อถือ แต่เมื่อมีบางคนได้นำข้อมูลที่เป็นชั้นปฐมภูมิมาชี้แจง เราอาจจะไม่ยอมรับ และมองว่า ข้อมูลดังกล่าวนั้นอาจจะไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริงก็ได้

อย่างไรก็ตามข้อมูลที่เป็นชั้นปฐมภูมิมิถือว่าเป็นข้อมูลที่สำคัญในการแปลความหมาย ในที่นี้ ผู้เขียนได้นำกรณีศึกษาโกสัมพีมาเป็นการศึกษา จากการศึกษาแล้วก็จะมองเห็นประเด็นหลักๆ ได้ดังนี้

ประเด็นที่เกิดขึ้นในกรณีโกสัมพีศึกษา พบว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้น พระวินัยธรได้บอกพระธรรมกถึกว่า การที่พระธรรมกถึกเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวยนั้นไม่จัดว่าเป็นอาบัติเพราะไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งพระธรรมกถึกก็คล้อยตามประเด็นดังกล่าว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป พระวินัยธรกลับนำเสนอข้อมูลใหม่ว่า สิ่งที่พระธรรมกถึกทำนั้น เป็นการต้องอาบัติทั้ง ๆ ที่ไม่รู้

ตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดสถานการณ์เช่นนี้ก็เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึกเข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกัน พระวินัยธรทราบว่าพระพุทธเจ้าได้บัญญัติวินัยข้อดังกล่าว แต่พระธรรมกถึกไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว การที่ทั้งคู่เข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกันนั้น ได้ทำให้ปฐมบทของการถกเถียงได้เกิดขึ้น นอกจากนั้น ข้อถกเถียงได้ปะทุขึ้นมาอีกเมื่อพระวินัยธรได้แปรข้อมูลอันเป็นประเด็นส่วนตัวของทั้งคู่ไปสู่ผู้ศิษย์ของท่าน การแปรข้อมูลดังกล่าวจะไม่เกิดข้อถกเถียงเลย หากเต็มไปด้วยข้อมูลที่เต็มไปด้วยข้อเท็จจริง

ประเด็นความขัดแย้งได้ลุกลามขึ้นเมื่อพระธรรมกถึกมองว่า ตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรม จากการนำเสนอข้อมูลดังกล่าว เพราะข้อมูลดังกล่าวทำให้เกิดภาพลบแก่ตนเอง ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลของพระธรรมกถึกในชั้นนี้ แทนที่จะตอบคำถามให้แก่ข้อมูลที่เกิดขึ้นแก่ผู้ศิษย์ตามความเป็นจริงเพียงเท่านั้น แต่สิ่งที่นำเสนอเพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวก็คือ “ท่านพูดเท็จ” ประเมินคำพูดในลักษณะนี้พบว่า เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่ว่าตัวเอง “ถูกแฉ” หรือ “ถูกหักหลัง” สรุปลักษณะนี้คือ “เมื่อท่านปรบอาบัติทุกกฎผมได้ ทำไมผมจะปรบอาบัติปาจิตตีย์ท่านไม่ได้” ซึ่งวิธีการนี้เป็น การเผชิญหน้าในลักษณะของการหนามยอกเอาหนามบ่ง หรือตาต่อตาฟันต่อฟัน อุณภูมิของวิวาทะจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

นอกจากกรณีศึกษาโกสัมพีแล้วมีอีกแล้วกรณี เช่น กรณีที่ก่อให้เกิดสังคายนาคั้งที่ ๑ และ คั้งที่ ๒ จะพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านข้อมูลดังนี้

กรณีการสังคายนาคั้งที่ ๑ นั้น เมื่อวิเคราะห์จากพฤติกรรมของพระปุราณะพบว่า ท่านยึดมั่นและถือเอาตามที่ตัวเองเคยได้ยินได้ฟังมาว่าควรปฏิบัติตามสิกขาบท ๘ ประการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตลอดไป ในขณะที่พระมหากัสสปเถระ และคณะได้ชี้ให้เห็นว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าว นั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุปฏิบัติได้เฉพาะในยุคข้าวยากมากแ่งเท่านั้น และถึงแม้ว่าพระมหากัสสปเถระจะยกเหตุผล อันใดมาชี้แจง แต่พระปุราณะก็ไม่ยอมปฏิบัติตาม จะขอปฏิบัติตามมติของตนเองเท่านั้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งของพระเถระทั้งสอง กลุ่มนี้ จึงเกิดขึ้นจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน

กรณีการทำสังคายนาคั้งที่ ๒ จะเห็นว่า วัตถุ ๑๐ ประการที่พระภิกษุเมืองวัชชีได้นำเสนอนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเองไว้ใน ๕ ประการหลักด้วยกัน ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่พระสงฆ์ กระแสหลักนำมากล่าว และชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของกลุ่มพระภิกษุเมืองวัชชี การที่ฝ่ายพระภิกษุ

เมืองวัชชีเข้าถึงข้อมูลที่ผิดพลาดดังกล่าว ได้ทำให้เกิดการถกเถียงกันอย่างรุนแรง กลายเป็นความขัดแย้งจนนำไปสู่การสังคายนาครั้งที่ ๓

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งก็คือ “พระอรหันต์คิดต่างกัน หรือมีมุมมองที่แตกต่างกันได้หรือไม่” จากการศึกษาค้นคว้าทำให้ได้รับคำตอบว่า “คิด หรือมีมุมมองที่แตกต่างกันได้” สิ่งที่ทำให้พบคำตอบในลักษณะนี้ก็เพราะคำว่า “บัญญัติ” หรือ “ความจริงเชิงสมมติ” นั้นเป็นกุญแจสำคัญที่นำเราไปสู่คำตอบดังกล่าว คำว่า “บัญญัติ” หรือ “ความจริงเชิงสมมติ” เป็นสื่อกลางในการที่จะใช้เป็นสะพาน หรือเป็นคู่มือสำหรับเรียนรู้ หรือเข้าใจร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ดังที่พุทธทาสภิกขุใช้คำว่า “ภาษาคน” ฉะนั้น เมื่อวิเคราะห์ในบริบทนี้ทำให้เกิดคำถามว่า “เป็นไปได้หรือไม่ว่าผู้ที่เข้าใจโลกแห่งปรมาตม์ จะสามารถเข้าใจโลกแห่งสมมติได้ทั้งหมด”

กล่าวโดยสรุปแล้วข้อถกเถียงที่เกี่ยวกับความคิดเห็น จัดได้ว่าเป็น “ธรรมดา” หรือ “ธรรมชาติ” ของมนุษย์ ไม่ว่าจะ เป็นมนุษย์ในระดับที่เป็นปุถุชนหรือพระอรหันต์ก็ตาม สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามีข้อจำกัดในการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในโลกนี้แตกต่างกัน ดังนั้นการถกเถียงกันนั้นเป็นเรื่องธรรมดา คือ มันเป็นเรื่องธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่แต่ละอย่างมีความเป็นไปของมัน เมื่อต่างฝ่ายก็ต่างมุมมอง หรือมองคนละทางก็ย่อมมีการถกเถียงกันเป็นธรรมดา

๓.๓ ปาฏิโมกข์สังวรศีล

พระบัญญัติมาตราหนึ่งๆ จัดว่าเป็นสิกขาบทหนึ่งๆ ที่พระศาสดาตั้งขึ้นด้วยเป็นพุทธานุญาต ได้แก่ อาทิพรหมจริยาสิกขา ซึ่งกำหนดไว้ในพระปาฏิโมกข์อันมีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน และที่ทรงตั้งขึ้นด้วยเป็นอธิสมาจาร คือขนบธรรมเนียม ได้แก่ อภิสมาจาริกาสิกขา โดยไม่กำหนดไว้ในพระปาฏิโมกข์ เว้นไว้แต่ส่วนเสขียวัตรซึ่งกำหนดไว้ในพระปาฏิโมกข์

จำนวนสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์มีเพียง ๒๒๗ สิกขาบท แต่จำนวนสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์ มีมากกว่ามาก จนพันความใส่ใจของผู้ศึกษาอาจเรียกว่าพันคณนาก็ได้ นอกจากนี้ ยังมีข้อปรับอบัติเพิ่มเติมเข้าไว้อีก เรียกว่า บาลีมุตตกทุกกฏ ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ภิกษุทั้งหลายจึงหาทางหลีกเลี่ยงบ้าง เลิกเสียบ้าง กล่าวคือทนเป็นอาบัติเอาบ้าง เมื่อเลิกอย่างนี้แล้วก็ชวนให้เลิกอย่างอื่นต่อไปอีก พระศาสดาทรงคำนึงถึงเหตุนี้แล้ว เมื่อจะนิพพานจึงได้ประทานพุทธานุญาตไว้ว่า ถ้าสงฆ์ปรารถนา ก็ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ แต่พิจารณาเหตุเกิดว่าเมื่อครั้งทำปฐมสังคายนา พระอรหันตสาวกทั้งหลายอันมีพระมหากัสสปะเป็นประธานสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงหรือถอนสิกขาบทใดเลย เราผู้มาภายหลังจะควรถอนสิกขาบทใดหรือ แม้กระนั้น ภิกษุทั้งหลายในภายหลังก็ได้ถอนข้อที่ตนเห็นว่าเล็กน้อยเสีย แต่เป็นการถอนโดยทางอ้อม คือไม่ตั้งใจรักษาบ้าง หรือทนต้องอาบัติเอาบ้าง

“ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ (คือการสวดในท่ามกลางสงฆ์) ทุกกึ่งเดือน ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษากันอยู่ ภิกษุทั้งหลาย สิกขานี้มี ๓ ที่สิกขาบททั้งปวงนั้นย่อมรวมกันอยู่ สิกขา ๓ นั้น คืออะไรบ้าง สิกขา ๓ นั้น คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย นี้แล สิกขา ๓ ที่สิกขาบททั้งปวงนั้นรวมกันอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำบริสุทธิ์ในศีล เป็นผู้ทำพอประมาณในสมาธิ เป็นผู้ทำพอประมาณในปัญญา (คือ พระโสดาบัน เป็นพระสกทาคามี) บ้างก็มี เป็นผู้ทำให้บริสุทธิ์ทั้งในศีล ทั้งในสมาธิ ทั้งในปัญญา (คือเป็นพระอรหันต์) บ้างก็มี เธออย่ามั่วสวสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อม

ออกจากอาบัติบ้าง เหตุไฉนจึงเป็นอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย เหตุไม่มีใครความเป็นคนอาภัพ (คือไม่อาจบรรลุโลกุตตรธรรม) เพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้ ก็แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน เป็นผู้มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทำได้ดีเพียงเอกเทศ ย่อมทำได้ดีเพียงเอกเทศ ผู้ทำให้บริสุทธิ์ได้ ย่อมทำให้บริสุทธิ์อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เราจึงกล่าวว่าสิกขาบททั้งหลายหาเป็นหมันไม่”

พระสูตรนี้มาในวรรคที่ ๔ แห่งหุติยปิณฑาสกั ติกนิบาตร อุงคุดตนิกาย ที่หน้า ๓๐๑ ฉบับพิมพ์ของหลวง ตามสูตรนี้ยังจัดสิกขาบทที่มีในพระปาฏิโมกข์เป็นสำคัญ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์บ้างก็มี จากบาลีสูตรซึ่งแปลมาไว้ในที่นี้พอสรุปได้ว่า สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์มี ๑๕๐ สิกขาบท จำแนกได้ดังนี้

ปาราชิก	๔	สิกขาบท
สังฆาทิเสส	๑๓	สิกขาบท
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	สิกขาบท
สุทธิปาจิตตีย์	๙๒	สิกขาบท
ปาฏิเทสนีย์	๔	สิกขาบท
อธิกรณสมณะ	๗	สิกขาบท
รวมเป็น	๑๕๐	สิกขาบทถ้วน

แต่ในพระปาฏิโมกข์ที่สวดกันอยู่ และในพระไตรปิฎก แสดงว่ามี ๒๒๗ สิกขาบท คือ เตมือนียต ๒ สิกขาบท และเสขียวัตถ ๗๕ สิกขาบท ตามนัยนี้สันนิษฐานว่า ชะรอยเดิมจะมีเพียง ๑๕๐ สิกขาบทถ้วน ตามที่กล่าวไว้ในพระสูตรก่อนทำสังคายนาครั้งใดครั้งหนึ่ง

สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์นั้น ปรับอาบัติแก่ผู้ละเมิดไว้ครบทุกข้อ คือปาราชิก สังฆาทิเสส ฤทธัจฉัย ปาจิตตีย์ (นิสสัคคียปาจิตตีย์และสุทธิปาจิตตีย์) ปฏิกเทสนีย์ ทุกกฎ และทพภาสิต

สิกขาบทที่ทรงบัญญัติโดยปรับที่สูงกว่าทุกกฎขึ้นไป เช่นว่ามีภิกษุพยายามจะละเมิด แต่ไม่ได้ทำความผิดตามที่กล่าวไว้ในสิกขาบท เช่น พยายามจะฆ่ามนุษย์และให้ประหารแล้ว แต่เขาไม่ตาย เช่นนี้ปรับปาราชิกไม่ได้ แต่จะว่าไม่มีโทษก็ได้เหมือนกัน เพราะเหตุนี้จึงมีปรับอาบัติหย่อนลงมา เหมือนกฎหมายบ้านเมืองที่วางโทษแก่ผู้ทำผิดไว้อย่างแรง เพื่อให้เห็นถึงโทษในการฆ่ามนุษย์ ถ้าทำผิดไม่ถึงที่กำหนด ก็ลงโทษหย่อนลงมา

อาบัติที่รองจากปาราชิกและสังฆาทิเสส เพราะทำผิดไม่ถึงที่นั้นเป็นฤทธัจฉัยบ้าง เป็นทุกกฎบ้าง อาบัติที่รองจากปาจิตตีย์เว้นโอมสวาทสิกขาบท และอาบัติที่รองจากปาฏิเทสนีย์ มีแต่ทุกกฎอย่างเดียว ส่วนอาบัติที่รองจากโอมสวาทสิกขาบท เป็นอาบัติทพภาสิตในเสขียวัตถข้อหนึ่งๆ มีคำว่า ฟังทำการศึกษาอย่างนั้นๆ อธิบายว่า ถ้าไม่เอื้อเพื่อต้องทุกกฎ

การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ คือ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย - restraint in accordance with the monastic disciplinary code) การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ หรือศีล ๒๒๗ ขอ ที่พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้ ศีลข้อนี้สำเร็จได้ด้วยศรัทธา เพราะด้วยเหตุที่ปาฏิโมกข์สังวรศีลนั้น พระภิกษุใดสมาทานไว้ในวันอุปัชฌาย ด้วยความเชื่อใน ปญญาตรัสธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าศีลหรือสิกขาบทเหล่านั้น เป็นสิ่งดีจริงที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถกำจัดทุกข์ไปสู่พระนิพพานได้โดยง่ายสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ และมานอกพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗

ข้อ มี ปาราชิก สังฆาทิเสส อนียต นิสสัคคียปาจิตตีย ปาจิตตีย ปาฏิเทสนียะ เสขียวัตตรและอธิกรณสมณะ ซึ่งในแต่ละข้อห้ามนั้นมีความหนักเบาของอาบัติต่างกัน และมีวิธีแก้ไขที่ต่างกันว่าอาบัติ คำเรียกอาบัติ ระดับของอาบัติ วิธีแก้ไขอาบัติ (๑) ปาราชิก ๔ ปาราชิก ครุกาบัติ ขาดจากความเป็นพระเมื่อล่วงสิกขาบท (ไม่สามารถแก้ได้) (๒) สังฆาทิเสส ๑๓ สังฆาทิเสส ครุกาบัติ อยู่ปริวาสกรรม เพื่อให้พ้นจากอาบัติ (๓) อนียต ๒ เป็นอาบัติที่ไม่แน่นอนเป็นได้ทั้ง ปาราชิก สังฆาทิเสส และปาจิตตียตามแต่กรณี ครุกาบัติ ลหุกาบัติ ตามแต่กรณี ขาดจากความเป็นพระ อยู่ปริวาสกรรม หรือแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (ลหุกาบัติ) (๔) นิสสัคคียปาจิตตีย ๓๐ เป็นลหุกาบัติ สละวัตถุที่เป็นอาบัติและแสดงอาบัติ (๕) ปาจิตตีย ๙๒ ปาจิตตีย ลหุกาบัติ แสดงอาบัติ (๖) ปาฏิเทสนียะ ๔ ทุกกฏ ลหุกาบัติ แสดงอาบัติ (๗) เสขียวัตตร ๗๕ ทุกกฏ ลหุกาบัติ แสดงอาบัติ (๘) อธิกรณสมณะ ๗ วิธีระงับอธิกรณ และมีวิธีแก้ไขต่างกันอย่างออกไปตามความหนักเบาของอาบัตินั้นๆ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงประเภทของปาริสุทธิศีล ว่า พระพุทธองค์ ตรัสไว้ เป็นหลักว่าการศึกษาล่าเรียนปริยัตินั้น ไม่ใช่ ศึกษา แต่ การกระทำจริงๆ ตามหลักที่เป็นการบังคับตนเอง ในส่วนที่เป็นความเสื่อมเสียทางกายและวาจา เรียกว่า “ศีลสิกขา” ในส่วนใจ เรียกว่า “จิตตสิกขา” และในส่วนที่เกี่ยวกับ ความคิดนึก ในส่วน ศีลสิกขา โดยประเภท คือ การบังคับตน ให้ตั้ง หรือดำเนิน ไปด้วยกาย วาจา ตามกฏ อันเป็นระเบียบ มรรยาท หรือ จรรยา อันตนจะพึงประพฤติ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อวัตถุสิ่งของ อันเกี่ยวเนื่องกัน เป็นข้อบังคับตายตัว ในเบื้องต้น เรียกว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล^{๑๖๑}

ปาฏิโมกขุทเทส เมื่อปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระวินัยยอมเข้าไม่ได้ ผู้ปฏิบัติถูกตามพระวินัยแล้ว โมกข์ ชื่อว่าเป็นทางข้ามพ้นวิภวัญได้ ปาฏิโมกข์นี้ยังสงเคราะห์เข้าไปหาวิสุทธิมรรคอีก เรียกว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล ในศีลนิตย ศีลนิตยนั้น กล่าวถึงเรื่องศีลทั้งหลาย คือปาฏิโมกขสังวรศีล ๑ อินทริยสังวรศีล ๑ ปัจจัยสันนิสสิตศีล ๑ อาชีวะปาริสุทธิศีล ๑ ส่วนอีก ๒ คัมภีร์นั้นคือ สมาธินิตย และปัญญานิตย วิสุทธิมรรคทั้ง ๓ พระคัมภีร์นี้สงเคราะห์เข้าไปในมรรคทั้ง ๘ มรรค ๘ สงเคราะห์ลงมาในสิกขาทั้ง ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อจะกล่าวถึงเรื่องมรรคแล้ว ความประโยคพยายามปฏิบัติติดตนอยู่ ชื่อว่าเดินมรรค สติปัญญาทั้ง ๔ ก็เรียกว่ามรรค อริยสัจจ์ ๔ ก็ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นกิจที่ยังทำอยู่ ยังมีการดำเนินอยู่ ดังภาษิตว่า “สัจจัน จตุโรปทา ชีมาสวา ชุติมนโต เต โลเก ปรินิพพุตา” สำหรับเท่าต้องการเดิน คนเราต้องไปด้วยเท่าทั้งนั้น ฉะนั้นสัจจะทั้ง ๔ ก็ยังเป็นกิจอยู่ เป็นจรณะเครื่องพาไปถึงวิสุทธิธรรม วิสุทธิธรรมนั้นจะอยู่ที่ไหน? มรรคสัจจะอยู่ที่ไหน? วิสุทธิธรรมก็ต้องอยู่ที่นั่น!

มรรคสัจจะไม่มีอยู่ที่อื่น มโนเป็นมหาฐาน มหาเหตุ วิสุทธิธรรมจึงต้องอยู่ที่ใจของเราเอง ผู้เจริญมรรคต้องทำอยู่ที่นี้ ไม่ต้องไปหาที่อื่น การหาที่อื่นอยู่ชื่อว่ายังหลง ทำไม่จึงหลงไปหาที่อื่นเล่า? ผู้ไม่หลงก็ไม่ต้องหาทางอื่น ไม่ต้องหากับบุคคลอื่น ศีลก็มีในตน สมาธิก็มีในตน ปัญญาก็มีอยู่กับตน

ดังบาลีว่า เจตนาหํ ภิกขเว สีลं วทามิ เป็นต้น กายกับจิตเท่านั้นประพฤติปฏิบัติศีลได้ ถ้าไม่มีกายกับจิต จะเอาอะไรมาพูดออกว่าศีลได้ จิตเป็นผู้คิดดเว้นเป็นผู้ระงับรักษา เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติซึ่งมรรคและผลให้เป็นไปได้ พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกชีนาสวเจ้าก็ดี จะชำระตนให้หมดจดจากสังกิเลสทั้งหลายได้ ท่านก็มีกายกับจิตทั้งนั้น เมื่อท่านจะทำมรรคและผลให้เกิดมีได้ก็ทำอยู่ที่นี้ คือที่

^{๑๖๑} พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุมเรื่องสันพุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

กายกับจิต ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่ามรรคมียู่ที่ตนของตนนี้เอง เมื่อเราจะเจริญซึ่งสมถหรือวิปัสสนา ก็ไม่ต้องหนีจากกายกับจิต ไม่ต้องส่งจิตออกไปข้างนอก

ให้พิจารณาอยู่ในตนของตน เป็นโอปนยิโก แม้จะเป็นของมีอยู่ภายนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นต้น ก็ไม่ต้องส่งออกไปนอกร่างกาย ต้องกำหนดเข้ามาเทียบเคียงตนของตน พิจารณาอยู่ที่นี้ ปรุจตุต เวทิตพโพ วิทยุทธิ เมื่อรู้ก็ต้องรู้เฉพาะตน รู้ภายในตน ไม่ได้รู้มาแต่ภายนอก เกิดขึ้นกับตนมีขึ้นกับตน ไม่ได้หามาจากที่อื่นไม่มีใครเอาให้ ไม่ได้ขอมมาจากผู้อื่น จึงได้ชื่อว่า ญาณ ทสสน สวิสุทธ อโหสิ ฯลฯ เป็นความรู้เห็นที่บริสุทธิ์แท้ ฯลฯ^{๑๖๒}

ศิลาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุใดในศาสนานี้เป็นผู้สำรวมด้วยเป็นผู้สำรวมด้วยปาฏิโมกขสังวรอยู่ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นเป็นภัยในโทษมาตรว่าเล็กน้อย สมาทานศึกษา อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย” ดังนี้ ศิลาข้อปาฏิโมกขสังวรศีล

จะเห็นว่าในพระปาฏิโมกข์ในทั้งพุทธบัญญัติและอภิสมจาร กล่าวคือ ปณณัตติวัชชะ โทษที่เกิดเพราะความละเมิดในข้อที่พระพุทเจ้าห้าม เรียกว่าอาบัติ อาบัติในที่นี้หมายถึงอาบัติ ๗ อย่าง ที่ได้ไว้แล้วข้างต้น จึงเห็นว่าเมื่อมีการล่วงอาบัติเหล่านั้นเข้า ย่อมมีความเสียหายได้มากเหมือนกัน แต่กระนั้น อาบัติใดก็ตาม แม้เพียงเล็กน้อยก็ย่อมทำความเสียหายแก่ผู้ล่วงได้มากเช่นกัน ถึงจะทำคืนแล้วความเสียหายนั้นก็ยิ่งปรากฏอยู่เหมือนเดิมดังมีผลเป็นฉนั้น อีกส่วนหนึ่งคือ โลกวัชชะ เป็นอาบัติที่โลกติเตียนว่าไม่เหมาะสมไม่ควรแก่สมณะ เช่น ทูบตีกัน ต่ำกัน ทะเลาะวิวาท ทำโจรกรรม ฆ่าคนตาย ความผิดอย่างนี้แม้คนทั่วไปทำเข้าก็ถูกตำหนิติเตียนเหมือนกัน พระภิกษุไปทำเข้ายิ่งถูกตำหนิมากขึ้น โลกวัชชะนี้ถ้าล่วงเข้าแล้วจะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นมา

๓.๓.๑ ข้อถกเถียงและการตีความศีล ๑๕๐ ข้อ

คัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นคู่มือที่ช่วยให้พระภิกษุ สามเณรและญาติโยมเข้าถึงเนื้อหาสาระสำคัญของพระไตรปิฎก การศึกษาพระไตรปิฎก เป็นการแก้กมลหรือสืบทอดพระธรรมวินัยพร้อมเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกฉบับแปลจะเป็นได้แค่คู่มือศึกษาพระไตรปิฎก เป็นสื่อที่จะเข้าถึงพระไตรปิฎก และเป็นเครื่องมือใช้พระไตรปิฎก แต่เหนือขึ้นไป ที่ศูนย์รวมกลาง เราก็มองพระไตรปิฎกบาลีเป็นหลักประกัน เป็นมาตรฐาน เป็นที่อ้างอิงสิ้นสุด เนื่องจากพระไตรปิฎกฉบับบาลีเป็นมาตรฐานตัดสินในการแสดงหลักฐาน ถึงแม้จะนำความเป็นคำแปลจากพระไตรปิฎกภาษาไทยมาแสดง แต่เมื่อจะอ้างอิงที่สมควรอ้างพระไตรปิฎกบาลี อย่างน้อยเพื่อให้ผู้ศึกษาจะสามารถย้อนไปถึงแหล่งข้อมูลที่แท้จริง ทั้งเป็นที่สอบเทียบและเป็นจุดโยงที่จะหาข้อมูลความรู้ต่อขยายออกไปพร้อมทั้งผู้ศึกษาค้นคว้าเอาจริงเอาจัง โดยเฉพาะผู้รู้บาลี เมื่อต้องการความชัดเจนแจ่มแจ้งมากกว่าคำแปลที่อาจจะยังไม่เป็นที่พอใจ จะได้ไปดูของต้นเดิมที่จะพิจารณาให้ได้ความกระจ่าง ตลอดจนตรวจสอบคำแปลนั้น ที่อาจผิดพลาด หรือไม่เพียงพอ อย่างน้อยจะได้ช่วยเป็นหูเป็นตา ในการแก้ไขปรับปรุงพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยนั้น ในระยะยาวต่อไปดังในกรณีศึกษาครั้งนี้^{๑๖๓}

^{๑๖๒} พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, ปาฏิโมกขสังวรศีล,

<http://www.baanjomjut.com/pratrididok/mon/05.html> (วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

^{๑๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัด ให้ตรง, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทาน, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

กรณีศีล ๑๕๐ ข้อ ที่เป็นปัญหาในการตีความในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมาในพระสูตรพระองค์ ตรีสโวในอังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาตตอนหนึ่งว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลาป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้น ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้งแล้วทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ ย่อมมาสู่ทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถที่จะศึกษาในสิกขาบทนี้ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุ ก็ท่านสามารถจะศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา ๑ อธิจิตตสิกขา ๑ อธิปัญญาสิกขา ๑ หรือ ๓

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สามารถจะศึกษาได้ในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา ๑ อธิจิตตสิกขา ๑ อธิปัญญาสิกขา ๑ พระเจ้าข้า ๓

ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแล ท่านจงศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา ๑ อธิจิตตสิกขา ๑ อธิปัญญาสิกขา ๑ เมื่อใดท่านจักศึกษาอธิศีลสิกขาที่ดี จักศึกษาอธิจิตตสิกขาที่ดี จักศึกษาอธิปัญญาสิกขาที่ดี เมื่อนั้น ท่านศึกษาอธิศีลสิกขาอยู่ก็ดี ศึกษาอธิจิตตสิกขาอยู่ก็ดี ศึกษาอธิปัญญาสิกขาอยู่ก็ดี จักละราคะ โทสะ โมหะ เสียได้ เพราะละราคะ โทสะ โมหะ เสียได้ท่านนั้นจักไม่กระทำความเป็นอกุศล จักไม่เสพกรรมที่เป็นบาป ครั้นสมัยต่อมาภิกษุนั้นศึกษาแล้วทั้งอธิศีลสิกขา ทั้งอธิจิตตสิกขา ทั้งอธิปัญญาสิกขา เมื่อภิกษุนั้นศึกษาอธิศีลสิกขาที่ดี ศึกษาอธิจิตตสิกขาที่ดี ศึกษาอธิปัญญาสิกขาที่ดี ละราคะโทสะ โมหะ ได้แล้ว เพราะละราคะ โทสะ โมหะ เสียได้ เธอมิได้ทำกรรมที่เป็นอกุศล มิได้เสพกรรมที่เป็นบาป ๓๖๔

“สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้นแล ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้งแล้วทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ ย่อมมาสู่ทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถที่จะศึกษาในสิกขาบทนี้ พระเจ้าข้า.....”^{๑๖๕}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้น ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาในสิกขาบทนี้ได้”^{๑๖๖}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับ ณ ภูฏาคารศาลา ในป่ามหาวัน ใกล้กรุงเวสาลี ครั้งนั้น ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้า ฯลฯ กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบทที่สำคัญ ๑๕๐ นี้ ย่อมมาสู่ทุกกึ่งเดือน (คือสวดในท่ามกลางสงฆ์) ทุกกึ่งเดือน ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจศึกษา (คือปฏิบัติรักษา) ในสิกขาบทมากนักได้พระเจ้าข้า^{๑๖๗}

ประเด็นมีอยู่ว่าสิกขาบท ๑๕๐ ข้อ ที่มาในสู่อุเทศที่นี้เองที่กำลังเป็นข้อถกเถียงกันในสังคมสงฆ์อยู่ปัจจุบัน โดยพระอธิการศีกฤทธิ โสถถิมโลได้ยึดมั่นในความเห็น ด้วยการยกพระสูตรแปลไทยคือวัชชีบุตรสูตร และ เสขสูตรที่ ๒ ที่แสดงคำว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน มาเป็นข้ออ้างอิง โดยกล่าวว่า

^{๑๖๔} อ.จ.อ. (ไทย) ๒๐/๕๒๔/๒๖๑.

^{๑๖๕} พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง ข้อ ๕๒๔

^{๑๖๖} จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ [๘๕]

^{๑๖๗} จาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏฯ [๕๒๔]

ฉบับแปล ไทย จากฉบับสยามรัฐนี้เป็นที่ยอมรับของมหาเถรสมาคม โดยปฏิเสธ การสวดปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ และมักกล่าวในทำนองว่า “เลข ๒๒๗ ไม่มีในพุทธวจนะ” ดังที่แสดงในบันทึกวีดิโอการบรรยายธรรมต่าง ๆ ของวัดนาป่าพง^{๑๖๘} ซึ่งความจริงแล้ว สิกขาบทปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ นั้น ได้แสดงไว้เป็นลำดับอย่างละเอียดชัดเจนใน พระวินัยปิฎก ๒ เล่มแรก (มหาวิภังค์) อย่างดีแล้ว การสวดปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ นั้น เป็นพุทธวจนะทุกข้อทั้งนั้น และมีต้นบัญญัติในมหาวิภังค์ทุกข้อ และเป็นสังฆกรรมของคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทที่สืบทอดกันมาช้านานแล้ว และการสวดปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ นั้น เป็นสังฆกรรมที่คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาททั่วโลกมีความเห็นโดยพร้อมเพรียงกัน ด้วยความสามัคคี รวมทั้งถูกการตรวจสอบมติสงฆ์การสังคายนาคือความชอบแล้วหลายครั้งและเป็นปฏิปทาของครูบาอาจารย์ผู้เคารพรักรัทธิวินัยมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว และเป็นอริยประเพณีจากสมัยพระพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ในความจริงแล้ว ถ้าจะยืนยันการปริยัติ จะต้องมีการพิจารณาศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน พร้อมทั้งมีการปรึกษากับนักปราชญ์ผู้ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญทั้งหลาย อย่างกว้างขวาง ในพระบาลีไตรปิฎกก่อนจะดำเนินการไปตามความคิดเห็นของตนเอง ทั้งนี้ควรจะได้มีการเปรียบเทียบค่าแปลกับพระไตรปิฎก ฉบับอื่นๆ ที่พิมพ์ในประเทศไทยและต่างประเทศ ที่ถือหลักพระไตรปิฎกภาษาบาลีสืบด้วย เพราะว่าการสวดปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ นั้น เป็นพุทธวจนะทุกข้อและเป็นที่ได้รับการสังคายนายอมรับเป็นหลักสากลทั่วโลก ของฝ่ายเถรวาท อาทิ ประเทศศรีลังกาและ พม่า เป็นต้น ที่ได้ถือปฏิบัติกันมานานแล้ว

ในกรณีนี้ พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้คำยามในการพิจารณาว่า จุดพิจารณาหรือคำที่เป็นปัญหาท่านท่านได้ยกขึ้น คือ “สาธิก” ที่ได้อธิบายให้เห็นว่าการวางคำแปลโดยทำการวางคำ..... ไว้ ตรงนี้ หรือคำบาลีนี้ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย (คือ ฉบับที่แปลเป็นภาษาไทย) ซึ่งปัจจุบันมีประมาณ ๔ ฉบับ/ชุด แปลเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ที่ครบชุดและเก่าที่สุด คือ ฉบับที่กรมการศาสนาฯ สืบมา เริ่มจากที่รัฐบาลได้อุปถัมภ์คณะสงฆ์จัดพิมพ์ขึ้นเป็นพระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ (พ.ศ. ๒๕๐๐) ถือว่าเป็นฉบับหลวงหรือเป็นทางการ แต่จะเรียกว่าอย่างไร ก็ไม่เป็นฉบับสยามรัฐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่สืบมาแต่ พ.ศ.

๒๕๐๐ (คำแปลสะสมกันมานาน) ชุดดังกล่าวนี้ แปลบาลีอันเป็นพุทธพจน์ตรงนี้ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน นี้” ส่วนพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับอื่นๆ ซึ่งเกิดตามมาจากภายหลังและตามปกติ มักแปลตามพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนั้น ในกรณีนี้บางฉบับก็แปลเหมือนฉบับหลวง แต่บางฉบับแปลว่า “สิกขาบท ที่สำคัญ ๑๕๐ นี้” บางฉบับนั้น ในที่ที่นำบาลีพุทธวจนะนี้ไปอ้างอิงแห่งหนึ่งแปลว่า “๑๕๐ สิกขาบท ที่สำคัญประโยชน์นี้”

คำว่า “สาธิก” นี้ เป็นคำบาลีในภาษาสามัญคำหนึ่งโดยทั่วไป ในคัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่ค่อยอธิบาย แต่ก็เห็นว่า คำ “สาธิก” นี้มีความหมายตรงกับ เท่ากับ หรือในจำพวกเดียวกับ “สาติเรก” (มีส่วนเกิน) “ปโร” (กว่า) “อุตตริ” (เพิ่มขึ้นไป) บางที่มาด้วยกันตั้งเป็นชุด บางทีก็ใช้อธิบายกัน^{๑๖๙}

^{๑๖๘} <http://www.dhammadhome.com/webboard/topic/26083> (สืบค้นวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๐)

^{๑๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัด ให้ตรง, หน้า ๔.

“สาธิกัม” คือ “สห+อธิก” แปลว่า พร้อมด้วยส่วนที่เกิน มีข้อที่มากขึ้นไป หรือมีเศษ บาลี พุทธวจนะตรงนี้จะแปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กับทั้งที่เกินออกไป นี้” หรือแปลสั้นๆ ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ มีเศษ นี้” อรรถกถาถึงจะไม่อธิบายศัพท์ “สาธิกัม” ก็อธิบายความต่อไปว่า^{๑๗๐} “ที่ตรัสไว้ดังนี้ ทรงหมายถึงสิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติแล้ว ในเวลา (ที่พระวัชชีบุตรทูลถาม) นั้น” แล้วฎีกายังบอกต่อไปอีกว่า “พุทธพจน์นี้ ตรัสตามจำนวนสิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติแล้ว ในเวลาที่ทรงแสดงพระสูตรนั้น แต่หลังจากนั้น มีสิกขาบท ๒๐๐ มีเศษ ‘สาธิกานิ ทเวสทานิ’^{๑๗๑}

ท่านยังได้อธิบายศัพท์ที่ปรากฏในอรรถกถาฎีกา ว่ามีตัวคำศัพท์ในบาลีพุทธวจนะนั้น ชัดเจนอยู่แล้ว ท่านยังให้แง่คิดว่าบางที่พระไตรปิฎกภาษาไทยแปลบาลีพุทธพจน์ตรงนี้พลาด หรือพลั้งผลออกไป เรื่องความผิดพลาดอย่างนี้ ไม่ควรจะด่วนติเตียนท่าน ในกรณีนี้ท่านได้อธิบายเพิ่มเติม มีข้อสังเกตไว้ที่หนึ่งก่อน ที่ว่า “สาธิกัม” เป็นคำบาลีในภาษาสามัญนั้น มีอีกคำหนึ่งทีก็สามัญด้วย และใช้บ่อยกว่า มากกว่า “สาธิกัม” ด้วย เป็นคำที่ควรพูดถึง เพราะมีรูปร่างคล้ายกัน คือคำว่า “สุทธิกัม” “สุทธิกัม” แปลว่า ล้วน มีใช้บ่อย ที่คุ้น เช่นใน “สุทธิกปาจิตติย” ซึ่งบางที่แยกเป็น “สุทธิก ปาจิตติย” (ปาจิตติยล้วน ไม่มีของที่ต้องสละ) ล้วน กับ ล้วน ไม่เหมือนกัน ก็จริง แต่ความเปลือย เพลินๆ บางทีก็ไม่ได้ บางที่ท่านอาจจะนึกถึง “สุทธิกัม” ในขณะที่ “สาธิกัม” ผ่านเข้ามา ก็เลยพลั้งไป แต่ไม่ว่าจะอย่างไร ก็เป็นอันว่าพลาดไป ซึ่งบอกแล้วว่ามิเหตุผลที่ควรเข้าใจเห็นใจดังนี้

เอกัม สมยัม ภควา เวสาลิยัม วิหริติ มหาวเน กุฎาคารศาลายัม ฯ อถโข อญญุตโร วชชิตุตโต กิกขุ เยน ภควา เตนุปลสงกมิ อุปสงกมิตวา ภควนตัม อภิวาเทตวา เอกมนตัม นิสีหิ เอกมนตัม นิสินโน โข โส วชชิตุตโต กิกขุ ภควนตัม เอตทโวจ สาธิกมิมิ ภนเต ทิยชุตตสิกขาปทสโต อนวทตตมาสํ อุทเทสํ อากจจติ นานํ ภนเต เอตถ สกโกมิ ๑ สิกขิตุนติ ฯ^{๑๗๒}

พระไตรปิฎกภาษาอังกฤษ ตอนหนึ่งว่า Thus I have heard: On a certain occasion the Exalted One was staying near Vesali in Great Grove, at the House with the Peaked Gable. Now a certain monk who was of the Vajjian clan came to see the Exalted One . . . As he sat at one side that monk said this to the Exalted One: ‘Lord, the recital I have to make twice a month amounts to more than a hundred and fifty rules. Lord, I can ‘t stand such a training !’^{๑๗๓}

นอกจากนั้นท่านพระพุทธโฆสจารย์ยังได้อธิบายศัพท์เพิ่มเติมอีกว่า “สาธิกัม” นี้ แยกศัพท์เป็น “สห + อธิก” จึงแปลว่า พร้อมด้วยส่วนเกิน หรือ มีเศษ โดยทั่วไปสังเกตได้ง่ายว่า จะมีคำจำพวกสังขยา คือจำนวนเลขตามมาในพระไตรปิฎก ที่อื่นก็มี เช่น ในพุทธพจน์ว่า “สาธิกนวุติ อานนท ญาติเก อุปาสกา กาลกตา...” (ดูกรอานนท อุปาสกทั้งหลายในหมู่บ้านญาติกะ เกินกว่า ๙๐ คน ถึงแก่

^{๑๗๐} อัง.อ. (ไทย) ๒/๒๓๙

^{๑๗๑} ม.ฎี. (ไทย) ๒/๓๐๐

^{๑๗๒} พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ ๒๐/๒๙๖/๕๒๔

^{๑๗๓} พระไตรปิฎกภาษาอังกฤษ ฉบับแปลโดย E. M. Hare - Pali Text Society, อ้างใน

กรรมแล้ว^{๑๗๔} อรรถกถา คงประสงค์ให้ชัดยิ่งขึ้น ยังอธิบายคำนี้ด้วยว่า “สาธิกนวุตติ อติเรกนวุตติ”^{๑๗๕} ขอยกตัวอย่างจากพระไตรปิฎกมาดูอีกแห่งหนึ่ง เป็นความในคาถาว่า “...สาธิกวิสติ โยชนานิ อาภา รตติมปิ จ ยถา ทิว กโรติ” (มีรัศมีแผ่ไปเกินกว่า ๒๐ โยชน์ และทำแม็กกลางคืน ให้เป็นดุกกลางวัน^{๑๗๖} ส่วนในอรรถกถา ย่อมมีมากเป็นธรรมดา เช่น “สาธิกานิ ตินิ อฏฐิสถานิ” (กระดุกเกินกว่า ๓๐๐ ท่อน)^{๑๗๗} หรือ อย่างในคำว่า “สาธิกานิ ปญญาสวสทานิ” (๕๐ ปี มีเศษ หรือ เกินกว่า ๕๐ ปี)^{๑๗๘} เป็นอันว่า ตามหลักภาษา หลักฐาน และตัวอย่างการใช้ “สาธิก” ล้วนแปลว่า “เกิน” ทั้งนั้น

ส่วนที่แปลว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” นั้น คงเกิดจากความสับสนเล็กน้อย คือ ในกรณีที่จะ แปลอย่างนั้น ที่จริง เป็น “สาธิกา” คือ เป็นรูปอดีตถึงค์ของ “สาธก” ซึ่งแปลว่า “ให้สำเร็จ” ใน ความหมายอย่างนี้ จะไม่มากับสังขยา คือไม่มีจำนวนเลขตามหลัง แต่จะมีคำจำพวก “อตถ” (ประโยชน์) หรือ “กิจจ” (กิจ, หน้าที่) นำหน้า เช่น “สทตถสส สาธิกาคิ”^{๑๗๙} (... ให้สำเร็จประโยชน์ ของตน) และ “สา... ส วิทหนปจจุปฏฐานา สกิจจปรกัจจสาธิกา เขฏฐิสสมหาวพตทกืออาทโยวีย” (เจตนาอัน ... มีการจัดแจงเป็นปจจุปฏฐาน คือยังกิจของตนและกิจของผู้อื่นให้สำเร็จ ดูกหัวหน้าศิษย์ และช่างไม้ใหญ่ เป็นต้น)^{๑๘๐} เป็นอันสรุป คำแปลว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” นั้น ไม่เข้าหลักและไม่เข้ากับ ความที่นี้ คือที่นี้ “สาธิก” มาจาก “สท + อธิก” ไม่ใช่ “สาธิกา” ที่เป็นรูปอดีตถึงค์ของ “สาธก” ส่วนคำแปลว่า “ที่สำคัญ” ก็คือมาช่วยยืนยันว่า ทั้ง ๓ คำแปล ว่า “ล้วน” ว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” และว่า “ที่สำคัญ” นั้น ควรแก้ไขไปพร้อมด้วยกัน

ข้อพึงพิจารณาอย่างหนึ่งที่เหลือไว้ ก็คือ อย่างที่บอกแล้ว ข้างต้น ข้อความนี้ ทั้งที่เป็น พุทธพจน์เดียวกัน คำบาลีตรงกันทุกตัวอักษร แต่ไปอ้างอยู่ในที่ต่างกัน พอเจอในพระไตรปิฎก แปลภาษาไทย มีข้อความแปลแปลกออกไปไม่เหมือนกัน (ค่อนข้างจะต่างกันไกล) ถ้าไม่ได้ตรวจสอบ หลักฐานกับพระไตรปิฎกบาลี หรือไม่มีความรู้บาลีที่จะตรวจสอบ ก็อาจจะเข้าใจไปว่าเป็นพุทธพจน์ ต่างหาก ต่างเรื่องกัน ความเข้าใจผิด หรือไขว้เขว ก็อาจจะเกิดขึ้น

เมื่อเกิดปัญหาก็มีคำบาลีในพระไตรปิฎกตัวจริงเป็นหลักยืนยันไว้ให้ตรวจสอบได้ทันที คือ “สาธกมิท ฆนเต ทิยพตตสิกขาปทสตี” และเมื่อทั้งสำรวจและตรวจสอบแล้ว ก็เป็นอันว่าพึงแปลพระ บาลีประโยคนี้นี้ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ทั้งยังมีเกินขึ้นไปอีกนี้”

จึงเห็นได้ว่ากรณีข้อถกเถียงหรือข้อวิจารณ์สิกขาบท ๑๕๐ นี้ เป็นกรณีที่น่าประหลาดในพุทธ ศาสนิกการที่มีการวิจารณ์ก็แสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจหรือไม่ก็เป็นการศึกษาที่ขาดความละเอียด ก่อนทำการทำการวิจารณ์ ตามปกติพระไตรปิฎกแปลนั้น ท่านผู้แปลโดยปกติก็พยายามแปลอย่าง ดีแล้ว เมื่อเราจะยกพุทธพจน์มาอ้าง เพื่อให้สะดวกก็ไม่ไปเสียเวลาแปลเอง ก็ยกที่ท่านแปลไว้แล้วมา ใช้ได้เลย แต่ถ้ามีอะไรสะดุด หรือเฉลียวใจ ก็ตรวจสอบกับพระไตรปิฎกบาลีที่เป็นต้นทาง ถ้าพบอะไร

^{๑๗๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๗๘/๔๕๐

^{๑๗๕} ส.อ. (ไทย) ๓/๓๖๓/

^{๑๗๖} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๓/๙๔.

^{๑๗๗} ชุ.อ. (ไทย) ๒๔/๓๗/๕๗.

^{๑๗๘} จริยา.อ. (ไทย). หน้า ๒๘๐

^{๑๗๙} เถรี. อ. (ไทย) ๒๖/๖๒

^{๑๘๐} วิสุทธีมรรค. หน้า ๓๗.

ผิดพลาดหรือน่าจะให้ชัดให้เหมาะยิ่งขึ้น ก็ค้นเจาะจริงจังตรงนั้น และปรับแก้เฉพาะที่ๆ จนเสร็จไปตามปกติ การที่จะมีข้อสะดุดหรือเฉลียวใจให้ตรวจสอบนั้น ก็พุ่งไปที่ถ้อยคำเนื้อความที่เป็นสาระหรือเป็นประเด็นของเรื่อง เมื่อมีเรื่องให้พิจารณา ก็ตรวจสอบ และเมื่อพบคำแปลที่พลาดก็ควรแก้คำแปลให้ตรงอย่างกรณี “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้” เปลี่ยนเป็น “สิกขาบท ๑๕๐ พร้อมทั้งที่เกินนี้”

๓.๔ อินทรีย์สังวรศีล

อินทรีย์สังวรศีล (ศีลคือความสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ - restraint of the senses; sense-control)^{๑๘๑} อินทรีย์ ๖ นี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้และทำให้มีเรื่องราวต่างๆ สืบต่อขยายแตกตัวกระจายออกไปเรื่อยๆ จนดูเหมือนมี อะไรจนเต็มโลกแท้จริงเป็นเพียงโลกในความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่ปรุงแต่งต่อมาจาก การรับรู้ อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ อาศัยตากระทบ กับรูป เกิดการมองเห็นขึ้น เป็นการสัมผัสทาง ตา ต่อจากจุดนี้ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามี ผู้คนผู้หญิง ผู้ชาย หมา แมว สวय ไม่สวय สูง ต่ำ ดำ ขาว ใหญ่ เล็ก เพิ่มขึ้นมากมายจากความไม่มีอะไรเลยอาศัยตาก็มีโลกทางตาขึ้นมา โลกทางหู โลกทางจมูก โลกทางลิ้น โลกทางกาย โลกทางใจ ก็โดยทำนองเดียวกัน โดยเฉพาะโลกทางใจยิ่งแตกตัวมากมายมีความเชื่อ ความเห็นหลักวิชา ปรัชญา แนวคิดทฤษฎีทัศนคติ อุดมคติเกิดขึ้นมากมายในโลกนี้ และจะเกิดขึ้นอีกต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ความหมายอินทรีย์สังวร คำว่า อินทรีย์ แปลว่า ความเป็นใหญ่ สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตนสภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่ หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้มรส^{๑๘๒} คำว่า “สังวร” หมายถึงการปิดกั้นป้องกันไม่ให้มีบาปอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นในจิตเวลาที่มีการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ หรือ จะหมายถึงการคุ้มครองการป้องกันรักษาจิตไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ ซึ่งทำได้โดยการฝึกให้ มีสติระลึกรู้อยู่ในกายของตนเองให้มั่นคงไว้ เมื่อรับรู้อารมณ์แล้วอารมณ์ก็จะไม่ฉุดจิตให้ ออกไปสนใจภายนอกไม่หลงยินดีในอารมณ์ที่ น่ารัก ไม่เกลียดชังในอารมณ์ที่ไม่น่ารักมีจิตที่ไม่ถูกกิเลสครอบงำและรู้วิธีการฝึกฝนให้ หมดจดจากกิเลสต่างๆ ด้วยการทำกรรมฐาน เป็นการป้องกันที่ต้นเหตุ

มีหลายพวก เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมของนักบวชก็มี เกี่ยวกับบอณามัยของร่างกายก็มี เกี่ยวกับการเคารพปฏิสันถาร ปณนินบัติ ฯลฯ ผู้อื่น ก็มี เกี่ยวกับการรักษาสิ่งของเครื่องใช้สอย ของตน หรือ หมู่ ก็มี และยังมีอย่างอื่นอีก ซึ่งเป็นส่วนต้องรู้แล้วทำในเบื้องต้น อนุโลมทำนองเดียวกัน ทั้ง ฆราวาส และบรรพชิตการควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม้ให้ กำเริบ ไปตาม รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นโลกธรรม เรียกว่า อินทรีย์สังวรศีล^{๑๘๓}

สวนศีลใดที่ตรัสไว้ว่า “ภิกษุฉันเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว เป็นผู้ไม่ถือเอานิมิต ไม่ถือเอาอนุพยัญชนะ ๒ อภิชฌาโทมนัสทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล จะพึงไหลไปตามภิกษุผู้ไม่สำรวม

^{๑๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๑๘๒} อภ.ย. (ไทย) ๓๙/๔๕. (บทนำ)

^{๑๘๓} พุทธศาสนิกขุ, ชุมชุมเรื่องสั้นพุทธศาสนิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

จักขุนทรียอยู่ เพราะเหตุไม่สำรวมจักขุนทรียอันใด ยอมปฏิบัติเพื่อปิดกั้นเสียซึ่งจักขุนทรียนั้น รักษาจักขุนทรีย ถึงความสำรวมในจักขุนทรียเธอพึงเสียดด้วยโสตะแล้ว ฯลฯ ดมกลิ่นด้วยฆานะแล้ว ฯลฯ ลิ้มรสด้วยชีวหาแล้ว ฯลฯ ถูกต้องโณฏฐัพพะด้วยกายแล้ว ฯลฯ รู้ธรรมารมณ์ด้วยমনะแล้ว ไม่ถือเอานิมิต ไม่ถือเอาอนุพยัญชนะ ฯลฯ ถึงความสำรวมในมนินทรีย” ดังนี้ ศีลนี้ชื่อว่า อินทรียสังวรศีล^{๑๘๔}

จะเห็นได้ว่าการขาดอินทรียสังวรมักจะตกไปในอารมณ์นั้นๆ แล้วก็จะเกิดความยินดียินร้าย ในอารมณ์นั้นตามมา ความเคยชินอันจะเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำ การพูด การคิด ไปตามกำลัง ของความต้องการหรือยินดีแล้วก็จะนำไปสู่การแสวงหา หลักจากนั้นก็หลงยึดติดในสิ่งที่คิดว่าจะทำ ให้เกิดความพึงพอใจ เมื่อนำมาเสพบริโภคทำให้เกิดปัญหามากมายติดตามมา ดังที่ปรากฏในสังคัม ปัจจุบัน ไม่ว่าจะการเสพสื่อในด้านต่างๆ การบริโภควัตถุที่เกิดความจำเป็น การบริโภคเหล่านี้เป็นการ เริ่มต้นกระบวนการรับรู้อารมณ์ ซึ่งเป็นการใช้อินทรียเข้าไปบริโภค การฝึกฝนพัฒนาอินทรียสังวรจึงมีความจำเป็นในสังคัมปัจจุบัน เพราะสังคัมปัจจุบันมากด้วยสิ่งยั่วยวน ทำอย่างไรจึงจะไม่ตกไปใน อารมณ์เหล่านั้น จำต้องฝึกฝนอินทรียแก่กล้าเพื่อรู้อารมณ์ที่มากระทบทั้ง ๖ ด้าน เพื่อป้องกันให้ตกไป อยู่ในอำนาจของวัตถุนิยม

๓.๕ อาชีวปาริสุทธิศีล

อาชีวปาริสุทธิศีล คือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบ อเนสนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น - purity of conduct as regards livelihood^{๑๘๕} ฉะนั้น อาชีวปาริสุทธิศีล คือความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคซึ่งจะต้องได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ โดยไม่ถูกต้อง ไม่บริสุทธิ์อันเป็นการ ล่วงละเมิดต่ออาชีวปาริสุทธิศีล

การควบคุมตน ให้มีการ แสง การรับ การบริโภคปัจจัย เครื่องอาศัย อันจำเป็น แก่ชีวิต อย่างบริสุทธิ์ จากการ หลอกลวงตน และผู้อื่น เรียกว่า **อาชีวปาริสุทธิศีล**^{๑๘๖}

สวนการงดเว้นจากมิจฉาชีวะ อันเป็นไปด้วยอำนาจแห่งการละเมิดสิกขาบท ๖ ที่พระผู้มี พระภาคทรงบัญญัติ เพราะอาชีวะเป็นเหตุเพราะอาชีวะเป็นจวัจการณ และ (ด้วยอำนาจ) แห่งบาปธรรม ทั้งหลาย มีอย่างนี้ คือ “การลอลวง” (กุหนา) การบ้อยอ (ลปนา) การทำใบ (เนมิตติกา) การบีบบังคับ (นิปเปสิกตา) การแสวงหาลาภด้วยลาภ (ลาเภณ ลาก นิชิคีสนตา)” ดังนี้ เป็นต้น ศีลนี้ชื่อว่า อาชีวะปาริ สุทธิศีล^{๑๘๗}

^{๑๘๔} สุทธิมรรค, มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สิงหาคม ๒๕๐๘ ๑ ตอน ๑, หน้า ๓๓.

^{๑๘๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๗๙๔.

^{๑๘๖} พุทธศาสนิก, ชุมชุมเรื่องสั้นพุทธศาสนิก, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

^{๑๘๗} สุทธิมรรค, มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สิงหาคม ๒๕๐๘ ๑ ตอน ๑ - หน้า ๓๓

การเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่าอาชีวะปารีสุทธิ เช่น การเที่ยวบิณฑบาตรรับ อาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดิเรกกลางที่เขานำมาถวายแก่ตนหรือแก่ สงฆ์แล้วแบ่งปันกันในหมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไปเที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาต จีวร เสนาสนะ และศิลาณเภสัชในทางที่ผิดต่าง ๆ การเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็น บรรพชิตในพุทธศาสนา จึงเป็นการพ้นจากการโง่ทก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ทุศีลล่วงสิกขาบทเพราะเหตุ แห่งการแสวงหาปัจจัย เมื่อนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล อันเกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต้องเป็น สัมมาอาชีวะใน อริยมรรค อาชีวะปารีสุทธิก็ถึงการรวมลงในวิริยสังวรด้วย การสนับสนุนของอาชีวะปารีสุทธิศีล ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน หมวดสัมปชัญญะ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีความเพียร มีความรู้สึกในการกำหนดที่เป็นปัจจุบันอย่างมี สติในขณะที่ฉัน ในขณะที่ดื่ม ในขณะที่ใช้สอยจีวร ในขณะที่บิณฑบาต เป็นต้น ซึ่งมีสติกำหนดตามรู้ในอาการ นั้น ๆ ด้วยจิตที่สงบ เบิกบานผ่องใส โดยอิงอาศัยอาชีวะปารีสุทธิศีลที่บริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นจากวิริยสังวร การบรรลุมรรคผลในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอันเกิดจากการสนับสนุนของอาชีวะปารีสุทธิศีล ดังจะเห็นได้จากเรื่องของพระมหาमितตเถระ เล่ากันว่า พระเถระอาศัยอยู่ในถ้ำซ็อกสกะและมหาอุบาสิกาผู้หนึ่งในบ้านเป็นที่โคจรของ พระเถระบำรุงท่านเหมือนบุตร วันหนึ่งนางจะไปป่าจึงสั่งลูกสาวว่าข้าวสารเก่าอยู่โน้น น้ำนม เนยใส น้ำอ้อย อยู่โน้น เวลาที่พระเป็นเจ้ามิตตะพี่ชายของเจ้ามาแล้ว จงปรุงอาหารถวายพร้อมด้วยน้ำนม เนยใส และน้ำอ้อยด้วยนะลูก ลูกสาวจึงถามว่า แม่จะรับประทานด้วยไหมจะ มหาอุบาสิกาตอบว่า แม่รับประทานอาหารสำหรับค้ำ คินที่ปรุงกับน้ำส้มเมื่อวานนี้แล้ว ลูกสาวถามว่า แม่จักรับประทาน กลางวันไหม มหาอุบาสิกาสั่งว่า เจ้าจงใส่ผักตองแล้วเอาปลายข้าวสาร ต้มข้าวต้มที่มีรสเปรี้ยวเก็บไว้ ให้เถอะลูก ในขณะที่พระเถระครองจีวรแล้ว กำลังนำบาตรออกจากถลกได้ยินเสียงนั้นแล้ว จึงให้ โอวาทตนเองว่า ได้ยินว่า มหาอุบาสิการับประทานแต่อาหารสำหรับค้ำคินกับน้ำส้ม แม้กลางวันก็จัก รับประทานข้าวต้มเปรี้ยวใส่ผักตอง มหาอุบาสิกาบอกอาหารมีข้าวสารเก่าเป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่ เธอ มหาอุบาสิกานั้นมิได้หวังที่นาที่สวน อาหารและผ้า เพราะอาศัยเธอเลย แต่ปรารถนาสมบัติ ๓ ประการมีมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ จึงถวายอาหารบำรุงแก่เธอ เธอจักสามารถให้ สมบัติเหล่านั้นแก่มหาอุบาสิกานั้นได้หรือไม่เล่า พระเถระคิดว่า บิณฑบาตนี้แล ท่านนั้นยังมีราคะ โทสะ โมหะอยู่ จึงไม่ควรรับบิณฑบาตนี้ แล้วเก็บบาตรเข้าถลก ปลดคุมจีวร กลับไปยังถ้ำกสกะเลย จากนั้นพระเถระได้นั่งลงอธิษฐานความเพียรว่า เราไม่บรรลุพระอรหัต จักไม่ออกไปจาก ถ้ำพระเถระผู้ไม่ประมาทอยู่มาช้านาน เจริญวิปัสสนา ก็บรรลุพระอรหัตก่อนเวลาอาหารเช้าเป็นพระ ชีนาสพลันอาสวะแล้ว ในคราวนั้น ผิวพรรณของพระเถระบริสุทธิ์ยิ่งนักอินทรีย์ผ่องใส หน้าของท่าน เปล่งปลั่งยิ่งนักประจักษ์ผลตาลสุก หลุดออกจากขั้วฉะนั้น พระเถระลุกขึ้นดูเวลา ทราบว่ายังเป็นเวลา เช้าอยู่ จึงถือบาตรและจีวรเข้าสู่หมู่บ้าน ฝ่ายเด็กหญิงจัดเตรียมอาหารเสร็จแล้ว นั่งคอยดูอยู่ตรง ประตูด้วยนึกว่า ประเดี๋ยวพี่ชายเราคงจักมา เมื่อพระเถระมาถึงประตูเรือนแล้ว เด็กหญิงนั้นรับบาตร บรรจุเต็มด้วยอาหารเจื่อน้ำนม ที่ปรุงด้วยเนยใสและน้ำอ้อยแล้ว วางไว้บนมือของพระเถระ พระเถระทำอนุโมทนาว่า จงมีสุขเถิดแล้ว หลีกไป มหาอุบาสิกาเมื่อกลับมาจากป่าถามว่าพี่ชายของเจ้ามาแล้ว หรือลูก เด็กหญิงนั้นเล่าเรื่องทั้งหมดให้มารดาฟัง อุบาสิกาก็รู้ว่ากิจแห่งบุตรของเราถึงที่สุดแล้ว๑๖ พระเถระประจักษ์ถึงความมีศรัทธาและการเสียสละทานอันเลิศของทายกแล้ว จึงสำรวจ ศีลและคุณธรรมของตน เมื่อทราบว่าคุณยังไม่มีคุณวิเศษใด ๆ ยังไม่สามารถละออกศัลคือโลกะ โทสะ โมหะได้เลย แล้วตั้งสติระลึกถึงความไม่

ประมาทในบิณฑบาตนั้น มีสติมุ่งมั่นในการปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนาด้วยการระลึกถึงศีลอันบริสุทธิ์ที่ปฏิบัติมาแล้วและบิณฑบาตอันบริสุทธิ์ที่หายกให้ดีแล้ว ตั้ง ปณิธานปรารถนาความเพียรอันแรงกล้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไม่นานก็ได้บรรลุมรรคผล อาชีวะปาริสุทธิศีล ยังจัดเป็นศีลในองค์มรรคข้อ สัมมาอาชีวะด้วย ซึ่งจะเห็นว่าอาชีวะบริสุทธิ์ ศีลในอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็บริสุทธิ์ด้วย สัมมาสมาธิและ ปัญญา ก็เกิด เกื้อหนุนตามลำดับไปจนถึงการบรรลุธรรมได้ในที่สุด

อาชีวะปาริสุทธินี้อาจมองได้ ๒ ประเด็นใหญ่ คือ **๑. อาชีวะแบบธรรมดา** : หมายเอาอาชีวะที่นิยมว่าต้องถือกันทั่วไป ในฐานะเป็นบัญญัติที่บังคับให้ถือโดยตรง ไม่ว่าจะเป็พวกที่เป็นมิชฉาชีพ เพราะเป็นการล่อลวงโดยอ้อมจนได้มาบริโภคนและไม่ได้บัญญัติห้ามไว้เป็นสิกขาบทโดยตรงพวกหนึ่งและพวกที่พระผู้พระภาคเจ้าบัญญัติห้าม ตั้งเป็นสิกขาบทขึ้นไว้ทั้งในและนอกพระปาติโมกข์ **๒. อาชีวะที่ขุดเกลาย่างยิ่ง** : หมายเอาจำพวกที่หนักไปทางหลักธรรมมากกว่าวินัยหรือศีลดังมีตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้กล่าวในวิจัยฉบับสมบูรณ์ตอนหนึ่งว่า “อาชีวะที่บริสุทธิ์” คือแสวงหาที่บริสุทธิ์ การเลี้ยงชีวิตที่ปราศจากมิชฉาชีพ ถ้าพิจารณาที่ดูอย่างถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่าอาชีวะที่ถูกขุดเกลานี้เป็นการบริโภคนที่กำหนดรู้ถึงคุณภาพและบริบทแห่งการถวาย ในประเด็นนี้ การพิจารณาการบริโภคนโภชนะที่รู้ยู่ว่าหายกนำมาถวายด้วยความป้อยอให้รักใคร่สนิทนหรือด้วยความหลงบุญเมาสวรรค์จนเป็นญาณวิปยุตต์ไม่ประกอบด้วยธรรมแท้ ถ้าวรับและบริโภคนลงไปก็อาจจอยู่ประภามิจฉาชีพได้เช่นด้วยกัน

๓.๖ ปัจจัยสันนิสิตศีล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคนที่ดี เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ ศีลที่เรียกว่า ปัจจัยสันนิสิตศีล หรือปัจจเวกขณศีล อันเป็นหนึ่งในจตุปาริสุทธิศีลที่เป็นสี่วิสุทธิ

ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ โดยเหตุที่เป้าหมายสำคัญของการบวช คือ การหลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยอาชีวะปาริสุทธิศีลแล้ว ก็จำเป็นจะต้องรู้จักบริโภคนปัจจัยที่ได้มาอย่างฉลาดอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโภคนปัจจัย ๔ หรือปัจจัยสันนิสิตศีลให้กับพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ของการบริโภคนจิวรอย่างแยกคาย กล่าวคือ วัตถุประสงค์การใช้จิวร คำว่า “จิวร”^{๑๘๘} หมายถึง ผ้าทุกชิ้นที่ภิกษุใช้นุ่งห่ม การใช้จิวรหรือการบริโภคนจิวร ก็เพียงเพื่อบำบัดความร้อน ความหนาว อันจะเป็นเหตุให้เกิดอาพาธประการหนึ่ง เพื่อป้องกันแมลงและสัตว์อันตรายประการหนึ่ง และเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าอายอีกประการหนึ่ง การพิจารณาปัจจัย ๔ โดยเฉพาะจิวรควรมีการพิจารณาในกาลทั้ง ๓ คือ (๑) ในเวลารับ (๒) ในเวลาใช้สอย (๓) ในเวลาหลังจากใช้แล้ว ดังนี้

๓.๖.๑ การพิจารณาการใช้จิวรในปัจจัยสันนิสิตศีล

๑) การพิจารณาการใช้จิวรในเวลารับ

มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคนใช้สอยปัจจัยสี่ แต่การพิจารณาในเวลารับหรือก่อนบริโภคนใช้สอย จำเป็นกว่า พระพุทธองค์ตรัสย้าให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและค่านึงถึงคุณค่าของสิ่งบริโภคนใช้สอย ก่อนบริโภคนใช้สอยให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคนและตัวผู้บริโภคนเอง เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้ว

^{๑๘๘} พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕.

ทั้งสิ่งบริโศกและตัวผู้บริโศก เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้วก็ยังเป็นเพียงธาตุว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งธาตุปัจจัยเท่านั้น บริโศกใช้สอยแบบปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งในสิ่งที่ บริโศกและตัวผู้บริโศก เมื่อผู้บริโศกมีตัวตน การใช้สอยก็มุ่งจะเพื่อพอกพูนรักษาตัวตนด้วยการ บริโศกใช้สอยอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ละเมิดคุณธรรมในตน ละเมิดจริยธรรมสังคมและทำลาย สิ่งแวดล้อมในที่สุด ถ้าเสพบริโศกใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอัตตา บริโศกใช้ สอยเพื่อคุณค่าที่แท้จริง คำว่า “ก่อนบริโศกใช้สอย” มีความหมายกว้างทั้งขณะแสวงหา ขณะรับและ ขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโศกใช้สอย พระพุทธองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุปฏิภูมปัจจุเวกขณะ พิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโศก ดังต่อไปนี้

สิ่งเหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจจัยตามปกติ ไม่ ว่าจะป็นจิ๋ว และบุคคลผู้ใช้สอยก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น มิใช่สัตว์อันยั่งยืน มิใช่ชีวะ บุคคลที่อมตะ ว่างเปล่าจากตัวตน ประกอบกับจิ๋วเหล่านี้เดิมไม่ได้น่าเกลียด สกปรก เปื่อยยุ่ย แต่พอ ถูกใช้สอยสวมใส่กับกายอันเปื่อยเน่า สกปรก เหม็นคาว จึงพลอยกลายเป็นของน่าเกลียดไป ด้วยกัน^{๑๘๙}

ข้อความในบทพิจารณาจิ๋ว (ผ้า เครื่องนุ่งห่ม) สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธองค์ให้พิจารณา สิ่งใช้สอย และผู้ใช้สอยว่า โดยธรรมชาติหรือธาตุแท้แล้วต่างไร้สาระเป็นเพียงธาตุ ๔ ทั้งคู่ ปกติเนา เหม็น น่าเกลียด ปล่อยวางไว้นานก็เปื่อยยุ่ย ย่อยสลาย เพราะสภาพของเหตุและปัจจัยขณะที่ร่างกาย ของมนุษย์นั้น ปกติมีกลิ่นเน่าเหม็นสาบสกปรกอยู่แล้ว สมมติว่าคนไม่ได้อาบน้ำสวมใส่เสื้อผ้าไม่ได้ซัก มาหลายวันจนสกปรก มีกลิ่นเน่าเหม็นอับมีเชื้อรา ไม่ว่าผ้าชนิดนั้นจะมีราคาแพงสักเพียงใดและบุคคล ที่สวมใส่จะเป็นใครก็ตาม สูดทำยแล้วเมื่อผ้าไม่ได้ซัก คนไม่ได้อาบน้ำคนจำนวนมากก็ไม่ปรารถนา แม้แต่จะเข้ามานั่งใกล้ นี่คือสารัตถะหรือธาตุแท้จริง ๆ ของจิ๋ว ผ้าเครื่องนุ่งห่มและผู้สวมใส่จิ๋ว ผ้า เครื่องนุ่งห่มนั้น

๒) การพิจารณาจิ๋วในเวลาบริโศก

เมื่อภิกษุสามเณรแสวงหาและรับจิ๋วมาเพื่อบริโศกใช้สอยได้แล้ว ขณะจะบริโศกใช้สอย ในแต่ละวัน พระพุทธองค์ตรัสให้พิจารณาสิ่งที่บริโศกใช้สอยไปพร้อมกับการบริโศก เพื่อเตือนสติให้ ตระหนักรู้ถึงแหล่งที่มา คุณค่า เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการบริโศกใช้สอยว่า บริโศกใช้สอย เพื่ออะไร

ขณะใช้สอยจิ๋ว ขณะใช้สอยให้คิดเสมอว่า “จะรอบคอบในการนุ่งห่มจิ๋วเพียงเพื่อบำบัด ความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลาน ทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะอันให้เกิดความละอาย^{๑๙๐}

๓) การพิจารณาจิ๋วในเวลาภายหลังบริโศก

เมื่อบรรพชิตได้บริโศกใช้สอยจิ๋วแล้วในแต่ละวัน ถ้าลืมพิจารณาหรือพิจารณาไปแล้วก็ ตาม พระพุทธองค์ตรัสให้ตระหนักย้อนพิจารณาสิ่งที่บริโศกใช้สอยอีกครั้ง ทั้งนี้เพื่อเตือนสติให้ตระหนัก

^{๑๘๙}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปัจจยํ ปวตตมานํ ธาตุมตตเมเวตํ ยทิทํ จีวรํ, ตพฺปญฺชโก จ ปุคฺคโธธาตุมตตโก นิสสโต นิชชีโว สุญฺญโ, สพฺพานิ ปน อิมานิ จีวรานิ อชฺคฺฉณียานิ อิมํ ปุติกาญํ ปตฺวา อตฺตริยชฺคฺฉณียานิ ชายยนฺติ”

^{๑๙๐}พระบาลีเต็มว่า “ปฏิสงฺขาโยนิโส จีวรํ ปฏิเสวามิ ยาวเทว สีตลส ปฏิฆาตาย, อุณหสส ปฏิฆาตาย ํ สมกฺสวาตตปสีริ สปสมฺผลฺसानํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว หิริโกปินนปฏิจฺฉาหนตฺถํ”

ตรวจสอบว่า ตนได้บริโภคใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงหรือไม่หลังจากบริโภคจิวร หลังจากการใช้สอยให้พิจารณาว่า

“สิ่งที่เราใช้สอยแล้วไม่ทันพิจารณาในวันนี้ ถือว่า เราใช้สอยแล้วเพียงเพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะอันให้เกิดความละอาย”^{๑๙๑}

การพิจารณาย้อนหลังแม้ผ่านการบริโภคใช้สอยจิวรไปแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการกำจัดตัณหา คือ ความยินดีพอใจในจิวรนั้น เพื่อให้รู้ว่าเราใช้สอยจิวรนั้นตามจำเป็นเท่านั้น มิได้เพื่อความสวยงามหรือเหตุผลอื่นที่เป็นการส่งเสริมให้เกิดอุปทานความยึดมั่นแต่อย่างใด

สรุปได้ว่า การบริโภคจิวรเพื่อไม่ให้เป็นที่เกิดแห่งตัณหาอุปทานในเครื่องแต่งกาย ควรพิจารณาให้รู้ถึงคุณค่าแท้ของจิวร พิจารณาทั้งเวลารับมา เวลาบริโภคใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอยเรียบร้อยแล้ว ทำให้เป็นผู้มีสติมั่นคงไม่หลงไหลในผ้าแพรพรรณ จึงนับได้ว่าเป็นปัจจัยสันนิสตีศีล เกิดปัญหาในการใช้สอยจิวร และเป็นเครื่องสนับสนุนอีกประการหนึ่งของการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม เพราะมีศีลบริสุทธิ์แล้ว ไม่มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของปัจจัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยสนับสนุนทำให้เกิดสมาธิจิตบริสุทธิ์ และปัญญาบริสุทธิ์ทำให้ได้บรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา

๓.๖.๒ การพิจารณาบิณฑบาตในปัจจัยสันนิสตีศีล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคที่ เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ ศีลที่เรียกว่า ปัจจัยสันนิสตีศีล หรือปัจเจกชนศีล โดยการพิจารณาปัจจัย ๔ โดยเฉพาะบิณฑบาตอันนับเป็นส่วนหนึ่งของศีลวิสุทธิในบรรดาวิสุทธิ ๗ ความบริสุทธิ์ของการปฏิบัติตามลำดับจนกระทั่งได้บรรลุธรรม ดังนั้นควรพิจารณาในกาลทั้ง ๓ คือ (๑) ในเวลารับ (๒) ในเวลาใช้สอย และ (๓) ในเวลาหลังจากใช้แล้ว ดังนี้

๑) การพิจารณาบิณฑบาตในเวลารับ

ภิกษุจำเป็นต้องบริโภคปัจจัยสี่ โดยเฉพาะอาหารบิณฑบาต การพิจารณาในเวลารับมาหรือก่อนบริโภคใช้สอยมีความจำเป็นมาก พระพุทธองค์ตรัสย้ำให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของการบริโภคอาหาร ก่อนบริโภคอาหารให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้ว เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้ว ทั้งสิ่งที่บริโภคและผู้บริโภคก็เป็นเพียงธาตุ ว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งธาตุปัจจัยเท่านั้น บริโภคใช้สอยแบบปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งในสิ่งที่บริโภคและผู้บริโภค เมื่อผู้บริโภคมิตัวตน การใช้สอยก็มุ่งจะเพื่อพอกพูนรักษาตัวตนด้วยการบริโภคใช้สอยอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ละเมิดคุณธรรมในตน ละเมิดจริยธรรมสังคัมและทำลายสิ่งแวดล้อมในที่สุด ถ้าเสพบริโภคใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอัตตา บริโภคใช้สอยเพื่อคุณค่าที่แท้จริง อนึ่ง คำว่า ก่อนบริโภค มีความหมายกว้างทั้งขณะแสวงหา ขณะรับและขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโภคด้วย พระพุทธองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุปฏิกุศลปัจเจกขณะ พิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโภค ดังต่อไปนี้

^{๑๙๑}พระบาลีเต็มว่า “อชฺชมยา อปัจเจกชิตฺวา ยํ จิวรํ ปริตรภุตฺตํ, ตํ ยาวเทว สีตลสฺส ปฏฺิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏฺิฆาตาย ทฺสมกฺสวาตาดตปสิริ สปสมฺพสฺสานํ ปฏฺิฆาตาย, ยาวเทว หิริโกปินนปฏฺิฆาตณตฺถ”

สิ่งเหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจจัยตามปกติ ไม่
ว่าจะเป็นบิณฑบาต (อาหาร น้ำดื่ม เครื่องดื่ม) และบุคคลผู้ใช้สอยก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น
มิใช่สัตว์อันยั่งยืน มิใช่ชีวบุคคลที่อมตะ ว่างเปล่าจากตัวตน ประกอบกับบิณฑบาตเดิมไม่ได้นำเกลียด
สกปรก แต่พอบริโภคเข้าไปในร่างกายอันเปื่อยเน่าอยู่เป็นนิจ จึงเป็นของนำเกลียดไปด้วยกัน^{๑๔๒}

ข้อความในบทพิจารณาอาหาร โดยความเป็นธาตุสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธองค์ให้มองสิ่ง
บริโภค และตัวผู้บริโภคว่า เป็นธาตุแท้ของทั้งสองสิ่งต่างไร้สาระเป็นเพียงธาตุ ๔ ทั้งคู่ ลองนึกภาพดู
อาหารที่ยังใหม่สด เช่น อาหารประเภทกะทิ เป็นต้น เก็บไว้เพียงข้ามคืน (ค้างคืน) กลิ่น รส คุณค่า ก็
เปลี่ยนไป เกิดการเน่าบูดบริโภคแล้วทำให้ท้องเสีย หรือแม้แต่อาหารอันโอชะ กลิ่นหอม รสโอชา
ราคาแพง ครั้นรับประทานเข้าไปแล้วผสมกับน้ำย่อยในกระเพาะอาหาร ครั้นถ่ายอุจจาระปัสสาวะ
ออกมาล้วนมีกลิ่นเหม็นเสมอกันทั้งสิ้น ไม่ว่าอาหารชนิดนั้นจะราคาแพงเพียงใดและผู้บริโภคจะเป็น
ใครก็ตาม สุดท้ายแล้วอาหารนั้นก็บูดโดยธรรมชาติคนก็เฝ้าโดยธรรมดา ของบูดและของเน่ามา
ประกอบกันก็ยิ่งจะนำเกลียดยิ่งขึ้น นี่คือการตระหนักรู้หรือธาตุแท้จริงๆ ของอาหารบิณฑบาตและผู้บริโภค
อาหารบิณฑบาต

๒) การพิจารณาบิณฑบาตในเวลาบริโภค

เมื่อภิกษุสามเณรแสวงหาและรับบิณฑบาตมาเพื่อบริโภคใช้สอยได้แล้ว ขณะจะบริโภคใน
แต่ละวัน พระพุทธองค์ตรัสให้พิจารณาสิ่งที่บริโภคใช้สอยไปพร้อมกับการบริโภค เพื่อเตือนสติให้
ตระหนักรู้ถึงแหล่งที่มา คุณค่า เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการบริโภคว่า บริโภคเพื่ออะไร ขณะใช้
สอยจิวร ขณะใช้สอยให้คิดเสมอว่า จะรอบคอบในการฉันบิณฑบาตไม่ให้เกินไปเพื่อความเพลิดเพลิน
สนุกสนาน เพื่อความมัวเมาเกิดกำลังพลังทางกาย เพื่อประดับ เพื่อตกแต่ง แต่เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรง
อยู่ได้ ดำเนินไปได้ มิให้ร่างกายลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ทำได้ตามนี้ก็จะช่วยระงับดับ
บรรเทาทุกขเวทนาแก่คือความหิวได้ และไม่ทำทุกขเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น อนึ่งความเป็นไปโดยสะดวก
แห่งอรรถภาพร่างกายนี้ ความเป็นผู้หาโทษไม่ได้ และความเป็นอยู่โดยผาสุกก็จักบังเกิดขึ้นแก่เรา”^{๑๔๓}

บทพิจารณาอาหารขณะกำลังบริโภคอยู่นั้น สังเกตเห็นได้ถึงการงดเว้นจุดมุ่งหมายที่เป็น
คุณค่าเทียมของอาหาร อันได้แก่ ความสนุกสนาน เพิ่มพละกำลัง เพื่อประดับตกแต่งบำรุงให้ร่างกาย
สวยงาม หรือเพื่อโอ้อวดคนอื่นว่าตนเองมีฐานะ มีรสนิยมสูง เป็นต้น นับว่าไม่ใช่ประโยชน์แท้จริงของ
อาหารบิณฑบาต คุณค่าแท้จริงนั้นอยู่ที่การบรรเทาทุกข์จากความหิว แล้วจะได้มีเรี่ยวแรงพอที่จะ
ประพฤติปฏิบัติธรรมให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ และจะต้องไม่มากเกินไปจนอึดอัดสร้างทุกข์ใหม่ให้เกิดขึ้น
อีก เรียกว่า รู้จักพอประมาณในการบริโภค และไม่บริโภคด้วยตัณหา

๓) การพิจารณาบิณฑบาตในเวลาภายหลังบริโภค

เมื่อบรรพชิตได้บริโภคบิณฑบาตแล้วในแต่ละวัน ถ้าลืมนึกพิจารณาหรือพิจารณาไปแล้วก็
ตาม พระพุทธองค์ตรัสให้ตระหนักรู้ย้อนพิจารณาสิ่งบริโภคอีกครั้ง ทั้งนี้เพื่อเตือนสติให้ตระหนัก

^{๑๔๒}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปัจจยํ ปวตตมานํ ธาตุมตตเมเวตํ ยทิทํ ปิณฑปาโต, ตตฺถุปฺภุณฺหโก จ ปุคฺคโล
ธาตุมตตโก นิสสโต นิชชีโว สุญฺญโณ, สพฺโพ ปนายํ ปิณฑปาโต อชฺคฺจจฺฉนฺนํ โฉมํ ปุติกาญํ ปตวา อตฺตวิชฺชิตฺตจฺฉนฺนํ โขยติ”

^{๑๔๓}พระบาลีเต็มว่า “ปฏิสงฺขายอนิสฺส ปิณฑปาตํ ปฏิเสวามิ เหนว ทวายน น มทายน น มณฺพนาย น วิภูส
นาย, ยาวเทว อมสฺส กายสฺส ฐิตฺติยา ยาปนาย วิทึ สุปรตฺติยา พรหมจฺริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณณฺจ เวทณํ ปฏิทฺทงฺขามิ
นวลฺจ เวทณํ น อุปปาเทสสามิ ยาตรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสฺสูหาโร จาติ”

ตรวจสอบว่า ตนได้บริโภคใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงหรือไม่ หลังจากบริโภคบริโภคพบทำให้พิจารณาว่า

บริโภคที่เรบริโภคแล้วไม่ทันพิจารณาในวันนี้ ถือว่า เราไม่บริโภคเพื่อเล่น ไม่ได้บริโภคเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน ไม่ได้บริโภคเพื่อความมัวเมาเกิดกำลังพลังทางกาย ไม่ได้บริโภคเพื่อประดับ ไม่ได้บริโภคเพื่อตกแต่ง แต่บริโภคเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ ให้อรรถภาพเป็นไปได้ เพื่อไม่ให้ร่างกายลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ทำได้อย่างนี้ย่อมระงับบรรเทาทุกขเวทนาเก่าคือความหิวได้ และไม่ทำทุกขเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น อนึ่ง ความเป็นไปโดยสะดวกแห่งอรรถภาพร่างกายนี้ ความเป็นผู้หาโทษไม่ได้ และความเป็นอยู่โดยผาสุก ก็จะบังเกิดมีแก่เรา^{๑๙๔}

การพิจารณาย้อนหลังแม้ผ่านการบริโภคบริโภคพบไปแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการกำจัดตัดหน้า คือ ความยินดีพอใจในบริโภคพบนั้น เพื่อให้รู้ว่าเรบริโภคบริโภคพบนั้นตามความจำเป็นของร่างกายเท่านั้น มิได้เพื่อความสวยงามหรือเหตุผลอื่นที่เป็นการส่งเสริมให้เกิดอุปทานความยึดมั่นแต่อย่างใด

๓.๖.๓ การพิจารณาเสนาสนะในปัจจุบันสันนิสตีล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคที่ดีเพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ ศิลที่เรียกว่า ปัจจุบันสันนิสตีล ปรีอปัจจเวกขณศิลป์ คือ โดยการพิจารณาปัจจย ๔ โดยเฉพาะเสนาสนะควรมีการพิจารณาในกาลทั้ง ๓ คือ (๑) ในเวลารับ (๒) ในเวลาใช้สอย และ (๓) ในเวลาหลังจากใช้แล้ว ดังนี้

๑) การพิจารณาเสนาสนะในเวลารับ

มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคใช้สอย แต่การพิจารณาในเวลารับมาหรือก่อนบริโภคใช้สอย จำเป็นกว่า พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งบริโภคใช้สอย ก่อนบริโภคใช้สอยให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วทั้งสิ่งบริโภค และตัวผู้บริโภค เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้วก็เห็นเพียงธาตุว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งธาตุปัจจยเท่านั้น บริโภคใช้สอยแบบปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งในสิ่งที่บริโภค และตัวผู้บริโภค เมื่อผู้บริโภคมิตัวตน การใช้สอยก็มุ่งจะเพื่อพอกพูนรักษาตัวตนด้วยการบริโภคใช้สอยอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ละเมิดคุณธรรมในตน ละเมิดจริยธรรมสังคมและทำลายสิ่งแวดล้อมในที่สุด ถ้าเสพบริโภคใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอวดตา บริโภคใช้สอยเพื่อคุณค่าที่แท้จริง คำว่า “ก่อนบริโภคใช้สอย” มีความหมายกว้างทั้งขณะแสวงหา ขณะรับและขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโภคใช้สอย พระพุทธองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุปฏิภูมปัจจเวกขณพิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโภค ดังต่อไปนี้

สิ่งเหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจจยตามปกติ ไม่ว่าจะป็นเสนาสนะ และบุคคลผู้ใช้สอยเสนาสนะก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น มิใช่สัตว์อันยั่งยืน มิใช่ชีวะบุคคลที่อมตะ วางเปล่าจากตัวตน ประกอบกับจิวรเหล่านี้เดิมไม่ได้นำเกลียด สกปรก

^{๑๙๔} พระบาลีเต็มว่า “อชชฌยา อปัจจเวกขิตวา โย ปิณชปาโต ปรีกุตโต โส เนว ทวายน น มทายน น มณพนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อมสส กายสส ฐิตียา ยาปนาย วิหี สุปรตียา พรหมจิริยานุคทาย, อิติ ปุราณณจ เวทนํ ปฏิหงขามิ นวณจ เวทนํ อุปปาเทศสามิ ยাত্রา จ เม ภวิสสติ อนวชชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ”

เปื่อยยุ่ย แต่พอถูกใช้สอยสวมใส่กับกายอันเปื่อยเน่า สกปรก เหม็นคาว จึงพลอยกลายเป็นของน่าเกลียดไปด้วยกัน^{๑๙๕}

จากข้อความในบทพิจารณาเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธองค์ให้พิจารณาเสนาสนะและผู้ใช้สอย โดยธรรมชาติหรือธาตุแท้ต่างไร้สาระเป็นเพียงธาตุ ๔ ทั้งคู่ ปกติผู้พึงโยกคลอน ไม่นั่นคง ครั้นถูกมนุษย์ใช้ก็ยิ่งผู้พังเสื่อมเร็วยิ่งขึ้น สมมติว่าเสนาสนะหรือบ้านที่ใช้อยู่ไม่ได้ใส่ใจดูแลรักษาเลย ปล่อยให้ทรุดโทรม ทั้งเศษขยะอาหารไม่เป็นที่ยอมเน่าเหม็น เช่น สลัม ชุมชนแออัด หรือแม้แต่บ้านเศรษฐีก็ตาม ถ้าปราศจากการดูแลก็ย่อมทรุดโทรมที่สุดในที่สุด แม้จะดูแลอย่างดีนานปีไปยอมผู้พังทรุดโทรม เสื่อมสลายไป นี่คือการสละหรือธาตุแท้จริงๆ ของสองสิ่งคือเสนาสนะและผู้ใช้สอยอยู่อาศัย

๒) การพิจารณาเสนาสนะในเวลาบริโภค

เมื่อภิกษุสามเณรแสวงหาและรับปัจจัย ๔ มาเพื่อบริโภคใช้สอยได้แล้ว ขณะจะบริโภคใช้สอยในแต่ละวัน พระพุทธองค์ตรัสให้พิจารณาสิ่งที่บริโภคใช้สอยไปพร้อมกับการบริโภค เพื่อเตือนสติให้ตระหนักถึงแหล่งที่มา คุณค่า เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการบริโภคใช้สอยว่า บริโภคใช้สอยเพื่ออะไร ดังนี้

เราจรรบคอบในการใช้สอยเสนาสนะ เพียงเพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพื่อบรรเทาอันตรายอันจะพึงมีจากดินฟ้าอากาศ และเพื่อความเป็นผู้อยู่ในที่หลีกเลี่ยงสำหรับภavana^{๑๙๖}

ขณะใช้สอยเสนาสนะต่างๆ ควรตระหนักถึงคุณประโยชน์ที่แท้จริงเพียงเพื่อป้องกันความหนาวร้อน สัตว์ที่มีอันตรายต่างๆ รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศที่อาจเป็นอันตรายต่อการประพฤติธรรม เพราะไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัย รวมทั้งเครื่องใช้สอยต่างๆ มีไว้เพียงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การเจริญภavanaให้ถึงจุดหมายคือการบรรลุธรรมในที่สุด

๓) การพิจารณาเสนาสนะในเวลาภายหลังบริโภค

เมื่อบรรพชิตได้บริโภคใช้สอยจืดแล้วในแต่ละวัน ถ้าลืมพิจารณาหรือพิจารณาไปแล้วก็ตาม พระพุทธองค์ตรัสให้ตระหนักย้อนพิจารณาสิ่งบริโภคใช้สอยอีกครั้ง ทั้งนี้เพื่อเตือนสติให้ตระหนักตรวจสอบว่า ตนได้บริโภคใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงหรือไม่หลังจากบริโภคจืด ภายหลังจากการใช้สอยให้พิจารณาว่า

“เสนาสนะใดอันเราใช้สอยแล้วไม่ทันพิจารณาในวันนี้ เสนาสนะนั้นเราใช้สอยแล้วเพียงเพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อบรรเทาอันตรายอันจะพึงมีจากดินฟ้าอากาศ และเพื่อความเป็นผู้ยินดีอยู่ได้ในที่หลีกเลี่ยงสำหรับภavana”^{๑๙๗}

^{๑๙๕}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปลจยัม ปวตตมานัน ธาตุมตตเมเวตัม ยทิทัง เสนาสนัน, ตพุกุณฺชโก จ ปุคฺคโล ธาตุมตตโก นิสสโตโต นิชชีโว สุญฺญโย, สพฺพานิ ปน อิมานิ เสนาสนานิ อชฺคฺคฺฉนฺนิยานิ อิมํ ปุตฺติกายํ ปตฺวา อตฺตวียชฺคฺคฺฉนฺนิยานิ ชายนฺติ”

^{๑๙๖}พระบาลีเต็มว่า “ปฏิสงฺขาโยนิโส เสนาสนัน ปฏิเสวามิ ยาวเทว สีตลสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย ทํสมกฺสวาตตปสิริ สปสมฺพสฺसानํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว อุตฺตปริสฺสยวิโนทฺนํ ปฏิสฺสลาณารามตถํ”

^{๑๙๗}พระบาลีเต็มว่า “อชฺชมยา อปจฺจเวกฺขิตฺวา ยํ เสนาสนัน ปฏิเสวามิ ยาวเทว สีตลสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย ทํสมกฺสวาตตปสิริ สปสมฺพสฺसानํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว อุตฺตปริสฺสยวิโนทฺนํ ปฏิสฺสลาณารามตถํ”

การพิจารณาย้อนหลังแม้ผ่านการบริโภคใช้สอยเสนาสนะไปแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการกำจัด ตัณหา คือ ความยินดีพอใจในเสนาสนะนั้น เพื่อให้รู้ว่าเราใช้สอยเสนาสนะนั้นตามจำเป็นเท่านั้น มิได้ เพื่อความสุขสบายหรือเหตุผลอื่นที่เป็นการส่งเสริมให้เกิดอุปทานความยึดมั่นแต่อย่างใด

๓.๖.๔ การพิจารณาคิลานเภสัชในปัจฉยสันนิสสิตศีล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคที่ดี เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือศีลที่ เรียกว่า ปัจฉยสันนิสสิตศีล หรือปัจฉยเวกชนศีล คือ โดยเหตุที่เป้าหมายสำคัญของการบวช คือ การ หลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยอาชีวปาริสุทธิตีลแล้ว ก็จำเป็น จะต้องรู้จักบริโภคคิลานเภสัชที่ได้มาอย่างฉลาดอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของ กามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนการบริโภคปัจฉย ๔ หรือปัจฉยสันนิสสิตศีล ให้กับภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ในการบริโภคคิลานเภสัช ก็เพื่อระงับอาพาธหรือโรค ต่างๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เวทนา ดังนั้น ก่อนที่พระภิกษุจะบริโภคจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบจน มั่นใจว่า เมื่อบริโภคแล้ว ทุกขเวทนาในตนจะถูกระงับอย่างแท้จริง การพิจารณาปัจฉย ๔ โดยเฉพาะ คิลานเภสัชควรมีการพิจารณาในกาลทั้ง ๓ คือ (๑) ในเวลารับ (๒) ในเวลาใช้สอย และ(๓) ในเวลา หลังใช้แล้ว ดังนี้

๑) การพิจารณาคิลานเภสัช ในเวลารับ

มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคใช้สอยคิลานเภสัช แต่การพิจารณาในเวลารับมาหรือก่อนบริโภค ใช้สอยจำเป็นกว่า พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของสิ่ง บริโภคใช้สอย ก่อนบริโภคใช้สอยให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้ว ทั้งสิ่งบริโภค และตัวผู้บริโภค เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้วก็เห็นเพียงธาตุว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งธาตุปัจฉยเท่านั้น บริโภคใช้สอยแบบปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งในสิ่งที่ บริโภคและตัวผู้บริโภค เมื่อผู้บริโภคมั่นใจแล้ว การใช้สอยก็มุ่งจะเพื่อพอกพูนรักษาตัวตนด้วยการ บริโภคใช้สอยอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ละเมิดคุณธรรมในตน ละเมิดจริยธรรมสังคมและทำลาย สิ่งแวดล้อมในที่สุด ถ้าเสพบริโภคใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอัตตา บริโภคใช้ สอยเพื่อคุณค่าแท้ อยากรู้ก็ตามคำว่า ก่อนบริโภคใช้สอย มีความหมายกว้างรวมถึงขณะแสวงหา ขณะรับ และขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโภคใช้สอยด้วย พระพุทธองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุ ปฏิกุศลปัจฉยเวกชนะ พิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโภค ดังต่อไปนี้

สิ่งเหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจฉยตามปกติ ไม่ ว่าจะbecomeคิลานเภสัช และบุคคลผู้บริโภคก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น มิใช่สัตว์อันยังยืน มิใช่ ชีวะบุคคลที่อมตะ ว่างเปล่าจากตัวตน ประกอบกับคิลานเภสัชเดิมไม่ได้นำเกลียดสกปรก แต่พอ บริโภคเข้าไปในร่างกายอันเปื่อยเน่าอยู่เป็นนิจจิงพลอยกลายเป็นของน่าเกลียดไปด้วยกัน^{๑๔๘}

ข้อความในบทพิจารณาคิลานเภสัช (ยารักษาโรค) สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธองค์ให้ พิจารณาสິงที่ถูกรับและตัวผู้บริโภค โดยธาตุแท้แล้วต่างไร้สาระคือเพียงธาตุ ๔ ทั้งคู่ ปกติคิลานเภสัช ก็เสื่อมสภาพไป ครั้นมาประกอบเข้าด้วยการบริโภคนั้นก็ยิ่งเสื่อมเร็วยิ่งกว่าเดิม สมมติว่าเปิดยาทิ้งไว้นาน

^{๑๔๘}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปัจฉย ปวตตมานัน ธาตุมตตเมเวต ยทิท คิลานเภสชชชปริกขาโร, ตพฺพญชโก จ ปุคฺคโลธาทมตตโก นิสสโตโต นิชชีโว สญฺญโย, สฟโพ ปนาย คิลานเภสชชชปริกขาโร อชฺชิจฺจนียานิ อิมิ ปุตติกาย ปต วา อติวีย ชฺชิจฺจนียานิ ชายติ”

เก็บไว้ในที่ร้อนเกินไป ยาก็จะเสื่อมสภาพเร็วขึ้น ประกอบกับมนุษย์ป่วยใช้สังฆารทนต์ทรม ซึ่งแม้ไม่ป่วยใช้ก็เน่าเหม็นอยู่แล้ว ก็จะทำให้เกิดความสกปรกมีกลิ่นเน่าเหม็นเร็วขึ้น ไม่ว่าคิลานเภสัชนั้นจะมีราคาแพงสักเพียงใด นำมาจากไหน และบุคคลบริโภคจะเป็นใครก็ตาม สุดท้ายแล้วก็เน่า เสื่อมทั้งคู่ นี่คือสารัตถะหรือธาตุแท้จริงๆ ของคิลานเภสัชและผู้บริโภค

การพิจารณาให้เห็นธาตุแท้ของสิ่งบริโภคใช้สอยและผู้บริโภคใช้สอย นอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อเตือนสติผู้บริโภคใช้สอยให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทัน ไม่ปรุงแต่งเกินความเป็นจริงว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เมื่อว่าตามความเป็นจริงแล้วก็ยังเป็นเพียงธาตุ ๔ ประกอบเข้ากันเท่านั้นและให้รู้ประมาณในการแสวงหา รับมา เก็บรักษา เพื่อบริโภคใช้สอยมิให้มากเกินไปและน้อยเกินไปมุ่งให้เกิดความพอดี จึงจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

๒) การพิจารณาคิลานเภสัช ในเวลาบริโภค

เมื่อภิกษุสามเณรแสวงหาและรับปัจจัย ๔ มาเพื่อบริโภคใช้สอยได้แล้ว ขณะจะบริโภคใช้สอยในแต่ละวัน พระพุทธองค์ตรัสให้พิจารณาสิ่งที่บริโภคใช้สอยไปพร้อมกับการบริโภค เพื่อเตือนสติให้ตระหนักถึงแหล่งที่มา คุณค่า เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการบริโภคใช้สอยว่า บริโภคใช้สอยเพื่ออะไร ขณะใช้สอยจิวร ขณะใช้สอยให้คิดเสมอว่า

จะรอบคอบในการบริโภคใช้สอยคิลานเภสัช เพียงเพื่อบำบัดทุกข์เวทนาอันเกิดขึ้นแล้ว มีอาหารต่างๆ เป็นมูล เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน เป็นอย่างหนึ่ง^{๑๙๙}

บทพิจารณาในขณะที่บริโภคใช้สอยคิลานเภสัชรักษาโรคที่เบียดเบียนเท่านั้น เพื่อให้ผู้บริโภคมีสติปัญญารู้เท่าทันไม่บริโภคใช้สอยด้วยความหลุมหลงมัวเมา รู้จักประมาณในความพอดีไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ระมัดระวังในการรับและบริโภคใช้สอยมุ่งให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

๓) การพิจารณาคิลานเภสัช ในเวลาภายหลังบริโภค

เมื่อบรรพชิตได้บริโภคใช้สอยคิลานเภสัชแล้วในแต่ละวัน ถ้าลืมพิจารณาหรือพิจารณาไปแล้วก็ตาม พระพุทธองค์ตรัสให้ตระหนักย้อนพิจารณาสิ่งบริโภคใช้สอยอีกครั้ง ทั้งนี้เพื่อเตือนสติให้ตระหนักตรวจสอบว่า ตนได้บริโภคใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงหรือไม่หลังจากบริโภคคิลานเภสัช หลังจากการใช้สอยคิลานเภสัชให้พิจารณาว่า

คิลานเภสัชใด อันเราบริโภคใช้สอยแล้ว ไม่ทันพิจารณาในวันนี้ คิลานเภสัชนั้นเราใช้สอยแล้ว เพียงเพื่อบำบัดทุกข์เวทนาอันเกิดขึ้นแล้ว มีอาหารต่างๆ เป็นมูล เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน เป็นอย่างยิ่ง^{๒๐๐}

การพิจารณาย้อนหลังแม้ผ่านการบริโภคคิลานเภสัชไปแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการกำจัดตัณหา คือ ความยินดีพอใจในคิลานเภสัชนั้น เพื่อให้รู้ว่าเราบริโภคคิลานเภสัชนั้นตามความจำเป็นแก่การรักษาโรคภัยเท่านั้น มิได้เพื่อความสวยงามหรือเหตุผลอื่นที่เป็นการส่งเสริมให้เกิดอุปทานความยึดมั่นแต่อย่างใด เพื่อให้ผู้บริโภคใช้สอยมีสติสัมปชัญญะพิจารณาย้อนถึงสิ่งที่บริโภคใช้สอยประจำวัน ที่ลืมพิจารณาหรือพิจารณาตอกย้ำเพื่อให้ตระหนักถึงแหล่งที่มา ความบริสุทธิ์ของการแสวงหา

^{๑๙๙}พระบาลีเต็มว่า “ปฏิสงขาโยนิโส คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกขาริ ปฏิเสวามิ ยาวเทว อุปปนนานิ เวยยาพาธิกนั ปฏฺิฆาตายอพฺยาปชฺฌปรมตยาติ”

^{๒๐๐}พระบาลีเต็มว่า “อชฺชมยา อปจฺจเวกฺขิตฺวา โย คิลานเภสชฺชปริกขาริ, ปริภุตโต, โส ยาวเทว อุปปนนานิ เวยยาพาธิกานิ เวทนนานิ ปฏฺิฆาตาย, อพฺยาปชฺฌปรมตยาติ”

ประมาณในความพอดี ในการรับมรดกที่ระวางในการบริโภคใช้สอยพอประมาณ ที่เหลือนั้นให้ถือว่าเป็นส่วนเกินที่จะต้องสละหรือแบ่งปันแก่ผู้อื่น มุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จากบทพิจารณาการบริโภคใช้สอยคิลานเภสัชทั้ง ๓ บท คือ บทพิจารณาก่อนบริโภคใช้สอยหรือขณะรับและแสวงหา (ธาตุปัจจเวกขณะ) บทพิจารณาขณะบริโภคใช้สอย (ตั้งขณิกปัจจเวกขณะ) และบทพิจารณาหลังจากการบริโภคใช้สอย (อดีตปัจจเวกขณะ) ได้สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการให้พุทธศาสนิกชนได้เตือนตน ให้ตระหนักสำนึกพิจารณาการบริโภคใช้สอยคิลานเภสัช เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

เรื่องของการบริโภคคิลานเภสัชนี้ มีสิ่งที่จะต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีการใช้ยาที่เป็นโทษแก่ร่างกายกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาประเภทที่เรียกกันว่า “ยาเพิ่มพลังหรือยาชยัน” และ “ยาอายุวัฒนะ” นั้น ที่แท้คือ ยาที่ก่อให้เกิดทุกขเวทนามิใช่ระงับทุกขเวทนา ฉะนั้น ก่อนจะบริโภคจะต้องพิจารณาให้ดีว่า สิ่งนั้นเป็นคิลานเภสัชที่เหมาะสมกับตนหรือไม่

ปัจจัยสันนิสสิตศีลนี้ จึงมุ่งเน้นให้พระภิกษุบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยการให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย ถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของการบริโภคเสียก่อน แล้วจึงบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่นั้นๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยสันนิสสิตศีลนี้ พระภิกษุจะสามารถบำเพ็ญให้สำเร็จบริบูรณ์ได้กัด้วยปัญญา

ดังนั้น การบริโภคคิลานเภสัชหรือปัจจัย ๔ เพื่อสนับสนุนการบรรลุนิพพาน หมายถึง พฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ต้องพัฒนาให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความเป็นผู้รู้จักประมาณ ในการบริโภค หรือใช้สอยแบบพอดี ที่เรียกว่า มัตตัญญูตา ตลอดจนใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุด แบบนี้เป็นกรบริโภคแบบมีคุณค่าแท้ โดยอาศัยข้อวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลสและการบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อความบริสุทธิ์ ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกไม่มีภาระมาก

ปัจจัยสันนิสสิตศีลที่เกี่ยวกับปัจจัย ๔ ได้แก่ ปัจจัยปัจจเวกขณะ คือ พิจารณาใช้สอยปัจจัยสี่ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วย^{๒๐๑} ปัจจัยสันนิสสิตศีล คือการพิจารณาปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ที่แท้จริงก่อนที่จะบริโภค ซึ่งศีลนี้สำเร็จได้ด้วยปัญญา เป็นคุณธรรมที่จะช่วยประดับประดาชีวิตของบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้มีความหมั่นจดจำใส่ใจ และรุ่มเย็นเป็นสุขได้ตลอดเวลา การปฏิบัติตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาชีวิตให้มีความสุขได้ปาริสุทธิศีลทั้งสี่ ปาติโมกข์สังวร คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ รวมทั้งสิกขาบท ที่มานอกพระปาติโมกข์ อินทริยสังวร คือ การรู้จักระวาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในเวลาที่ได้เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโภกฐิพพะรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ไม่ให้ยินดีในส่วนที่น่าปรารถนา ไม่ให้ยินร้ายในส่วนที่ไม่น่าปรารถนา เรียกว่า สำรวมอินทริย์ อาชีวปาริสุทธิศีล แปลว่า ศีลกล่าวคือความสะอาดหมดจดแห่งอาชีวะ อาชีวะในที่นี้หมายถึงวิธีที่จะได้จัญปัจจัยมาบริโภคของภิกษุ ส่วนวิธีบริโภคด้วยดีอย่างไรนั้น

^{๒๐๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๑.

ท่านจัดเป็นศีลอีกข้อหนึ่ง เรียกว่าปัจจัยสันนิสิตศีล หรือปัจจัยเวกชนศีล ปัจจัยสี่คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่รวมทั้งเครื่องใช้สอยและยาแก้โรค, เป็นสิ่งที่ภิกษุจะต้องแสวงหาให้ถูกต้องตามบัญญัติ ซึ่งสมควรแก่สมณภาพ. เมื่อแสวงหาไม่ครบ คือเป็นการนอกรีตของสมณะไป แม้จะต้องตามวิธีที่ชาวโลกเขาแสวงกัน ก็ชื่อว่าเสียอาชีวะ เป็นอาชีวะวิบัติ หรือไม่มีอาชีวะปาริสุทธิศีล. ส่วนที่แสวงหามาได้ แม้โดยทางสมควร แต่บริโภคโดยวิธีที่ไม่สมควร ถึงจะไม่เสียอาชีวะปาริสุทธิศีล ก็ยังขาดในส่วนปัจจัยเวกชนศีล^{๒๐๒}

การควบคุมตน ให้มีสติระลึกรู้ เพียงเพื่อยังอัตตภาพ ให้เป็นไปในทางบริโภค ปัจจัยนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เรียกว่า ปัจจัยสันนิสิตศีล รวมเรียกว่า ปาริสุทธิศีลสี่ หรือ จตุปาริสุทธิศีล เรียกว่า ภาวะแห่ง การกระทำจริงๆ ตามนี้ว่า สีสสิกขา อันได้แก่ การบังคับตัวเองโดยตรง เป็นเหมือน ถาก โกลน กล่อมเกล่า ในขั้นต้น แต่ประสงค์เฉพาะส่วน ที่เป็นไป ทางกาย และวาจา เท่านั้น^{๒๐๓} การบริโภคปัจจัย ๔ อันบริสุทธ์ด้วยการพิจารณา ที่พระศาสดาตรัสไว้โดยนัยว่า “ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้ว สพจักร ว่าเพียงเพื่อบำบัดความหนาว” ดังนี้เป็นต้น นี้ชื่อว่าปัจจัยสันนิสิตศีล^{๒๐๔}

ดังนั้นความสำคัญปาริสุทธิศีล ๔ เมื่อกกล่าวในภาพรวมทั้งหมดจะเห็นว่า ให้มีการประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่ภาวะของตนๆ เพื่อขัดเกลาศีลให้บริสุทธ์ เมื่อศีลบริสุทธ์แล้ว ก็เป็นเหตุให้จิตบริสุทธ์ และปัญญาบริสุทธ์โดยลำดับจนกระทั่งเป็นผู้บริสุทธ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ คือ เพื่อพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง

พุทธศาสนาได้มีการกำหนดขั้นตอนของแต่ละขั้นเพื่อแย่งการปฏิบัติให้ชัดเจนนั่นเอง ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นการสำรวมในพระปาติโมกข เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ ในส่วนของศีล ๒๒๗ ข้อเป็นศีลหรือข้อห้ามของภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติ อินทริยสังวร เป็นการสำรวมในความใหญ่, สภาวธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, สภาวธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่งๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้มรส โดยทั่วไป อินทริย หมายถึง อินทริย ๖ ปัจจัยสันนิสิตศีลเป็นการสำรวมในการหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ(อาชีวะสุจริต)

๓.๗ การตีความศีล ศีล ๕

ศีลธรรมก็เหมือนสถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นโครงสร้าง ส่วนที่เป็นสิ่งตกแต่ง เหมือนอาคารซึ่งมีโครงสร้างกับสิ่งตกแต่งให้มันน่าอยู่มากขึ้น สวยงามมากขึ้น มีประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่เป็นหลักค้ำสอนทางพระพุทธมกจะมีโครงสร้างแต่ละเรื่องมีแตกต่างกัน ส่วนตกแต่งแตกต่างกัน ถ้าส่วนโครงสร้างไม่ดีมันก็พังได้ง่าย เมื่อไรก็ตามถ้าโครงสร้างพังแล้วเราจะพยายามตกแต่งอย่างไร มันก็ไม่มื่ออะไรให้ตกแต่งถึงแม้ตกแต่งได้อาจไม่ดีเท่าของเดิมก็ได้ การฟื้นฟูศีลธรรมในสังคมไทย พ.ประเวศ

^{๒๐๒} ม. ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๔/ ๔๙๘.

^{๒๐๓} พุทธศาสนิกชน, ชุมชนเรื่องสั้นพุทธศาสนิกชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

^{๒๐๔} สุทธิธรรม, มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สิงหาคม ๒๕๐๘ ๑ ตอน ๑ - หน้า ๓๓.

ได้แสดงทัศนะว่า จึงไม่ใช่การมุ่งทำให้แต่ละคนเป็นดีแล้วสังคมทั้งหมดจะดีขึ้นเอง หากแต่อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะให้โครงสร้างของสังคมเข้มแข็งจนสามารถเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมได้ บนรากฐานของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็งนี้เองจึงจะสามารถปลูกฝังศีลธรรมได้ง่าย และบางครั้งศีลธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้เองโดยอาศัยโครงสร้างทางสังคมเป็นตัวหล่อหลอมในรูปแบบของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต^{๒๐๕}

การภูมิคุ้มกันในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงภูมิคุ้มกันเพียงความอบอุ่นทางจิตใจเท่านั้น แต่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันรวมไปถึงการช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจ เป็นความอบอุ่นอันพึงพิงกันได้ ตรงสามารถเรียกตรงนี้ว่าเป็น “ภูมิคุ้มกันทางสังคม” เมื่อครอบครัวแตก ชุมชนแตก สังคมหมดภูมิคุ้มกัน หลังจากนั้นเป็นโรคอะไรเข้ามาก็ระบาดรุนแรงเกิด “โรคของวิกฤตการณ์ทางสังคม”

ด้วยเหตุนี้ศีล ๕ จึงเป็นอีกทางหนึ่งที่จะเป็นรากฐานของสันติในสังคม สามารถทำได้ด้วยการนำไปเป็นรากฐานในการสร้างสันติควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณาและวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวตั้ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปิรามิด โดยนำไปจัดโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรม และการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค ซึ่งเป็น

การเชื่อมโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือรากฐานของสันติเชิงคุณค่า ซึ่งเป็นมโนธรรมสำนึกที่ทำให้เกิดความ

ตระหนักถึงมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชนสากล ทั้งความเสมอภาค ความยุติธรรม ภารดรภาพ สัมพันธภาพ ดุลยภาพและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะทำให้สังคมเป็นแบบสวัสดิการที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีความตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต และการไม่ใช้ความรุนแรงทุกรณี ทำให้ชีวิตปราศจากภัยคุกคาม รวมไปถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ทำให้มีสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพเชิงบวก ขณะเดียวกันก็ยังเป็นแนวทางแก้ปัญหาเรื้อรังของความขัดแย้งและความรุนแรงในรูปของตัณหา มานะ ทิฐิ และอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งศีล ๕ จะเป็นตัวสกัดกั้นและทำลายรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง โดยรากฐานเชิงโครงสร้างจะเข้าไปจัดโครงสร้างสังคมไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ในขณะที่รากฐานเชิงคุณค่าจะปลูกเร้าให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต เพื่อให้อยู่ร่วมกันตามหลักมนุษยชน ซึ่งเป็นรากฐานของมนุษย์ นอกจากนี้ยังเข้าไปจัดการกับรากเหง้าที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง โดยจะมีความเชื่อมโยงกันทั้งโครงสร้าง คุณค่าของมนุษย์และการควบคุมกิเลสภายใน ซึ่งจะทำให้สันติภาพมีรากฐานที่มั่นคง ทั้งในระดับจุลภาคและมหัพภาคอย่างยั่งยืน

ศีล ๕ เป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติดีของคน นับว่าเป็นกุศลธรรมสำคัญที่คนเราควรประพฤติ หากจะเปรียบศีล ๕ กับส่วนประกอบของบ้านก็เปรียบได้กับส่วนของเสาบ้านนั่นเอง ศีล ๕ นั้นจัดเป็นมนุษยธรรมที่จำเป็นในสังคมมนุษย์ เพราะคนเรานั้นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม แต่ละคนต้อง

^{๒๐๕} ศ.น.พ. ประเวศ วสี, **ธรรมิกสังคัม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

ปฏิบัติตนอยู่ในหลักการที่ต้องช่วยตนเองและคนอื่นให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข คือ ไม่เบียดเบียนกันไม่ว่าเรื่องใดๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนตนเองด้วย เบญจศีลจึงเป็นหลักการที่ประเสริฐ ที่จะทำใ้บุคคลสังคมอยู่อย่างมีความสุข

ไสว มาลาทอง กล่าวว่า เบญจศีลเป็นบทบัญญัติทางสังคมที่มนุษย์ รุ่นก่อน ๆ ได้วางไว้เป็นหลักข้อปฏิบัติสำหรับปกครองหมู่คณะ เพื่อให้หมู่คณะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน เบญจศีลเป็นเครื่องมือสำหรับวัดความเป็นมนุษย์ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่ เป็นมนุษย์ธรรม คือ ธรรมที่เป็นเครื่องวัด ความเป็นมนุษย์ เพราะศีลแต่ละข้อนั้นท่านวางไว้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในแต่ละทาง^{๒๐๖}

แก้ว ชิตตะชบ ได้กล่าวไว้ว่า นักปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้ชี้จุดสำคัญที่คนเราต้องสร้างฐานไว้ให้มั่นคงเป็นพิเศษ ๕ จุด ซึ่งเป็นการปิดช่องทางที่จะทำให้ตนเองเสียหาย ๕ ทางด้วยกัน โดยวิธีที่ท่านว่านี่ก็คือ การรักษาศีล ๕ คือ ศีลข้อที่

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิตหรือห้ามฆ่าสัตว์ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย ไร้เมตตา ศีลข้อที่

๒. เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยอาการที่เป็นโจรขโมย หรือห้ามลักทรัพย์ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะอาชีพอุจริต จิตคิดลักขโมย ศีลข้อที่

๓. เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม หรือห้ามประพฤตินอกใจทางเพศ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความเจ้าชู้ สำส่อนทางเพศหรือมกมากในกาม ศีลข้อที่

๔. เว้นจากการกล่าวคำเท็จ ห้ามพูดเท็จ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะคำพูดตกหล่นกลวง ศีลข้อที่

๕. เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย หรือห้ามดื่มน้ำเมา เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความมึนเมา ประมาทขาดสติยับยั้งชั่งใจในการทำชั่ว

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าเบญจศีลนี้มีความสำคัญยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์ ถ้าหากคนในสังคมตั้งมั่นอยู่ในเบญจศีลโดยทั่วถึงกันแล้ว สังคมก็มีความมั่นคงสงบสุขอย่างแน่นอน ผู้ใดมีเบญจศีลผู้นั้นย่อมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ไม่ว่าจะทำอะไรติดต่อประสานงานกับใคร จะขอความร่วมมือจากใครก็ย่อมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ เบญจศีลจึงมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างการพัฒนาครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนย่อยของสังคมให้มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตต่อไป^{๒๐๗}

นอกจากแสดงเกณฑ์สำหรับตัดสินว่าผิดหรือไม่ผิดศีลแล้ว พระอรรถกถาจารย์ยังได้แสดงเกณฑ์ตัดสินในแง่ของการผิดศีลที่มีโทษมากและโทษน้อยด้วย โดยวางเกณฑ์การตัดสินไว้ดังนี้ (๑) คุณ : ฆ่าสัตว์มีคุณมาก ก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยหรือไม่มีคุณ ก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ช่วยงานมีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ดุร้าย (๒) ขนาดกาย : สำหรับสัตว์จำพวกดิรัจฉานทั่วไปที่ไม่มีคุณเหมือนกัน ฆ่าสัตว์ใหญ่ก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์เล็กมีโทษน้อย (๓) ความพยายาม : ถ้ามีความพยายามในการฆ่ามากก็มีโทษมาก ถ้ามีความพยายามในการฆ่าน้อยก็มีโทษน้อย (๔) กิเลส

^{๒๐๖} ไสว มาลาทอง. **คู่มือจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๗-๑๒๐.

^{๒๐๗} แก้ว ชิตตะชบ. **พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

หรือเจตนา : ถ้ากิเลสหรือเจตนาแรงก็มีโทษมาก ถ้ากิเลสหรือเจตนาอ่อนก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าสัตว์ด้วยโทษะ มีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว^{๒๐๘}

แม้ในศีลข้ออื่น ๆ พระอรุณกถาจารย์ก็กล่าวถึงการละเมิดที่มีโทษมากหรือโทษน้อยไว้แนวเดียวกัน เช่น อทินนาทานมีโทษมากหรือน้อยตามคุณค่าของสิ่งของ คุณความดีของเจ้าของ และความพยายามในการลัก กาเมสุมิฉฉาจาร มีโทษมากหรือน้อยตามคุณความดีของคนที่ถูกละเมิด ความแรงของกิเลสและความเพียรพยายาม มุสาวาทมีโทษมากหรือน้อย แล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกตัดรอน เป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กน้อย และแล้วแต่ผู้พูด เช่น คฤหัสถ์จะไม่ให้ของของตน พูดไปว่าไม่มี ก็ยังมีโทษน้อย ถ้าเป็นพยานเท็จมีโทษมาก สำหรับบรรพชิตพูดเล่นมีโทษน้อย จงใจบอกของที่ไม่เคยเห็นว่าเห็น มีโทษมาก สำหรับการดื่มของเมา มีโทษมากน้อยตามอกุศลจิตหรือกิเลสในการที่จะดื่ม ตามปริมาณที่ดื่ม และตามผลที่จะก่อให้เกิดการกระทำผิดพลาดชั่วร้าย ถ้ามองในแง่ของการสร้างจิตสำนึกหรือความรู้แบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา ถือว่าเป็นจิตสำนึกที่ตระหนักรู้และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

ศีล ๕ ตามนัยของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเราจะเห็นว่าเป็นการเน้นหนักมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่นเวลาที่เรารออธิบายถึงคนที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่าเป็นเรื่องพฤติกรรมหรือกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจตั้งคำถามในระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่ามีความบกพร่องอย่างไร สังคมไทยไม่ได้หยิบยกขึ้นมาเน้นย้ำ “ในส่วนของโครงสร้างเชิงของสังคมเลย พระพุทธศาสนามีการนับถือกันในสังคมไทยมายาวนานหลายชั่วอายุคน แต่สังคมไทยไม่ค่อยได้เน้นไปในเชิงโครงสร้างทางสังคมมากนัก ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่า ไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอน แต่ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ในเมืองไทย มิติด้านนี้ถูกละเลยไปเองต่างหาก

๓.๘ ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันได้มีการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศีลห้าความหมายของศีลในทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคมของกลุ่มนักคิดและนักวิชาการ กลุ่มผู้วิจัยได้นำเสนอมาแล้วในข้างต้น และในลำดับต่อไปนี้ กลุ่มผู้วิจัยจะได้นำเสนอ การตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ และแนวคิดในการตีความศีล ๕ แนวใหม่ของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคม ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของบุคคลสำคัญอย่างน้อย ๒ ท่านด้วยกัน คือ พระธรรมปิฎก หรือ พระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตฺโต) ตำแหน่งปัจจุบัน เสนอไว้ในเรื่องศีลกับเจตนารมณ์ของสังคม

^{๒๐๘} ข.ขุ.อ. (บาลี) ๒๒., ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๒๙๙-๓๐๔., มงคล.(บาลี) ๑/๑๙๙-๒๒๔/๒๐๐-๒๑๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สมณศักดิ์ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นพระสงฆ์อีกท่านหนึ่งที่พยายามเสนอแนวคิดและฟื้นฟูศิลปในมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ ซึ่งท่านมองว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไปหรือถูกมองในเชิงปัจเจกจนเกินไปเป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องศิลปะหรือวินัยที่อธิบายตามจารีตประเพณีในสังคมไทย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองเพียงว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศิลปะในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาคนแทบจะไม่มีกล่าวถึงเลยในสังคมไทย พระธรรมปิฎก ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้มาก โดยท่านได้อุทิศพื้นที่ในหนังสือพุทธธรรมถึงหนึ่งบท (๒๐ หน้ากระดาษ) สำหรับอธิบายมิติทางสังคมของศิลปะหรือวินัยเป็นการเฉพาะ โดยตั้งชื่อบทว่า “ศิลปะกับเจตนารมณ์ทางสังคม”^{๒๐๙} (ต่างจากพุทธทาสภิกขุที่มองว่าธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์ทางสังคม) ท่านมองว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สะท้อนมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาได้อย่างเด่นชัดที่สุด คือ หลักคำสอนในชั้นของศิลปะหรือวินัย ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศิลปะ เพราะศิลปะเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจภริณีที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๒๑๐}

ท่านให้มุมมองอีกว่า ถ้าเราไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของศิลปะในทางสังคมแล้ว ไม่เพียงเจตนารมณ์นั้นจะไม่ขยายกว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์เท่านั้น แม้แต่เจตนารมณ์ส่วนที่มีอยู่แล้วในวินัยของสงฆ์เอง ก็จะเลือนลางเหลืออยู่เพียงในสภาพของพิธีกรรมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การที่จะฟื้นฟูศิลปะหรือวินัย ไม่ควรเน้นแต่เพียงความเคร่งครัดด้านรูปแบบเพียงอย่างเดียว สิ่งที่เราควรทำเพิ่มเติมคือการรักษาเจตนารมณ์ทางสังคมของศิลปะหรือวินัยของสงฆ์ให้คงอยู่ ไม่ให้เลือนลางเหลืออยู่แต่ในรูปของพิธีกรรมอย่างแห้งแล้ง นอกจากนั้น ควรขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศิลปะให้กว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์รอบนอกด้วย โดยจัดสรรวินัยที่เป็นระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธของชาวบ้าน ให้เกิดมีขึ้นอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของกาลสมัย^{๒๑๑}

วินัยของพระสงฆ์ เป็นระบบที่ครอบคลุมชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแห่งทุกมุม เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัย ๔ ระเบียบการรับและการจัดแบ่งส่วนอาหาร

^{๒๐๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓๑-๔๕๑.

^{๒๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๔๓๑.

^{๒๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๔๕๑.

การทำจิ๋วและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจิ๋ว ข้อปฏิบัติของคนไข้และผู้รักษาพยาบาลไข้ การจัดสรรที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย ระเบียบการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดผังที่อยู่อาศัยของ ชุมชนสงฆ์ว่า พึงมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างใด ๆ บ้าง ระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโงหรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดี และตัดสินคดี การลงโทษแบบต่าง ๆ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ดำเนินตามเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลทั้งสิ้น^{๒๑๒}

พุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก มีจุดเน้นในเรื่องเจตนารมณ์ทางสังคมของพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน คือ ท่านแรกเน้นที่ธรรมหรือธรรมชาติว่ามีเจตนารมณ์ทางสังคม ส่วนท่านหลังเน้นเรื่องบัญญัติหรือวินัยว่ามีเจตนารมณ์ทางสังคม กล่าวคือ พุทธทาสภิกขุมองว่าการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยให้เจตนารมณ์ทางสังคม ก็เพราะเจตนารมณ์ของธรรมกำหนดให้ต้องบัญญัติอย่างนั้น ส่วนพระธรรมปิฎก มองว่าศีลหรือวินัยมีเจตนารมณ์ทางสังคม แต่ไม่ได้ยืนยันว่าธรรมมีเจตนารมณ์ทางสังคมหรือไม่ เพียงแต่บอกว่า การบัญญัติวินัยที่ดีต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม คือต้องเกิดจากความรู้อย่างถูกต้องในธรรม ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

ธรรมจึงเป็นทั้งฐานของวินัย และเป็นทั้งจุดหมายของวินัย (๑) ที่ว่าเป็นฐาน หมายความว่า ต้องรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ จึงจะสามารถมาจัดตั้งวางระบบแบบแผนในหมู่มนุษย์เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมนั้นได้ ถ้าไม่รู้ การจัดตั้งก็ผิดพลาดหรือไร้ความหมาย (๒) ที่ว่าเป็นจุดหมายคือ การที่ให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน และมีการจัดตั้งระเบียบแบบแผนทั้งหมดนั้น ก็เพื่อช่วยให้มนุษย์เข้าถึงและได้รับประโยชน์จากธรรมนั่นเอง^{๒๑๓}

จะเห็นว่า การที่พระธรรมปิฎกบอกว่าธรรมเป็นรากฐานของวินัยนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าวินัยถูกบัญญัติขึ้นโดยพระพุทธเจ้าผู้ทรงรู้ความจริงของธรรมหรือกฎธรรมชาติ และการที่พระองค์บัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคมนั้น ท่านก็ได้ยืนยันว่า เพราะกฎธรรมชาติดีเจตนารมณ์ทางสังคมบังคับอยู่ จึงต้องบัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ตามนั้น ท่านเพียงแต่บอกว่า การบัญญัติจัดวางวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคม จะเป็นสภาพแวดล้อมที่ดี (ปรโตโฆสะ) หรือเกื้อกูลให้คนที่อยู่ในสังคม (สังฆะ) ได้พัฒนาตนให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติได้เร็วขึ้น ๓) แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือ นายแพทย์ ประเวศ วสี โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎกดังที่กล่าวมาแล้ว นพ. ประเวศ มองว่า ศีลธรรมหรือศาสนาเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ คือต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๒ ส่วน ได้แก่ (๑) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (๒) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้างก็คือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรมหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมา อบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่าสำคัญที่สุด คือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักคำประกันหรือเป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้

พระดิช นัท ฮันท์: สังคมอินเดียโบราณอันเป็นบริบทแวดล้อมแห่งการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม สภาพของปัญหาและความซับซ้อนของปัญหาไม่อาจจะ

^{๒๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๔๔๘-๔๔๙.

^{๒๑๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

เทียบได้กับปัญหาของสังคมปัจจุบัน แน่นนอนว่าศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักพุทธจริยธรรมที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาสังคม จึงถูกออกแบบมาให้สอดคล้องกับปัญหาจริยธรรมในสังคมเกษตรกรรม สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางศีลธรรมที่เป็นความผิดตรงไปตรงมาเท่านั้น เช่น ศีลข้อปาณาติบาต พระอรชกาจารย์ได้สร้างเกณฑ์ตัดสินไว้ว่า (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (๓) มีจิตคิดจะฆ่า (๔) พยายามฆ่า (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามฆ่า^{๒๑๔} ถ้าครบองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้จึงถือว่าละเมิดศีลข้อนี้ เกณฑ์วินิจฉัยเหล่านี้สามารถอธิบายปัญหาทาง จริยธรรมในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นปัญหาแบบง่าย ๆ ตรงไปตรงมา แต่เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมโบราณมาเป็นสังคมแบบใหม่ที่ค่อย ๆ ทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จึงมีคำถามตามมาว่า การฆ่าในศีลข้อนี้มีความหมายแค่ไหน มีความหมายตรง ๆ ตามตัวอักษรเท่านั้น (คือลงมือฆ่าด้วยอาวุธ ยาพิษ หรืออุปกรณ์พิเศษอื่น ๆ) หรือว่าการฆ่าอาจครอบคลุมมาถึงการปล่อยให้ตายอย่างที่เราเรียกกันในปัจจุบันว่าการฆาตกรรมแบบลบ (negative euthanasia) หรืออาจรวมถึงการปล่อยสารพิษจากโรงงานแล้วสร้างมลพิษที่บั่นทอนสุขภาพของผู้คน แม้การฆาตกรรมแบบบวกอันได้แก่การทำให้ตายเพราะความเมตตาก็อาจก่อให้เกิดคำถามได้ว่าผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่^{๒๑๕} นี่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาท้าทายในสังคมยุคใหม่ที่ทำให้ชาวพุทธหลายท่านให้ความสนใจกับการตีความศีล ๕ แนวใหม่ให้สามารถตอบประเด็นปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ได้ ดังคำกล่าวของพระติช นัท ฮันท์ ที่ว่า “ศีลห้าเป็นของเก่าแก่มาก ซึ่งย้อนกลับไปได้ถึงสมัยพุทธกาล พวกเราารู้สึกว่ามันควรได้รับการพูดเสียใหม่ ควรได้รับการพูดถึงอีกครั้งในความหมายที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นสำหรับคนในปัจจุบัน”^{๒๑๖}

พระติช นัท ฮันท์ มีการตีความศีล ๕ แนวใหม่ ดังนี้ **การตีความศีลข้อปาณาติบาต :** หลักการสมานานศีลข้อที่ ๑ ว่า “ด้วยความตระหนักรู้ถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการทำลายชีวิต ฉันขอตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะบ่มเพาะความกรุณา และเรียนรู้วิธีที่จะปกป้องชีวิตของผู้คน สรรพสัตว์พืช และแร่ธาตุ ฉันตั้งจิตมั่นที่จะไม่ทำลายชีวิต ไม่ยอมให้ผู้อื่นทำลายชีวิต และจะไม่มองข้ามการทำลายชีวิตโลกนี้ ในมนโสนานิกและวิถีชีวิตของฉัน”^{๒๑๗} จะเห็นว่า ขอบเขตของศีลข้อนี้ให้ครอบคลุมมิติทั้ง ๔ ด้าน (๑) จิตใจที่ตระหนักรู้ถึงความทุกข์ของสัตว์ที่จะได้รับจากการถูกฆ่าหรือถูกเบียดเบียน (๒) การงดเว้นไม่เบียดสัตว์ (๓) การปกป้องสัตว์ไม่ให้ได้รับการเบียดเบียน และ (๔) การขัดขวางมิให้ผู้อื่นฆ่าหรือเบียดเบียนสัตว์

นอกจากนั้น ความเมตตากรุณาถือว่าเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้รักษาศีลได้อย่างยั่งยืน ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มองว่า ศีลข้อนี้นอกจากจะหมายถึงการไม่ฆ่าสัตว์แล้ว ยังขยายความไปถึงความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงหรือขบวนการที่

^{๒๑๔} พ.อ. (ไทย) ๒๒-๒๓.

^{๒๑๕} สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม ธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๒๑๖} พุทธศาสนาสำหรับสังคมสมัยใหม่, สนทนากับติช นัท ฮันท์, เสขิยธรรม ๔๗, (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๔๔) : ๒๖.

^{๒๑๗} ติช นัท ฮันท์ เขียน, แปลโดย ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์, ศานติในเรื่อใจ : เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและผาสุก. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๘๘-๑๐๓.

สนับสนุนความรุนแรงในสังคม เช่น การผลิตอาวุธสงคราม และอาวุธทุกอย่างที่นำไปสู่การคุกคามสิ่งมีชีวิต^{๒๑๘}

การตีความศีลข้อที่ ๒ : หลักการสมาทานศีลข้อที่ ๒ ว่า “ด้วยการตระหนักถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการชู้ต การลักขโมย และการกดขี่ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะปมเพาะความรักความเมตตา และเรียนรู้วิธีที่จะทำให้ผู้คน สรรพสัตว์ พืช และแร่ธาตุ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยการแบ่งเวลา พลังงาน และวัตถุให้แก่ผู้ที่มีความจำเป็นต้องใช้ ฉันตั้งจิตมั่นที่จะไม่ลักขโมยและไม่ครอบครองสิ่งที่ควรเป็นของผู้อื่น ฉันจะเคารพในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น และจะป้องกันไม่ให้ผู้อื่นหาประโยชน์จากความทุกข์ทรมานของเพื่อนมนุษย์ หรือความทุกข์ทรมานของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้”^{๒๑๙} จะเห็นว่า ขอบเขตของศีลข้อที่ ๒ ตามทัศนะของพระติช นัท ฮันห์ ครอบคลุมถึงมิติถึง ๔ ด้าน (๑) ด้านจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความทุกข์ทรมานของสัตว์ที่จะได้รับการถูกลักขโมย (๒) ด้านการแบ่งปันเวลา พลังงาน และสิ่งของให้แก่ผู้จำเป็นต้องใช้ (๓) ด้านการงดเว้นจากการขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น (๔) ด้านการป้องกันไม่ให้ผู้อื่นหาผลประโยชน์จากความทุกข์ทรมานของเพื่อนมนุษย์

การตีความศีลข้อที่ ๓ : หลักการสมาทานศีลข้อที่ ๓ ว่า “ด้วยการตระหนักถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการประพฤติดินในกาม ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะมีความรับผิดชอบ และเรียนรู้วิธีที่จะคุ้มครองป้องกันความปลอดภัยและเกียรติยศของปัจเจกบุคคล คู่สมรส ครอบครัว และสังคม ฉันตั้งใจที่จะไม่มีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความรักและพันธสัญญาที่ยาวนาน เพื่อที่จะปกป้องรักษาความสุขของตนเองและผู้อื่น ฉันตั้งจิตมั่นที่จะเคารพในพันธสัญญาของฉันและผู้อื่น จะทำทุกอย่างตามกำลังความสามารถในอันที่จะป้องกันเด็ก ๆ จากการถูกทารุณกรรมทางเพศ และป้องกันไม่ให้คู่สมรสและครอบครัวแตกแยกเนื่องจากการประพฤติดินทางเพศ” จะเห็นว่า หลักการสมาทานนี้ได้แบ่งมิติของศีลข้อที่ ๓ เป็น ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านความตระหนักถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการประพฤติดินในกาม (๒) ด้านการตั้งปฏิญาณที่จะรับผิดชอบต่อและปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยและเกียรติยศของปัจเจกบุคคล คู่สมรส ครอบครัว และสังคม (๓) ด้านความเคารพในพันธสัญญาของตนเองและคนอื่น (๔) ด้านการป้องกันเด็ก ๆ จากการถูกทารุณกรรมทางเพศ (๕) ด้านการป้องกันคู่สมรสไม่ให้แตกแยกจากการประพฤติดินทางเพศ^{๒๒๐}

การตีความศีลข้อที่ ๔ : หลักการสมาทานศีลข้อที่ ๔ ว่า “ด้วยการตระหนักถึงความทุกข์จากการกล่าวถ้อยคำที่ขาดความยั้งคิดและระคายหูผู้อื่น ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะกล่าววาจาที่ไพเราะและฟังอย่างตั้งใจเพื่อที่จะนำมาซึ่งความสดชื่นรื่นเริงและความสุขของผู้อื่น และบรรเทาความทุกข์ทรมานของพวกเขาด้วยการรู้ว่าถ้อยคำนั้นสามารถสร้างสรรค์ได้ทั้งความสุขหรือความทุกข์ทรมาน ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะเรียนรู้การพูดความจริงด้วยถ้อยคำที่บังดาลให้เกิดความมั่นใจใน

^{๒๑๘} อ้างใน Kenneth Kraft, ed., Inner Peace, Inner World : Assays on Buddhism and Non-violence, p. 127-133.

^{๒๑๙} ติช นัท ฮันห์ เขียน, แปลโดย ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์. **ศานติในเรือนใจ : เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและผาสุก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓., หน้า ๘๘-๑๐๓.

^{๒๒๐} ติช นัท ฮันห์ เขียน, แปลโดย ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์. **ศานติในเรือนใจ : เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและผาสุก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓., หน้า ๘๘-๑๐๓.

ตนเอง ความสดชื่นรื่นเริงและความหวัง ฉันตั้งจิตมั่นที่จะไม่กระจายข่าวที่ฉันไม่รู้จริง และไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือตำหนิติเตียนในสิ่งที่ฉันไม่แน่ใจ ฉันจะละเว้นจากการพูดจาซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยก หรือความขัดแย้งหรือทำให้ครอบครัวหรือชุมชนแตกสลาย ฉันจะพยายามทุกวิถีทางที่จะประนีประนอม และแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ ไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็กเพียงใด”^{๒๒๑}

หลักการสมานานี้ แยกได้เป็น ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านจิตสำนึกที่ตระรู้ถึงความทุกข์ทรมานของสัตว์อันเกิดจากการพูดปด และการพูดที่ระคายโสตคนอื่น (๒) ด้านการตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะกล่าวถ้อยคำไพเราะและฟังคนอื่นพูดด้วยความตั้งใจ (๓) ด้านการละเว้นจากการกระจายข่าวที่ตนไม่รู้จริงจากการวิพากษ์วิจารณ์และการตำหนิติเตียน จากการพูดจาใส่ร้ายป้ายสีให้เกิดความขัดแย้งและแตกแยก (๔) ด้านความพยายามที่จะหาทางประนีประนอมและแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ

การตีความศีลข้อสุราเมรัยมีชขพมาทฎฐาน : หลักการสมานานศีลข้อนี้ว่า “ด้วยการตระหนักรู้ถึงความทุกข์อันเกิดจากการบริโภคที่ขาดสติ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะรักษาสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจเพื่อตัวฉันเอง ครอบครัวและสังคมของฉันโดยการกิน ดื่ม และบริโภคอย่างมีสติ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะบริโภคแต่สิ่งทีถนอมรักษาศานติ ความมีสุขภาพดีและความสดชื่นรื่นเริงในร่างกายและจิตสำนึกของฉันและในร่างกายและจิตสำนึกของครอบครัวและสังคม ฉันตั้งจิตมั่นที่จะไม่ดื่มเหล้า หรือเครื่องดองของเมาอื่นใด หรือเสพรับอาหารหรือสิ่งอื่น ๆ ที่มีพิษภัย เช่น รายการโทรทัศน์ นิตยสาร หนังสือ ภาพยนตร์ และการสนทนา ฉันตระหนักว่าการบั่นทอนทำลายร่างกายหรือจิตสำนึกของฉันด้วยพิษภัยเหล่านี้เป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่ สังคมของฉัน รวมทั้งคนรุ่นต่อไปด้วย ฉันจะทำการเปลี่ยนแปลงความรุนแรง ความหวาดกลัว ความโกรธ และความสับสนในตัวตนและในสังคม ด้วยการฝึกการบริโภคเพื่อตัวฉันและสังคม ฉันตระหนักว่าอาการที่ถูกต้องเหมาะสมนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคม”^{๒๒๒}

มิติของศีลข้อนี้ในทัศนะของพระดิช นัท ฮันท์ มี ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านความตระหนักรู้ถึงความทุกข์อันเกิดจากการบริโภคที่ขาดสติ (๒) ด้านการตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะรักษาสุขภาพกายและจิตใจของตนเอง ครอบครัวและสังคม โดยการกิน ดื่ม และบริโภคอย่างมีสติ (๓) ด้านการตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะบริโภคแต่สิ่งทีทำให้ร่างกายและจิตใจของตน ครอบครัว และสังคม มีสุขภาพดีและร่าเริงแจ่มใส (๔) ด้านการตั้งจิตมั่นที่จะไม่ดื่มเหล้า เครื่องดองของเมา อาหาร หรือสิ่งอื่น ๆ ที่มีพิษภัย เช่น รายการโทรทัศน์ นิตยสาร หนังสือ ภาพยนตร์ และการสนทนา (๕) ด้านการตระหนักว่า การบั่นทอนทำลายร่างกาย หรือจิตวิญญาณของตนด้วยพิษภัยเหล่านี้เป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่ และสังคม รวมทั้งคนรุ่นต่อไป (๖) ด้านความตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลงความรุนแรง ความหวาดกลัว ความโกรธ และความสับสนในตัวเองและสังคม ด้วยการฝึกการบริโภค

เมื่อว่าโดยสรุปแล้ว แม้กลุ่มชาวพุทธเพื่อสังคมจะให้ความหมายศีล ๕ แตกต่างกันบ้างในรายละเอียด แต่มีความเห็นร่วมกันอย่างหนึ่งว่า ศีล ๕ มีส่วนประกอบ ๒ อย่าง คือ ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ดั้งเดิมของศีล และส่วนที่เป็นคำอธิบายหรือคำนิยามของศีล ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ของศีล

^{๒๒๑}ดิช นัท ฮันท์ เขียน, แปลโดย ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์. **ศานติในเรือนใจ : เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและผาสุก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓, หน้า ๘๘-๑๐๓.

^{๒๒๒}ดิช นัท ฮันท์ เขียน, แปลโดย ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์. **ศานติในเรือนใจ : เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและผาสุก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓, หน้า ๘๘-๑๐๓.

คือ ความมีสติ ความรักความสงสาร (กรุณา) ปราบปรามที่จะให้มนุษย์และสรรพสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หรือถ้าพูดอย่างรวบรัด เจตนารมณ์ของศีลก็คือเรื่องของตัวเอง

ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์นี้จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนค่านิยมของศีล หมายถึงการนิยามความหมายของศีลแต่ละข้อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมแต่ละยุคสมัย ชาวพุทธกลุ่มนี้มองว่าในอดีตความหมายของศีล ๕ ได้รับการนิยามให้เหมาะสมกับสังคมแบบเกษตรกรรมที่มีปัญหาไม่สลับซับซ้อนอะไรมากนัก แต่ปัญหาสังคมยุคใหม่มีความสลับซับซ้อนมาก การฆ่า การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การโกหกหลอกลวง และสิ่งมอมเมาประชาชน ก็มีรูปแบบที่ซับซ้อนแบบเนียนจนแทบจะดูไม่ออกว่าผิดศีลหรือไม่ผิด ด้วยเหตุนี้ ความหมายของศีล ๕ ในสังคมปัจจุบันจะต้องได้รับการนิยามใหม่เพื่อให้สามารถตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ได้

ปัจจุบันการขยายขอบเขตของศีลหรือวินัยเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาใหม่ ๆ ในสังคมไม่ใช่จะไม่เคยเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงปรับปรุงแก้ไขพระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้เองบ่อย ๆ ในกรณีที่พฤติกรรมการละเมิดพระวินัยของพระภิกษุมีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ปาราชิกข้อที่ ๑ ที่ว่าด้วยการห้ามเสพเมถุน ครั้งแรกบัญญัติขึ้นมาห้ามไม่ให้ภิกษุเสพเมถุนกับสตรีเพศ โดยปรารถนาเหตุที่พระสุทินไปเสพเมถุนกับภรรยาเก่าของตน ต่อมาปัญหาการเสพเมถุนของภิกษุมีความซับซ้อนมากขึ้น พระพุทธเจ้าจึงทรงขยายขอบเขตของวินัยข้อนี้ให้ครอบคลุมทั้งการเสพเมถุนกับมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย ซึ่งเรียกว่า “อนุบัญญัติ” ถ้าพุทธศาสนิกชนยังตีความโดยยึดตามเจตนารมณ์ของศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ในพุทธพจน์ข้างต้นก็ยังสามารถรักษาอรหัตถของเนื้อหาไว้ได้ ผู้วิจัยมองว่ามีเหตุผลเพียงพอที่จะสามารถทำได้อย่างนั้น แต่จะมีปัญหาอย่างหนึ่งตามมาคือ เนื่องจากว่าพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน ได้ตีความศีล ๕ ในแง่ของการขยายขอบเขตความหมายของศีลเท่านั้น โดยไม่ได้สร้างกฎเกณฑ์สำหรับวินัยปัญหาเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าเคยทำมาแล้ว ดังนั้น เมื่อนำเอาไปใช้ในสถานการณ์ของปัญหาจริยธรรมจริง ๆ จะสร้างปัญหาในการตัดสินขึ้นมาทันที ให้ยึดเกณฑ์คือเจตนารมณ์พื้นฐานของศีล ๕ เป็นตัวตัดสิน ถ้าการกระทำใดก็ตามที่ไม่เป็นไปโดยสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของศีลที่มุ่งประโยชน์สุขของบุคคลและสังคม ให้ถือว่าเป็นการละเมิดศีล

บทที่ ๔

ปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา

สาระสำคัญของข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา สามารถจำแนกได้หลายหัวข้อ และมีพระพุทธพจน์มากมายที่สามารถยกมาประกอบเป็นคำอธิบายได้ แต่เพื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของบทผู้วิจัยจึงจะขอจำแนกกล่าวถึงดังนี้

๔.๑ ปาฏิโมกขสังวรศีล

ศีลเป็นคุณธรรมพื้นฐาน เป็นเครื่องช่วยควบคุมกายวาจาของมนุษย์ให้เรียบร้อย เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข นอกจากนั้นศีลยังเป็นธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดมาเป็นมนุษย์ เพราะผู้ที่มาเกิดเป็นมนุษย์ได้นั้นต้องเป็นผู้ที่สมบุรณ์ด้วยมนุษยธรรม (ศีล) นี้มาก่อนการเกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ยากแท้ ดังพระพุทธดำรัสว่า “กิลโณ มนุสส ปฏิลลาโก การได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์เป็นเรื่อง ยาก”^{๒๒๓} เมื่อเราได้อัตภาพเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว อย่างนี้ไม่พยายามรักษาสภาพปกติไว้ก็จะกลายเป็นผู้ทำลายปกติของตนเองผู้ที่ล่วงละเมิดศีลจึงเชื่อว่าเป็นผู้ทำลายมนุษยธรรม จากพุทธพจน์ที่ยกขึ้นมาในข้างต้นจึงเห็นได้ว่า ศีลเป็นพื้นฐานของมนุษยธรรม ผู้ใดรักษาศีลให้สมบุรณ์ย่อมมีมนุษย์สมบัติเป็นที่หวัง

แต่การที่จะรักษาศีลเพื่อเป็นมนุษย์สมบัติมักมีความเห็นที่ขัดแย้งกัน นั้นเป็นเพราะว่าคนเรามีอัธยาศัยนิสัยใจคอที่แตกต่างกัน และมีกำลังไม่เท่ากัน ผู้มีอัธยาศัยหยาบและมีกำลังมากอาจจะข่มเหงคนที่สุภาพหรือคนที่มีกำลังน้อยได้ ซึ่งจะทำให้การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเป็นเรื่องยาก ด้วยเหตุนี้จึงมีการกำหนดการสังวรศีลในพระพุทธศาสนาก็เพื่อห้ามปรามไม่ให้คนประพฤติผิดต่อกัน พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดไว้ด้วย นอกจากนี้ ในหมู่ชนหนึ่ง ๆ ก็ยังมีธรรมเนียมเฉพาะสำหรับประพฤติปฏิบัติเพิ่มขึ้นอีก ดังเช่นในสกุลผู้ดีก็มีธรรมเนียมสำหรับคนในสกุลผู้ดี แม้ในหมู่ภิกษุเองก็จำเป็นต้องมีบทบัญญัติและขนบธรรมเนียม หรือพระวินัย เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายและเพื่อชักจูงให้ภิกษุมีความประพฤติที่ดีงามเช่นเดียวกัน ซึ่งในการเสด็จจำพรรษาที่พระเวฬุวันมหาวิหาร แคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสารในครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลว่าสำนักอื่น ๆ มีการลงสวดอุโบสถกรรมกัน ขอให้พระพุทธองค์ทรงมีพระอนุญาตให้ลงสวด เพื่อความเลื่อมใสศรัทธาแห่งพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่ามีประโยชน์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์ลงอุโบสถกรรมสวดพระปาฏิโมกข์ หรือ ศีล ๒๒๗ ข้อ ในวันอุโบสถ วันพระจันทร์เพ็ญ และวันพระจันทร์ดับ คือวันพระข้างขึ้น ๑๕ ค่ำ และข้างแรม ๑๕ ค่ำ พระพุทธเจ้าได้ประทับเป็นประธานหมู่พระสงฆ์ แล้วก็ทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์ขึ้นด้วยพระองค์เองทุก ๑๕ วัน แปลว่า ทรงทำอุโบสถร่วมกับภิกษุสงฆ์แล้วก็เรียกว่า ปาริสุทธิอุโบสถ คือ เป็นอุโบสถที่บริสุทธิ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงบริสุทธิ์ พระสงฆ์ก็บริสุทธิ์

อุโบสถบริสุทธิ์หรือพระสงฆ์บริสุทธิ์จะจากกรณีที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมามีเล่าไว้ในบาลีวินัยว่า พระสงฆ์มาประชุมพร้อมกันแล้ว พระพุทธเจ้าก็ไม่เสด็จลงมา จึงถึงเวลา ๑ ยาม พระอาณนทิกก็ไปกราบทูลเตือนว่า ยามหนึ่งแล้วพระมานั่งรอรออยู่นานแล้วขอให้พระองค์ท่านเสด็จลงทรงสวดพระปาติโมกข์เถิด พระพุทธเจ้าก็ไม่เสด็จลง ครั้นถึงยามที่ ๒ พระอาณนทิกก็ไปกราบทูลเตือนอีก พระพุทธเจ้าก็ไม่เสด็จลง ครั้นถึงยามที่ ๓ พระอาณนทิกก็ไปกราบทูลเตือนอีก พระพุทธเจ้าก็ไม่เสด็จลง แต่ว่าในยามที่ ๓ นี้ได้มีพระพุทธดำรัสว่า บริษัทไม่บริสุทธิ์ คือว่ามีพระทุศีลมาปนอยู่ด้วย พระโมคคัลลานะจึงได้เที่ยวตรวจดู เมื่อไปพบภิกษุที่ทุศีลก็บอกให้ออกไปจากที่ประชุม ผู้นั้นก็ไม่ยอมออกไป ต้องจูดแขนออกไป แต่ก็สว่างเสียแล้ว^{๒๒๔} ซึ่งขณะนั้นก็เป็นกาลที่พ้นจากเวลาที่จะทำอุโบสถ ก็เป็นอันว่า

^{๒๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

^{๒๒๔} วิ.จุลล. (ไทย) ๗/๒๘๓/๔๔๗-๘; จุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๕๐/๑๑๖.

ในอุโบสถนั้นไม่ได้ทำ พระพุทธเจ้าจึงทรงปรารภเรื่องนี้^{๒๒๕} ตรัสให้พระสงฆ์ยกเอาพระวินัยที่ทรงบัญญัติขึ้นไว้มาสวดเป็นปาติโมกข์แทน และให้พระสงฆ์สวดกันเอง พระพุทธเจ้าไม่เสด็จมาทำอุโบสถร่วมด้วยอีกต่อไป เพราะฉะนั้น จึงมีการยกเอาวินัยขึ้นสวดเป็นปาติโมกข์ทุก ๆ ๑๕ วัน สืบต่อมาจนบัดนี้ ปาติโมกข์ที่ยกเอาพระวินัยขึ้นสวดนี้ เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ ซึ่งก็คือ คัมภีร์รวมวินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ

คำว่า “ปาติโมกข์ หรือ ปาฏิโมกข์” พจนานุกรมบาลีไทย ให้ความหมายไว้ว่า “คำนาม ปุลงลิงค์ เพศชายและนปุงสกลิงค์ ไม่หญิงไม่ชาย หมายถึง พระปาฏิโมกข์ ธรรมเป็นที่อาศัยให้พ้นจากอาบัติ พระคัมภีร์รวบรวมพระวินัยที่เป็นหลักของพระภิกษุไว้และต้องสวดในที่ชุมนุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนเพื่อทบทวนข้อปฏิบัติและสำรวมตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเองตามพุทธบัญญัติหรือไม่^{๒๒๖} ในหนังสือวินัยมุขเล่ม ๒ หลักสูตรนักรธรรมชั้นโทได้แสดงสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ อภิสมัจจาร ซึ่งมีคำอธิบายไว้ว่า “สิกขาบทแผนกนี้มาในชั้นธกะเป็นพื้น ไม่ได้บอกจำนวนเหมือนสิกขาบทมาในพระปาฏิโมกข์ จัดเป็นพวกๆ ตามกิจหรือวัตถุ เรียกว่า ชั้นธกะ อันหนึ่ง ๆ เช่นว่าด้วยทำอุโบสถจัดไว้พวกหนึ่งเรียกว่าอุโบสถชั้นธกะ... ในหลักสูตรนักรธรรมชั้นโทจึงมีสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์แสดงไว้คือกายบริหาร บริหารบริหาร นิสสัย วัตร คารวะ จำพรรษา อุโบสถ กาลิก ภัณฑะต่างเจ้าของวินัยกรรม ปกิณณกะ

หนังสือวินัยมุขเล่มที่ ๓ หลักสูตรนักรธรรมชั้นเอกก็ว่าสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์อีกคือสังฆกรรม สีมา สมมติเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์ กฐิน บรรพชา อุปสมบท วิธึระงับอธิกรณ์ วิธึระงับอาปัตตาธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์และวิธึระงับเนื่องด้วยนิคคหะ สังฆเภทและสังฆสามัคคี ปกิณณกะ นอกจากนั้นยังมีภาคผนวกว่าด้วยภิกษุณี กรรมวาจา คำขอบรรพชา คำขออุปสมบท เป็นต้น

พระวินัย ๒๒๗ สิกขาบทของภิกษุเปรียบเสมือนรั้วลวดหนามอันแหลมคมสองข้างทางที่คอยประกบขนาบภิกษุไว้ เพื่อกันไม่ให้ภิกษุเดินออกนอกกลุ่มนอกรทาง ทั้งยังเป็นเครื่องป้องกันภัยที่มาจากภายนอกหนทางด้วย ซึ่งรั้วพระวินัยนี้จะมีปรากฏเฉพาะตนขึ้นมาพร้อมกับความเป็นภิกษุของแต่ละรูปแต่ละบุคคล อันเป็นเหตุให้ภิกษุทุกรูปทุกนามต้องสังวรระมัดระวังไปจนกว่าตนเองจะลาสิกขาหรือมรณภาพลง หากเมื่อใดภิกษุพลั้งพลาดเดินชนรั้วพระวินัยจนบาดเจ็บคือประพฤติผิดศีล หรือถึงกับต้องออกนอกรั้วนอกรทางจากความเป็นภิกษุไป เช่นนี้ ภิกษุจะกล่าวอ้างแก้ตัวเอาว่า มองไม่เห็นรั้วพระวินัยหรือไม่เข้าใจในพระวินัยไม่ได้ จึงจำเป็นอยู่เองที่เหล่าภิกษุจะต้องศึกษาทำความเข้าใจในพระวินัยทั้ง ๒๒๗ สิกขาบทนี้ให้จงดี

จำนวนสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์มีเพียง ๒๒๗ สิกขาบท แต่จำนวนสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์มีมากกว่ามาก จนพื้นใจของผู้ศึกษาอาจเรียกว่าพันคนนาก็ได้ นอกจากนี้ยังมีข้อปรับอาบัติเพิ่มเติมเข้าไว้อีก เรียกว่า บาลีมุตตกทุกกฏ ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ภิกษุทั้งหลายจึงหาทางหลีกเลี่ยงบ้าง เลิกเสียบ้าง กล่าวคือตนเป็นอาบัติเอาบ้าง เมื่อเลิกอย่างหนึ่งแล้ว ก็ชวนให้เลิกอย่างอื่นต่อไปอีก พระศาสดาทรงนึกถึงเหตุนี้แล้ว เมื่อจะนิพพานจึงได้ประทานพระพุทธาณูญัตติไว้ว่า ถ้าสงฆ์ปรารภนา ก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ ครั้นทำสังคายนา พระอรหันต์สาวกทั้งหลายอันมีพระมหากัสสปะเป็นประธานสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงหรือถอดสิกขาบทใดเลย เราผู้มาภายหลังจะควรถอน

^{๒๒๕} วิ.จุล. (ไทย) ๗/๒๙๒/๔๖๖.

^{๒๒๖} พระอุตรคณาธิการ, พจนานุกรมบาลี-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร ๒๕๕๖), หน้า ๓๕๐.

สิกขาบทใดหรือ ด้วยเหตุแห่งการไม่ถอดถอนสิกขาบทใดของเหล่าพระอรหันต์นี้เอง จึงอาจเป็นเหตุให้ ภิกษุทั้งหลายในภายหลังก็ได้ถอนข้อที่ตนเห็นว่าเล็กน้อยเสีย แต่การถอดถอนมักเป็นการถอนโดย ทางอ้อม หมายถึงการไม่ตั้งใจรักษาบางสิกขาบทบ้าง หรือมากไปกว่านั้นเป็นการทนต่อการต้องอาบัติ บ้าง

การปฏิบัติจำต้องรวมอภิสมจาร วัตรปฏิบัติต่าง ๆ เข้าไปด้วย มิใช่เพียง ๒๒๗ ข้อเท่านั้น แต่มีมากกว่านั้น ทั้งหมดนั้นพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยด้วยเหตุผลดังที่แสดงไว้วินัยปิฎก มหา วิภังค์ ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัย อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ (๑) เพื่อความร่ำว่าดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อ ช่มบุคคผู้เก้อยาก (๔) เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดใน ปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม (๑๐) เพื่อถือตามพระ วินัย”^{๒๒๗}

พุทธประสงค์ในการบัญญัติขึ้นด้วยเหตุผลเหล่านี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่ตัวผู้ปฏิบัติเอง และ เพื่อคนหมู่มากทั้งสิ้น โดยที่สำคัญก็คือเพื่อประโยชน์ในการขัดเกลา หรือกำราบกิเลสให้กับพระภิกษุ สงฆ์ก็ตาม ถึงกระนั้นก็ยังสามารถเข้ากันได้กับศีลสำหรับฆราวาสด้วยเช่นกัน คือไม่ว่าศีลชนิดใดใน พระพุทธศาสนา ก็ล้วนถูกพระพุทธเจ้าทรงจำแนกแจกแจงวัตถุประสงค์ หรือแรงจูงใจในการทำสิ่ง ต่างๆ เอาไว้อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าในที่นี้ทรงเน้นประโยชน์ ๑๐ ประการก็ตาม แต่ก็สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ หรือเป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบกับเรื่องอื่นๆ ได้เช่นกัน ซึ่งเห็นได้จากการแสดง สิกขาบทว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำพอประมาณในสมาธิ เป็นผู้ทำพอประมาณในปัญญา (คือเป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกทาคามี) บางทีมีเป็นผู้ทำให้บริสุทธิ์ ทั้งในศีล ทั้งในสมาธิ ทั้งในปัญญา (คือเป็นพระอรหันต์) บ้างก็มี เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัติบ้าง เหตุไฉน จึงเป็นอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย เหตุว่าไม่มีค้ำกล่าวความเป็นคนอาภัพ (คือไม่อาจบรรลุโลกุตตรธรรม) เพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้ ก็แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่ง พรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน เป็นผู้ มีศีลมั่นคง ในสิกขาบทเหล่านั้น สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทำได้ดี เพียงเอกเทศ ย่อมทำได้ดีเพียงเอกเทศ ผู้ทำให้บริบูรณ์ได้ ย่อมทำให้บริบูรณ์อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เราจึงกล่าวว่สิกขาบททั้งหลายหาเป็นหมันไม่”^{๒๒๘}

เมื่อกล่าวในภาพรวมแล้วก็เห็นว่าการเน้นประโยชน์ ๑๐ ประการนั้นก็เพื่อให้พระภิกษุทุก รูปอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จะได้ศึกษาธรรมอันเป็นเป้าหมายของการบวชได้อย่างเต็มที่ และช่วย เกื้อหนุนให้เข้าถึงธรรมได้อย่างรวดเร็ว ในกรณีหนึ่งก็เพื่อความไม่เก้อเขิน หรือ บริสุทธิ์ในสังคมสงฆ์ ดังบทว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลพวกเธอพึงยกสิกขาบทขึ้นแสดงอย่างนี้ ว่าดังนี้ “ก็ภิกษุใดเสพ เมถุนธรรม เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้ก็สิกขาบทนี้ ย่อมเป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติแล้วแก่ ภิกษุทั้งหลายด้วยประการฉะนี้” การบัญญัติสิกขาบทเช่นนี้ก็เพื่อใช้เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ เป็น หลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ อันจะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความตั้งมั่น เมื่อใดที่

^{๒๒๗} วิ.มหา (ไทย) ๑/๒๐/๒๗.

^{๒๒๘} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็มีบทบัญญัติไว้สำหรับคอยตรวจสอบและตัดสิน จะได้มีกระบวนการแห่งการไต่สวน สอนสอน พิจารณาตรวจสอบ ปรับโทษสำหรับผู้ทำความผิดได้ถูกต้อง อีกทั้งเป็นการกำหนดโทษสำหรับผู้เข้ามาอาศัยเพศสมณะ (ชีวิตนักบวช) แสงหาผลประโยชน์ในพระพุทธศาสนาการบัญญัติพระวินัยจึงมีเหตุมีผลครอบคลุมทั้งหมดผู้ประพฤตินอกกรีตซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลมิใช่เพิ่งมีในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งในสิกขาบทจะมีโทษทั้งหนัก ปานกลาง และโทษเบาตามเหตุการณ์

ตั้งสิกขาบทที่แสดงไว้ในนวโกวาทมาจากพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ความว่า “ท่านทั้งหลาย นิทานข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว ธรรมคือปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท อนียต ๒ สิกขาบท นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท เสนิยะ (๗๕ สิกขาบท) อธิกรณสมณะ ๗ ประการ สิกขาบทเหล่านี้ขึ้นเนื่องในพระปาติโมกข์ มาสู่อุเทศทุกกิ่งเดือน พวกเราทั้งหมดนี้แล พึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาในพระปาติโมกข์นั้น เทอญ”^{๒๒๙}

ปาราชิกเป็นอาบัติโทษหนักที่สุด สำหรับภิกษุมิ ๔ สิกขาบท คือ ห้ามเสพเมถุน ห้ามลักทรัพย์ ห้ามฆ่ามนุษย์ และห้ามอวดอุตตริมนุสยธรรม การเสพเมถุนที่ห้ามเพราะไม่ใช่วิสัยของสมณะ เมถุนธรรมเป็นธรรมของคนคู่เป็นเรื่องของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ส่วนสมณะเป็นผู้ออกจากเรือนบวชแล้วควรเว้นจากกิจของคฤหัสถ์ ส่วนการประพฤตินอกกรีตเป็นการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นที่สำรอกแห่งราคะ เป็นที่สร้างแห่งความเมา เป็นที่ดับสูญแห่งความระหาย เป็นที่หลุดถอนแห่งอาลัย เป็นที่เข้าไปตัดแห่งวิญญูะ เป็นที่สิ่งแห่งตัณหา เป็นที่สำรอกแห่งตัณหา กล่าวสรุปได้ว่า ภิกษุรูปใดที่ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ ย่อมจะผิดอย่างไม่มีเงื่อนไข ผู้ที่ผิดอย่างไม่มีเงื่อนไข ก็ย่อมจะเป็นผู้ไม่สมควรจะอยู่ในฐานะการมีชีวิตแบบบรรพชิตต่อไป

สังฆาทิเสสเป็นอาบัติมีโทษขนาดกลาง จัดเป็นประโยคยืนยันทันเพียงบางส่วน คือ แม้จะมีความผิดก็ผิดเพียงบางส่วนยังให้ออกโอกาสแก้ไขปรับปรุงในโอกาสต่อไป โดยการลงโทษให้อยู่ประพฤติวัตรเพื่อออกจากความผิดฐานละเมิดอาบัติสังฆาทิเสส เพื่อให้สำนึกโทษจะได้ไม่ผิดอีกในโอกาสต่อไป ถ้าทำได้ตามบทลงโทษก็สามารถกลับมาอยู่ในฐานะเดิมได้ แต่การกระทำทั้งหมดต้องอยู่ในอำนาจของสงฆ์ส่วนรวมตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป และต้องปฏิบัติตามกฎอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่การประพฤติมานัต (การกำหนดโทษ) การอยู่ปริวาส (การลงโทษ) การให้อัพทาน (การประกาศพันโทษ) ซึ่งมีกฎเกณฑ์ที่ละเอียด หากภิกษุรูปใดทำผิดในสังฆาทิเสสต้องทำตามกระบวนการตามเหตุปัจจัยและเงื่อนไขแห่งความผิดนั้น ๆ เมื่อปฏิบัติได้จึงจะพ้นโทษ เหตุผลในการบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท เป็นการให้ออกโอกาสแก่ผู้ที่ไม่ระมัดระวังตนซึ่งตามปกติย่อมจะผิดพลาดบ้าง เมื่อทำตามเงื่อนไขก็เป็นอันพ้นทากกลับมาเป็นภิกษุเหมือนเดิม สังฆาทิเสสเป็นการยืนยันทันบางส่วน ส่วนที่ยืนยันทันเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่สิ่งที่ไม่ได้ยืนยันทันเป็นความผิด เพราะฉะนั้น เมื่อทำความผิดก็ผิดเพียงบางส่วน ความเป็นสมณะเพศยังเหลืออยู่ เพราะไม่ได้ผิดทั้งหมด ผิดเพียงบางส่วนเท่านั้น ถ้าทำตามเงื่อนไขความผิดบางส่วนก็จะกลับคืนมากลายเป็นความถูกต้องเหมือนเดิม

ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติโทษขนาดเบา เพราะก่อนที่จะบัญญัติสิกขาบทเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นว่าภิกษุที่เป็นปุถุชนย่อมมีโอกาสทำผิดกันได้ บางหมวดเป็นเรื่องส่วนบุคคล

^{๒๒๙} วิ.มหา (ไทย) ๒/๘๘๑/๘๓๔.

ดังเช่นปาจิตตีย์หมวดมุสาวาทวรรคบางอย่างเกี่ยวข้องกับหมู่คณะโดยตรงเช่นในปาจิตตีย์หมวด สหธรรมิกวรรคบางอย่างเกี่ยวข้องกับนักบวชในศาสนาอื่นเช่นในปาจิตตีย์หมวด อเจลวรรคบางอย่าง เกี่ยวข้องกับประชาชนทั่วไปเช่นในปาจิตตีย์หมวดกุตคามบางอย่างเกี่ยวข้องกับนางภิกษุณีดังเช่นใน ปาฏิเทสนียะบางอย่างเป็นเรื่องของข้อที่ควรปฏิบัติดังเช่นเสขียวัตรทั้งหมดผู้ที่ละเมิดไม่ปฏิบัติตาม สิกขาบทบัญญัติเหล่านี้ เพียงแต่บอกสิ่งที่ตนได้กระทำลงไปต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง แล้วให้คำ สัญญาว่าจะไม่กระทำอีก ก็เป็นอันพ้นจากโทษเหล่านั้นได้

ในจำนวนสิกขาบทเหล่านี้มีเพียงเสขียวัตรเท่านั้นที่ไม่ได้แสดงจำนวนข้อ แต่เมื่อนับจำนวน จากพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ก็มีจำนวน ๗๕ ข้อพอดี พระสงฆ์ไทยทุกวันนี้จึงสวดพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ แม้ว่าบางข้อจะไม่ได้ใช้แล้วเช่นในโอวาทวรรคและอเจลกวรรค ปาจิตตีย์ บางข้อที่ว่าด้วยส่วนที่ เกี่ยวข้องกับภิกษุณีทั้ง ๑๐ สิกขาบท เมื่อไม่มีภิกษุณี สิกขาบทก็ไม่ได้ใช้ และในอเจลกวรรคบาง สิกขาบท ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาเมื่อนักบวชเหล่านั้นไม่มีสิกขาบทก็ไม่ได้นำไปใช้ ในปาฏิเทสนียะก็มีอีกสองสิกขาบทที่ภิกษุเกี่ยวข้องกับภิกษุณี

ถ้าสมมติว่าสังคมสงฆ์มองเห็นว่าสิกขาบทใดไม่ได้ใช้ในปัจจุบันควรให้ตัดออกให้ใช้แต่ สิกขาบทที่ใช้จริง ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะเห็นว่าสิกขาบทก็จะค่อยขาดหายไปทีละน้อย ถ้ามองอีกมุมหนึ่งที่ พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานในมหาปรินิพพานสูตร ที่ขนิภาย มหาวรรค ความว่า “ดูกรอานนท์โดยกาลล่วงไปแห่งเรา สงฆ์จำนงอยู่ ก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย บ้างได้ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”^{๒๓๐} ประเด็นนี้กระมังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ ซึ่งการตรัส ในครั้งนี้อาจจะไม่ได้บอกว่าในขณะนั้นก็ได้ บางทีอาจจะหมายถึงในอนาคตที่ไกลออกไปอีก ซึ่งสภาพ ภูมิอากาศของประเทศ สถานการณ์ที่ไม่เอื้ออำนวยในการรักษาเป็นบางข้อ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นสิกขาบททุกข้อสามารถปรับตามสถานการณ์ทั้งหมด พึงทำความเข้าใจในสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น แม้ว่าพระพุทธองค์จะทรงอนุญาตให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ แต่พระเถระในอดีตก็ไม่ได้ถอน สิกขาบทข้อใดออกเลย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างไรก็ให้คงไว้อย่างนั้น โดยยึดตามพระดำรัสที่ พระพุทธเจ้ารับสั่งแก่พระอานนท์ความว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้วพระศาสดาของ พวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวก เธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”^{๒๓๑}

การบัญญัติวินัยจึงเป็นการวางหลักการสากลไว้สำหรับเป็นหลักปฏิบัติของบรรพชิตทุกรูป นอกจากนี้ การใช้เหตุผลการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้าจึงมีความสอดคล้องกับ ประโยชน์ ๑๐ ประการที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น การตั้งหลักการไว้สำหรับเป็นแนวในการปฏิบัติอย่างนี้ เมื่อพิจารณา แล้วก็จะเห็นว่า เป็นเงื่อนไขสำหรับผู้ที่จะเข้ามาครองเพศบรรพชิตให้มีความสำรวมในข้อวัตรปฏิบัติ และเพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดกับศาสนิกชนและเป็นแนวทางในการนำตนให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ ของบรรพชิตก็ไม่น่าจะผิดหนัก

ในอีกกรณีหนึ่งที่กำลังถูกวิพากษ์ในสังคมไทยในเรื่องของสิกขาบทที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ย่อมมาสู่อุเทศ (คือการสวดในท่านกลางสงฆ์) ทุกกึ่งเดือน ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้

^{๒๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๔๗.

^{๒๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๔๗.

ปรารณาประโยชน์ศึกษากันอยู่ ภิภุชทั้งหลาย ลิกขานี้มี ๓ ที่ลิกขาบททั้งปวงนั้นย่อมรวมกันอยู่ ลิกขา ๓ นั้น คืออะไรบ้าง ลิกขา ๓ นั้น คือ อธิศีลลิกขา อธิจิตลิกขา อธิปัญญาลิกขา ภิภุชทั้งหลาย นี้ แล ลิกขา ๓ ที่ลิกขาบททั้งปวงนั้นรวมกันอยู่^{๒๓๒} พระนักวิชาการเชี่ยวชาญด้านศิลปาภิภุชวิเคราะหเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะการสังคายนาในการปรับกระบวนการรับคนเข้ามาบวชใหม่เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาในการนำลัทธินอกศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในพระพุทธศาสนาอย่างเช่นกรณีการสังคายนาครั้งที่ ๒ และ ๓ ในอดีต ในการคราวครั้งนี้สิ่งที่น่าจะมีการปรับน่าจะอยู่ที่ ๑. ศาสนบุคคล และ ๒. ศาสนาวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนบุคคลนั้นจะต้องมีการปรับเมื่อมีบุคคลที่จะเข้ามาบวชใหม่ จำต้องมีขบวนการรับให้มีความรัดกุมมากกว่าเป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะขบวนการรับผู้เข้ามาบวชใหม่ดูเหมือนว่าจะไม่ค่อยเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยมากนัก อย่างไรก็ตามเรื่องการจะตัดศิลปาภิภุชของพระสงฆ์ให้เหลือเพียง ๑๕๐ พระพรหมดิลก ได้แสดงทัศนะไว้ว่าการที่มีการตัดศิลปาภิภุชเหลือเพียง ๑๕๐ ข้อ จะขัดต่อหลักปฏิบัติที่พระอรหันต์ได้สังคายนาถือสืบต่อกันมาตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพานหรือหลังปรินิพพาน ศิลปาภิภุชเหล่านี้ก็ยังมีอยู่ พระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ที่มีความรู้ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา พอมาถึงพระสงฆ์รุ่นปัจจุบันก็ควรยึดหลักปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมา หากจะไปตัดออกหรือละทิ้งอภิสมการให้เหลือ ๑๕๐ ข้อนั้น เป็นไปไม่ได้ต้องปฏิบัติควบคู่กันไปถึงจะเหมาะสม^{๒๓๓} ข้อนี้พระพรหมคุณาภรณ์ เจ้าอาวาสญาณเวศกวัน จ.นครปฐม ได้เคยวินิจฉัยไว้เหมาะสมแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องของกาทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ผิดพลาดสับสน จึงจำเป็นต้องแก้ปัญหาโดยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง

อีกทั้งในพระไตรปิฎกฉบับบาลี สยามรัฐ พระไตรปิฎกฉบับอักษรสยาม พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(มจร.) หรือฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย(มมร.) รวมทั้งหนังสือวินัยมุข ซึ่งเป็นหนังสือว่าด้วยแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติพระวินัย ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรฯ ก็มีการระบุศิลปาภิภุชไว้ ๑๕๐ ข้อเช่นกัน ดังนั้นตนจึงไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงศิลป เพียงแต่เป็นผู้นำออกมาเปิดเผยเท่านั้น ส่วนศิลป ๒๒๗ ข้อนั้น ไม่มีหลักฐานว่ามีการเพิ่มเติมกันขึ้นมาเมื่อใด แต่ไม่ตรงกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ และไม่มีคนออกมาแก้ จึงมีการปฏิบัติตาม ๆ กันมา

ในลิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ ก็ได้มีการทำเชิงอรรถโดยอ้างอิงคำอธิบายของอรรถกถาของพระสูตรนี้ ความว่า สมัยที่พระวัชชีบุตรกราบทูลพระผู้มีพระภาคนั้น ลิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ มีเพียง ๑๕๐ ข้อ^{๒๓๔} ซึ่งหมายถึงว่า เลข ๑๕๐ นี้ เป็นการแสดงไว้เมื่อพรรษาใดพรรษาหนึ่งในระหว่างพุทธกาล ที่พระผู้มีพระภาคยังคงทรงพระชนม์อยู่ ซึ่งก็อาจกล่าวได้ว่า ถึงแม้จะไม่ต้องสนใจในประเด็นเรื่องการแปลคำว่า สาธิกมิตฺถ์ เลยกก็ตาม ก็เข้าใจได้ว่า ในช่วงเวลานั้นอาจจะมีลิกขาบท ๑๕๐ ข้อ หรือมากกว่า ๑๕๐ และต่อจากนั้นยังคงมีการบัญญัติเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ โดยพระผู้มีพระภาค ตามเหตุการณ์ต่าง ๆ จนครบ ๒๒๗ ข้อ ในช่วงปลายพุทธกาล กล่าวได้ว่าตลอด ๔๕ พรรษาในการเผยแผ่พระธรรมจรรยาของพระพุทธองค์ได้ตรัสลิกขาบทไว้หลายแห่งและหลายสถานซึ่งแต่ละข้อนั้นย่อมมีความ

^{๒๓๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๔/๒๙๖

^{๒๓๓} พระพรหมดิลก, หนังสือพิมพ์คมชัดลึก,

<http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/190354> (สืบค้น วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๐)

^{๒๓๔} อ.ต.ก.อ. (ไทย) ๒๐/๘๕/๒๔๐

แต่ต่างกันตามความผิด แต่ภายหลังพุทธปรินิพพานแล้วพระธรรมสังคาคณาจารย์ ผู้รวบรวมพระธรรมวินัยนำมาจัดไว้ในวินัยปิฎกแสดงในกลุ่มชั้นธกะเป็นส่วนมาก เช่น การอุโบสถ การจำพรรษา การปวารณา เป็นต้น ไม่ปรากฏจำนวนเหมือนสิกขาบทในปาฏิโมกข์ หากพระภิกษุประพฤติผิดอภิสมาจารสิกขา ก็ปรับอาบัติ ๒ ประการ คือ อาบัติอุลลัจจัยและทุกกฏ ศีลสิกขาส่วนที่เป็นอภิสมาจารสำหรับพระภิกษุสามเณรจึงมีมากมาย เมื่อภิกษุศึกษาและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้วภายหลังไม่อาจจะทำให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ทั้งหมด เป็นเหตุให้เกิดความท้อแท้ในการปฏิบัติ ดังปรากฏในติกนิบาต อังคุตตรนิกาย กล่าวถึงพระวัชชีบุตรรูปหนึ่ง เกิดความท้อแท้ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติสิกขาบท ๑๕๐ ข้อ รวมกับสิกขาบทระเบียบปฏิบัติที่เหลืออีกเป็นจำนวนมากที่ต้องยกขึ้นทบทวนกัน ทุกครั้งเดือน พระพุทธองค์จึงทรงแนะนำให้ศึกษาปฏิบัติสิกขาเพียง ๓ ข้อ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ต่อมาไม่นานพระวัชชีบุตรรูปนั้น เมื่อปฏิบัติตามสิกขา ๓ ข้อนี้ ก็สามารถละราคะ โทสะ โมหะทั้งหมดได้ในที่สุด ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาในสิกขาบทนี้ได้”^{๒๓๕} Thus I have heard: On a certain occasion the Exalted One was staying near Vesali in Great Grove, at the House with the Peaked Gable. Now a certain monk who was of the Vajjian clan came to see the Exalted One . . . As he sat at one side that monk said this to the Exalted One: ‘Lord, the recital I have to make twice a month amounts to more than a hundred and fifty rules. Lord, I can’t stand such a training!’^{๒๓๖}

ด้านพระธรรมคุณาภรณ์ (พิมพ์ ญาณวีโร) เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา ในฐานะรองเจ้าคณะภาค ๗ กล่าวว่า พระพุทธองค์บัญญัติพระวินัยไว้ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งหลังจากปรินิพพานแล้วเหล่าสาวกจะคงไว้หรือจะตัดให้เหมาะสมก็ได้ แต่ในส่วนฝ่ายเถรวาทนั้น ยึดแบบดั้งเดิมที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยไว้ ๒๒๗ ข้อ โดยไม่มีใครไปตัดออก โดยพระธรรมวินัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ พุทธบัญญัติ หมายถึง ข้อห้ามที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้น เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดด้วยปรับอาบัติหนักและเบาตามโทษที่ได้กระทำผิด

ส่วนอภิสมาจาร คือ ขนบธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้น เพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงาม เช่น เวลายืนไม่ให้แสดงธรรม ไม่ให้หัวเราะเสียงดัง ฉันทอาหารไม่ให้พูด เป็นต้น เมื่อรวมพุทธบัญญัติกับอภิสมาจารเข้าด้วยกัน จะเรียกว่า พระธรรมวินัย หากมีการตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรมวินัยก็จะไม่มีความสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม การที่มีความเข้าใจผิดไปตัดอภิสมาจารออกให้เหลือเพียงพุทธบัญญัติ 150 ข้อ ถือว่า ไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด ๒๒๗ ข้อถึงจะมีความสมบูรณ์ ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา^{๒๓๗} “สิกขาบท ที่สำคัญ ๑๕๐ นี้” บางฉบับนั้น ในที่ที่นำบาฬีพุทธวจนะนี้ไปอ้างอิงแห่งหนึ่งแปลว่า “๑๕๐ สิกขาบท ที่สำเร็จประโยชน์ นี้” “สาริก” นี้ เป็นคำบาลีในภาษาสามัญคำหนึ่งโดยทั่วไป ในคัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่ค่อยอธิบาย แต่ก็ให้เห็น

^{๒๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัด ให้ตรง, หน้า ๓.

^{๒๓๖} พระไตรปิฎกภาษาอังกฤษ ฉบับแปลโดย E. M. Hare - Pali Text Society

^{๒๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (พิมพ์ ญาณวีโร) เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา ในฐานะรองเจ้าคณะภาค 7

ว่า คำ “สาธิก” นี้มีความหมายตรงกับ เท่ากับ หรือในจำพวกเดียวกับ “สาติเรก” (มีส่วนเกิน) “ปโร” (กว่า) “อุตฺตริ” (เพิ่มขึ้นไป) บางทีมาด้วยกันตั้งเป็นชุด บางทีก็ใช้อธิบายกัน “สาธิก” คือ “ส+อธิก” แปลว่า พร้อมด้วยส่วนที่เกิน มีข้อที่มากขึ้นไป หรือมีเศษ บาลีพุทธวจนะตรงนี้จะแปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กับทั้งที่เกินออกไป นี้” หรือแปลสั้นๆ ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ มีเศษ นี้” อรรถกถาถึงจะไม่อธิบาย ศัพท์ “สาธิก” ก็อธิบายความต่อไปว่า^{๒๓๘} “ที่ตรัสไว้ดังนี้ ทรงหมายถึงสิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติแล้ว ในเวลา (ที่พระวัชชีบุตรทูลถาม) นั้น” แล้วฎีกายังบอกต่อไปอีกว่า^{๒๓๙} “พุทธพจน์นี้ ตรัสตามจำนวน สิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติแล้ว ในเวลาที่ทรงแสดงพระสูตรนั้น แต่หลังจากนั้น มีสิกขาบท ๒๐๐ มีเศษ ‘สาธิกานิ ทเวตตานิ’

ท่านผู้ใดไม่ฟังอรรถกถาฎีกา ก็ไม่เป็นไร เพราะตัวคำศัพท์ในบาลีพุทธวจนะนั้นชัดเจนอยู่แล้ว ก็เป็นอันว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยแปลบาลีพุทธพจน์ตรงนี้พลาด หรือพลั้งเผลอไป เรื่องความผิดพลาดอย่างนี้ ไม่ควรจะด่วนติเตียนท่าน เดียวจะพูดเรื่องนี้อีกบ้าง แต่มีข้อสังเกตไว้ที่หนึ่งก่อน ที่ว่า “สาธิก” เป็นคำบาลีในภาษาสามัญนั้น มีอีกคำหนึ่งที่สามัญด้วย และใช้บ่อยกว่า มากกว่า “สาธิก” ด้วย เป็นคำที่ควรพูดถึง เพราะมีรูปร่างคล้ายกัน คือคำว่า “สุทธิก” “สุทธิก” แปลว่า ล้วน มีใช้บ่อย ที่คุ้น เช่นใน “สุทธิกปาจิตติย” ซึ่งบางที่แยกเป็น “สุทธิก ปาจิตติย” (ปาจิตติยล้วน ไม่มีของที่ต้องสละ)

ล้วนกับล้วน ไม่เหมือนกัน ก็จริง แต่ความเผลอๆ เพลินๆ บางทีก็มีได้ บางที่ท่านอาจจะนึกถึง “สุทธิก” ในขณะที่ “สาธิก” ผ่านเข้ามา ก็เลยพลั้งไป แต่ไม่ว่าจะอย่างไร ก็เป็นอันว่าพลาดไป ซึ่งบอกแล้วว่ามีเหตุผลที่ควรเข้าใจเห็นใจ^{๒๔๐}

คำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับ ปาติโมกขศีล ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของศีล พระพุทธเจ้าตรัสว่าศีลนั้นมีความสำคัญเหมือนกับเป็นผืนแผ่นดิน หรือพื้นที่เรายืนเรานั่ง พื้นนั้นมีความสำคัญอย่างไร ท่านบอกว่า คนเรานี้จะทำงานทำการอะไรก็ตาม จะต้องมียืนเป็นที่เหยียบยันเสียก่อน ถ้าไม่มีพื้นที่เหยียบยันแล้วเราก็ไม่สามารถทำงานนั้นได้เลย ท่านบอกว่าศีลก็เปรียบเหมือนผืนแผ่นดิน หรือพื้นที่เราเหยียบยันนั้น ถ้าพื้นแน่นหนามั่นคง ก็ยังทำงานได้ถนัดและได้ผลดียิ่งขึ้น ในที่นี้ ศีลจึงเป็นฐานรองรับการดำเนินชีวิต โดยทำหน้าที่เป็นพื้นให้ เหมือนกับช่วยส่งผลอยู่ไกลๆ^{๒๔๑} แต่ปัจจัยใกล้ชิดแท้ ๆ ที่จะให้เกิด ได้แก่ ความสุขจึงวางเป็นหลักไว้ ความสุขเป็นปทัฏฐานของศีลพึงกำหนดไว้เป็นข้อสังเกตสำคัญเพื่อป้องกันความเข้าใจผิดว่า สิ่งที่จะเรียกได้ว่าเป็นศีลนั้น อย่างน้อยในขั้นต้น จะต้องมากับความสุข

อย่างไรก็ตาม ศีลที่ว่าเป็นหลักสำคัญในเบื้องต้น เป็นพื้นที่เหยียบยันที่จะทำงานให้สำเร็จนั้น ท่านได้แสดงแก่พุทธศาสนิกชนว่า การประพฤติปฏิบัติศีลให้เป็นปกติ ให้เป็นพื้นที่มั่นคงอยู่ในชีวิตจิตใจ ศีลเป็นพื้นฐานที่มั่นคงในจิตใจของตนเองด้วย ในทางสังคมด้วย เมื่ออยู่ภายในใจของตนเอง

^{๒๓๘} อัง.อ. (ไทย) ๒/๒๓๙

^{๒๓๙} ม.ฎี. (ไทย) ๒/๓๐๐

^{๒๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), รุจักพระไตรปิฎกให้ชัด ให้ตรง, (นครปฐม: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๘), หน้า. ๒-๕.

^{๒๔๑} อัง.ทสก. (ไทย) ๒/๑/๑;๒/๒.

จิตใจของตนเองก็สงบเยือกเย็น ไม่กระวนกระวาย จะทำกิจการงานใดก็สะดวกขึ้น จะคิดนึกอะไรเพื่อเจริญปัญญา ก็ทำได้สะดวกปลอดภัยไปเอง^{๒๔๒}

ผู้ใดสำรวมในโลกนี้ สำรวมทางกาย วาจาและใจ

ไม่ทำบาปอะไรๆ และไม่พูดพล่อย เพราะเหตุแห่งตน

ท่านย่อมเรียกคนเช่นนั้นว่า ผู้มีศีล^{๒๔๓}

ผู้วิจัยได้ตั้งใจได้วิเคราะห์เนื้อหาของปาติโมกข์ที่คิดว่า ภิคุทั้งหลายจำต้องรู้ จำต้องเข้าใจเนื้อหาของหนังสือพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ ทั้งเพิ่มส่วนที่เป็นนิทานต้นบัญญัติหรือที่มาของบัญญัติจากพระไตรปิฎกเข้าให้สมบูรณ์ขึ้น เพื่อหวังให้ภิคุในยุคปัจจุบันได้เข้าใจกรอบของพระวินัยให้กระจ่างชัด อันจะเป็นประโยชน์ไม่ให้เกิดความเศร้าหมองวิตกในการปฏิบัติของตน โดยผ่านการปรับแต่งภาษาเขียนใหม่ให้เป็นภาษาร่วมสมัย หากแต่ในบางส่วนก็ยังคงเค้าของภาษาเดิมอยู่ เพราะเข้าใจว่าผู้อ่านก็รู้ความหมายของคำนั้นทั้งยังคิดว่าคำนั้นก็เป็ภาษาร่วมสมัยนี้เช่นกัน ส่วนการเรียงลำดับเนื้อหาได้ยึดตามโครงสร้างของหนังสือวินัยปิฎกเป็นสำคัญ

๔.๒ อินทรีย์สังวรศีล

อินทรีย์สังวร หมายถึง ความสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจโดยมี สติคอยกำกับ เมื่อมีการรับรู้อารมณ์ อันจะทำให้มีการรับรู้อารมณ์เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ ไม่เกิดความยินดียินร้าย ด้วยการรับรู้ อารมณ์ อย่างบริสุทธิ์ตรงไปตรงมาเช่นนี้ จะทำให้ไม่เกิดความยินดีหลงติดยึดในสิ่งที่น่าพอใจ และไม่หลงยินร้ายในสิ่งที่ไม่น่าพอใจสำหรับผู้ที่ไม่ขาดอินทรีย์สังวร เมื่อมีการรับรู้ อารมณ์ใด ๆ แล้วก็จะเกิดความยินดียินร้าย ในอารมณ์นั้นตามความเคยชิน อันจะเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำ การพูด การคิดไป ตามกำลังของกิเลส นำไปสู่การแสวงหาและหลงยึดติดในสิ่งที่คิดว่าจะทำให้เกิดความพึงพอใจ เมื่อนำมาเสพบริโภค ทำให้เกิดปัญหา มากมายติดตามมาดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

การมีสติปิดกั้นกิเลส ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการรับรู้อารมณ์ ซึ่งเป็นการใช้อินทรีย์อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการศึกษาพัฒนาจิตใจให้ตั้งงามขึ้น ในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งยั่วยวนใจมากมาย การฝึกฝนพัฒนาอินทรีย์สังวรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง อินทรีย์สังวรเป็นคำสอนที่เป็นแนวทางการปฏิบัติที่พระผู้มีพระภาคทรงเน้นไว้มากในกระบวนการฝึกฝน พัฒนาคณ โดยเป็นหมวดธรรมที่พระองค์ตรัสไว้เป็นลำดับของการปฏิบัติถัดจากปาติโมกข์สังวร หากอินทรีย์สังวรไม่มี ไตรสิกขา ก็ไม่มีในทางตรงกันข้าม หากมี อินทรีย์สังวร ไตรสิกขาจึงมีเปรียบเหมือนต้นไม้ หากกิ่งและใบโดนทำลายแล้ว ส่วนอื่นๆ ของต้นไม้ก็ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์ แต่หากกิ่ง และใบสมบูรณ์ ส่วนอื่นๆ ของต้นไม้ ก็พลอย บริบูรณ์ไปด้วย การสำรวมระวังในทุกทวาร จะทำให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ผู้ไม่สำรวม อินทรีย์ ยึดถือในนิमितและอนุพยัญชนะ หากตายไปตอนนั้น ก็จะทำให้ไปเกิดในนรกหรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน หลักคำสอนเรื่องอินทรีย์สังวร และตัวอย่าง การนำหลักคำสอนนี้ไปประพฤติปฏิบัติ มีปรากฏอยู่หลาย

^{๒๔๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัด ให้ตรง, หน้า ๔๔.

^{๒๔๓}ศ.ช. (ไทย) ๒๗/๗๖/๖๐๗.

แห่งทั่วไปในพระไตรปิฎก พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมตามความ เหมาะสมแก่บุคคล สถานที่ และเวลา พระ อรรถกถาจารย์ พระฎีกาจารย์และพระอาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ เรื่องอินทริยสังวรก็ได้อธิบายสืบต่อกันมา นักปราชญ์ในยุคปัจจุบันก็ได้อธิบายขยาย ความด้วยภาษา สมัยใหม่ ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

อินทริยสังวรศีล จึงเป็นการสำรวมอินทริย ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้ อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง ๖ (restraint of the senses; sense-control)^{๒๔๔} อินทริย ๖ นี้ เป็นจุดเริ่มต้น ของการรับรู้และทำให้มีเรื่องราวต่างๆ สืบต่อขยายแตกตัวกระจายออกไปเรื่อยๆจนดูเหมือนมี อะไร จนเต็มโลกแท้จริงเป็นเพียงโลกในความ รู้สึกของแต่ละบุคคลที่ปรุงแต่งต่อมาจากการ รับรู้อารมณ์ทาง ทวารทั้ง ๖ อาศัยตากระทบ กับรูป เกิดการมองเห็นขึ้น เป็นการสัมผัสทาง ตา ต่อจากจุดนี้ ก็ทำให้ เกิดความรู้สึกว่ามี ผู้คนผู้หญิง ผู้ชาย หมา แมว สวย ไม่สวย สูง ต่ำ ดำ ขาว ใหญ่ เล็ก เพิ่มขึ้นมา มากมายจากความไม่มีอะไรเลยอาศัยตาก็มีโลกทางตาขึ้นมา โลกทางหู โลกทางจมูก โลกทางลิ้น โลก ทางกาย โลกทางใจ ก็โดยทำนองเดียวกัน โดยเฉพาะโลกทางใจยิ่งแตกตัวมากมายมีความเชื่อ ความเห็นหลักวิชา ปรัชญา แนวคิดทฤษฎีทัศนคติ อุดมคติเกิดขึ้นมากมายในโลกนี้ และจะเกิดขึ้น อีกต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ความหมายอินทริยสังวร คำว่า อินทริย แปลว่า ความเป็นใหญ่ สภาวะธรรมที่เป็น ใหญ่ในกิจของตนสภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ ในการเห็น หูเป็นใหญ่ หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของ หน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้มรส^{๒๔๕} คำว่า “สังวร” หมายถึงการปิดกั้นป้องกันไม่ให้ มีบาปอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นในจิตเวลาที่มีการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ หรือ จะหมายถึงการ ค้ำครองการป้องกันรักษาจิตไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ ซึ่งทำได้โดยการฝึกให้ มีสติระลึกรู้อยู่ในกายของ ตนเองให้มั่นคงไว้ เมื่อรับรู้อารมณ์แล้วอารมณ์ก็จะไม่ฉุดจิตให้ ออกไปสนใจภายนอกไม่หลงยินดีใน อารมณ์ที่ น่ารัก ไม่เกลียดชังในอารมณ์ที่ไม่น่ารักมีจิตที่ ไม่ถูกกิเลสครอบงำและรู้วิธีการฝึกฝนให้ หมด จดจากกิเลสต่างๆ ด้วยการทำกรรมฐาน เป็นการป้องกันที่ต้นเหตุ

๔.๒.๑ ความสำคัญของอินทริยสังวร

คำว่าอินทริย ที่ใช้ในพระบาลีที่แสดงเกี่ยวกับอินทริยสังวรว่า อินทริยสุ คุตตทวาโร หรือ อินทริยสวเรน สมณนาโคโต^{๒๔๖} หมายถึง เฉพาะอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยสภาวะเป็นอุปาทายรูป คือ รูปที่ต้องอาศัย มหาภูตรูป ส่วนใจนั้นเป็นนามธรรม ตา เป็นรูปชนิดหนึ่งโดยสภาวะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนเป็นสาทรูปที่อยู่ในอตภาพร่างกายนี้ ซึ่งเป็น สภาวะที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ โดยกระทบกับรูปารมณ์แล้วทำให้เกิดการมองเห็นขึ้น แล้วสภาวะธรรม อื่นๆ มีผัสสะเวทนา สัญญา เป็นต้นเกิดขึ้น มีชื่อเรียกว่าจักขุบ้าง จักขยตนะบ้าง จักขฐาตบ้าง จักขุ นทริยบ้าง โลกบ้าง ทวารบ้าง สมุทรรบ้าง ปณฺฑิระบ้าง เขตบ้าง วัตถุบ้าง เนตรบ้าง นัยนาบ้าง ผังนี้ บ้าง บ้านว่างบ้าง อินทริย คือ หู จมูก ลิ้น กาย ก็เช่นเดียวกัน ส่วนมนินทริยมีชื่อเรียกหลายอย่าง ดัง

^{๒๔๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๒๔๕}อภิ.ย. (ไทย) ๓๙/๔๕. (บทนำ)

^{๒๔๖}ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๓/๖๕.; ที.สี. (บาลี) ๙/๑๙๓/๖๓

พระบาลีว่า “จิต ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน จิต มโน มานัส ทหฺย ปณฺฑระ มโน มนายตนะ มนินทริยฺ วิญญฺญาณ วิญญฺญาณขันธ มโน วิญญฺญาณธาตุที่เหมาะสมกัน^{๒๔๗} ในสมัยนั้น นี้ชื่อ ว่าจิตที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น” ตามพระบาลีในคัมภีร์ปฎิฐานที่แสดงเกี่ยวกับ ความเป็นเหตุปัจจัยของธรรมทั้งหลายจักขุนทรียเป็นต้น นั้นเป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญฺญาณเป็นต้น โดยการเกิดก่อน^{๒๔๘} และเป็นอินทรีย์^{๒๔๙} เป็นต้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเป็นกรรมเก่า เป็นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นผลของกรรม เกิดจากกรรมเก่า ๆ ที่เคยทำเอาไว้แล้วประมวลมาจนเป็นสิ่งที่สมมติว่าเป็นตัว เป็นต้น แต่ละคน ก็แตกต่างกันไปตามกรรม ทำกรรมดีก็ปรุง แต่งให้ดูดี ทำกรรมไม่ดีหรือไม่ประณีตก็ปรุง แต่งให้ดูไม่ดี ขึ้นส่วนแต่ละอย่างที่เป็นอวัยวะของเรานี้ มีความละเอียดปลีกย่อยไม่เหมือนกันเลย ก็เพราะแต่ละคนทำกรรมมาแตกต่างกันนับตั้งแต่ผิวพรรณ รูปร่าง ทรวดทรง ฯลฯ รวมไปถึงคุณภาพของใจที่เป็นอุปนิสัยใจคอ ความเคยชิน จริต อหฺยาศยต่าง ๆ เกิดจากกรรมเก่า ปรุงแต่งขึ้นมา

เมื่อมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มาแล้ว ก็มีการรับรู้โลก เรียกว่าผัสสะ ทำให้เกิดความรู้สึกต่อโลกและทำกรรมใหม่ต่อไปอีก ตา หู เป็นต้น เหล่านี้จึงเป็นที่ตั้งของเวทนา ทำให้เกิดความรู้สึก เมื่อเห็นก็รู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง ความนึกคิดก็เกิดขึ้น นี่เป็นสิ่งที่ขึ้นจากการรับรู้ นอกจากนั้นก็มีการปรุงแต่งว่าตัวเรา

ของเราเป็นเขา ของเขา ก็เกิดจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ส่วนนี้เป็นผลของกรรมเป็นกรรมเก่า อาศัยกรรมเก่าแล้วกระทบผัสสะ กับโลก เกิดความรู้สึกกับโลก หลงโลก เข้าใจผิด หลงยึดมั่นจริงจังกับโลก ก็ทำ กรรมใหม่วนเวียนออกจากวงจรนี้ไม่ได้ เลยต้องเกิดตายวนเวียนไม่สิ้นสุด

อินทรีย์ ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็น ทางที่ผุดขึ้นของกิเลสหนาาประการ และกิเลสก็ไม่เคยเต็มอ้อม แม้ว่าจะหารูปที่สวयงามมาให้ ตา ดูมากเพียงไร กิเลสก็ไม่เคยเต็มอ้อม มีแต่อยากดูให้สวयงามยิ่งขึ้นกว่าเดิมไปอีก ฟัง เสียงที่ไพเราะมากสักเพียงไร กิเลสก็ไม่เคย อ้อม มีแต่อยากฟังให้มากและไพเราะยิ่งขึ้นไป กว่าเดิม แม้ทางทวารอื่นๆก็โดยทำนอง เดียวกัน นี้โดยเฉพาะทางใจนั้นเป็นที่ผุดขึ้น ของกิเลสมากมายเหลือประมาณสิ่งใด ที่น่าชอบใจ จะทำให้มีความสุขก็พยายาม ขวนขวายหามา ชาวโลกทั้งหลายจึงพากัน แสวงหาเงินทอง ชื่อเสียง ตำแหน่งการเป็น ที่ยอมรับของบุคคลอื่นเพื่อให้จิตใจมีความ รู้สึกมั่นคงมีความสำคัญ ปลอดภัย คำว่า อินทรีย์ ที่ใช้ในพระบาลีที่แสดงเกี่ยว แต่สังขารธรรมทุกอย่าง ล้วนตกอยู่ภายใต้ กระแสของการเปลี่ยนแปลง คงอยู่ใน สภาพเดิมไม่ได้ จะไปบังคับบัญชาเอาตามใจ ชอบไม่ได้จึงต้องดิ้นรนแสวงหาอย่างไม่หยุดหย่อน ได้มาแล้วก็พยายามหาวิธีการรักษาเอา ไว้ให้ยาวนาน ไม่ต้องการสูญเสียไป เปรียบประดุจคนบ้าที่ตะโกนบอกให้น้ำในแม่น้ำที่ กำลังไหลไปอยู่หยุดไหลทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้ว แม่น้ำก็ไหลไปอย่างนั้นเองตามเหตุปัจจัย สังขารทั้งหลาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย สิ่งที่ได้รับรู้ทางใจ ก็ทำนองเดียวกัน ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ใครที่ ต้องการให้สิ่งนั้นหยุดนิ่งคงที่เฉพาะจุดที่ ตนเองต้องการก็เป็นคนบ้าหนักกว่าคนบ้าที่ ตะโกนบอกให้น้ำหยุดไหลหลายเท่าตัว แต่คน ทั้งโลกก็บ้าแบบเดียวกัน จึงไม่มีใครรู้ ปล่อยให้จิตใจหลงบ้าไปอย่างนั้น เมื่อ

^{๒๔๗} อภ.วิ. (ไทย) ๓๔/๖/๒๘/๔๒

^{๒๔๘} อภ.ป. (บาลี) ๔๐/๑๐/๖

^{๒๔๙} อ่างแล้ว, หน้า ๔๒.

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ความจริงแล้วนำมาบอกก็มี คนเป็นจำนวนน้อยที่ยอมรับฟัง คนส่วนมากก็ ยังหลงอยู่ เช่นเดิม ดุจปลาที่หลงกลิ่นเบ็ดต้อง ทนทุกข์ทรมานไม่จบสิ้น ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย พราน เบ็ดหย่อนเบ็ดที่มีเหยื่อลง ไปในห้วงน้ำลึก ปลาตัวใดเห็นแก่เหยื่อกลิ่น เบ็ดนั้น ปลาตัวนั้นชื่อว่ากลิ่น เบ็ดของนาย พรานเบ็ด ถึงความวิบัติ ถึงความพินาศ ถูก พรานเบ็ดทำได้ตามใจปรารถนา แม้ฉันท ิภิกษุทั้งหลาย เบ็ด ๖ ชนิดนี้ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน มีอยู่ในโลกเพื่อความวิบัติของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อฆ่า สัตว์ทั้งหลาย เบ็ด ๖ ชนิด อะไรบ้าง คือ รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าค่า น่าพอใจ ชวนให้ รักชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด มีอยู่ถ้าภิกษุยังเพลิดเพลิน เซยชม ยึดติดรูป นั้นอยู่ ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้ กลิ่นเบ็ดของมาร ถึงความวิบัติ ถึงความพินาศ ถูกมารผู้มีบาป ทำได้ตามใจปรารถนา ฯลฯ รสที่พึงรู้ แจ้ง ทางลิ้น ฯลฯ ธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ...^{๒๕๐} อินทรีย์ ๖ ประการเหล่านี้ ทำให้เราเชื่อมต่อ รักรู้กับโลกภายนอก คือ สิ่งที่เป็นอารมณ์ ภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และสิ่งที่รับรู้ ทางใจได้ ผู้ไม่รู้เท่าทันสิ่งเหล่านี้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ก็เป็นคนหลงโลก รวากับจมอยู่ใน มหาสมุทรอันกว้างใหญ่ ทุกข์และอันตราย มากมายก็ติดตามบุคคลนั้นไป ส่วนผู้รู้ตาม ความเป็นจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ก็เป็นผู้ที่อยู่เหนือโลก สามารถข้ามพ้นมหาสมุทรอันกว้าง ใหญ่ไปสู่สถานที่อันปลอดภัยได้ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ในปฐมสมุททสุตฺต และทุติยสมุททสุตฺตว่า ภิกษุทั้งหลาย บุณฺชนผู้ไม่ได้สติบ่ยอมกล่าวว่า สมุทฺธ นันไม่ใช้สมุทฺธในอริยวินัย นันเป็นแอ่งน้ำใหญ่ เป็นห้วงน้ำใหญ่ ภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นสมุทฺธของบุรุษ กำลังของจักขุนั้นเกิดจากรูป บุรุษใด ออกลิ้น กำลังอัน เกิดจากรูปนั้นได้ บุรุษนี้ได้ข้ามสมุทฺธคือจักขุ ซึ่งมีทั้งคลื่น วังวน สัตว์ร้าย และผีเสื้อน้ำ เรา เรียกว่า บุคคลผู้ลอยบาปข้ามถึงฝั่งดำรงอยู่ บนบก...โสตะ...ฆานะ...ชีวหา...มโน...^{๒๕๑} ในงานวิจัยนี้ อินทรีย์หมายเอาเฉพาะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ในที่อื่นๆ อินทรีย์ยัง หมายรวมถึง ความเป็นเพศ ชาย ความเป็นเพศหญิง ความมีชีวิตของนามรูป, เวทนา ๕ ประเภท, สภาวะธรรม ๕ ประการ คือ สัทธินทรีย์ สตินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์, ปัญญาที่เป็นระดับโลกุตระคือ อนัญญา ตัญญูสสามิตินทรีย์ อัญญาอินทรีย์ อัญญาตาวินทรีย์ รวมเป็นอินทรีย์ ๒๒ ประเภท^{๒๕๒}

จึงเห็นได้ว่าคำว่า อินทรีย์ หมายเอา ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นใหญ่ในการรับรู้ อารมณ์ ในทางทวารต่างๆ เช่น ตา ครอง ความเป็นใหญ่ในการรับรู้อารมณ์ทางตา ทำให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่ ปรากฏได้ทางตา คือ สีสนั วรรณะต่าง ๆ ได้หากปราศจากจักขุนทรีย์แล้ว การเห็นก็ไม่สามารถที่จะมี ได้ กล่าวโดยโวหารอันเป็นที่เข้าใจกันก็คือ คนตาบอด หูรอนความเป็นใหญ่ในการรับรู้ อารมณ์ทางหู ทำให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ ที่ปรากฏได้ทางหู คือ เสียงต่าง ๆ ได้หาก ปราศจากโสตินทรีย์ แล้ว การได้ยินก็ไม่สามารถจะมีได้ เป็นคนหูหนวก แม้ทางทวาร อื่นๆ ก็โดยทำนองเดียวกัน

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) พระเถระผู้มีชื่อเสียงชาวพม่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ ในด้าน ปรียัติธรรม ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อื่นๆ อีกทั้งท่านยังสามารถเชื่อมโยงความรู้ ด้านปรียัติธรรมไปสู่สภาวะที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมได้อย่างกลมกลืนท่านเป็นผู้ที่รู้จักกันวงการ วิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทยเป็นอย่างดี หลาย ๆ สำนักได้ใช้แนวทางที่ท่านสอนมาเป็นหลักใน การปฏิบัติและการสอนท่านกล่าวถึงความหมายของอินทรีย์สังวรศีลคือการใช้สติสำรวมระวังไม่ให้เกิด

^{๒๕๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๐/๒๑๙-๒๒๐.

^{๒๕๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๒๘/๒๑๗.

^{๒๕๒} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๑๙/๑๙๗.

กิเลสขณะที่มี วิทยญาณเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ โดยให้ความหมายในลักษณะการอธิบายแบบอภิธรรม ซึ่งถึงองค์ธรรมของสังวรแต่ละอย่างบอกถึงสังวรธรรมมี ๕ อย่าง ได้แก่ ศีล สติ ปัญญา ขันติ และ วิริยะ

สังวรเมื่อใดที่เป็นฝ่ายตรงข้าม ได้แก่ ความไม่มีศีล การลืมนสติ ความหลง ความไม่อดทน และความเกียจคร้านเกิดขึ้นในขวนจิต เมื่อนั้นเป็นอสังวร สติสังวรนั้นเป็น อินทรีย์สังวรอย่างแท้จริง ดังที่ท่านได้ อธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์ เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสใน ขณะทวิปัญญา ๖ คือ จิตที่ได้เห็น ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรส รู้สัมผัส และนึกคิดเรื่องราวต่าง ๆ กำลังรับรู้อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ ที่มาปรากฏทางทวาร ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ชื่อว่า อินทรีย์สังวรศีล การเกิดวิถิจิตที่มีการสำรวมอินทรีย์ หรือ ขาดการสำรวมอินทรีย์ กล่าวคือเมื่อสติต่าง ๆ (รูป ปารมณ) ปรากฏทางจักขุทวาร อวชขจิต (ปัญญาทวาราวชขจิต) พิจารณารูปารมณนั้น เองเกิดขึ้น แล้วก็ดับลง ปัญญาทวาราวชขจิต ดับลงแล้ว ในลำดับนั้น จักขุปัญญาจิตผู้เห็น รูปารมณ สัมปฏิจฉน จิตที่คล้ายกับผู้รับ รูปารมณ สันติระณจิตที่คล้ายกับผู้ไต่สวน รูปารมณ โวภูฏัพพนจิตที่คล้ายกับผู้ตัดสิน รูปารมณ จิตเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นตามลำดับๆ แล้วดับตามๆ กันไป หลังจากโวภูฏัพพน จิตดับลงแล้ว กามขวนจิตดวงใดดวงหนึ่งที่มี โยนิโสมนสิการเป็นต้น เป็นปัจจัยโดยมากย่อม เกิดหลายขณะ (๖ หรือ ๗ ขณะ)

ถ้าสังวรธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ขันติ และวิริยะ เกิดขึ้นในขวนจิตทางจักขุทวารการ สำรวมอินทรีย์ย่อมปรากฏทางจักขุทวาร บุคคลนั้นชื่อว่า มีอินทรีย์สังวรศีลหมดจด ในทางตรงกันข้าม ถ้าอสังวรธรรม คือ ความไม่มีศีล การลืมนสติ ความหลง ความไม่อดทน และความเกียจคร้าน เกิดขึ้นใน ขวนจิต การ สำรวมอินทรีย์ย่อมไม่ปรากฏทางจักขุทวาร บุคคลนั้นชื่อว่า มีอินทรีย์สังวรบกพร่อง ส่วน ความสำรวมอินทรีย์ทางโสตะ ฆานะ ชิวหา กาย และมโน ก็อธิบายในทำนองเดียวกัน^{๒๕๓} ท่านได้ อธิบายสังวร ๕ อย่าง คือ ปาติโมกขสังวร อินทรีย์สังวร ญาณสังวร ขันติสังวร และวิริยสังวร ตามที่ได้ แสดงไว้ในคัมภีร์อรรถกถา โดยได้ให้ความหมายและบอกองค์ ธรรมของสังวรชนิดนั้น ๆ ให้ชัดเจน ยิ่งขึ้น ดังข้อความว่า **ปาติโมกขสังวร** หมายถึง การสำรวมในพระปาติโมกข์ ความวิบัติแห่งปาติโมกข ศีล เป็นการต้องอาบัติเพราะล่วงละเมิดสิกขาบท ทางกายและวาจา แต่ความไม่มีศีลในเรื่องนี้ เกิด ทางมโนทวาร มิใช่เกิดทางทวาร ๕ เพราะเป็นวิติกมกกิเลสทางใจ ส่วนอสังวร ธรรม ๔ อย่างอื่นเกิด ทางทวารทั้ง ๖

สังวรธรรมประการที่ ๒ คือ สติสังวร จัดเป็นอินทรีย์สังวรอย่างแท้จริง โดยองค์ธรรม คือ สติเจตสิกที่คุ้มครองมิให้เกิดกิเลสทางทวารทั้ง ๖ ส่วนความไม่มีสติ เป็นการลืมน กำหนดรู้เท่าทัน สภาวะธรรมที่มาปรากฏทางทวารทั้ง ๖ โดยองค์ธรรม คือ โลกเจตสิกที่ เรียกว่า อภิขมา (ความละโมภ) และโทมนัส (โทสะ) สังวรธรรมประเภทที่ ๓ คือ ญาณสังวร โดยองค์ธรรม คือ ปัญญาที่เป็นอริยมรรค ที่ละกระแสนาปอันได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ อวิชชา ฯลฯ ได้เด็ดขาด โดยสรูป ญาณสังวร หมายถึงปัจจัย สันนิสสิตศีล วิปัสสนาญาณและปัญญาที่เป็นอริยมรรค ส่วนความหลง โดยองค์ธรรม คือ โมหเจตสิกที่ ตรงข้ามกับญาณทั้ง ๓ นั้น สังวรธรรมประการที่ ๔ ขันติสังวร ความอดทนมิให้เกิดความขัดใจในขณะ ประสบความเย็น ความร้อน ความหิวกระหายตลอดจน สัมผัสที่ทนได้ยาก และคำด่าว่าตีเตียน โดย

^{๒๕๓}พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม ๑, พระพรหมโมลี(สมศักดิ์ อุ ป ส โ ม) ตรวจชำระพระคัมภีร์อรรถกถา แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีไอเอ เซ็น เตอร์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓-๑๔.

องค์ธรรมคือ อโทสเจตสิก สังวรธรรมประการที่ ๕ คือ วิริยสังวร ความเพียรเพื่อละกามวิตก เป็นต้น โดยองค์ธรรม คือ วิริยเจตสิกที่จัดเป็นสัมมัมปชาน อนึ่ง อินทรีย์สังวรศีล ย่อมหมุดจดด้วยสังวร ๔ อย่างนอกจากปาติโมกขสังวร และในสังวร ๔ อย่างเหล่านั้น ญาณสังวรไม่อาจเกิดขึ้น ก่อนการปฏิบัติธรรม เพราะจัดเป็นวิปัสสนา ญาณและมรรคญาณ ซึ่งเป็นผลของการเจริญวิปัสสนา ส่วนสังวร ๓ อย่าง คือ สติสังวร ขันติสังวร และวิริยสังวร เป็นธรรมสำคัญในการเจริญอินทรีย์สังวรศีล^{๒๕๔}

พุทธทาสภิกขุเป็นพระภิกษุเถรวาทที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยุติถึงที่สุดในยุคปัจจุบัน ท่านได้ศึกษา ค้นคว้าพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ต่าง ๆ รวมทั้งคำสอนในลัทธิศาสนาอื่น ๆ อย่างแตกฉานได้แปลและรวบรวมเนื้อหาธรรมะ สำคัญ ๆ จากพระไตรปิฎกมาไว้ให้คนรุ่นหลัง ศึกษาต่อได้โดยง่าย และได้้นำคำสอนธรรมะ บางเรื่องที่สำคัญจากพระไตรปิฎกมาเผยแพร่ ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายนับว่าท่านเป็นผู้ที่รื้อฟื้นการศึกษาชั้นโลกุตระขึ้นมาใหม่ หลังจากที่เงียบหายไปเป็นเวลานาน หนังสือและคำสอนของท่านมีมากมายทั้งเป็นภาษาไทยและแปลเป็นภาษาต่างประเทศ ท่านได้ให้ความหมายของอินทรีย์สังวรเอาไว้ว่า “อินทรีย์สังวร คือ การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หกอย่างไว้ ด้วยหวังว่า รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดขึ้นเองในใจ อย่าทำความรักใคร่พอใจยินดีหรือ ความโกรธเคืองหงุดหงิดยินร้ายให้เกิดขึ้นในใจของตนได้”^{๒๕๕} ท่านยังมองไปอีกว่าอินทรีย์สังวรไม่ใช่แค่เรื่องศีล แต่ยังรวมถึงการเจริญวิปัสสนาจนกระทั่งบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งอินทรีย์สังวร เป็นพื้นฐานให้จิตวางเฉยเมื่อตามองเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น เป็นต้น ในขณะที่สามารถเพ่งมองให้เห็นความจริงของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ และสภาวะธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ให้เห็นโดยความเป็นของว่างเปล่าจากตัวตน จนกระทั่งหลุดพ้นก็ได้ ดังนั้น การบำเพ็ญอินทรีย์สังวรนั้น หากมีความตั้งใจจริง ก็สามารถถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า การสำรวมอินทรีย์นั้น ไม่ใช่มีแต่อย่างต่ำเป็นขั้นศีล อาจมีสูงขึ้นไปจนถึงขั้นบรรลุอรหัตผล ถ้าผู้ใดสำรวมอินทรีย์ชนิดเกิดญาณวิเศษมองเห็นเป็นวิปัสสนา ถึงกับเห็นความเป็นอนัตตาของสิ่งทุกอย่างทั้งที่เป็นภายนอกและภายใน จนอนัตตานุปัสสนาญาณเกิดขึ้นแล้ว ผู้นั้นจะบรรลุถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้แก่นิพพาน ข้อนี้หมายความว่า ไม่ใช่เพียงแต่การเห็นรูปแล้วเฉยได้อย่างเดียว ซึ่งเป็นเพียงอินทรีย์สังวรศีล แต่ในขณะที่เฉยนั้นแหละหมายถึงการเพ่งความเป็นธาตุ ความเป็นของว่างเปล่าในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ตลอดถึงผัสสะ และเวทนาทุกชนิดที่อาศัยรูปเป็นต้น เกิดขึ้นจนเกิด วิมุตติขึ้น...^{๒๕๖} การบำเพ็ญอินทรีย์สังวรนี้ จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ใคร่ในการบำเพ็ญ ส่วนการบำเพ็ญจำต้องประกอบไปด้วยหิริและสัจจะ ก็ย่อมก้าวหน้า ขึ้นไปเองตามลำดับ เพราะปณิธานเดิมมีอยู่ในใจ แต่ถึงกระนั้นก็คงผ่านไปตามลำดับ และจะแบ่งให้สังเกตและศึกษาได้ง่ายๆ สักก็ขั้นก็ได้ ผู้บำเพ็ญคงมีความมุ่งหมายเบื้องปลายอยู่ที่ “ที่สุดแห่งทุกข์” ก็แล้วกัน^{๒๕๗} สำหรับการศึกษาและปฏิบัติท่านพุทธทาสภิกขุท่านยังให้ความสำคัญโดยเน้นว่าการศึกษาที่ถูกต้องนั้นต้องเริ่มต้นที่อินทรีย์ ๖ การศึกษาพระพุทธศาสนาที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เริ่มต้นด้วยการเรียนรู้พุทธประวัติ ให้ทราบว่าพระพุทธเจ้าประสูติเมื่อใด ชื่ออะไร พระบิดา พระมารดาชื่ออะไร มีเหตุอย่างไรจึงคิดออกผนวช รวมทั้งศึกษาถึง

^{๒๕๔} อ่างแล้ว หน้า ๗๔

^{๒๕๕} พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๑๘.

^{๒๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๖-๗.

^{๒๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๖.

เหตุการณ์ สถานที่ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ให้เข้าใจแล้วศึกษาพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงเป็นหมวด ๆ โดยยกหมวดธรรมออกมาจากพระไตรปิฎกบางส่วนมาเป็นหลักสูตรในการเรียนจัดการเรียน เป็นนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอกส่วนการเรียนภาษาบาลีนั้น แม้จะมีถึง ๙ ระดับชั้น แต่ก็เป็นการแปล คัมภีร์ชั้นหลัง เช่น อรรถกถาธรรมบท มังคลัตถทีปนี สมันตปาสาทิกา วิสุทธิมรรค อภิธรรมตลสังคหะ เป็นต้น โดยจะเรียนเน้นในการแปลถ่ายทอดจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทยเป็นหลักไม่ได้เน้นความเข้าใจในหัวข้อธรรม เพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติให้ถึงความ พ้นทุกข์ พุทธศาสนิกชนได้พิจารณาว่า การศึกษาที่ดำเนินการอยู่นั้นเป็นการศึกษาที่ยังไม่ถูกทาง เพราะไม่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ การศึกษาที่ถูกต้องตามแนวคิดของท่านนั้น ยึดตามกรอบอริยสัจ ๔ ว่า ทุกข์มาได้อย่างไร และทำอย่างไรจะไม่เป็นทุกข์ ซึ่งทุกข์นั้นมาจากการยึดมั่นถือมั่น “ตัวกู-ของกู” ซึ่งเริ่มต้นมาจากการรับรู้ อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วไม่มีสติสำรวมระวังจิตใจตนเอง ทำให้ทุกข์เกิดขึ้นในจิตใจ การศึกษาที่ถูกต้อง จึงเริ่มต้นที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่จะใช้มันอย่างถูกต้องเป็นประโยชน์ ดังข้อความที่ท่านได้ฝากไว้ในมรดกธรรมดังนี้ มรดกที่ ๑๐๘ : ศึกษาหรือศึกษาตามความเห็นของข้าพเจ้า คือ การรู้จักตัวเอง - เห็นตัวเอง - ด้วยตัวเอง - ในตัวเอง - เพื่อตัวเอง อย่างแจ่มชัด ถูกต้อง และสมบูรณ์ จนทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่าย^{๒๕๘} มรดกที่ ๑๑๑ : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นสิ่งที่ต้องควบคุมให้ดีๆ มันจะเกิดเป็นนรกขึ้นมาเมื่อมีการปฏิบัติผิดและจะเกิดเป็นสวรรค์ขึ้นมาเมื่อมีการปฏิบัติถูก ณ ที่นั้นๆ จงจัดการกับ ตา ฯลฯ ใจ ให้ถูกต้อง ในเมื่อมีการสัมผัส ณ ที่นั้นๆ จนเป็นสวรรค์อยู่ได้ จนตลอดเวลาเกิด จะเป็นพุทธบริษัทโดยสมบูรณ์อยู่ใน ขั้นต้น^{๒๕๙} มรดกที่ ๑๑๗ : ก ข ก กา ของพุทธศาสนา มิได้ตั้งต้นที่พระรัตนตรัย แต่ตั้งต้นการศึกษา ที่การกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่า ได้ก่อให้เกิดตัณหาอุปาทานแล้วเกิดทุกข์ ควบคุมการเกิดเหล่านี้ได้ก็จะดับทุกข์ได้ แล้วก็จะมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ขึ้นมาเอง มรดกที่ ๑๒๘ : โลกทั้งหมดสำเร็จอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะเรามีตา ฯลฯ โลกจึงมี และเกิดกรณีต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาขึ้น เพราะไม่รู้ความจริงของเรื่อง ตา ฯลฯ หรือโลก อย่างถูกต้องนั่นเอง มรดกที่ ๑๒๙ : ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเกิดทุกข์ เกิดขึ้นทุกคราวที่จิตมี ตัณหาคือใจ เมื่อมีผัสสะใจ เวทนาใจ เพราะอำนาจของอวิชชา จนเกิด ตัณหา หรือ มีกิเลสครอบงำ; ดังนั้น ระวัง อย่าใจ เมื่อมีผัสสะใด ๆ ให้ปฏิจจสมุปบาทฝ่าย ทุกข์เกิดขึ้น^{๒๖๐} มรดกที่ ๑๓๔ : การที่จะเกิดสุขหรือทุกข์ ทำผิดหรือทำถูกนั้น ขึ้นอยู่กับการสัมผัสอารมณ์ที่มากกระทบสัมผัสมันด้วยวิชา หรืออวิชชา คือ มีสติสัมปชัญญะหรือไม่มี ถ้ามีสติสัมปชัญญะก็ควบคุมการปรุงแต่งของจิตไว้ได้ ในลักษณะที่ไม่เกิดกิเลสและความทุกข์^{๒๖๑} ถ้าปราศจากสติสัมปชัญญะก็ทำให้คนเรานั้นตกไปสู่อำนาจแห่งอวิชชา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพระนักปราชญ์ ผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างยิ่ง ท่านมีความสามารถในการอธิบายขยายความและประยุกต์หลัก ธรรมในคัมภีร์มาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น และได้แนะนำวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับธรรมะด้วยความเป็นกลางเสมอมา หนังสือและคำบรรยายของท่านได้รับการยอมรับจาก

^{๒๕๘} พุทธศาสนิกชน, มรดกธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๔๑.

^{๒๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๒๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๒๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

นักศึกษาและผู้สนใจธรรมะอย่างกว้างขวาง วรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่ท่านได้รวบรวมขึ้น เป็นมรดกธรรมอันล้ำค่าแห่งยุคนี้ คือ หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมและพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ท่านได้ให้ความหมายของอินทรีสังวรหมายถึงการมีสติที่พร้อมอยู่เมื่อรับรู้อารมณ์ เมื่อมีสติอยู่ จึงไม่ปล่อยจิตไปตามนิมิตหมาย ทำให้จิตไม่เกิดอกิขมาและโทมนัส ซึ่งการจะทำเช่นนั้น ได้จะต้องฝึกเตรียมความพร้อมเอาไว้ มีการอบรมอินทรีเอาไว้ก็จะช่วยในให้ปลอดภัยจากบาป อุกุศลธรรมทั้งหลาย และความรู้ที่เอนเอียงบิดเบือน องค์ธรรมสำคัญในการปฏิบัติคือสติ ดังที่ ท่านได้อธิบายไว้ว่า อินทรีสังวร แปลว่า การสำรวมอินทรี เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การคุ้มครองทวาร (เรียกเต็ม ว่า คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย) หมายถึง การมีสติพร้อมอยู่เมื่อรับอารมณ์มีรูป เป็นต้น ด้วยอินทรีมีตาเป็นอาทิ คือไม่ปล่อยให้ไปตามนิมิตหมายต่างๆ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความ ติดพันขุ่นเคือง ชอบใจ ไม่ชอบใจ แล้วถูกอกุศลธรรมเข้าครอบงำจิตใจ การปฏิบัติตามหลักนี้ ช่วยได้ทั้งด้านป้องกันความชั่วเสียหาย ป้องกันความทุกข์ และป้องกันการสร้างความรู้ความคิด ที่บิดเบือนเอนเอียง อย่างไรก็ตาม การที่จะปฏิบัติให้ได้ผล มีใช้ว่าจะนำหลักมาใช้เมื่อไรก็ได้ ตามปรารถนา เพราะสติจะตั้งมั่นเตรียมพร้อมอยู่เสมอ จำต้องมีการฝึกฝนอบรม อินทรีสังวร จึงต้องมีการซ้อมหรือใช้อยู่เสมอ การฝึกอบรมอินทรี มีชื่อเรียกว่า อินทรีภาวนา (แปลตาม แบบว่า การเจริญอินทรี) ผู้ที่ฝึกอบรมหรือเจริญอินทรีแล้ว ย่อมปลอดภัยจากบาปอกุศล ธรรม ความทุกข์และความรู้ที่เอนเอียงบิดเบือนทั้งหลาย ในแง่ความรู้ความคิดที่เอนเอียง บิดเบือนนั้น (ในที่นี้หมายถึงเฉพาะปลอดภัยจากเหตุใหม่ ไม่พุดถึงเหตุที่สั่งสมไว้เก่า คือต้นหามาจะ ทิฎฐิที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นอีกตอนหนึ่งต่างหาก) เพราะป้องกันไว้ได้ก่อนที่สิ่งเหล่านั้นจะเกิดขึ้น หรือแม้หากความชอบใจไม่ชอบใจจะหลุดรอดเกิดขึ้นมา ก็สามารถระงับ หรือสลัดทิ้งไปได้ เร็วพลัน อินทรีสังวรนี้จัดว่าเป็นหลักธรรมในขั้นศีล แต่องค์ธรรมสำคัญที่เป็นแกนคือสตินั้นอยู่ในจำพวกสมาธิ ทำให้มีการใช้กำลังจิตและการควบคุมจิตอยู่เสมอ จึงเป็นการฝึกอบรมสมาธิไปด้วยในตัว^{๒๖๒} จะเห็นการสำรวมหรือการฝึกให้รู้เท่าทันอินทรีสังวรนั้นไม่ใช่การหลบหนีอารมณ์ หลีกหนีไม่ให้เห็นรูป

ไม่ให้ฟัง เสียง ไม่ให้ดมกลิ่น ไม่ให้ลิ้มรส ไม่ให้ถูกต้อง โผฏฐัพพะด้วยกาย ไม่ให้รับรู้ธรรมารมณ์ แต่เป็นการยังจิตให้เข้าไปรับรู้อารมณ์ เมื่อมีการรับรู้อารมณ์ทวารทั้ง ๖ แล้วจำต้องควบคุมไม่ให้เกิดกิเลส ซึ่งการหลบหนีอารมณ์ ไม่ดูรูปทางตา ไม่ฟัง เสียงทางหู เป็นต้นนั้นพระผู้มีพระภาคทรง ปฏิเสธว่าไม่ใช่วิธีการปฏิบัติพัฒนาอินทรีใน ในขณะที่เดียวกัน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ยังได้เน้นคำสอนเรื่องอินทรีสังวรในแง่ของการใช้อินทรี เพื่อการศึกษาเอาไว้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่มีสิ่งเร้าเข้ามามากมาย หากการใช้อินทรีไม่ถูกต้อง ใช้เพื่อเสพเสวยอารมณ์ทางโลก เพื่อหาความสุขจากรูป เสียง กลิ่น

^{๒๖๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,

จุดเปลี่ยนที่สำคัญ ท่านจึงได้แนะนำการใช้อินทรีย์ที่ถูกต้องและแนะนำหลักโยนิโสมนสิการ^{๒๖๓} เพื่อให้ใช้อินทรีย์ด้วยสติปัญญาจะได้เป็นไปฝ่ายออกจากทุกข์ เรื่องนี้จะมองในแง่มุมธรรมดาที่ใช้ชีวิตกันอยู่ทุกวัน ๆ ซึ่งจะต้องมีการเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ที่เข้าไปรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเป็นประจำอยู่แล้ว เมื่อรับรู้แล้ว บางอารมณ์มีอิทธิพลต่อจิตใจ ก็เกิดเจตนาในการทำตอบสนองทั้งด้านความคิด ด้านการกระทำและด้านคำพูด เป็นสิ่งที่ทุกคนประสบและมีปฏิริยาตอบสนองอยู่ทุกวัน และหากเข้าใจให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว การดำรงชีวิตธรรมดา ๆ ประจำวันนี้แหละเป็นการฝึกฝนปฏิบัติธรรมที่สูงที่สุด ดังนั้น หากเข้าใจเรื่องนี้ให้ถูกต้องก็เป็นการฝึกฝนปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ในชีวิตประจำวันไปด้วยจิตนั้นเป็นประธานในการรับรู้อารมณ์ เป็นสภาวะธรรมที่เกิดดับรวดเร็วมากและเกิดดับ สืบต่อเนื่องกันไปไม่มีการหยุดนิ่ง การเกิดดับ ของจิตนั้นเป็นไปในลักษณะสืบต่อ เมื่อดวงเก่าดับไปก็เป็นปัจจัยให้จิตดวงใหม่เกิดขึ้น อย่างนี้เรื่อยไป ในคัมภีร์สายอภิธรรมเรียกการเป็นปัจจัยเกี่ยวพันกันในลักษณะเช่นนี้ว่า อนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย อุปนิสสยปัจจัย นัตถิปปัจจัยและวิคตปัจจัย^{๒๖๔} ซึ่งจิตที่เกิดดับสืบต่อกันไปอย่างรวดเร็ว รู้อารมณ์ สลับผลัดเปลี่ยนไปตามทวารต่าง ๆ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง เหมือนลิงเที่ยว กระโดดไปตามกิ่งไม้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงเร็ว เหมือนจิตนี้ จิตนี้เปลี่ยนแปลงเร็วจนเปรียบเทียบกับอะไรไม่ได้ง่าย ๆ”^{๒๖๕} และว่าตถาคตเรียกสิ่งนี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปตลอดทั้งคืนและวัน เปรียบเหมือนลิงเที่ยวไปในป่าเล็กป่าใหญ่ จับกิ่งไม้นี้ ปล่อยกิ่งไม้นั้น แล้วย่อมจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้น แล้วย่อมจับกิ่งอื่นอีกต่อไป ฉะนั้น ตถาคต จึงเรียกสิ่งนี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ตลอดทั้งคืนและวัน^{๒๖๖} ในขุททกนิกายคาถาธรรมบทแสดงลักษณะ ทัวไปของจิตเอาไว้ว่า (๑) ทูรจกมฺ ไปได้ไกล เพราะสามารถรับอารมณ์ที่อยู่ไกลตัวได้หรือ แม้แต่อารมณ์อดีตที่ดับไปแล้ว และอารมณ์ อนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้นก็สามารถรู้ได้ (๒) เอกจรฺ เที่ยวไปผู้เดียว เพราะจิตเกิดดับทีละขณะ แต่ความไวของจิตนั้นเกิดดับรวดเร็วมาก จนกระทั่งเราไม่สามารถกำหนดแยกแยะได้ว่า เกิดดับขณะไหน (๓) อสรีรํ ไม่มีรูปร่าง เพราะจิตเป็นนามธรรมที่ไม่มีตัวให้มองเห็น ไม่สามารถกระทบ ถูกต้องได้เหมือนกับร่างกาย (๔) คุหาสยฺ มีถ้าเป็นที่อาศัย เพราะจิตนั้น อาศัยเกิดที่ร่างกายของคนเรา^{๒๖๗} ในลักษณะข้อที่ ๔ นี้แสดงถึงกายและจิตมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เราจะมีชีวิตดำเนินไปและมีการกระทำต่าง ๆ ได้ ก็เพราะมีจิตอาศัยเกิดอยู่ที่ร่างกายนี้ ถ้าไม่มีจิตก็จะเปรียบประดุจท่อนไม้ที่ไม่สามารถทำสิ่ง ต่างๆ ได้เลย ดังพระบาลีว่า “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จักปราศจากวิญญาณ ถูกทอดทิ้ง ทับบมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น”^{๒๖๘} และว่า “กายของเรานี้ คุมกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากบิดามารดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเราอาศัย

^{๒๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖๗-๗๓๒.

^{๒๖๔} อภ.ป. (ไทย) ๔๐/๑-๒๔/๒/๒-๑๔.

^{๒๖๕} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๙.

^{๒๖๖} ส.น. (ไทย) ๑๖/๖๑/๑๑๖.

^{๒๖๗} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๗/๒๒,

^{๒๖๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๓๘.

และเนื่องอยู่ในกายนี้^{๒๖๙} นอกจากนี้จิตยังมีลักษณะที่มีความวิจิตรมาก ด้วยความวิจิตรของจิตนี้ ทำให้มนุษย์สามารถคิดค้นทำวัตถุสิ่งของและศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ได้อย่างวิจิตรพิสดารยิ่งนักจิตของปุถุชนที่ยังไม่ได้ฝึกมีลักษณะหลายประการ เช่น (๑) ผนทน ดันรน เพราะต้องออกไปรับอารมณ์ทางทวารต่าง ๆ (๒) จปล กวัดแกว่ง เพราะขาดความมั่นคง เมื่อมี อารมณ์มากกระทบก็หวั่นไหวไปตามอารมณ์ (๓) ทุรกข รักษาไว้ได้ยาก เพราะการที่รักษา จิตให้มั่นคงแนบแน่นอยู่กับสิ่งที่ตื้นนั้น เป็นสิ่งที่ยาก (๔) ทุนนิวารยิ ห้ามไว้ได้ยาก เพราะการที่จะห้ามจิตให้ออกจากความชั่วเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก (๕) ทุนนิคคหิ ช่มได้ยาก เพราะเมื่อจิตตกไปในฝ่ายชั่วแล้วการที่จะบีบบังคับ จิตให้ถอยห่างออกมาจากความชั่วเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก (๖) ลหุ เกิดดับเร็ว (๗) กามนิปาตินิ มักตกไปสู่กามารมณ์อยู่เสมอ (๘) สุทุททสึ เห็นได้ยาก (๙) สุนิปุณฺิ เป็นสภาวะที่ละเอียด^{๒๗๐} จากลักษณะดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า จิตของปุถุชนนั้นดันรน กวัดแกว่งและโน้มโน้มเข้า ไปหากาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ตลอดเวลา การที่เป็นเช่นนี้ทำให้จิตตกไปฝ่าย อุกุศลเป็นอันมาก แม้จะมีกุศลเกิดขึ้นมาบ้าง แต่อกุศลก็มาหลอกล่อทำให้มีตมทลงไปตาม ได้อย่างง่ายดาย ด้วยสภาพจิตที่เป็นเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้ต้องประสบกับความทุกข์ยากมากมาย จิตนั้นเป็นผู้นำของสิ่งทั้งหลายในการกระทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี เลวหรือประณีต จิตนั่นเองเป็นผู้นำในการกระทำทางกาย ทาง วาจา และทางใจคิด และทำให้ได้รับผลของการกระทำตามสมควร วิทยาการที่ก้าวหน้าในปัจจุบันนี้ทุกอย่าง จิตเป็นผู้ก่อสร้างให้เกิดขึ้น แม้แต่ความเป็นไปของโลก ก็เพราะอำนาจของจิตนำไป โลกจะดีงามสงบสุขหรือ เตือดร้อนทุกข์ทน ก็ด้วยอำนาจจิตของผู้คนที่อยู่ในโลกทำให้เป็นไป

๔.๒.๒ อินทรีย์สังวรกับการดำรงชีวิตประจำวัน

การดำรงชีวิตประจำวัน และสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง โดยจะยกตัวอย่างแสดงให้เห็นประโยชน์ของการมีอินทรีย์สังวร และโทษของการขาดอินทรีย์สังวร

อินทรีย์สังวรที่ใช้ชีวิตกันอยู่ทุกวันๆ มักมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ที่เข้าให้รับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นประจำ เมื่อรับรู้แล้ว บางอารมณ์มีอิทธิพลต่อจิตใจ ก็เกิดเจตนาในการทำตอบสนองทั้งด้านความคิด ด้านการกระทำ และด้านคำพูด เป็นสิ่งที่ทุกคนประสบและมีปฏิกริยาตอบสนองอยู่ทุกวันและหากเข้าใจให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว การดำรงชีวิตธรรมดๆ ประจำวันนี้แหละ เป็นการฝึกฝนปฏิบัติธรรมที่สูงที่สุด หากคนเราเข้าใจเรื่องนี้ให้ถูกต้อง ก็เป็นการฝึกฝนปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ในชีวิตประจำวันไปด้วย

อินทรีย์สังวรนี้เป็นการทำลาย อภิชฌาและโทมนัส ซึ่งสติปัญญานี้ก็เป็นการ ทำลาย อภิชฌาและโทมนัสเหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่าเป็นอย่างเดียวกัน...แต่เมื่อสำรวจอินทรีย์ จะมีทั้งกาย บริสุทธี ใจบริสุทธี คือมีทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น อินทรีย์สังวรจึงสามารถ ชำระกิเลสทั้งอย่างหยาบอย่างกลาง อย่าง ละเอียดได้^{๒๗๑} จึงเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตจำต้องมีการควบคุมรักษาสภาพของอินทรีย์ให้อยู่ในภาวะที่ ต้องการโดยตรวจตรากระบวนการรับรู้และ กระแสความคิด เลือกรับสิ่งที่ต้องการกันออกไปซึ่งสิ่งที่ไม่ต้องการ ตรึงกระแสความคิดให้นิ่งเข้าที่ และทำให้จิตเป็นสมาธิจนเกิดปัญญาพิจารณาเห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ในการชีวิตประจำวัน

^{๒๖๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔/๓๘.

^{๒๗๐} ชู.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓-๓๖/๒๒.

^{๒๗๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๕/๒๓๐.

พระผู้มีพระภาคทรงเสพอินทรีย์แล้วทำให้เป็นอารมณ์และอินทรีย์บางอย่างทรงเสพอแล้วด้วยการอบรม เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าอินทรีย์ เพราะเป็นสิ่งอันบุคคลผู้เป็นใหญ่เสพอแล้ว^{๒๗๒} หมายความว่า ความเป็นใหญ่โดยกิจหน้าที่ในการรับรู้อารมณ์ทางจักขุทวารเป็นต้น และเป็นใหญ่ในการเป็นเหตุให้จิต อื่นๆ เกิดขึ้นเป็นไปทางทวารต่างๆ อินทรีย์สังวร จึงเป็นเรื่องของสติและปัญญาที่รู้ความจริงของสภาพธรรม ที่ปรากฏทางทวาร ทั้ง ๖ ในชีวิตประจำวัน โดยไม่เป็นอกุศล แต่เป็นกุศล เกิดแทนเพราะรู้ความจริงในสิ่งที่ปรากฏทั้งทางทวารทั้ง ๖ อินทรีย์สังวร เป็นกุศลธรรม เป็นธรรมฝ่ายดีที่เกิดขึ้นเป็นไป ขณะนั้นมีความเป็นปกติที่เป็นกุศลระลึกถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริง กุศลจิตเกิดขึ้นประกอบด้วยโสภณธรรมต่าง ๆ มีครุฑธา สติ หิริ โอตตปปะ เป็นต้น รวมถึง ปัญญาด้วย เป็นกุศลแล้วในขณะนั้น เมื่อเกิดขึ้นอีกบ่อย ๆ กุศลก็ยิ่งเพิ่มพูน ขณะเป็นกุศลแล้วยังเป็นเครื่องอุปการะเกื้อกูลให้กุศลธรรมประการต่าง ๆ เจริญยิ่งขึ้นในชีวิตประจำวัน เพราะมีปัญหาที่เข้าใจธรรมตามความเป็นจริง

๔.๒.๓ การดำเนินชีวิตอยู่กับอินทรีย์สังวร

อินทรีย์สังวรเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการรับรู้อารมณ์ในทางทวารทั้ง ๖ ก่อนที่จะกล่าววิธีการ ปฏิบัติ จะได้กล่าวถึงกระบวนการรับรู้อารมณ์ เพื่อให้ทราบว่าจะกระบวนการรับรู้เป็นอย่างไร มีอุปกรรมในการรับรู้อะไรบ้าง สิ่งที่ถูกรับรู้อะไรบ้าง และทำให้เกิดการรับรู้ได้อย่างไรบ้าง ช่วงไหนของกระบวนการรับรู้ที่เกิดการสังวรได้ เมื่อรู้เช่นนี้แล้ว จะสามารถทำเหตุปัจจัยที่จะช่วยในการฝึกฝนได้ถูกต้องขึ้น เพราะทุกสิ่งล้วนไม่มีตัวตน ไม่อาจบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนา ได้ ล้วนเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อรู้จักความจริงของสิ่งนั้น ก็สามารถทำเหตุปัจจัยให้ สอดคล้องและเหมาะสมได้

การดำเนินชีวิตอยู่กับอินทรีย์สังวร คือ การมีชีวิตที่ไม่ปราศจากสติ ดังที่พระอรุณกถาจารย์ท่านอธิบายด้วยคำว่า การไม่อยู่ปราศจากสติ^{๒๗๓} ความไม่ประมาทนั้นเป็นธรรมที่เป็นหัวข้อสำคัญในกระบวนการปฏิบัติธรรมในบรรดาธรรมทั้ง หลายนั้นสติเป็นอริยัติ^{๒๗๔} การดำรงชีวิตอยู่ ด้วยความไม่ประมาทนี้เป็นคำสั่งสอนที่ ประมวลธรรมทั้งหมดที่พระพุทธองค์ทรง สั่งสอนมาตลอด ๔ ๕ พรรษา ดังที่ทรงแสดง ในปัจฉิมโอวาทว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เรา ขอเตือนเธอทั้งหลาย สั่งขารทั้งหลายมีความ เสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเกิด”^{๒๗๕} อินทรีย์สังวรนั้นเป็นการมีสติอยู่ตลอดเวลา ที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การถูกต้องสัมผัสทางกาย การรับรู้อารมณ์ทาง ใจ ซึ่งทุกคนต้องมีการเห็น ได้ยิน เป็นต้นเป็น ประจำอยู่แล้ว ในชีวิตประจำวัน อินทรีย์สังวร จึงเป็นการฝึกฝนสติที่ไม่ต้องมีรูปแบบใดๆ เพราะไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด ก็ย่อมมีการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัสทาง กาย และรับรู้อารมณ์ทางใจทั้งนั้นเมื่อเห็นรูป

^{๒๗๒} สุภีร์ ทุมทอง, การพัฒนาอินทรีย์สังวร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗.

^{๒๗๓} ชู.จ.อ. (บาลี) ๓๘/๒๖๗.; อปฺปมาโทติ นปฺมชฺชนํ สติยา อวิปฺวาโส.

^{๒๗๔} อ.อ.จก. (บาลี) ๒๓/๘๓/๒๘๑.; สตาธิปเตยฺยา สทฺเพ ฐมฺมา.

^{๒๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

ทั้งหลายทางตาแล้ว จิตหลงชอบ รูปที่น่าพอใจ หรือหลงซึ่งรูปที่ไม่น่าพอใจ เป็นการหลงสัมผัส จิตหลงซัดสายไปตาม อารมณ์ถูกอารมณ์ครอบงำจิตก็ไม่ตั้งมั่น ธรรมฝ่ายดีงามทั้งหลายคือสมณะและวิปัสสนาก็ย่อมไม่เกิดขึ้น ชื่อว่ามีชีวิตอยู่ด้วย ความประมาทส่วนเมื่อเห็นรูปทั้งหลายทาง ตาแล้ว จิตไม่หลงไหลไปชอบหรือซึ่งใน อารมณ์ เป็นการไม่หลงสัมผัส จิตไม่หลงซัด สายไปตามอารมณ์ ไม่ถูกอารมณ์ครอบงำจิต ก็ตั้งมั่น ธรรมฝ่ายดีงามทั้งหลายคือสมณะและ วิปัสสนาก็ย่อมเกิดขึ้น ชื่อว่ามีชีวิตอยู่ด้วย ความไม่ประมาท สมดังพระบาลีที่พระผู้มี พระภาคทรงแสดงไว้ในปมาทวิหารีสูตรว่า ภิกษุผู้ อยู่ด้วยความไม่ประมาท เป็นอย่างไร คือ เมื่อภิกษุสำรวมจักขุนทรีย์อยู่ จิตย่อมไม่ ซ่านไปในรูปทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งทางตา เมื่อ เธอมีจิตไม่ซ่านไปแล้ว ปราโมทย์ก็เกิด เมื่อ เกิดปราโมทย์ ปิติก็เกิด เมื่อใจเกิดปิติ กายก็ สงบ ภิกษุผู้มีกายสงบ ย่อมอยู่สบาย จิตของ เธอผู้อยู่สบายย่อมตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่น ธรรม ทั้งหลายก็ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลาย ปรากฏ เธอย่อมนับว่า เป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทแท้จริง ฯลฯ เมื่อภิกษุสำรวม ชีวิตินทรีย์อยู่ จิตย่อมไม่ซ่านไป ฯลฯ เธอย่อม นับว่า เป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทแท้จริง ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ด้วยความไม่ ประมาทเป็นอย่างนี้แล^{๒๗๖} ในเทวทหสูตร พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงถึง พระเสขะซึ่งเป็นบุคคลที่ควรทำความไม่ ประมาทในการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรู้รส การกระทบสัมผัสทางกายและการรับรู้ธรรมารมณ์ทางใจ ทั้งนี้ เพราะว่าการรับรู้ อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ นั้น ก็ต้องมีดีบ้าง ไม่ดีบ้าง น่าชอบใจบ้าง ไม่น่าชอบใจบ้าง เป็นเรื่อง ปกติหากไม่ประมาท มีสติรู้เท่าทันไม่หลงยินดียินร้าย ก็จะสามารถมีจิตมั่นคง กระทำ ความเพียร จนถึงความสิ้นทุกข์เป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด ส่วนพระอรหันต์นั้น ท่านทำความไม่ประมาทมาจนสำเร็จแล้ว จึงไม่ต้อง ขวนขวายกระทำอีกต่อไป^{๒๗๗}

ปกติในชีวิตประจำวันของคนเรา เมื่อมีตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจจึงมีการรู้ารมณ์ต่าง ๆ ทางทวารต่าง ๆ มีจิตเกิดขึ้นเป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้างตามการสะสม หลังเห็น หลังได้ยิน เป็นต้น และโดยภาวะของความเป็นปุถุชนแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในเพศใดก็ตาม อกุศลจิตย่อมเกิดขึ้นมากกว่ากุศล เมื่อเป็นเช่นนี้ ขณะที่ไม่สำรวม หรือขณะที่ไม่สังวร จึงมีมาก เพราะอกุศลเกิดมากทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และ ทางใจ แต่ที่จะเป็นอินทรีย์สังวร การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้นั้น ต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา ที่มีการระลึกถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะประสบกับอารมณ์ใด ๆ ทางทวารต่าง ๆ ใน ๖ ทวาร ขณะนั้นสติและปัญญาเกิดขึ้นระลึกตามความเป็นจริง เป็นการปิดกั้นไม่ให้อกุศลเกิดขึ้นจึงจะเป็นการดำเนินชีวิตอยู่กับอินทรีย์สังวรที่ถูกต้อง

๔.๒.๔ ประโยชน์ของการมีอินทรีย์สังวร

การมีอินทรีย์สังวร เป็นการมีสติป้องกันไว้ ตั้งแต่มองเห็นรูปได้ยินเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้น ลิ้มรสกายได้สัมผัสทางผิวหนัง ใจได้รับรู้ อารมณ์ทางใจ เป็นการป้องกันเอาไว้ตั้งแต่ต้น ทำให้ไม่เกิดความยินดี ยินร้าย ไม่เกิดกิเลสมาครอบงำ ไม่ถูกกิเลสชักนำไปทำสิ่งที่ผิด พลลาด สามารถดเว้นทุจริตต่าง ๆ ได้เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ทำให้ไม่มีเรื่องยุ่งยากติดตามมา ทำให้ใช้ชีวิตในปัจจุบันปราศจากทุกข์

^{๒๗๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๙๗/๑๐๘.

^{๒๗๗} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๓๔/๑๖๘-๑๖๙.

ได้ ยิ่งชีวิตนักบวชแล้วยิ่งจำเป็นต้องพิจารณาอินทรีย์สังวรให้มากจึงจะสามารถดำรงสมณะเพศให้จนจบได้

๔.๒.๔.๑ สำหรับสมณะเพศ

การปฏิบัติเพื่อให้มีอินทรีย์สังวรตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นั้น เมื่อมีการรับรู้อารมณ์ทางทวาร ทั้ง ๖ แล้ว ให้ปฏิบัติโดยการไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ในรูปที่เห็น ในเสียงที่ได้ยิน ในกลิ่นที่ได้อุบลดมเป็นต้น หากมีการรวบถือหรือการแยกถือ คือเกิดการติดในนิमितและอนุพยัญชนะแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้บาปอกุศลคืออกิขมาและโทมนัสครอบงำได้ การเกิดกิเลสนี้มีสาเหตุมาจากการที่ไม่สำรวมอินทรีย์ แล้วไป อโยนิโสมนสิการโดยความเป็นของสวยงาม หรือของไม่สวยงาม หากคิดถึงในแง่สวยงาม น่าพอใจ จะทำให้อกิขมาหรือกามฉันทะเกิดขึ้น หากคิดถึงในแง่ความเป็นของไม่สวยงาม ไม่น่าพอใจ จะทำให้โทมนัสหรือพยาบาทเกิดขึ้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น หรือทำกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น คือ สุกนิमितมีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยกคายในสุกนิमितนั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น หรือทำพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วให้ เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น คือ ปฏิฆนิमितมีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยกคายในปฏิฆนิमितนั้นให้มากนี่เป็นอาหารที่ทำให้พยาบาทที่ยังไม่เกิดให้ เกิดขึ้นหรือทำพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น^{๒๗๘} เมื่อพระภิกษุสามเณรพิจารณาอยู่เนืองๆ อกุศลที่เกิดจากการสำรวมก็จะไม่ครอบงำได้ได้ การประพฤติวัตร ปฏิบัติก็จะสมบูรณ์พูนผลได้ง่าย อีกประการหนึ่ง การไม่สำรวมโสตนินทรีย์ การไม่สำรวมจักขุนทรีย์ แม้ทางทวารอื่นๆ ก็โดยทำนองเดียวกัน เป็นต้น ย่อมนำมาซึ่งความยินดีความสวยงาม สิ่งเหล่านี้ก็จะก่อให้เกิดกิเลสประเภทความยินดีติดข้อง หรือ ในบาลีใช้คำว่า อกิขมา ดังพุทธดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นรูปอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่จะครอบงำจิตของบุรุษอยู่ได้เหมือนรูปสตรีนี้ ภิกษุทั้งหลาย รูปสตรีย่อมครอบงำจิตของบุรุษอยู่ได้ (๑) ... เราไม่เห็นโณภูฏัพพะอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่จะครอบงำจิตของสตรีอยู่ได้ เหมือนโณภูฏัพพะบุรุษนี้ โณภูฏัพพะบุรุษย่อม ครอบงำจิตของสตรีอยู่ได้ (๑๐)^{๒๗๙} บาปกุศลที่ที่ครอบงำจิตจึงเป็นเรื่องที่ควรระวังไม่ให้ยินดี ยินร้าย เมื่ออารมณ์นั้นๆ กระทบ เพื่อการบำเพ็ญพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์

๔.๒.๔.๒ สำหรับบุคคลทั่วไป

บุคคลทั่วไปในที่นี้ หมายถึง บุคคลที่เป็น ขรवासยังต้องอยู่สังคมที่ยุ่งเหยิง เป็นที่มา ของกิเลสและปัญหามากมาย เป็นผู้ใช้ชีวิต ธรรมดาไปตามประสาปุถุชน เรียนหนังสือ ทำการงาน มีครอบครัวเลี้ยงลูกหลาน เลี้ยงพ่อแม่ มีเรื่องที่ทำให้เข้าไปเกี่ยวข้องและกิจการ หากบุคคลเหล่านั้นมีอินทรีย์สังวรก็เป็นประโยชน์ช่วยให้การดำเนินชีวิตนั้นเรียบง่ายมากขึ้น นอกจากนั้นแล้ว แม้บุคคลผู้ที่มุ่ง ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่ว่าจะอยู่ในเพศ ขรवास มีครอบครัว ไม่มีครอบครัวก็ได้รับประโยชน์เช่นเดียวกัน ตามปกติแล้วคฤหัสถ์ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางอารมณ์อันเป็นที่พลิตเพลิน น่าใคร่ น่าพอใจอันเป็นที่มาของกิเลสประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะความกำหนัดทางเพศที่เกี่ยวกับเพศตรงข้าม ซึ่งหากไม่มีการฝึกสติให้จิตมีอินทรีย์สังวร ในคราวกิเลสครอบงำจิตใจรุนแรง ก็อาจจะกระทำในสิ่งที่ล่วงศีลได้ หากมีการฝึกปฏิบัติอินทรีย์สังวรก็จะช่วยบรรเทากิเลสไม่ให้ครอบงำจิต หรือหากถูกกิเลสครอบงำ

^{๒๗๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๒/๑๖๒.

^{๒๗๙} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑-๑๐/๑-๒.

จิตใจ ก็ยังมีโอกาสช่วยผ่อนหนักให้เป็นเบา ไม่ล่วงละเมิดศีล ในเรื่องนี้พระเจ้าอุเทนได้ ตรัสถึงความแตกต่างของการสำรวมและไม่สำรวม ให้ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะฟังว่า สมัยใด แม้ข้าพเจ้าเอง ไม่ได้รักษากาย วาจา ใจ ไม่ตั้งสติไว้มั่น ไม่สำรวมอินทรีย์ เข้าไปภายในวัง สมัยนั้น ความโลภก็ครอบงำ ข้าพเจ้ายิ่งนัก แต่สมัยใดข้าพเจ้าได้รักษากาย วาจา ใจ ตั้งสติไว้มั่น สำรวมอินทรีย์ เข้าไปภายในวัง สมัยนั้น ความโลภก็ไม่ครอบงำ ข้าพเจ้า^{๒๘๐} จะเห็นว่าอารมณ์ที่รับรู้นั้นมีทั้งที่เป็นฝ่ายอิฏฐารมณ์ อารมณ์ที่น่าชอบใจ กับฝ่ายอนิฏฐารมณ์ อารมณ์ที่ไม่น่าชอบใจ โดยธรรมดาทั่วไปของคนที่ไม่ได้ฝึกจิต เมื่อประสบกับอิฏฐารมณ์ก็เกิดความชอบใจ ติดข้องอยากให้อยู่นานๆ เมื่อประสบกับอนิฏฐารมณ์เกิดความไม่ชอบใจ ไม่อยากให้อยู่ จิตใจจึงดิ้นรนกระวนกระวาย อยู่อย่างนี้อยู่เสมอคือ ดิ้นรนอยากได้สิ่งนั้นมา เมื่อได้แล้วก็พยายามเก็บรักษาป้องกัน เอาไว้ให้อยู่ยาวนานที่สุด เมื่อสิ่งที่ดิ้นสูญหาย โดนทำลาย หรือเสื่อมไปตามกฎไตรลักษณ์ ก็เกิดความทุกข์ทรมานใจ และดิ้นรนไม่อยากให้ประสบกับสิ่งที่ไม่ดี หาวิธีการป้องกัน ไม่ให้เจอ เมื่อต้องประสบกับสิ่งที่ไม่ดีก็ต้องทุกข์ใจ จิตใจที่ดิ้นรนเป็นจิตใจที่ไม่มีความสุข มีแต่ความเร่าร้อนเพราะไฟคือกิเลส จิตใจจึงไม่เคยได้ประสบกับความสุขอย่างแท้จริงเลย ยิ่งแสวงหาความสุขก็ยิ่งถอยห่างออกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะว่าหาความสุขไม่ถูกต้อง ความสุขความทุกข์นั้นอยู่ที่จิตใจ ดังนั้น การที่จะมีความสุขความทุกข์ก็หาได้ที่จิตใจนั่นเอง ไม่ได้ไปหาที่วัตถุหรืออารมณ์ภายนอก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้สลายตนะ ๖ ประการนี้ที่บุคคลฝึกดีคัมภรอนดีรักษาดีสำรวมดีแล้ว ย่อมนำสุขมีประมาณยิ่งมาให้”^{๒๘๑} จึงเห็นการแสวงหาความสุขนั้นจำต้องเป็นรู้จักรู้จักประมาณในการแสวงหาและสำรวมอินทรีย์ความสุขทั้งทางกายและทางใจจึงจะเกิดขึ้นได้ด้วยการกระทำอยู่ตนเอง

๔.๒.๕ โทษของการขาดอินทรีย์สังวร

การขาดอินทรีย์สังวรนั้นมีโทษหลายประการ นับตั้งแต่เกิดความยินดียินดีร้าย และมีกิเลสเกิดขึ้น มากมาย กิเลสนั้นเป็นที่มาของการกระทำ คำพูด ความคิดที่ไร้ประโยชน์ บางคราวไม่ใช่ไร้ประโยชน์อย่างเดียว ยังเกิดโทษและความเดือดร้อนติดตามมาด้วย ทำให้ใช้ชีวิตไปด้วย ความทุกข์ และหากเป็นผู้ปฏิบัติธรรมหรือนักบวชก็ไม่อาจประสบความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมในที่นี้จะยกโทษของการขาดอินทรีย์สังวรมากล่าวบางประการ

เพราะเหตุที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ต้องมีการรับรู้อารมณ์ต่างๆ อยู่เสมอหากไม่มีการสำรวมระวังเอาไว้ทำให้เกิดความยินดียินดีร้าย เกิดกิเลสและก่อให้เกิดการกระทำตามกิเลส เป็นเหตุนำทุกข์ต่างๆ มาให้^{๒๘๒} ทุกข์ที่จะเกิดขึ้นได้ ก็เกิดขึ้นผ่านมาจากทวารทั้ง ๖ เหล่านี้นั่นเอง ดังที่พระพุทธทรงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้สลายตนะ ๖ ประการนี้ที่บุคคล ไม่ฝึก ไม่คัมภรอนดี ไม่รักษา ไม่สำรวมแล้ว ย่อมนำทุกข์มีประมาณยิ่งมาให้ตนเองก็จะเกิดความเดือดร้อนใจ ตีเตียนตนเองในภายหลัง ๑๖๖

^{๒๘๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๒๗/๑๕๕.

^{๒๘๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๙๔/๙๗.

^{๒๘๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๙๔/๙๗.

และนักปราชญ์ทั้งหลายก็ยอมดิ้นรนที่ไม่ได้มีการฝึกฝนตนเองได้เกิดมาในโลกมีแต่ลุ่มหลงมัวเมา ประมาทไปกับโลกไม่มีความรู้ความเข้าใจโลกขึ้นมาเลย ไม่ได้เจริญในธรรม ต่างๆ ที่ควรทำให้มีขึ้น^{๒๘๓}

๔.๓ อาชีวปาริสุทธิศีล

ศีลอันเกิดจากการเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่าอาชีวปาริสุทธิ เช่น การเที่ยวบิณฑบาตรับอาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดิเรกกลากที่เขานำมาถวายแก่ตนหรือแก่สงฆ์แล้วแบ่งปันกันในหมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไปเที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาตจิวร เสนาสนะและศิลาณภัสซ์ในทางที่ผิดต่าง ๆ การเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา จึงเป็นการพ้นจากการโกหก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ฟุ่ลลวงลิกขาบทเพราะเหตุแห่งการแสวงหาปัจจัย เมื่อนั้นยอมได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล อันเกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบมิจฉาชีพ มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ^{๒๘๔} เป็นต้น ฉะนั้นอาชีวปาริสุทธิศีล คือความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคซึ่งจะต้องได้มาโดยวิธีที่ถูก ต้องโดยนัยแห่งความเป็นสมณเพศนั้น วิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคย่อมแตกต่างกับวิธีการของฆราวาสโดยสิ้นเชิง อนึ่งสำหรับมิจฉาอาชีวะ กล่าวคือวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุโดยไม่ถูกต้อง ไม่บริสุทธิ์อันเป็นการล่วงละเมิดต่ออาชีวปาริสุทธิศีล การควบคุมตน ให้มีการแสวง การรับ การบริโภคปัจจัย เครื่องอาศัย อันจำเป็นแก่ชีวิต อย่างบริสุทธิ์ ปราศจากการหลอกลวงตนและผู้อื่น เรียกว่า อาชีวปาริสุทธิศีล^{๒๘๕}

สวนการงดเว้นจากมิจฉาชีวะ อันเป็นไปด้วยอำนาจแห่งการละเมิดสิกขาบท ๖ ที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติ เพราะอาชีวะเป็นเหตุเพราะอาชีวะเป็นตัวการณ และ (ด้วยอำนาจ) แห่งบาปธรรมทั้งหลาย มีอย่างนี้ คือ “การหลอกลวง” (กุกุณา) การบื้อยอ (ลปนา) การทำใบ (เนมิตติกา) การบีบบังคับ (นิปเปสิกตา) การแสวงหาลากด้วยลาก (ลาภณ ลาก นิชิคีสนตา)” ดังนี้ เป็นต้น^{๒๘๖}

พระบาลีที่เป็นอุทเทสในบทนี้ว่า ภิกษุ ท. ! กิจที่พวกเธอต้องทำให้งขึ้นไปอีกนั้นคืออะไร ? คือพวกเธอจงสำเหนียกตนให้ได้ว่า ‘อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว หงายได้แล้ว เปิดเผยได้ หาช่องทะลุมิได้ เป็นอันสำรวมดีแล้ว ดังนี้’^{๒๘๗}

อาชีวปาริสุทธิศีล แปลว่า ศีลกล่าวคือความสะอาดหมดจดแห่งอาชีวะ อาชีวะในที่นี้หมายถึงวิธีที่จะได้ปัจจัยสี่มาบริโภคของภิกษุ ส่วนวิธีบริโภคด้วยดีอย่างไรนั้น ท่านจัดเป็นศีลอีกข้อหนึ่ง เรียกว่า ปัจจัยสันนิสสิตศีล หรือปัจจัยเวกชนศีล ปัจจัยสี่ในที่นี้หมายถึงเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่รวมทั้งเครื่องใช้สอยและยาแก้โรคสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ภิกษุจะต้องแสวงหาให้ถูกต้องตามบัญญัติซึ่ง

^{๒๘๓} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๕-๖.

^{๒๘๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๗๙๔.

^{๒๘๕} พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุมเรื่องสันพุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

^{๒๘๖} สุทธิมรรค, มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สิงหาคม ๒๕๐๘ ๑ ตอน ๑ - หน้า ๓๓.

^{๒๘๗} ม. ม. ๑๒/๔๖๔/๔๙๘.

สมควรแก่สมณะเพศ ดังพระดำรัสว่า ภิกษุ ท. ! อริยสาวกในสาสนานี้ ละมิจฉาอาชีวะเสียแล้ว ก็ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เราเรียกว่าสัมมาอาชีวะดังนี้^{๒๘๘} นี้เป็นพุทธภาษิตที่รับรองมิจฉาอาชีวะหรืออาชีวะที่ไม่บริสุทธินั้น เป็นเพราะแสวงหาด้วยการล่อลอกอย่างหนึ่ง และลวงละเมิดพระบัญญัติโดยตรงอย่างหนึ่ง ของที่ได้มานั้นเลยกลายเป็นของไม่ควรบริโภคไป “การงดเว้นจากการประพฤติมิจฉาชีพที่กระทำด้วยวิธีอันเลวทรามต่างๆ เช่นการโกหก การพริ้วไผ่ การพูดหวานล่อม การยอมตัวให้ใช้สอย การต่อลาภด้วยลาภของภิกษุหุศลล่วงสิกขาบทเพราะเห็นแก่อาชีวะของตน^{๒๘๙} พฤติกรรมอย่างนี้เป็นการแสวงลวงละเมิดพระพุทธรบัญญัติ การที่พระองค์ทรงบัญญัติในเรื่องนี้ก็ทรงอาศัยหลักการว่านักบวชทั่วไปไม่ควรทำอย่างนี้เพราะเป็นพฤติกรรมต่ำทรามเป็นโทษทางทางพระวินัย ตั้งแต่ระดับสูงมีโทษถึงปาราชิก (อวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน) เป็นลำดับมาจนถึงทุกกฎ ดังได้ระบุไว้ในตอนว่าด้วยเบ็ดเตล็ดในเรื่องนี้การรับใช้ฆราวาสเพื่อให้ได้มาซึ่งลาภและสักการะเป็นต้น

สิกขาบทในและนอกพระปาติโมกข์ได้กล่าวถึงทั้งของภิกษุและภิกษุณีที่บัญญัติปาราภอาชีวะเป็นเหตุหนึ่ง มีอยู่ ๖ สิกขาบท คือ อวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติปาราชิก ชักสือให้ชายหญิงเป็นผิวเมีย แม้ที่สุดแต่ช่วยเป็นธุระให้หญิงแพศยากับชายผู้ซื้อประเวณีได้สำเร็จความใคร่ต่อกัน ต้องอาบัติสังฆาทิเสสนี้ก็เพราะเห็นแก่อาชีวะ (อยากให้เขาชอบตน) ภิกษุแต่เลศพูดกับเจ้าของผู้สร้างกุฎิว่า ภิกษุรูปใดอยู่ในวิหารของท่าน ภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์ตลอดเวลาที่กล่าวยืนยันดังนี้ ต้องอาบัติถุลลัจจัย นี้ก็เพราะเหตุเห็นแก่อาชีวะ. (อาบัติชื่อนี้นอกพระปาติโมกข์) ภิกษุไม่ใช่ขอโภชนะประณีตจากคนธรรมดาไม่ใช่ญาติไม่ใช่พวกรามาคันเอง เป็นอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าเป็นภิกษุณีต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ ถ้าขอโภชนะไม่ประณีตคือตามธรรมดา ต้องทุกกฎ. (การขอยกข้อมือออกปากขอตรง ๆ) เหล่านี้ เมื่อภิกษุกระทำลงไปแล้ว แม้ยังไม่ได้รับิโรคก็เป็นอาบัติและเสียไปในส่วนปาติโมกข์สังวรศีล เมื่อบริโภคแล้วยอมเสียไป ในส่วนอาชีวะปาริสุทธิศีลอีกส่วนหนึ่งจะเห็นได้ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติให้มิจฉาชีวะของภิกษุกว้างไปกระทั่งถึงการขอด้วยอาการไม่สมควรและจากบุคคลไม่สมควร ผู้ใดถือได้ ผู้นั้นจะมีการบริโภคที่บริสุทธิสะอาดสูงสุด

๔.๓.๑ อาชีวะที่บริสุทธิ

หลักอาชีวะเป็นเรื่องของการประกอบอาชีวะที่เหมาะสม ถูกต้อง รวมไปถึงการเลี้ยงชีวิตที่สุจริต ไม่มีโทษ ไม่มีผิดศีลธรรม เป็นอาชีพที่สร้างขึ้นมาจากด้วยหยาตหรือแรงงานของตนเองหรือแสวงหาด้วยความสุจริต ดังพุทธดำรัสว่า กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป เป็นอย่างไร คือ เธอทั้งหลายควรสำเนียงกันอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายจักมีอาชีวะบริสุทธิ ปราภฏ เปิดเผย ไม่บกพร่องและสำรวมระวัง จักไม่ยกตนไม่ข่มผู้อื่นด้วยความเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธินั้น’ บางทีเธอทั้งหลายจะมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายเป็นผู้มีหิริโอตตัมปะแล้ว มีกายสมาจาร วจิสมาจาร มโนสมาจาร และอาชีวะบริสุทธิแล้ว พอละด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราทั้งหลายทำกิจเสร็จแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น ประโยชน์จากความเป็นสมณะเราทั้งหลายก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี’ เธอทั้งหลายถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย^{๒๙๐} จึงเห็นได้ว่าภิกษุมี

^{๒๘๘} ที.ป. ๑๐/๓๔๘/๒๙๙.

^{๒๘๙} วิสุทธิมรรค ศีลนิตย. ก. ๑ น. ๑๙.

^{๒๙๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๔๒๐/๒๒๓-๒๒๔.

อาชีวะบริสุทธินั้นจะต้องไม่เป็นภิกษุที่เลี้ยงชีพด้วยกรรมที่ไม่สมควร ไม่ว่าจะเป็นการรักษาไข้ การให้น้ำมันทาเท้า การหุงน้ำมัน พุดเสียบเคียงของผู้อื่น หรือการสะสมปัจจัยโครสมิเนยใส เป็นต้น จึงจะเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ

พุทธศาสนามองเป้าหมายของอาชีวะ โดยมุ่งเน้นด้านเกณฑ์อย่างต่ำที่วัดด้วยความต้องการแห่งชีวิตของคน คือมุ่งให้ทุกคนมีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก มิใช่ตั้งเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งร่ำรวยพร้อมบริบูรณ์ ซึ่งเป็นการถือเอาวัตถุเป็นหลัก ความซื่อจะเห็นได้แม้ในหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครอง เช่น การกำหนดหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิข้อหนึ่งว่า เจือจานหรือเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนผู้ไร้อำนาจ^{๒๙๑} หมายความว่า คอยดูแลไม่ให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน พุดอีกอย่างความสำเร็จในด้านอาชีวะหรือเศรษฐกิจของผู้ปกครอง พึงวัดด้วยความไม่มีคนอดอยากไร้ มิใช่วัดด้วยการมีทรัพย์เต็มพระคลังหลวงหรือเต็มล้นอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เมื่อเกณฑ์อย่างต่ำอย่างนี้แล้ว ไม่ปรากฏว่าท่านจะรังเกียจในเรื่องที่จะมีทรัพย์มากน้อยอีกเท่าใด หรือว่าจะมีเท่าเทียมกันหรือไม่ เพราะเนื่องด้วยปัจจัย^{๒๙๒}

ปัจจัยในการเลี้ยงชีพนี้รวมถึงมีความพร้อมทางด้านวัตถุด้วย ถึงอย่างไรก็ตามนั้นมิใช่เป็นจุดหมายจุดหมายสูงสุด มันเป็นเพียงวิธีการหรือขั้นตอนที่จะช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายของชีวิตหรือไม่ก็เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อความมีชีวิตดีงามและประสพสุขในทางโลกเท่านั้น คนบางคนมีความต้องการวัตถุเพียงเท่าที่พอเป็นอยู่ แล้วก็สามารถหันไปมุ่งเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา แต่บางคนยังไม่พร้อม ชีวิตของเขาจะต้องขึ้นต่อวัตถุมากกว่า เมื่อการเป็นอยู่ของเขาไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น ก็ยังเป็นที่ยอมรับได้ นอกจากนั้น บางคนมีความโน้มเอียงความถนัด และความสามารถในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นได้ดี การมีทรัพย์มากมายของเขาก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

๔.๓.๒ อาชีวะที่บริสุทธิสำหรับบรรพชิต

พระภิกษุมิชีวิตที่เนื่องด้วยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น การเลี้ยงชีพที่บริสุทธิของท่านคือการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับเรือน ซึ่งเป็นวัตรปฏิบัติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คฤหัสถ์ผู้ทำบุญด้วยภัตตาหารประเภทต่างๆ ก็ด้วยหวังบุญกุศล เนื่องจากได้ถวายทานแก่พระทักขิณียบุคคลและถวายแก่ท่านผู้ประพฤติปฏิบัติเพื่อความดี พระอริยเจ้าภิกษุที่ประกอบด้วยคุณธรรมย่อมเป็นทักขิณียบุคคลผู้ยอดเยี่ยมเป็นเหตุให้ท่านที่ ทายกได้ถวายแก่ท่านมีผลมากมีอานิสงส์มากพระผู้มีพระภาคทรงห้ามพระภิกษุทั้งหลายไม่ให้แสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพ ด้วยวิธีการที่ไม่ สมควรมีการเป็นหมอดูดวงทำนายทายทักเป็นหมอรักษาโรค เป็นต้น โดยได้ทรงบัญญัติ สิกขาบทที่เกี่ยวกับการเลี้ยงชีพเอาไว้และได้ทรงแสดงประเภทของการแสวงหาที่ไม่เหมาะสมไว้โดยละเอียดดังที่แสดงไว้ในพระสูตรต้นตปิฎกในหัวข้อมัชฌิมศีลและมหาศีล เนื่องจากภิกษุเป็นผู้ที่เป็นผู้ขอปัจจัย ๔ มีอาหารบิณฑบาตเป็นต้นจากคฤหัสถ์ ไม่ต้องทำมาหากินเอง มีความสะดวกและมีโอกาสในการศึกษาและปฏิบัติธรรมได้มาก พระองค์จึงทรงเน้นให้ภิกษุเป็นผู้ที่มีศีล มีความสำรวมระวัง รับประทานอาหารโดยไม่ประมาทให้ได้บรรลุธรรมอันเป็นประโยชน์ตน แล้วบอกสอนผู้อื่นต่อไป

^{๒๙๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๕๕.

^{๒๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๗๗.

การเลี้ยงชีพด้วยอาหารบิณฑบาตเป็นสัมมาชีพของพระภิกษุ ส่วนการที่ภิกษุไม่มีศีลเที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีพนั้นพระองค์ทรงตำหนิว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่ภิกษุทุศีลเที่ยวบิณฑบาต เลี้ยงชีพนี้เป็นการกระทำที่ต่ำทราม การที่ภิกษุทุศีลประพฤติเช่นนี้ ย่อมถูกชาวโลกตำว่า เจ้าคนนี้อุ้มบาตรเที่ยวขอชาวโลกมาเลี้ยงชีพ”^{๒๙๓}

การที่จะเข้ามาบวชเป็นภิกษุสงฆ์สมควรมีการศึกษาให้ถูกต้องและทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า ชีวิตเป็นทุกข์ เพราะถูกชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ประการอื่นๆ ครอบงำ ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงหรือขอผ่อนผันได้ จึงมีศรัทธาออกบวชเพื่อจะปฏิบัติให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ เมื่อบวชมาด้วยวัตถุประสงค์เช่นนี้ แล้วไม่ปฏิบัติตามไตรสิกขาเป็นผู้ทุศีล มีความกำหนดหลงลืมไม่สำรวมอินทรีย์หลงกระทำไปตามใจกิเลส ก็เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ไม่สามารถที่จะบำเพ็ญให้สำเร็จ ประโยชน์ตนตามวัตถุประสงค์ได้ อีกทั้งไม่ สามารถบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นได้ ดุจท่อนผืนที่เขาเผาไฟไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ใดๆ ได้เลย ดังพุทธพจน์ว่า กุลบุตรนี้เป็นผู้บวชด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมา แล้วนี้ แต่แล้วกุลบุตรนั้นก็กลับเกิดความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ บุคคลผู้เสื่อมจากโภคะของคฤหัสถ์ และไม่สามารถบำเพ็ญประโยชน์ สำหรับความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้ เราเรียกว่า เป็นเหมือนท่อนไม้ที่ถูกทิ้งไว้ในป่าช้า ไฟไหม้ทั้ง ๒ ข้าง ตรงกลางเปื้อนคูล ย่อมไม่อำนวยความสะดวกเป็นเครื่องเรือน ทั้งไม่อำนวยความสะดวกเป็นอุปกรณ์ในป่า...^{๒๙๔} การเป็นอยู่ของสมณะอันเป็นไปด้วยก้อนข้าวของบุคคลอื่นจึงเป็นอาชีวะปราศจากอาชีวะ

ทั้งนี้ชีวิตพระสงฆ์มีเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขทางสังคม เพื่อฝึกฝนให้พระภิกษุสามเณรมีชีวิตนั้นอย่างหนึ่ง เพื่อให้พระภิกษุอุทิศเวลาและแรงงานไปในด้านกิจการเกี่ยวกับธรรมได้เต็มที่ไม่มีวาท้วงกวลกับการแสวงหาวัตถุอย่างหนึ่ง เพื่อทำตัวให้ชาวบ้านเลี้ยงง่ายในฐานะที่เป็นผู้อาศัยการบำรุงของชาวบ้าน ไม่ประกอบอาชีพด้วยตนเองอย่างหนึ่ง และเพื่อดำรงภาวะความเป็นชุมชนอิสระที่พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งระบบการทางสังคมได้มากที่สุด โดยที่การใช้แรงงานไม่เป็นไปเพื่อผลตอบแทนในทางอาชีวะอย่างหนึ่ง พระภิกษุทุกรูปไม่ว่าจะเป็นพระอรหันต์หรือปุถุชนก็ดำรงชีวิตตามหลักการอาศัยวัตถุให้น้อย อยู่เพื่อธรรมให้มาก อย่างเดียวกัน ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้คฤหัสถ์เป็นอยู่อย่างพระ และก็ไม่มีปรากฏว่าจะทรงมุ่งให้คนมาบวชเป็นพระกันไปทั้งหมด สารัตถะของหลักการนี้น่าจะได้แก่ การให้มีชุมชนอิสระซ้อนอยู่ในสังคมใหญ่เพื่อเป็นแรงค้ำยันทางธรรม หล่อเลี้ยงธรรมแก่สังคมและเป็นอำนวยความสะดวกพ้นจากปัจจัยครอบงำของสังคมในเวลานั้นๆ แก่ผู้ต้องการและพร้อมที่จะพ้นออกไป ชุมชนนี้มีทั้งชุมชนรูปและแบบชุมชนนามธรรม ชุมชนอิสระโดยรูปแบบได้แก่ภิกษุสงฆ์หรือบางที่เรียกว่าสมมติสงฆ์ อันแทรกซ้อนและลอยตัวอยู่ท่ามกลางสังคมใหญ่ของมวลปุถุชน สารัตถะนี้เท่ากับบอกว่า สังคมอุดมคติใช้สังคมที่มนุษย์ทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน และสังคมเช่นนั้นเป็นไปได้ แต่สังคมอุดมคติเป็นสังคมที่มนุษย์ผู้มีการทางจิตปัญญาแม้จะแตกต่างกันก็กำลังก้าวหน้าไปสู่จุดหมายเดียวกัน และแม้จะแตกต่างกันก็อยู่อย่างกลมกลืนกัน กับทั้งเป็นสังคมที่มนุษย์มีทางเลือกออกไปอย่างดีงาม ในเมื่อไม่ต้องการอยู่ในสังคมใหญ่นั้น

^{๒๙๓} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๙๑/๔๖๓.

^{๒๙๔} อ้างแล้ว. หน้า ๔๖๓-๔๖๔.

ชีวิตของสมณะผู้สละโลก มักมีการใช้แรงงานในหน้าที่ไปในทางที่ไม่เป็นของอาชีวะ มักมีความมุ่งหมายในด้านอาชีวะที่ไม่เป็นไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพอย่างนี้เรียกว่ามิจฉาชีวะ ชีวิตที่ถูกต้อนั้นต้องเป็นไปเพื่อธรรมและเพื่อผดุงธรรมในโลก ถ้าเอาแรงงานที่พึงใช้ในหน้าที่มาใช้ในการแสวงหาปัจจัยเครื่องยังชีพ กลับถือเป็นมิจฉาชีวะ และถ้าใช้แรงงานในหน้าที่เพื่อผลตอบแทนอย่างใดหนึ่งก็ดี รื่องของปัจจัยเครื่องยังชีพโดยมิใช่เป็นความประสงค์ของเจ้าของที่จะให้เองก็ดี ก็ถือว่าเป็นอาชีวะไม่บริสุทธิ์ โดยนัยนี้นอกจากมิจฉาชีวะอย่างชัดเจน คือ การหลอกลวง การประจบเขากิน การเลียเคียง การชู้ญีบเอา และการเอาลาภต่อลาภแล้ว^{๒๙๕} การเลี้ยงชีพด้วยการรับใช้เขาเช่นเป็นคนเดินข่าวกัฏี ด้วยการประสีประเสและวิชาชีฟต่าง ๆ เช่น ดูกฤษยามทำนายลักษณะ รักษาโรคกัฏี ก็จัดเข้าเป็นมิจฉาชีวะสำหรับพระภิกษุเหมือนกัน^{๒๙๖} ภิกษุไม่เจ็บไข้ช้อโภชนะอันประณีตหรือแม้แต่กับข้าวหรือข้าวสุกมาเพื่อตนเองแล้วฉัน ก็เป็นวิบัติแห่งอาชีวะ^{๒๙๗} เอาธรรมมาทำเป็นดังสินค้าก็ผิดจรรยาบรรณนักบวช^{๒๙๘} แม้แต่เพียงแสดงโดยคิดให้เขาชอบแล้วอาจได้อะไร ๆ ก็เป็นธรรมเทศนาที่ไม่บริสุทธิ์^{๒๙๙} หรือเพียงแต่การให้ของเขามีลักษณะเป็นการค่าตอบแทน ก็ไม่เป็นการสมควร ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดกับพระพุทธเจ้า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปบิณฑบาต ทรงเข้าไปหยุดประทับยืนในเขตไร่นาของพราหมณ์ผู้หนึ่งพราหมณ์กราบทูลว่า “ข้าพเจ้าไถหว่านแล้วจึงได้กิน แม้ท่านก็จงไถหว่านแล้วบริโภคนเถิด” พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า พระองค์ก็ทรงไถหว่านแล้ว จึงบริโภคนเหมือนกัน เมื่อพราหมณ์ไม่เข้าและแต่งคาถาทูลถามกลับมา พระองค์ก็ตรัสตอบเป็นคำร้อยกรองชี้แจงการไถหว่านของพระองค์ที่มีผลเป็นอมตะ พราหมณ์เห็นชอบด้วยเกิดความเลื่อมใสจึงเอากอกรเข้ามายถวาย พระพุทธเจ้าไม่ทรงรับโดยตรัสว่า ไม่ควรบริโภคนโภชนะที่ซบกล่อมได้มา^{๓๐๐} ที่มาอันชอบธรรมและบริสุทธิ์แท้จึงจงปัจจัยเครื่องยังชีพสำหรับพระภิกษุ คือ การที่ชาวบ้านมองเห็นคุณค่าของธรรมและเห็นความจำเป็นที่จะต้องช่วยให้บุคคลผู้ทำหน้าที่ผดุงธรรม มีชีวิตอยู่และทำหน้าที่นั้นต่อไป จึงเมื่อรู้ความต้องการอาหารของสมณะเหล่านั้นอันแสดงออกด้วยการเที่ยวบิณฑบาตโดยสงบแล้ว ก็นำอาหารไปมอบให้ด้วยความสมัครใจของตนเอง โดยที่ผู้ให้หรือผู้ถวายนั้นได้รับผลคือการชำระจิตใจของตนให้ผ่องใสและชักนำจิตใจของตนให้เป็นไปในทางสูงขึ้นด้วยการที่ตระหนักว่าตนได้ทำสิ่งที่ดีงาม ช่วยสนับสนุนผู้บำเพ็ญธรรม และมีส่วนร่วมในการผดุงธรรมเรียกสั้นๆ ว่า ทำบุญหรือได้บุญ ฝ่ายภิกษุผู้รับปัจจัยทานนั้นก็ถูกกำกับด้วยหลักความประพฤติกว่กับปัจจัย ๔ อีกทั้งเป็นต้องเป็นผู้มกน้อยสันโดษ รู้จักประมาณในการรับปัจจัยสี่เหล่านั้น อันตรงข้ามกับด้านการปฏิบัติหน้าที่ เช่นการสั่งสอนแนะนำแสดงธรรม ซึ่งพึงกระทำให้มากเท่าที่จะทำได้โดยมุ่งแต่ประโยชน์สุขของผู้รับคำสอนฝ่ายเดียว โดยนัยนี้หลักการกินให้น้อยที่สุด โดยทำงานให้มากที่สุด จึงเป็นไปสำหรับสมณะ โดยที่แรงงานในการทำหน้าที่กับอาชีวะตั้งอยู่คนละฐาน อย่างไม่มีจุดบรรจบที่จะให้มีการยกเอาปริมาณแรงงานขึ้นเปรียบเทียบ เพื่อเรียกร้อยสิทธิในด้านอาชีวะได้เลย และเมื่อสมณะยังปฏิบัติอยู่ในหลักการนี้ ระบบ

^{๒๙๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๕/๑๘๖.

^{๒๙๖} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๕๑๗/๒๙๗; ขุ.ม (ไทย) ๒๙/๗๔๓/๔๕๐.

^{๒๙๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๓/๕๑๗/๓๔๑.

^{๒๙๘} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๓๔/๑๙๗.

^{๒๙๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๗๒/๒๓๔.

^{๓๐๐} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๙๗/๓๔๐.

ของสังคมก็ไม่อาจครอบงำสมณะได้เช่นกัน หลักการเท่าที่กล่าวมานี้ทั้งหมด มีความมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การมีชีวิตแบบหนึ่งที่เป็นอิสระจากระบบทั้งหลายของสังคม หรือมีชุมชนอิสระชุมชนหนึ่งไว้ทำหน้าที่ด้านธรรมที่ต้องการความบริสุทธิ์สิ้นเชิงแก่ชาวโลก

พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้อาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านแบ่งปันให้ ไม่ได้ประกอบศิลปวิทยาเลี้ยงชีพ ก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องเลือกอาหารหรือปัจจัยยังชีพทั้งหลาย ต้องทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย มักน้อย สันโดษ ดำเนินตามหลักอริยวงศ์ ๔ ประการ คือ

๑. ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ เป็นผู้มีปกติ สรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้, ไม่ประกอบบอเนสนา (การแสวงหาในทางที่ผิด) เพราะเห็นแก่จีวร, เมื่อไม่ได้จีวร ก็ไม่กระวนกระวาย เมื่อได้จีวร ก็ไม่ผิด ไม่สยบ ไม่หมกมุ่น ย่อมใช้สอยอย่างรู้ทันเห็นโทษ มีปัญหาสลัดตัวออกได้, และทั้งไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น ด้วยความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้; ภิกษุใดขยันจัดเจน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่น ในจีวรสันโดษนั้น ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้สถิตในอริยวงศ์อันเป็นของเก่า มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม

๒. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ฯลฯ

๓. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ฯลฯ

๔. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีการบรเพ็ญกุศลธรรมเป็นที่รื่นรมย์ ชื่นชมยินดีในการบำเพ็ญกุศลธรรม มีการละอกุศลธรรมเป็นที่รื่นรมย์ ชื่นชมยินดีในการละอกุศลธรรม ทั้งไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีการบำเพ็ญกุศลธรรมเป็นที่รื่นรมย์ ด้วยความชื่นชมยินดีในการบำเพ็ญกุศลธรรม ด้วยความเป็นผู้มีการละอกุศลธรรมเป็นที่รื่นรมย์ ด้วยความชื่นชมยินดีในการละอกุศลธรรมนั้น ภิกษุใดขยันจัดเจน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่น ในภาวนาและปหานะนั้น ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้สถิตในอริยวงศ์อันเป็นของเก่า มีมาแต่ดั้งเดิม....”^{๓๐๑}

นอกจากพึงรู้ว่า การมีทรัพย์มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงอุปกรณ์สำหรับสนับสนุน การทำสิ่งดีงามเพื่อชีวิตตนและผู้อื่นแล้ว พึงทราบขอบเขตแห่งคุณค่าของทรัพย์สมบัติ และการที่จะต้องแสวงหาสิ่งอื่นที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้นต่อไปด้วย เช่น

“การงาน วิชา ธรรม ศีล และชีวิตอุดม สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์ด้วยสิ่งที่กล่าวมานี้ หาใช่ด้วยโคตร หรือทรัพย์ไม่”^{๓๐๒}

“ข้าพเจ้ามองเห็นคนทั้งหลายในโลกที่เป็นผู้มั่งมีทรัพย์ ได้ทรัพย์สินแล้ว ย่อมไม่ให้เป็นเพราะความล่มหลงโลกทรัพย์ เอาแต่สั่งสมไว้ และปรารถนากามทั้งหลายยิ่งขึ้นไป

“ราชารุกรานมิชยทั้งแผ่นดิน ครอบครองปฐพีจรตสาคร ไม่อ้อมแค่ฝั่งสมุทรข้างนี้ ยังปรารถนาฝั่งสมุทรข้างโน้นอีก ทั้งพระราชและเหล่ามนุษย์ทั้งหลายอื่นเป็นอันมาก ยังมีทันสิ้นความ

^{๓๐๑} อง.จตุกก ๒๑/๒๘/๓๕ (ข้อความที่ละไว้พึงเทียบตามข้อ ๑) : มีคล้ายกันที่ ที.ปา ๑๑/๒๓๖ ; พุ.จ. ๓๐/๖๙๑/๓๔๖.

^{๓๐๒} ม.อ. ๑๔/๗๓๘/๔๗๑ ; ส.ส. ๑๕/๑๔๗/๔๖ ; ๒๗๕/๗๗ ; ท่านว่า การงาน = สัมมากรรมมันตะ, วิชา = สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ, ธรรม = องค์ธรรมหมวดสมาธิ (การปลูกฝังฝึกปรือคุณธรรมและคุณภาพจิต), ศีล = สัมมาวาจาและสัมมาอาชีวะ, ชีวิตอุดม = อริยมรรคหรือสัมมาอาชีวะก็ได้ (ดูคำอธิบายนัยอื่นด้วยใน ม.อ. ๓/๗๒๔; ส.อ. ๑/๑๐๘; วิสุทธิ.ฎีกา ๑/๑๖)

ทะเลอหะยาน ก็เข้าถึงความตาย ทั้งยังพ่องอยู่นั่นเอง ก็พากันละทิ้งร่างกายไป ความอึดด้วยกาม ทั้งหลายย่อมไม่มีในโลกเลย

“ญาติทั้งหลายพากันสยายผมร่ำให้ถึงผู้สิ้น กล่าวรำพันว่า โอ้ (ที่รัก) ของพวกเรามาจาก กลับไปเสียแล้วหนอ แล้วเอาผ้าห่อหุ้มเขา นำเอาไปขึ้นเชิงตะกอนจัดการเผา เขาถูกสับหรือเอาหลาว ทิ่มแทงไป ไหมไฟหมดไป มีแต่ผ้าผืนเดียวติดตัว ละทิ้งทรัพย์สมบัติไป

“เมื่อตาย ญาติมิตร หรือสหายทั้งหลาย จะเป็นที่ด้านทานไว้ได้ ก็ไม่มี ทรัพย์สิ้นของเขา พวกที่รับมรดกก็ขนเอาไป ส่วนสัตว์ก็ไปตามกรรม เมื่อตาย ทรัพย์สักหน่อยก็ติดตัวไปไม่ได้ บุตร ภรรยา ทรัพย์และแวนแคว้นก็เช่นกัน คนจะได้อายุยืนเพราะทรัพย์ก็หาไม่ จะกำจัดชราด้วยได้ก็หาไม่ ปราชนผู้ทั้งหลายกล่าวชีวิตนี้ว่าน้อยนุ้ก ไม่ยั่งยืน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา

“ทั้งคนมี ทั้งคนจน ต่างก็กระทบผัสสะ ทั้งคนพาล ทั้งนักปราชญ์ ก็ถูกกระทบเหมือนกัน แต่คนพาลเพราะความที่อ่อนปัญญาอ่อนนอนผวาหวาด ส่วนผู้เป็นปราชญ์ถึงถูกผัสสะกระทบก็หา สะท้านไม่ เพราะฉะนั้น ปัญญานั้นแหละจึงประเสริฐกว่าทรัพย์ ด้วยเหตุเป็นให้บรรลุจุดหมายสูงสุดได้ในโลกนี้”^{๓๐๓}

พระพุทธศาสนายอมรับและยืนยันถึงความจำเป็นทางวัตถุ โดยเฉพาะปัจจัย ๔ เช่น พุทธ พจน์ที่ตรัสบ่อยๆ ว่า “สพเพ สตตะ ออาหารภูตติกา”^{๓๐๔} สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร เป็นต้น แต่ความจำเป็นแท้จริงนั้นอยู่ภายในขอบเขตเท่าที่พอดีจะช่วยให้ชีวิตด้านกายดำรงอยู่ในภาวะดีงามที่ ควรเป็นปกติของมัน คือปลอดภัยไม่บกพร่อง ปราศจากโทษของความขาดและความเกิน ไร้โรคภัย อันตรายและเป็นไปได้สบาย คือ เกื้อกูลแก่การทำกิจและการบำเพ็ญความดีงามด้านจิตและปัญญาที่สูงขึ้นไป คุณค่าและความสำคัญของวัตถุนี้ ยังมีส่วนยึดหยุ่นโดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขทางสังคม และองค์ประกอบภายในบุคคลคือปัญญาที่รู้เข้าใจเท่าทันคุณโทษและขอบเขตความสำคัญของวัตถุ และความสามารถประสพปิติสุขที่ประณีตกว่าการเสพเสวยอามิสสุข ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนาจึงไม่สนใจที่จะกะเกณฑ์ว่า คนเราจะต้องมีวัตถุเท่ากันเพราะเกณฑ์นั้นไม่ใช่เครื่องวัดว่า จะทำให้ทุกคนเป็นสุขและมีชีวิตที่ดีงามได้ แต่สนใจเกณฑ์อย่างต่ำที่ทุกคนควรมีปัจจัย ๔ เพียงพอที่จะมีชีวิตรอดได้ด้วยดี พ้นจากนั้นแล้วพุทธศาสนายอมให้มีวัตถุเสพเสวยตามความพร้อมและพัฒนาการทางจิตปัญญา ภายในขอบเขตเท่าที่จะไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ข้อนี้หมายความว่า ในการที่จะมีชีวิตเป็นสุข บุคคลที่พัฒนาการทางจิตปัญญาต่ำย่อมต้องการวัตถุเสพเสวยหรือมีชีวิตที่ขึ้นต่อความพร้อมพร้อมปรนเปรอทางวัตถุมากกว่าบุคคลที่มีพัฒนาการทางจิตปัญญาสูงกว่า ส่วนความตกต่ำแห่งจิตปัญญาที่ เลยจากขอบเขตที่ยอมรับได้ออกไป ก็คือความต้องการที่กลายเป็นความหลงใหลมัวเมาเอาแต่สิ่ง ปรนเปรอตน หมกมุ่นเสพติดกามจนลึมนึกถึงภาวะที่ความพร้อมทางวัตถุเป็นพื้นฐานเพื่อสิ่งดีงาม ที่สูงขึ้นได้ และสามารถทำการบีบคั้นเบียดเบียนผู้อื่นได้ทันทีเพื่อเห็นแก่ตน เลยจากนี้ออกไปอีกทาง หนึ่งในทิศตรงข้าม ได้แก่ความยึดติดถือมั่นตกเป็นทาสของทรัพย์สมบัติเป็นต้นที่แสวงหามาไว้ เกิด ความหวงแหนหวงกังวลจนไม่ยอมใช้ ไม่จ่ายทำประโยชน์เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่ง นับเป็นความชั่วร้ายอีกรูปหนึ่งและเลยเถิดออกไปอีกเช่นเดียวกันก็คือ ความผิตหวังเพื่อหน่ายกามวัตถุ

^{๓๐๓} ม.ม. ๑๓/๔๕๑/๔๑๑; ชุ.เถร. ๒๖/๓๘๘/๓๗๗.

^{๓๐๔} ที.ปา. ๑๑/๒๒๖; ๓๗๕/๒๘๙; ส.ม. ๑๙/๓๕๗/๙๔; อิง.ทสภ. ๒๔/๒๘/๕๙; ชุ.ปฎิ. ๓๑/๒/๖; ๒๗๕/๑๗๕.

จนกลายเป็นเกลียดชัง ตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์กับโลกามิสทั้งหลายแล้วหันมาจงใจบีบคั้นชีวิตของตนเอง เป็นอยู่อย่างบีบรัดเข้มงวดวุ่นวายหรือหมกมุ่นอยู่กับวิธีการต่างๆ ที่จำซึ่งพรวดตัวบีบคั้นตนให้พ้นจากอำนาจของวัตถุ ตูณินๆ บางทีวิธีการนี้คล้ายกับความเป็นอยู่อย่างอาศัยวัตถุแต่น้อย แต่ผิดพลาดที่ถืออาการปฏิบัติเช่นนี้เป็นตัววิธีจะทำให้หลุดพ้น หรือมุ่งบีบคั้นทรมาณตัวโดยมิใช่ทำด้วยปัญญารู้เท่าทัน ที่มุ่งความเป็นอิสระ ซึ่งอาศัยวัตถุเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อเปิดโอกาสให้โล่งกว้างสำหรับชีวิตที่เป็นอยู่ ด้วยปัญญาและบำเพ็ญกิจด้วยกรุณา

การที่ชีวิตจะเป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อวัตถุเกินจำเป็น ก็คือการไม่สงบ ไม่หมกมุ่น ไม่หลงใหลมัวเมา ซึ่งอาศัยความรู้เท่าทันเห็นโทษหรือข้อบกพร่องของวัตถุที่เรียกว่าอาทินาทัสสาวี และมีปัญญาทำตัวให้เป็นอิสระได้ที่เรียกว่า *นิสสรณปัญญา* ผู้มีปัญญาย่อมรู้เท่าทันโทษของวัตถุ เช่นทรัพย์สินเงินทอง และสิ่งปรนเปรอทั้งหลายในลักษณะต่างๆ เช่นว่า มันอาจทำให้เราหลงติดเป็นทาสของมันได้ ทำให้สุขทุกข์ของเราต้องฝากอยู่กับมันทั้งหมด มันไม่อาจให้คุณค่าที่สูงขึ้นไปทางจิตปัญญา แม้แต่เพียงความสงบใจ และเมื่อหลงติดแล้วมันกลับเป็นตัวขัดขวางการประสบคุณค่าเช่นนั้นด้วยซ้ำ และที่สำคัญยิ่งก็คือ โดยธรรมชาติของตัวมันเอง สิ่งเหล่านี้ขาดความสมบูรณ์ในตัวที่จะสนองความต้องการของเราได้อย่างเต็มอัมบริบูรณ์แท้จริง เพราะมันมีสภาวะเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน แปรปรวนไป ไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของครอบครองได้จริง มีอยู่ในอำนาจบังคับของเราจริง จะต้องสูญสลายพราวกันไปในที่สุด การครอบครองสิ่งเหล่านี้อย่างโง่เขลา ย่อมเป็นการทำตนเองไม่มีทุกข์ ให้ต้องทุกข์ต้องเศร้า เมื่อเราเกิดมันก็ไม่ได้เกิดมากับเรา เมื่อเราตายมันก็ไม่ตามเราไป การที่ได้แสวงหาและมีมันไว้ ก็เพื่อใช้แก้ปัญหาบรรเทาความทุกข์ ไม่ใช่เอามาเพิ่มทุกข์แก่ตัว การมีทรัพย์สินสิ่งสมไว้ไม่ใช่ประโยชน์ เป็นสิ่งหาสาระอันใดมิได้ ยิ่งยึดติดเป็นทาสของมันก็ยิ่งเป็นความชั่วร้ายซ้ำหนัก เมื่อรู้เข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็กินใช้โดยเอาประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้ของมันต่อชีวิต ใช้จ่ายทรัพย์สินให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและแก่เพื่อนมนุษย์ บำเพ็ญสังคหวัตถุทั้งสี่ แบ่งปันกันไปบ้างช่วยสร้างเสริมสภาพสังคมชนิดที่ปิดกั้นการทำความชั่วเอื้ออำนวยแก่การทำความดีเกื้อกูลแก่การพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญาโดยวิธีต่างๆ บ้าง ร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมที่ดีงามและสนับสนุนคนที่ผิดจรรยาจรโลงคุณภาพของมนุษย์บ้าง เป็นต้น ไม่ใช่การรวยเพื่อรวยยิ่งๆ ขึ้น หรือรวยยิ่งขึ้นเพื่อเสพเพื่อปรนเปรอตัวได้มากขึ้น คุณค่าที่ขยันทำการงานหาเลี้ยงชีวิตและได้ทรัพย์สินมาโดยสุจริต กินใช้ทรัพย์สินอย่างเผื่อแผ่รับผิดชอบต่อชีวิตผู้อื่น และใช้ทรัพย์สินทำประโยชน์เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงในพุทธศาสนา ถือว่าเป็นผู้มีชัยทั้งโลกนี้และโลกหน้า^{๓๐๕} ยังมีปัญญาพอจะทำตนให้รอดพ้นเป็นอิสระได้ ไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สินสมบัติและโลกามิสอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตของตน ไม่ทำให้การได้สิ่งเหล่านั้นมากมายเป็นเพียงการได้ทุกข์มาทับถมตัว สามารถเป็นอยู่ด้วยจิตใจเบิกบานผ่องใส โลกธรรมฉาบไม่ติด โลกามิสถูกไม่เบียน มีทุกข์เบาบาง และถอนตัวออกจากทุกข์แต่ละคราวได้ฉับไว ก็ยิ่งนับว่าเป็นบุคคลผู้ประเสริฐ ท่านเหล่านี้ ถึงจะเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบันหรือแม้อานาคามี ก็เป็นผู้ประกอบกิจการงานด้วยความเอาใจใส่รับผิดชอบ ไม่ปรากฏว่าท่านสนับสนุนให้คฤหัสถ์มีชีวิตไปวันๆ ไม่เอาใจใส่ความเป็นอยู่ หอดทั้งความรับผิดชอบต่างๆ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการดำเนินชีวิตด้วยความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น

๔.๓.๓ อาชีวะที่บริสุทธิ์สำหรับคฤหัสถ์

^{๓๐๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๔/๑๙๕.

สำหรับคนทั่วไปในชาวลोक การใช้แรงงานในหน้าที่เป็นเรื่องของอาชีพะโหดตรง คือเป็นไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพ ดังที่เห็นกันตามปกติ

คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน เมื่อมีกินมีใช้ท่านถือเป็นหลักสำคัญที่จะต้องให้แบ่งปันเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และถือว่าการปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการดำเนินตามมรรคาแห่งอารยชน ดังภาษิตว่า “มีน้อย ก็พึงให้ตามน้อย มีปานกลาง ก็พึงให้ปานกลาง มีมาก ก็พึงให้ตามมาก การไม่ให้เลย ย่อมไม่สมควร ; แนะนำโกลิยะเศรษฐี เราขอกล่าวท่านว่า จงให้ปันและจงกินใช้, จงขึ้นสู่มรรคาแห่งอารยชนเถิด ผู้กินคนเดียว ไม่ได้ความสุขดอก”^{๓๐๖} การฝึกตนในการปันนี้ อาจทำได้โดยเป็นวัตร คือข้อปฏิบัติที่ถือพิเศษเป็นประจำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อมีรายได้เท่านั้น จะต้องบริจาคช่วยผู้อื่นในอัตราส่วนเท่านั้น หรือบริจาคช่วยกิจการกุศลเดือนละครั้งหรือปีละครั้งเท่านั้น เป็นต้น บางท่านถึงกับถือวัตรว่า แม้แต่จะรับประทานข้าวแต่ละมื้อถ้ายังไม่ได้ให้อะไรใครเลยก็จะต้องไม่รับประทาน เช่นท่านเศรษฐีผู้กลับใจแล้วท่านหนึ่ง ถือเป็นวัตรว่า “ข้าพเจ้าหากยังมีได้ให้ปัน ก็จะไม่ดื่มแม่แต่น้ำ”^{๓๐๗} เนื้อเรื่องนี้กล่าวถึงข้อปฏิบัติบางอย่างที่ควรเน้นเป็นพิเศษเกี่ยวกับโภคทรัพย์ ดังนี้

ด้วยเหตุนี้ ในการจำแนกผู้ครองเรือนหรือชาวบ้านเป็น ๑๐ ประเภท พระพุทธเจ้าทรงแสดงผู้ครองเรือนประเภทที่ ๑๐ ว่าเป็นผู้ครองเรือนที่ประเสริฐเลิศสูงสุด จากคุณสมบัติของผู้ครองเรือนอย่างเลิศนั้น จะเห็นหลักปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์ที่ถูกต้องตามหลักธรรม สรุปได้ดังนี้^{๓๐๘}

๑) การหา : แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ข่มเหง

๒) การใช้ :

ก. เลี้ยงตน (และคนที่เกี่ยวข้องรับผิตชอบ) ให้เป็นสุข

ข. เผื่อแผ่แบ่งปัน

ค. ใช้ทรัพย์ทำสิ่งดีงามเป็นประโยชน์ เป็นบุญ (รวมทั้งใช้เผยแพร่ส่งเสริมธรรม)

๓) คุณค่าทางจิตและปัญญา : ไม่ลุ่มหลงหมกมุ่นมัวเมา กินใช้ทรัพย์สมบัติรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษ มีจิตใจเป็นอิสระด้วยนิสสรณปัญญา และอาศัยทรัพย์ได้โอกาสที่จะพัฒนาจิตปัญญายังๆ ขึ้นไป

ขอยกพุทธพจน์ที่ตรัสสอนในเรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์มาดูเป็นตัวอย่าง

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในโลก, สามจำพวกไหน? คือ คนตาบอด คนตาเดียว คนสองตา

บุคคลตาบอดเป็นไหน? บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่มีดวงตาดูจะช่วยให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูน กับทั้งไม่มีดวงตาดูจะช่วยให้รู้จักธรรมที่เป็นกุศลเป็นอกุศล.... ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ...ธรรมทรมธรรมประณีต...ธรรมที่เปรียบได้กับของดำหรือของขาว, นี้เรียกว่า บุคคลตาบอด

บุคคลตาเดียวเป็นไหน? บุคคลบางคนในโลกนี้ มีดวงตาดูที่ช่วยให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูน แต่ไม่มีดวงตาดูที่ช่วยให้รู้จักธรรมที่เป็นกุศลเป็นอกุศล ธรรมมี

^{๓๐๖} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๕๐/๘๘.

^{๓๐๗} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๖๐/๙๐; ๒๗๓/๙๔.

^{๓๐๘} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๑/๑๙๔.

โทษและไม่มีโทษ...ธรรมทราชมธรรมประณีต...ธรรมที่เปรียบได้กับของดำหรือของขาว, นี้เรียกว่า บุคคลตาเดียว

บุคคลสองตาเป็นไหน? บุคคลบางคนในโลกนี้ มีดวงตาชนิดที่ช่วยให้ได้โทษที่ขังไม่ได้ หรือทำโทษที่ขังได้แล้วให้เพิ่มพูน แต่มีดวงตาชนิดที่ช่วยให้รู้จักธรรมที่เป็นกุศลเป็นอกุศล ธรรมมีโทษ และไม่มีโทษ...ธรรมทราชมธรรมประณีต...ธรรมที่เปรียบได้กับของดำหรือของขาว, นี้เรียกว่า บุคคลสองตา

คนตาบอด คนตาเสีย มีแต่กาลสีเคราะห์ร้ายทั้งสองทาง คือ โทษอย่างที่ว่าก็ไม่มีคุณความดีก็ไม่กระทำ ; อีกคนหนึ่งเรียกว่า ตาเดียว เทียบแสวงหาแต่ทรัพย์ ถูกธรรมก็เอาผิดธรรมก็เอา ไม่จะเป็นการลักขโมย คดโกง หรือโกหกหลอกลวงก็ได้ เขาเป็นคนเสวยกามที่ฉลาดสะสมทรัพย์ แต่จากนั้นไปนรก คนตาเดียวย่อมเดือดร้อน; ส่วนคนที่เรียกว่าสองตา เป็นคนประเสริฐ ย่อมปันทรัพย์ซึ่งได้มาด้วยความขยันจากกองโภคที่ได้มาโดยชอบธรรม ออกเมื่อแม่ มีความคิดสูงประเสริฐ มีจิตใจแน่วแน่ ย่อมเข้าถึงสถานดีงามที่ไปแล้วไม่เศร้าโศก : พึงหลีกเลี่ยงคนตาบอดคนตาเดียวเสียให้ไกล ควรคบหาคนสองตาผู้ประเสริฐ”^{๓๐๙}

ตัวอย่างคำสอนที่เตือนการสั่งสมครอบครองทรัพย์สมบัติไว้โดยใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่น มีเรื่องว่า คราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่ยังวัน พระพุทธเจ้าทรงตรัสถามว่า พระองค์เสด็จมาจากไหนแต่ยังวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า มีคหบดีที่เป็นเศรษฐีในพระนครหลวงถึงแก่กรรม พระองค์จึงให้ชนทรัพย์ที่ไม่มีบุตรรับมรดกเข้าไปไว้ในพระราชวังแล้วเสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลถึงจำนวนทรัพย์ที่ขนไปวังว่า เฉพาะเหรียญทองอย่างเดียวมีถึง ๘ ล้าน ส่วนเหรียญเงินเป็นต้นไม่ต้องพูดถึง แต่ตัวคหบดีนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่บริโภคอาหารเพียงปลายข้าวกับน้ำส้ม นุ่งห่มผ้าหยาบตัดเป็นสามชิ้นเย็บติดกัน ยานพาหนะก็ใช้รถเกาๆ ก็นำมาด้วยใบไม้

ควรดำเนินตามพุทธปฏิปทาที่นิยมยกย่องคนมั่งมีทรัพย์ เฉพาะแต่ผู้ที่ร่ำรวยขึ้นมาด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยสุจริตชอบธรรม และใช้ทรัพย์นั้นทำสิ่งที่ดีงาม บำเพ็ญประโยชน์ คือ ยกย่องความเป็นคนดีมีประโยชน์เหนือความมั่งมีทรัพย์ โดยเฉพาะจะต้องฝึกสอนอบรมอนุชน (คนรุ่นใหม่) ให้มีค่านิยมที่จะเห็นเป็นความดีงามความสามารถอันน่าภาคภูมิใจ ต่อเมื่อได้สร้างสมโภคทรัพย์นั้นด้วยความเพียรโดยสุจริต และมีความตั้งใจมุ่งหมายที่จะใช้ทรัพย์นั้นทำสิ่งที่ดีงาม บำเพ็ญประโยชน์

การนิยมยกย่องคนเพียงเมื่อเห็นเขาเป็นคนมั่งมี โดยคิดว่า เขาเป็นคนมีบุญได้ทำกรรมดีไว้ในปางก่อน (ชาติก่อน) ไม่มองดูการสร้างเหตุแห่งความมั่งมีของเขาในชาติปัจจุบัน นับว่าเป็นการปฏิบัติผิดจากแนวทางพระพุทธศาสนาทั้งสองด้าน คือทั้งเป็นการไม่ดำเนินตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวข้างต้น และทั้งเป็นการไม่ใช้ปัญญาสืบสาวเหตุปัจจัยให้ตลอดสาย โดยเฉพาะเหตุปัจจัยในชาติปัจจุบัน เป็นส่วนที่สัมพันธ์โดยตรงใกล้ชิดกว่า จึงต้องพิจารณาและให้ความสำคัญมากกว่า ส่วนกรรมปางก่อนจะช่วยได้ก็เพียงเป็นพื้นฐานเดิมที่สนับสนุน เช่น ร่างกาย ความถนัด เชื้อชาติ ไหวพริบ และจริตนิสัยบางอย่างที่เกื้อกูลแก่การนั้น หากจะมองกรรมปางก่อนเป็นเหตุสำคัญก็จะได้เฉพาะคนที่เกิดมาในครอบครัวที่มั่งมีอยู่แล้ว และแม้ในกรณีเช่นนี้ พระพุทธเจ้าก็หาได้ทรงยก

^{๓๐๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๖๘/๑๖๒.

เป็นข้อสำหรับที่จะยกย่องสรรเสริญไม่ เพราะหลักทั่วไปของพระพุทธศาสนาไม่ถือความประเสริฐเพียงเพราะชาติตระกูลอยู่แล้ว จุดที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญสำหรับบุคคลเช่นนั้น คือกรรมดีงามที่เป็นเหตุให้เขาจะได้รับผลอันน่าปรารถนาที่ต่างหาก ส่วนการที่เขาเกิดมาในความมั่งมีพร้อมอยู่แล้วนั้นก็เป็นการที่เขารับผลดีของเขาอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องยกเอามาสรรเสริญอีก ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า นั้นเป็นทุนเดิมหรือพื้นฐานดี ซึ่งทำให้เขามีโอกาสดีหรือพร้อมดีกว่าผู้อื่น หรือจะเรียกว่าได้เปรียบกว่าคนอื่น ในการที่จะก้าวต่อไปในชาติหน้า เป็นอันว่าผลของเรื่องเก่าได้เสร็จสิ้นไปแล้ว ถึงจุดเริ่มต้นใหม่ จุดที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนหรือสรรเสริญสำหรับคนเช่นนี้ ก็อยู่ที่ว่าเขาจะปฏิบัติต่อทุนเดิมหรือพื้นฐานดีที่เขาได้อยู่แล้วนั้นอย่างไร ส่วนสำหรับกรรมทั่วไป ก็เหมือนดังที่กล่าวแล้วข้างต้น คือจะทรงยกย่องสรรเสริญหรือติเตียน ก็อยู่ที่ว่ากรรมอันเป็นวิธีที่เขากระทำเพื่อให้เกิดทรัพย์สุจริตชอบธรรมหรือไม่ และเขาปฏิบัติต่อโภคทรัพย์นั้นอย่างไร พูดอีกอย่างหนึ่งให้ตรงจุดว่ามิใช่ความมั่งมีหรือคนมั่งมีดอกที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนหรือสรรเสริญ พระพุทธเจ้าทรงติเตียนหรือสรรเสริญนั้น อยู่ที่การกระทำของคนมั่งมีต่างหาก

สังคมาตามหลักพระพุทธศาสนา ทรัพย์เป็นอุปกรณ์หรือเป็นปัจจัยอุดหนุนชีวิต ไม่ใช่จุดหมายของชีวิต ทรัพย์จึงควรเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกมากขึ้นและพร้อมมากขึ้น ในการที่จะดำเนินชีวิตที่ดีงามและทำกิจที่ดีงามเพื่อเข้าถึงสิ่งที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ทรัพย์เกิดขึ้นที่ไหน แก่บุคคลใด ก็ควรเกิดขึ้นแก่มนุษย์ เป็นปัจจัยอุดหนุนให้มนุษย์ทั้งหลายสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามพร้อมที่จะทำสิ่งที่ดีงามได้มากยิ่งขึ้น ตามหลักการนี้ เมื่อทรัพย์เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งก็คือมีทรัพย์เกิดขึ้นแก่มนุษย์ หรือมีทรัพย์เกิดขึ้นแล้วในสังคม เมื่อบุคคลผู้หนึ่งมั่งมีขึ้นสังคมก็พลอยยิ่งเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น ทรัพย์เกิดขึ้นแก่คนดีคนหนึ่ง ก็เท่ากับเกิดขึ้นแก่สังคมด้วย บุคคลที่มั่งมีขึ้นนั้นเป็นเหมือนเนื้อนาดีที่ข้าวงอกงามขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งปวง^{๓๑๐} คนมั่งมีตามหลักการนี้พึงยินดีเฝ้าอ้อมใจที่ได้มีความสามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนเป็นเจ้าการหรือมีเกียรติเหมือนได้รับความไว้วางใจจากสังคม ในการจัดหาทรัพย์มาช่วยอุดหนุนหล่อเลี้ยงเพื่อนมนุษย์ในสังคมของตน ให้อยู่สุขสบายและมีโอกาสทำกิจที่ดีงาม^{๓๑๑} แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลผู้หนึ่งๆ ยิ่งร่ำรวยขึ้น สังคมยิ่งซูบโทรมลง เพื่อนมนุษย์ยิ่งทุกข์ทรมานมากขึ้น ก็เป็นเครื่องแสดงว่ามีการปฏิบัติผิดต่อทรัพย์ ทรัพย์ไม่เป็นปัจจัยอุดหนุนตามวัตถุประสงค์ของมันไม่เข้าสังคมก็ระส่ำระสาย ในที่สุด ถ้ามิใช่บุคคลมั่งมีดำรงอยู่ไม่ได้ ก็สังคมอยู่ไม่ได้หรือทั้งสองอย่าง สังคมอาจปลดเขาจากตำแหน่ง แล้ววางระบบวิธีจัดหาทรัพย์ และตั้งเจ้าหน้าที่จัดสรรทรัพย์ใหม่ ซึ่งอาจเป็นผลดีหรือเลวลงก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม คติก็มีอยู่ว่า ถ้ามนุษย์ปฏิบัติผิดทรัพย์ที่มีขึ้นเพื่อประโยชน์ย่อมกลับเป็นโทษที่ทำลายทั้งความเป็นมนุษย์ ตัวมนุษย์ และสังคมมนุษย์

^{๓๑๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๘๗-๓๘๘/๑๓๐-๑๓๑.; อ.อ.ม. (ไทย) ๒๓/๑๒๘/๒๔๙. พึงอ้างพุทธพจน์ว่า สัตบุรุษเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งปวง และพุทธพจน์ว่า ทรัพย์มีแก่คนดี เหมือนสระน้ำในที่ปลอดภัย ทุกคนได้กินใช้สุขสดชื่น แต่ทรัพย์มีแก่คนไม่ดี เหมือนสระน้ำในถิ่นอมมนุษย์ ถึงจะใสดีรินรมย์ก็ไร้ประโยชน์

^{๓๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๒/๑๐๑; เทียบกับคนคิดการเกิดขึ้นแห่งอำนาจและผู้ปกครองตามคติพุทธศาสนา เช่น ในอัครคัมภีร์สูตร เศรษฐีชาวพุทธ เช่น อนาคตนิคมิก ดำเนินตามปฏิปทานี้ จึงสละทรัพย์เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์และคนยากไร้ตลอดเวลายาวนาน จนหมดตัวก็ไม่เสียดาย.

รัฐพระพุทธศาสนามองเห็นความสำคัญของทรัพย์สินในสังคมของชาวโลกว่า ความจนเป็นความทุกข์ในโลก^{๓๑๒} ความยากไร้คลาแคลนเป็นสาเหตุสำคัญของอาชญากรรมและความชั่วร้ายต่างๆ ในสังคม^{๓๑๓} (เช่นเดียวกับความโลภ และสัมพันธ์กับความโลภด้วย) และถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่จะต้องคอยเอาใจใส่ดูแลจัดสรรปันทรัพย์สินให้แก่เหล่าชนผู้ไร้ทรัพย์สิน ไม่ให้มีคนยากจนขัดสนในแผ่นดิน^{๓๑๔} ซึ่งทั้งนี้ ย่อมต้องอาศัยวิธีการต่างๆ ประกอบกัน และตามที่เหมาะแก่สถานการณ์ โดยเฉพาะการจัดให้ราษฎรทุกคนมีทางทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต การส่งเสริมอาชีพ การจัดสรรเกี่ยวกับทุนและอุปกรณ์ การควบคุมป้องกันไม่ให้มีมิจฉากรรม การกระทำและวิธีการที่ไม่ชอบธรรมไม่เป็นธรรม การเอารัดเอาเปรียบกัน เป็นต้น โดยนัยนี้ ย่อมจะถือเป็นหลักการได้ว่าการไม่มีคนยากจนเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของรัฐได้ดีกว่าการมีคนร่ำรวย

มักจะมีคำถามว่า ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง แบบไหนถูกต้องหรือไปกันได้กับพระพุทธศาสนา เรื่องนี้อย่างน้อยในขั้นพื้นฐาน ไม่ใช่เรื่องที่พระพุทธศาสนาจะต้องตอบหรือหากไม่ถูกหาว่าตีโหวดหรือ ก็อาจต้องย้อนว่า ระบบไหนที่ปฏิบัติได้ตามหลักการของพระพุทธศาสนา ก็ระบบนั้นแหละ ความจริงระบบต่างๆ นั้น เป็นเรื่องในระดับวิธีการ และเรื่องของวิธีการนั้นตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า ย่อมเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงได้ตามปัจจัยแวดล้อมทั้งในทางกาลและเทศะ สิ่งจะต้องพูดก่อนก็คือ หลักการและวัตถุประสงค์สาระสำคัญของโภคทรัพย์ ก็ดังที่ได้กล่าวแล้วในข้อ ข. คือ เป็นอุปกรณ์หรือเป็นปัจจัยอุดหนุน ช่วยให้มีมนุษย์สามารถจัดสรรความเป็นอยู่ของพวกตนให้สะดวกและเกื้อกูลแก่การที่จะอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข และมีความพร้อมยิ่งขึ้นที่จะทำสิ่งดีงาม บรรลุความดีงามที่ยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อทรัพย์สินเกิดขึ้นที่ไหนหรือแก่ใครก็ตาม ก็คือมีปัจจัยอุดหนุนเกิดขึ้นแล้วในสังคม มนุษย์ทั้งหลายสามารถมีชีวิตที่ดีและเจริญงอกงามยิ่งขึ้น ระบบวิธีทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง อันหนึ่งอันใดก็ตาม สามารถทำให้สำเร็จผลด้วยดีตามความหมายแห่งหลักการและวัตถุประสงค์นี้ ระบบวิธีนั้นก็สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา ส่วนที่ว่าระบบวิธีเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยปัจจัยแวดล้อมแห่งกาลและเทศะนั้นมองเห็นได้ง่าย เช่น ในพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นเป็นชุมชนเฉพาะกิจเฉพาะวัตถุประสงค์ ทรงจัดวางวินัยให้พระภิกษุไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว นอกจากบริวาร ๘ แต่ให้ทรัพย์สินเป็นของสงฆ์คือส่วนรวมหรือของกลางนั้น ในเวลาเดียวกันสำหรับสังคมชาวโลกซึ่งขณะนั้นมีการปกครองในชมพูทวีป ๒ แบบก็ทรงสอนหลักอภิธานิธรรมสำหรับรัฐที่ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือแบบสาธารณรัฐ และทรงสอนหลักจักรวรรดิวัตรสำหรับที่ปกครองแบบราชาธิปไตย เรื่องนี้แสดงลักษณะอย่างหนึ่งของพุทธธรรมด้วย คือ พุทธธรรมไม่ใช่เป็นเพียงปรัชญาหรือเรื่องของนักคิด แต่เป็นเรื่องของศาสนานักปฏิบัติซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับประชาชนผู้ดำรงชีวิตท่ามกลางสภาพสังคมและสถานการณ์ที่เป็นไปอยู่ในเวลานั้นๆ ต้องสอนสิ่งที่เขาใช้ได้ ปฏิบัติได้ ให้เกิดประโยชน์แก่เขาตั้งแต่ปัจจุบัน ดังที่เรียกว่า ทรงสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ หากจะต้องรองจนกว่าหลังจากสถาปนาระบบที่วาทิตที่สุด ซึ่งความจริงก็ยังเป็นเพียงระบบที่หวังวาทิตที่สุด เสร็จแล้วจึงค่อยใช้ระบบนั้นทำให้ประชาชนประสบประโยชน์ อย่างนี้จะพ้นจากความเป็นการปฏิบัติที่เลื่อนลอยและพ้นจากความมม

^{๓๑๒} อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๑๖/๓๙๓.

^{๓๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๙/๓๑๐;๔๕/๓๗.

^{๓๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๖๕; ที.สี. (ไทย) ๙/๒๐๖/๑๗๒; มุ่งช่วยพร้อมทั้งส่งเสริมความขยัน ไม่ให้จนเพราะเกียจคร้าน.

งายได้อย่างไร ในเมื่อทั้งระบอบสามัคคีธรรมก็มีอยู่ ทั้งระบอบประชาธิปไตยก็มีอยู่ในเวลานั้น ก็เป็นอันว่าประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบราชาธิปไตยพระศาศตาก็ต้องช่วยให้เขาอยู่ดีมีสุข ประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบสามัคคีธรรม พระองค์ก็ต้องช่วยให้เขาอยู่ดีมีสุข สำหรับระบอบแรกทรงเน้นให้ผู้ปกครองมองเห็นยศศักดิ์อำนาจเป็นเครื่องมือสร้างประโยชน์สุขแก่ราษฎร มิใช่เป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งปรนเปรอสุขส่วนตน สำหรับระบบหลังทรงแนะนำหลักและวิธีการที่จะดำเนินกิจการให้เข้มแข็งมั่นคงได้ผลดีในระยะที่ระบอบราชาธิปไตยเจริญในทางดีงามอย่างสูงสุด คติธรรมแนวพุทธนั้นก็ให้เป็นหลักการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ดังดำรัสของพระองค์ในศิลาจารึกว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรสี ผู้เป็นรักแห่งทวยเทพ ไม่ทรงถืออวยศหรือเกียรติ จะเป็นสิ่งมีประโยชน์มาก เว้นแต่จะทรงปรารถนายศหรือเกียรติเพื่อความมุ่งหมายนี้ว่า ทั้งในบัดนี้และในเบื้องหน้า ขอประชาชนทั้งหลายจงตั้งใจสดับฟังคำสอนธรรมของข้าฯ และจงปฏิบัติตามหลักความประพฤติในทางธรรม”^{๓๑๕}

เมื่อจับสาระที่เป็นหลักการและความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ได้แล้ว การจะวินิจฉัยว่า ระบบใดถูกต้องสอดคล้องกับหลักการละความมุ่งหมายนั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณารายละเอียดกันยืดยาว ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของผู้รู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับระบบนั้นๆ จะพึงถกเถียงกัน หรือหากจะคิดวางระบอบวิธีใหม่ที่ถูกต้องได้ผลดียิ่งกว่าระบบต่างๆ เท่าที่มีอยู่ขึ้นมาได้ก็คงจะยิ่งเป็นการดี

การใช้แรงงานในทางผลิต ไม่ว่าจะป็นวัตถุหรือบริการก็ตาม มิเป็นอันมากที่ไม่เป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม นอกจากที่เป็นไปเพื่อทำลายโดยตรงเช่นผลิตอาวุธและยาเสพติดเป็นต้นและสังคม นอกจากที่เป็นไปเพื่อทำลายโดยตรงเช่นผลิตอาวุธและยาเสพติดเป็นต้นแล้ว ก็ยังมีจำพวกที่ทำลายธรรมชาติแวดล้อมบ้าง ทำลายคุณของความเป็นมนุษย์ ทำลายคุณธรรมความดีงามและคุณภาพจิตเป็นต้นบ้าง ตลอดจนแรงงานในการป้องกันต่อต้านแก้ไขผลในทางทำลายของการผลิตเท่านั้น แรงงานผลิตจำพวกนี้ส่วนมากไม่มีเสียได้จะดีกว่า ความเจริญในการผลิตอย่างนี้ โน้มไปในทางที่ทำให้มนุษย์ต้องทุ่มเททุนแรงงานอย่างมากมายิ่งๆ ขึ้นในด้านที่จะป้องกันแก้ไขผลในทางทำลายเหล่านั้นที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ส่วนแรงงานที่เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม ไม่จำเป็นต้องเป็นการผลิตในทางเศรษฐกิจ เช่นชีวิตแบบอย่างธรรม ซึ่งส่งเสริมทั้งปัญญาและคุณธรรมของมนุษย์ แม้มองในแง่ผลผลิตบางทีคุณธรรมก็มีค่ามากกว่าแรงงานที่ใช้เพื่อการนั้น เช่น ภิกษุรูปหนึ่งปฏิบัติธรรมอยู่ในป่า โดยมีได้ใช้แรงงานเพื่อการรักษาป่าเลย แต่เจ้าหน้าที่รักษาป่าอาจบอกว่าท่านช่วยสงวนป่าไว้อย่างได้ผลดีกว่าพวกเขา ซึ่งใช้แรงงานเพื่อการนั้นโดยเฉพาะรวมกันหลายๆ คน

ถ้าจะมุ่งถึงประโยชน์สุขของมนุษย์ชาติอย่างแท้จริงแล้ว การมองแต่คุณค่าของการผลิตและการบริโภคเท่านั้นหาเพียงพอไม่ จะต้องมองดูคุณค่าของการไม่ผลิตและไม่บริโภคด้วย เมื่อมองในแง่ธรรมบุคคลหนึ่งแม้มิได้ผลิตอะไรในแง่ของเศรษฐกิจ แต่ถ้าเขาบริโภคให้สิ้นเปลืองไปน้อยที่สุด และชีวิตมีแต่เกื้อกูลแก่สภาพแวดล้อมตามสมควร ก็ยังดีกว่าบุคคลอีกผู้หนึ่งซึ่งทำงานผลิตสิ่งที่เป็นอันตรายแก่ชีวิตและสังคมเป็นอันมาก พร้อมทั้งบริโภคทรัพยากรของโลกสิ้นเปลืองไปอย่างมาก แต่ดูเหมือนว่าลัทธิเศรษฐกิจทั้งหลายจะยกย่องบุคคลหลังที่ผลิตและบริโภคได้มาก (ทำลายมาก) ยิ่งกว่าบุคคลแรกที่ผลิตและบริโภคน้อย (ทำลายน้อย) เป็นการยุติธรรมหรือไม่ที่จะกล่าวถึงหน้าที่ในการผลิตของคนโดยไม่พิจารณาถึงด้านบริโภคว่า เขาทำความสิ้นเปลืองแก่ทรัพยากรมากหรือน้อยเพียงใด และ

^{๓๑๕}ดูในธรรมโองการจารึกศิลา ฉบับที่ ๑๐ ในจารึกอโศก (หนังสือ Asokan Edicts หรือ Asokan Inscriptions ฉบับใดก็ได้)

การมุ่งเน้นหน้าที่ในการผลิตเป็นการก่อกวนแก่ชีวิตและสังคมแท้จริงหรือไม่ การที่เศรษฐศาสตร์สนใจเฉพาะแต่สิ่งที่คำนวณนับกำหนดเป็นตัวเลขได้และปริมาณที่เพิ่มพูนทางวัตถุด้วย ถือว่าตนเป็นพวกวิทยาศาสตร์นั้น ก็จะต้องให้เศรษฐศาสตร์และลัทธิเศรษฐกิจทั้งหลายเท่าที่มีอยู่ยอมรับด้วยถึงความคับแคบไม่เพียงพอและความไม่สมบูรณ์ของตน ในการที่จะแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่เหนือศาสตร์ การยอมรับความจริงเช่นนี้แหละจะเป็นความดีงามและความสมบูรณ์แห่งประโยชน์ของเศรษฐศาสตร์และลัทธิเศรษฐกิจเหล่านั้นเอง

ดังได้กล่าวแล้ว ทางธรรมไม่สู้สนใจในแง่ที่ว่าใครจะมีทรัพย์มากเท่าใด คือไม่ถือเอาการมีทรัพย์มากหรือน้อยเป็นเกณฑ์วัดความดีความชั่ว และการถือทรัพย์เป็นเพียงวิถีไปสู่จุดหมายอื่น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว การที่จะสนับสนุนความมีทรัพย์หรือไม่จึงอยู่ที่การปฏิบัติเพื่อจุดหมาย ดังนั้น จุดที่ธรรมสนใจต่อทรัพย์จึงมีสองตอน คือ วิธีการที่จะได้มาซึ่งทรัพย์ว่าได้มาอย่างไร และการปฏิบัติต่อทรัพย์ที่มีหรือได้มาแล้วจะใช้น้อยอย่างไร พูดสั้นๆ ว่าไม่เน้นการมีทรัพย์แต่เน้นการแสวงหาและใช้จ่ายทรัพย์ การมีทรัพย์หรือได้ทรัพย์มาแล้วสะสมไว้เฉยๆ ท่านถือเป็นความชั่วอย่างยิ่งเช่นเดียวกับการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ผิด และใช้ทรัพย์ในทางที่เกิดโทษ โดยนัยนี้ความชั่วร้ายที่เกี่ยวกับทรัพย์สมบัติในขั้นต้นจึงมี ๓ อย่าง คือ การแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม การครองทรัพย์ไว้โดยไม่ทำให้เกิดประโยชน์ และการใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่เป็นโทษ

อย่างไรก็ดี แม้จะแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม และใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ยังหาชื่อว่าเป็นการปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์ที่ถูกต้องทางธรรมโดยสมบูรณ์ไม่ ทั้งนี้เพราะทางธรรมเน้นคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญาด้วย คือการวางใจวางท่าทีต่อทรัพย์นั้น ว่าจะต้องเป็นไปด้วยนิสสรณปัญญา มีความรู้เท่าทันเข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของทรัพย์ และขอบเขตแห่งคุณค่าหรือประโยชน์นั้น มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่เป็นทาส แต่เป็นนายของทรัพย์ ให้ทรัพย์มีไว้เพื่อรับใช้มนุษย์ เป็นอุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์และสิ่งดีงาม ช่วยผ่อนเบาทุกข์ ทำให้มีความสุข มิใช่กลายเป็นเหตุเพิ่มความทุกข์ทำให้เสียคุณภาพจิต ทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้มนุษย์ต่อมนุษย์แปลกหน้ากัน

๔.๓.๔ อานิสงส์แห่งอาชีวนารีสุทธีล

เมื่อภิกษุประพตติเต็มทีในอาชีวนารีสุทธีล ตามนัยอันกล่าวมาแล้ว ผลน่าชื่นใจย่อมหลั่งไหลออกมาจากการประพตตินั้น เป็นคุณประโยชน์แก่เธอเองบ้าง ผู้อื่นบ้างและแก่พระศาสนาบ้าง สำหรับตัวเธอเองนั้น เมื่อค้นหาความเศร้าหมองไม่พบก็ปราโมทย์และปิติ, เมื่อปิติจิตย่อมสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ, เมื่อเป็นสมาธิก็เกิดปัญญารู้ธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง ถึงที่สุดก็บรรลุวิมุตติเป็นพระอรหันต์ ดุจดั่งเรื่องของพระมหาตีสสเถระที่กล่าวมาแล้ว ถ้าหากยังไม่อาจบรรลุถึงที่สุด ก็ยังเป็นการทำตามรอยพระอรียเจ้าที่ก้าวหน้าไปได้ มีสัจจะต่อตัวเองและผู้อื่น มีคุณธรรมในตนพอที่จะเป็นตัวอย่างแก่เพื่อน สหธรรมิก และพอที่จะทำให้ตนเองเป็นผู้สมกับนามอันมีเกียรติของตนว่า สมณสากยบุตรตีย์ ดังนี้ แม้ตนเองก็ตีตนไม่ได้ ผู้อื่นก็ไม่ได้ เทวดา มาร พรหม ก็ไม่ได้ จึงเป็นผู้มีความกล้าหาญมีความเกษมร่าเริง เยือกเย็นอยู่อย่างสงบเจียบ และบริสุทธิ์แท้ สำหรับผู้อื่น คือชาวโลกไม่ถูกล่อลวง ไม่เปื้อนนาย ร้าคาญ ได้เห็นสมณะผู้กล้าหาญทำตนเป็นตัวอย่างในการอดทน เพื่อรักษาอาชีพให้สะอาดหมดจด แม้จะต้องเสียชีวิตก็ยอมได้ ความเชื่อถือตัวเองของชาวโลก ย่อมเกิดขึ้นและน้อมไปโดยนัยว่า เมื่อพระผู้เป็นเจ้าอาจสละชีวิตเพราะรักษาอาชีวนารีสุทธีลได้ แล้วโฉนพวกเราจะไม่อาจสละได้บ้างเล่า, และเมื่อพระ

ผู้เป็นเจ้าของพยายามรักษาอยู่อย่างกวัดข้น ก็ไม่เคยปรากฏว่าต้องเสียชีวิตไปแม้แต่รูปเดียว แม้เราก็กต้องทำได้อย่างเดียวกันเป็นแน่. เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวโลกก็อาจยกตนให้ขึ้นสูงจากการประกอบกรรมอันเป็นบาป เพราะอาชีวะเป็นต้นเหตุ ได้ยิ่งขึ้น. สำหรับพระศาสนานั้น จะเป็นทางนำมาซึ่งความเคารพนับถือจากประชาชนทั่วไป, ประชาชนที่เลื่อมใสศาสนาอื่น ๆ อยู่, และจากนักบวชในศาสนาอื่น ถึงกับจุมาสู่ศาสนานี้ได้ จุดตั้งเรื่องของพระสารีบุตรกับนางสุจิมุขีปริพาชิกา อันข้าพเจ้าจะได้จบการพรรณานี้ด้วยความของบทนี้ลงด้วยเรื่องของท่าน ดังต่อไปนี้ :-

สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์. ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ เทียบบิณฑบาตตามลำดับตรอกในพระนครราชคฤห์แล้ว อาศัยเชิงฝาแห่งหนึ่งฉันบิณฑบาตนั้น. ครั้งนั้น นางปริพาชิกาชื่อสุจิมุขี เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรรมณะ ท่านก้มหน้าฉันหรือ? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรน้องหญิง เราได้ก้มหน้าฉัน ถ้าอย่างนั้น ท่านแหงนหน้าฉันหรือสมณะ เราได้แหงนหน้าฉันหรือก้มหน้าฉันหรือ? ถ้าอย่างนั้น ท่านมองดูทิศใหญ่ฉันหรือสมณะ เราได้มองดูทิศใหญ่ฉันหรือก้มหน้าฉันหรือ? ถ้าอย่างนั้น ท่านมองดูทิศน้อยฉันหรือสมณะ เราได้มองดูทิศน้อยฉันหรือก้มหน้าฉันหรือ? ดิฉันถามว่า ดูกรรมณะ ท่านก้มหน้าฉันหรือ ท่านก็ตอบว่า เราได้ก้มหน้าฉันหรือก้มหน้าฉันหรือ? ดิฉันถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านแหงนหน้าฉันหรือสมณะ ท่านก็ตอบว่า เราได้แหงนหน้าฉันหรือก้มหน้าฉันหรือ? ดิฉันถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านมองดูทิศใหญ่ฉันหรือสมณะท่านก็ตอบว่า เราได้มองดูทิศใหญ่ฉันหรือก้มหน้าฉันหรือ? ดิฉันถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านมองดูทิศน้อยฉันหรือสมณะ ท่านก็ตอบว่า เราได้มองดูทิศน้อยฉันหรือก้มหน้าฉันหรือ? ก็บัดนี้ ท่านฉันอย่างไรเล่าสมณะ ดูกรน้องหญิง ก็สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ เหตุติรัจฉานวิชา คือ วิชาดูพื้นที่ สมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า ก้มหน้าฉัน. ดูกรน้องหญิง สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ เหตุติรัจฉานวิชา คือ วิชาดูดาวนักษัตรสมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า แหงนหน้าฉัน. ดูกรน้องหญิง สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ เหตุประกอบารรับส่งข่าวสาส์น สมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า มองดูทิศใหญ่ฉัน. ดูกรน้องหญิง สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ เหตุติรัจฉานวิชาคือ วิชาทายองค์อวัยวะ สมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า มองดูทิศน้อยฉัน. ดูกรน้องหญิง ส่วนเรานั้นมิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ เหตุติรัจฉานวิชา คือ วิชาตรวจพื้นที่ มิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพเหตุติรัจฉานวิชา คือวิชาดูดาวนักษัตร มิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ เหตุประกอบารรับส่งข่าวสาส์น มิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพ เหตุติรัจฉานวิชา คือ วิชาทายองค์อวัยวะ (แต่) เราแสวงหาภิกษาโดยชอบธรรม ครั้นแล้วจึงฉัน

ครั้งนั้น นางสุจิมุขีปริพาชิกาเข้าไปในนครราชคฤห์ จากถนนหนึ่งไปอีกถนนหนึ่ง จากตรอกหนึ่งไปอีกตรอกหนึ่งแล้วประกาศอย่างนี้ว่าท่านสมณศากยบุตรทั้งหลายยอมฉันอาหารอันประกอบด้วยธรรม สมณศากยบุตรทั้งหลายยอมฉันอาหารอันหาโทษมิได้ขอเชิญท่านทั้งหลายถวายบิณฑบาตแก่สมณศากยบุตรทั้งหลายเถิด^{๓๑๖}

๔.๔ ปัจจัยสันนิสิตศีล

^{๓๑๖}ชินฺธ. ส. (ไทย) ๑๗/๒๙๕/๕๑๗

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคน้ำที่ดี เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ ศิลที่เรียกว่า ปัจจัยสันนิสสันตศีล หรือปัจเจกเวกชนศีล อันเป็นหนึ่งในจาทุปาริสุทธิศีลที่เป็นศีลวิสุทธิตี

ปัจจัยสันนิสสันตศีล คือ โดยเหตุที่เป้าหมายสำคัญของการบวช คือ การหลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยอาชีวะปาริสุทธิศีลแล้ว ก็จำเป็นต้องรู้จักบริโภคน้ำที่ได้อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโภคน้ำ ๔ หรือปัจจัยสันนิสสันตศีลให้กับพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ของการบริโภคน้ำอย่างแยกแยะ กล่าวคือ วัตถุประสงค์การใช้จิวร คำว่า “จิวร”^{๓๑๗} หมายถึง ผ้าทุกชิ้นที่ภิกษุใช้นุ่งห่ม การใช้จิวรหรือการบริโภคน้ำ ก็เพียงเพื่อบำบัดความร้อน ความหนาว อันจะเป็นเหตุให้เกิดอาพาธประการหนึ่ง เพื่อป้องกันแมลงและสัตว์อันตรายประการหนึ่ง และเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าอายอีกประการหนึ่ง การพิจารณาปัจจัย ๔ โดยเฉพาะจิวรควรมีการพิจารณาในกาลทั้ง ๓ คือ (๑) ในเวลารับ (๒) ในเวลาใช้สอย (๓) ในเวลาหลังจากใช้แล้ว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคน้ำที่ดี เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ ศิลที่เรียกว่า ปัจจัยสันนิสสันตศีล หรือปัจเจกเวกชนศีล อันเป็นหนึ่งในจาทุปาริสุทธิศีลที่เป็นศีลวิสุทธิตี

ปัจจัยสันนิสสันตศีล เป้าหมายสำคัญของนักบวช คือ ผู้หลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยอาชีวะปาริสุทธิศีลแล้ว ก็จำเป็นต้องรู้จักบริโภคน้ำที่ได้อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโภคน้ำ ๔ หรือปัจจัยสันนิสสันตศีลให้กับพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ของการบริโภคน้ำอย่างแยกแยะ กล่าวคือ วัตถุประสงค์การใช้จิวร คำว่า “จิวร”^{๓๑๘} หมายถึง ผ้าทุกชิ้นที่ภิกษุใช้นุ่งห่ม การใช้จิวรหรือการบริโภคน้ำ ก็เพียงเพื่อบำบัดความร้อน ความหนาว อันจะเป็นเหตุให้เกิดอาพาธประการหนึ่ง เพื่อป้องกันแมลงและสัตว์อันตรายประการหนึ่ง และเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าอายอีกประการหนึ่ง การพิจารณาปัจจัย ๔ โดยเฉพาะจิวรควรมีการพิจารณาในกาลทั้ง ๓ คือ (๑) ในเวลารับ (๒) ในเวลาใช้สอย (๓) ในเวลาหลังจากใช้แล้ว ดังนี้

๔.๔.๑ การพิจารณาจิวรในปัจจัยสันนิสสันตศีล

๑) การพิจารณาการใช้จิวรทั้ง ๓ กาล

มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคน้ำใช้สอยปัจจัยสี่ แต่การพิจารณาในเวลารับมาหรือก่อนบริโภคน้ำใช้สอย จำเป็นกว่า พระพุทธองค์ตรัสย้ำให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งบริโภคน้ำใช้สอย เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วทั้งสิ่งบริโภคน้ำ และตัวผู้บริโภคน้ำ เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้วก็ยังเป็นเพียงธาตุว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนใยแห่งธาตุปัจจัยเท่านั้น บริโภคน้ำใช้สอยแบบปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งในสิ่งที่บริโภคน้ำและตัวผู้บริโภคน้ำ เมื่อผู้บริโภคน้ำมีตัวตน การใช้สอยก็มุ่งจะเพื่อพอกพูนรักษาตัวตนด้วยการบริโภคน้ำใช้สอยอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ละเมียดคุณธรรมในตน ละเมียดจริยธรรมสังคมและทำลายสิ่งแวดล้อมในที่สุด ถ้าเสพบริโภคน้ำใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอัตตา บริโภคน้ำใช้สอยเพื่อคุณค่าที่แท้จริง คำว่า “ก่อนบริโภคน้ำใช้

^{๓๑๗} พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕.

^{๓๑๘} พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕.

สอย” มีความหมายกว้างทั้งขณะแสวงหา ขณะรับและขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโภคใช้สอย พระพุทธองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุปฏิกุศลปัจจเวกขณะ พิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโภค ดังต่อไปนี้

สิ่งเหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจจัยตามปกติ ไม่ว่าจะป็นจีวร และบุคคลผู้ใช้สอยก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น มิใช่สัตว์อันยั่งยืน มิใช่ชีวะ บุคคลที่อมตะ วางเปล่าจากตัวตน ประกอบกับจีวรเหล่านี้เดิมไม่ได้นำเกลียด สกปรก เปื้อนยู่ แต่พอถูกใช้สอยสวมใส่กับกายอันเปื้อนเน่า สกปรก เหม็นคาว จึงพลอยกลายเป็นของน่าเกลียดไปด้วยกัน^{๓๑๙} ขณะใช้สอยจีวร ขณะใช้สอยให้คิดเสมอว่า “จะรอบคอบในการนุ่งห่มจีวรเพียงเพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะอันให้เกิดความละอาย”^{๓๒๐} “สิ่งที่เราใช้สอยแล้วไม่ทันพิจารณาในวันนี้ ถือว่า เราใช้สอยแล้วเพียงเพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะอันให้เกิดความละอาย”^{๓๒๑}

ข้อความในบทปริทัศน์จีวรสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธองค์ให้พิจารณาสิ่งใช้สอย และผู้ใช้สอยว่า โดยธรรมชาติหรือธาตุแท้แล้วต่างไร้สาระเป็นเพียงธาตุ ๔ ความเป็นปกติว่าเน่าเหม็น น่าเกลียด ผ่าปล่อยไว้นานก็เปื้อนยู่ ย่อยสลาย เพราะสภาพของเหตุและปัจจัยขณะที่ร่างกายของมนุษย์นั้น ปกติมีกลิ่นเน่าเหม็นสาบสกปรกอยู่แล้ว สมมติว่าคนไม่ได้อาบน้ำสวมใส่เสื้อผ้าไม่ได้ซักมาหลายวัน จนสกปรก มีกลิ่นเน่าเหม็นอับมีเชื้อรา ไม่ว่าผ้าชนิดนั้นจะมีราคาแพงซักเพียงใดและบุคคลที่สวมใส่จะเป็นใครก็ตาม สุดท้ายแล้วเมื่อผ้าไม่ได้ซัก คนไม่ได้อาบน้ำคนจำนวนมากก็ไม่ปรารถนาแม้แต่จะเข้ามานั่งใกล้ นี่คือการสารถหรือธาตุแท้จริงๆ ของจีวร ผ้าเครื่องนุ่งห่มและผู้ใช้สอย ผ้า เครื่องนุ่งห่มนั้น

แม้ผ่านการบริโภคใช้สอยจีวรไปแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการกำจัดค้นหา คือ ความยินดีพอใจในจีวรนั้น เพื่อให้รู้ว่าเราใช้สอยจีวรนั้นตามจำเป็นเท่านั้น มิได้เพื่อความสวยงามหรือเหตุผลอื่นที่เป็นการส่งเสริมให้เกิดอุปทานความยึดมั่นแต่อย่างใด

สรุปได้ว่า การบริโภคจีวรเพื่อไม่ให้เป็นที่เกิดแห่งตัณหาอุปทานในเครื่องแต่งกาย ควรพิจารณาให้รู้ถึงคุณค่าแท้ของจีวร พิจารณาตั้งเวลารับมา เวลาบริโภคใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอยเรียบร้อยแล้ว ทำให้เป็นผู้มีสติมั่นคงไม่หลงไหลในผ้าแพรพรรณ จึงนับได้ว่าเป็นปัจจยสันนิสสิตศีล เกิดปัญญาในการใช้สอยจีวร

๒) การพิจารณาปิณฑาททั้ง ๓ กาล

^{๓๑๙}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปัจจยํ ปวัตตมานํ ธาตุมตตเมเวตํ ยทิทํ จีวรํ, ตตุปฏญชโก จ ปุคฺคโลธธาตุมตตโก นิสสโตโต นิชชิวํ สุญญู, สพฺพานิ ปน อิมานิ จีวรานิ อชฺคฺคฺฉณฺยานิ อิมํ ปุตฺติกายํ ปตฺวา อตฺติยชฺคฺฉณฺยานิ ชายยนฺติ”

^{๓๒๐}พระบาลีเต็มว่า “ปฏิสงฺขาโยนิโส จีวรํ ปฏิเสวามิ ยาวเทว สีตลสฺส ปฏิฆาตตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตตาย ทํ สมกฺสวาตตปสิริ สบสมฺผลสฺสานํ ปฏิฆาตตาย, ยาวเทว หิริโกปินนปฏิจฺฉาหนตฺถํ”

^{๓๒๑}พระบาลีเต็มว่า “อชฺชมฺยา อปฺจเวกฺขิตฺวา ยํ จีวรํ ปริตรภฺตํ, ตํ ยาวเทว สีตลสฺส ปฏิฆาตตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตตาย ทํสมกฺสวาตตปสิริ สบสมฺผลสฺสานํ ปฏิฆาตตาย, ยาวเทว หิริโกปินนปฏิจฺฉาหนตฺถํ”

ภิกษุจำเป็นต้องบริโภคอาหารบิณฑบาต การพิจารณาในเวลารับมาหรือก่อนบริโภค พระพุทธรองค์ตรัสย้าให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของการบริโภคอาหาร ก่อนบริโภคอาหารให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้ว เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้ว ทั้งสิ่งที่บริโภคและผู้บริโภคก็เป็นเพียงธาตุ ว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งธาตุปัจจัยเท่านั้น บริโภคใช้สอยแบบปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งในสิ่งที่บริโภคและตัวผู้บริโภค เมื่อผู้บริโภคมิตัวตน การใช้สอยก็มุ่งจะเพื่อพอกพูนรักษาตัวตนด้วยการบริโภคใช้สอยอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ละเมิดคุณธรรมในตน ละเมิดจริยธรรมสังคัมและทำลายสิ่งแวดล้อมในที่สุด ถ้าเสพบริโภคใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอึดตา บริโภคใช้สอยเพื่อคุณค่าที่แท้จริง อนึ่ง คำว่า ก่อนบริโภค มีความหมายกว้างทั้งขณะแสวงหา ขณะรับและขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโภคด้วย พระพุทธรองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุปฏิภูลปัจจเวกขณะ พิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโภค ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจจัยตามปกติ ไม่ว่าจะเป็นบิณฑบาต (อาหาร น้ำดื่ม เครื่องดื่ม) และบุคคลผู้ใช้สอยก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น มิใช่สัตว์อันยังยืน มิใช่ชีวบุคคลที่อมตะ ว่างเปล่าจากตัวตน ประกอบกับบิณฑบาตเดิมไม่ได้น่าเกลียด สกปรก แต่พอบริโภคเข้าไปในร่างกายอันเปื่อยเน่าอยู่เป็นนิจ จึงเป็นของน่าเกลียดไปด้วยกัน^{๓๒๒} การฉันบิณฑบาตไม่ให้เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน เพื่อความมัวเมา เกิดกำลังพลังทางกาย เพื่อประดับ เพื่อตกแต่ง แต่เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ ดำเนินไปได้ มิให้ร่างกายลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ทำได้ตามนี้ก็ช่วยระงับดับบรรเทาทุกขเวทนาเก่าคือความหิวได้ และไม่ทำทุกขเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น อนึ่งความเป็นไปโดยสะดวกแห่งอิตถภาพร่างกายนี้ ความเป็นผู้หาโทษไม่ได้ และความเป็นอยู่โดยผาสุกก็จักบังเกิดขึ้นแก่เรา”^{๓๒๓}

ข้อความในบทปริทัศน์อาหารว่า พระพุทธรองค์ให้มองสิ่งบริโภค และตัวผู้บริโภคว่า เป็นธาตุแท้ของทั้งสองสิ่งต่างไร้สาระเป็นเพียงธาตุ ๔ ลองนึกภาพดูอาหารที่ยังใหม่สด เช่น อาหารประเภทกะทิ เป็นต้น เก็บไว้เพียงข้ามคืน (ค้างคืน) กลิ่น รส คุณค่า ก็เปลี่ยนไป เกิดการเน่าบูดบริโภคแล้วทำให้ท้องเสีย หรือแม้แต่อาหารอันโอชะ กลิ่นหอม รสโอชา ราคาแพง ครั้นรับประทานเข้าไปแล้ว ผสมกับน้ำย่อยในกระเพาะอาหาร ครั้นถ่ายอุจจาระปัสสาวะออกมาล้วนมีกลิ่นเหม็นเสมอกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะอาหารชนิดนั้นจะราคาแพงเพียงใดและผู้บริโภคจะเป็นใครก็ตาม สุดท้ายแล้วอาหารนั้นก็บูดโดยธรรมชาติคนก็เน่าโดยธรรมดา ของบูดและของเน่ามาประกอบกันก็ยิ่งจะน่าเกลียดยิ่งขึ้น นี่คือการระตถหรือธาตุแท้จริงๆ ของอาหารบิณฑบาตและผู้บริโภคอาหารบิณฑบาต

๓) การพิจารณาเสนาสนะทั้ง ๓ กาล

มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคใช้สอย แต่การพิจารณาในเวลารับมาหรือก่อนบริโภคใช้สอยจำเป็นกว่า พระพุทธรองค์ตรัสย้าให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งบริโภค

^{๓๒๒}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปัจจย ปวตตมานิ ธาตุมตตเมเวต ยทิท ปิณฑปาโต, ตพฺพญโก จ ปุคฺคโล ธาตุมตตโก นิสสโตโต นิชชีโว สญฺญโณ, สพฺโพ ปนายิ ปิณฑปาโต อชิคุจฺฉนีย โอมิ ปุตฺติกายิ ปตฺวา อติวิชฺชิจฺฉนีย ชา ยติ”

^{๓๒๓}พระบาลีเต็มว่า “ปฏิสงฺขาโยนิโส ปิณฑปาตํ ปฏิเสวามิ เนว ทวายน มทายน น มนฺทนาย น วิภูส นาย, ยาวเทว อมสส กายสส ฐิตียา ยาปนาย วิที สุปรตฺติยา พรหมจฺริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณณจ เวทนํ ปฏิทงฺขามิ นวณจ เวทนํ น อุปปาเทสสามิ ยาตรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชชตา จ ผาสฺสุวิหาโร จาติ”

ใช้สอย ก่อนบริโภคใช้สอยให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วทั้งสิ่งบริโภค และตัวผู้บริโภค เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้วก็ยังเป็นเพียงธาตุว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งธาตุปัจจัยเท่านั้น บริโภคใช้สอยแบบปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งในสิ่งที่บริโภค และตัวผู้บริโภค เมื่อผู้บริโภคมิตัวตน การใช้สอยก็มุ่งจะเพื่อพอกพูนรักษาตัวตนด้วยการบริโภคใช้สอยอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ทำให้ละเมิดคุณธรรมในตน ละเมิดจริยธรรมสังคมและทำลายสิ่งแวดล้อมในที่สุด ถ้าเสพบริโภคใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอึดตา บริโภคใช้สอยเพื่อคุณค่าที่แท้จริง คำว่า “ก่อนบริโภคใช้สอย” มีความหมายกว้างทั้งขณะแสวงหา ขณะรับและขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโภคใช้สอย พระพุทธองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุปฏิภูมปัจจเวกขณะพิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโภคว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจจัยตามปกติ ไม่ว่าจะเป็เสนาสนะ และบุคคลผู้ใช้สอยเสนาสนะก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น มิใช่สัตว์อันยังยืน มิใช่ชีวะบุคคลที่อมตะ วางเปล่าจากตัวตน ประกอบกับจิวรเหล่านี้เดิมไม่ได้นำเกลียด สกปรก เปื่อยยุ่ย แต่พอถูกใช้สอยสวมใส่กับกายอันเปื่อยเน่า สกปรก เหม็นคาว จึงพลอยกลายเป็นของน่าเกลียดไปด้วยกัน^{๓๒๔} การใช้สอยเสนาสนะ เพียงเพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพื่อบรรเทาอันตรายอันจะพึงมีจากดินฟ้าอากาศ และเพื่อความเป็นผู้อยู่ในที่หลีกเลี่ยงสำหรับภาวณา^{๓๒๕}

ข้อความในบทปริทัศน์เสนาสนะนั้น (ที่อยู่อาศัย) สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธองค์ให้พิจารณาเสนาสนะและผู้ใช้สอย โดยธรรมชาติหรือธาตุแท้ต่างไร้สาระเป็นเพียงธาตุ ๔ ปกติผู้พึง โยงคลอน ไม่มั่นคง ครั้นถูกมนุษย์ใช้ก็ยิ่งผู้พึงเสื่อมเร็วยิ่งขึ้น สมมติว่าเสนาสนะหรือบ้านที่ใช้อยู่ไม่ได้ใส่ใจดูแลรักษาเลย ปล่อยให้รกร้าง ทั้งเศษขยะอาหารไม่เป็นที่ยอมเน่าเหม็น เช่น สลัม ชุมชนแออัด หรือแม้แต่บ้านเศรษฐีก็ตาม ถ้าปราศจากการดูแลก็ย่อมรกร้างในที่สุด แม้จะดูแลอย่างดีนานปีไปยอมผู้พึงทรุดโทรม เสื่อมสลายไป นี่คือการสร้างหรือธาตุแท้จริงๆ ของสองสิ่งคือเสนาสนะและผู้ใช้สอยอยู่อาศัย

๔) การพิจารณาคิลานเภสัชทั้ง ๓ กาล

มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคใช้สอยคิลานเภสัช แต่การพิจารณาในเวลารับมาหรือก่อนบริโภคใช้สอยจำเป็นกว่า พระพุทธองค์ตรัสย้าให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งบริโภคใช้สอย ก่อนบริโภคใช้สอยให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง เพื่อให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วทั้งสิ่งบริโภค และตัวผู้บริโภค เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งแล้วก็ยังเป็นเพียงธาตุว่างจากตัวตน ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งธาตุปัจจัยเท่านั้น ถ้าเสพบริโภคใช้สอยโดยปราศจากตัวตน ปล่อยวาง ไม่พอกพูนอึดตา บริโภคใช้สอยเพื่อคุณค่าแท้ อย่างไม่รู้ตามคำว่า ก่อนบริโภคใช้สอย มีความหมายกว้างรวมถึงขณะแสวงหา ขณะรับ และขณะเก็บรักษาไว้เพื่อบริโภคใช้สอยด้วย พระพุทธองค์ตรัสแนวทางปฏิบัติไว้ในบท ธาตุปฏิภูมปัจจเวกขณะ พิจารณาโดยความเป็นธาตุในเวลารับหรือก่อนบริโภคว่า สิ่ง

^{๓๒๔}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปัจจยํ ปวตตมานํ ธาตุมตตเมเวตํ ยทิทํ เสนาสนํ, ตพฺภุณฺขโก จ ปุคฺคโล ธาตุมตตโก นิสสโตโต นิชชิวํ สญฺญู, สพฺพานิ ปน อิมานิ เสนาสนานิ อชฺชิจฺจนียานิ อิมํ ปุตฺติกายํ ปตฺวา อตีวชฺชิจฺจนียานิ ชายนติ”

^{๓๒๕}พระบาลีเต็มว่า “ปฏฺิสงฺขาโยนิโส เสนาสนํ ปฏฺิเสวามิ ยาวเทว สีตลส ปฏฺิฆาตาย, อุณฺหสส ปฏฺิฆาตาย ทฺสมกสวาทตปสีรํ สปสมผลสสานํ ปฏฺิฆาตาย, ยาวเทว อุตฺตปฺริสสยวิโนทนํ ปฏฺิสลลานารามตลํ”

เหล่านี้เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุปัจจัยตามปกติ ไม่ว่าจะ เป็นคิลานเภสัช และบุคคลผู้บริโภคนั้นก็เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น มิใช่สัตว์อันยั่งยืน มิใช่ชีวะบุคคลที่อมตะ ว่างเปล่าจากตัวตน ประกอบกับคิลานเภสัชเดิมไม่ได้นำเกลียดสกปรก แต่พอบริโภคเข้าไป ในร่างกายอันเปื่อยเน่าอยู่เป็นนิจจึงพลอยกลายเป็นของน่าเกลียดไปด้วยกัน^{๓๒๖} การบริโภคใช้สอยคิลานเภสัช เพียงเพื่อบำบัดทุกข์เวทนาอันเกิดขึ้นแล้ว มีอาพาธต่างๆ เป็นมูล เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรค เบียดเบียน เป็นอย่างหนึ่ง^{๓๒๗}

ข้อความในบทปริทัศน์คิลานเภสัชนั้นสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธองค์ให้พิจารณาสิ่งที่ถูกบริโภคและผู้บริโภค โดยธาตุแท้แล้วต่างไร้สาระคือเพียงธาตุ ๔ ปกติคิลานเภสัชก็เสื่อมสภาพไป ครั้นมาประกอบเข้าด้วยการบริโภคก็ยิ่งเสื่อมเร็วยิ่งกว่าเดิม สมมติว่าเปิดยาทิ้งไว้นานเก็บไว้ในที่ร้อนเกินไป ยา ก็เสื่อมสภาพเร็วขึ้นประกอบกับมนุษย์ป่วยใช้สังฆารทุรโดกรม ซึ่งแม้ไม่ป่วยไข้ก็เนาหมื่นอยู่แล้ว ก็ จะเกิดความสกปรกมีกลิ่นเน่าเหม็นเร็วขึ้น ไม่ว่าคิลานเภสัชนั้นจะมีราคาแพงสักเพียงใด นำมาจากไหน และบุคคลบริโภคจะเป็นใครก็ตาม สุดท้ายแล้วก็เนา เสื่อมทั้งคู่ นี่คือสัจจะหรือธาตุแท้จริงๆ ของคิลานเภสัชและผู้บริโภค การพิจารณาให้เห็นธาตุแท้ของสิ่งบริโภคใช้สอยและผู้บริโภคใช้สอย นอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อเตือนสติผู้บริโภคใช้สอยให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทัน ไม่ปรุงแต่งเกินความเป็นจริงว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เมื่อว่าตามความเป็นจริงแล้วก็ยังเป็นเพียงธาตุ ๔ ประกอบเข้ากันเท่านั้นและให้รู้ประมาณในการแสวงหา รับมา เก็บรักษา เพื่อบริโภคใช้สอยมิให้มากจนเกินไปและน้อยเกินไปมุ่งให้เกิดความพอดี จึงจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

จากบทปริทัศน์การบริโภคใช้สอยปัจจัยสันนิสสิตสี่ทั้ง ๓ บท จะเห็นว่าการพิจารณาก่อนบริโภคใช้สอยหรือขอรับและแสวงหา (ธาตุปัจจเวกขณะ) บทพิจารณาขณะบริโภคใช้สอย (ตั้งขณิกปัจจเวกขณะ) และบทพิจารณาหลังจากการบริโภคใช้สอย (อดีตปัจจเวกขณะ) ได้สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการให้พุทธศาสนิกชนได้เตือนตน ให้ตระหนักสำนึกพิจารณาการบริโภคใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จึงเห็นได้ว่าปัจจัยสันนิสสิตสี่นี้ มีความมุ่งเน้นให้พระภิกษุบริโภคใช้สอยอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยการให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย ถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของการบริโภคเสียก่อน แล้วจึงบริโภคใช้สอยปัจจัยนั้นๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยสันนิสสิตสี่นี้ พระภิกษุจะสามารถบำเพ็ญให้สำเร็จบริบูรณ์ได้ก็ด้วยปัญญา

^{๓๒๖}พระบาลีเต็มว่า “ยถาปัจจย ปวตตมานัน ธาตุมตตเมเวต ยทิท คิลานเภสชชปริกขาโร, ตพฺพภฺภูณฺขโก จ ปุคฺคโลธาคฺคตตโก นิสสโต นิชชีโว สุณฺณฺโย, สพฺโพ ปนาย คิลานเภสชชปริกขาโร อชฺคฺจณฺนิยานิ อิมิ ปุตฺติกาย ปตฺวา อติวีย ชฺคฺจณฺนิยานิ ชายติ”

^{๓๒๗}พระบาลีเต็มว่า “ปฏฺฐิสงฺขาโยนิโส คิลานปัจจยเภสชชปริกขาโร ปฏฺฐิสวามิ ยาวเทว อุปฺปนฺนानัน เวยยาพาธิกนิน ปฏฺฐิมายายอพยาปชฺฌปรมตยาติ”

ดังนั้น การบริโภคปัจจัยสี่สนนินสติดก็เพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรม หมายถึง พฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ต้องพัฒนาให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือใช้สอยแบบพอดี ที่เรียกว่า มัตตัญญูตา ตลอดจนใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุด แบบนี้เป็นกรบริโภคแบบมีคุณค่าแท้ โดยอาศัยข้อวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลสและการบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อความบริสุทธิ์ ทำให้เกิดความมกน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกไม่มีภาระมาก

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา: เป็นข้อห้ามสำหรับภิกษุสงฆ์ ๔ ประเภท เรียกว่า ปาริสุทธิศีล หมายถึง ศีลอันเป็นเครื่องให้ถึงความบริสุทธิ์ หรือความประพฤติบริสุทธิ์สำหรับพระภิกษุ ๔ ประการ คือ

๑. ปาฏิโมกขสังวรศีล หมายถึง ศีลอันเป็นข้อกำหนดให้มีความสำรวมสิกขาบท (พระปาฏิโมกข์) เว้นข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย ศีลข้อนี้ถ้าจะรักษาสำเร็จได้ต้องอาศัยศรัทธาเป็นหลัก ปาฏิโมกขสังวรศีลเป็นพระบัญญัติมาตราหนึ่งๆ จัดว่าเป็นสิกขาบทหนึ่งๆ ที่พระศาสดาตั้งขึ้นด้วยเป็นพุทธอาณานันท์ก็หมายความว่า เป็นสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอง ไม่ว่าจะ เป็นสิกขาบทในส่วน **อาทิพรหมจรรย์สิกขา** คือ พระปาฏิโมกข์อันมีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนก็ตาม ทรงตั้งขึ้นด้วยขนบธรรมเนียม **“อภิสมจาริกาสิกขา”** ก็ตามสิกขาบทเหล่านี้แล้วเป็นข้อวัตรปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

จำนวนสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ที่ใช้สวดกันในปัจจุบันมีเพียง ๒๒๗ สิกขาบท แต่จำนวนสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์อาจมีมากกว่านี้ จนพ้นความใส่ใจของผู้ศึกษาอาจเรียกว่าพ้นคณนาก็ได้ นอกจากนี้ยังมีข้อปรับอาบัติเพิ่มเติมเข้าไว้อีก เรียกว่า **บาลิมุตตกทุกกฏ** ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ภิกษุทั้งหลายจึงหาทางหลีกเลี่ยงบ้าง เลิกเสียบ้าง กล่าวคือทนเป็นอาบัติเอาบ้าง เมื่อเลิกอย่างนี้แล้วก็ชวนให้เลิกอย่างอื่นต่อไปอีก น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้หรือไม่ที่ทำให้พระองค์ทรงคำนึงถึง

ความยุ่งยากต่อการปฏิบัติของสาวก เมื่อจะนิพพานจึงได้ประทานพุทธานุญาตไว้ว่า ถ้าสงฆ์ปรารถนา จะเพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็เพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ พิจารณาเหตุเกิดว่าเมื่อครั้งทำปฐมสังคายนา พระอรหันตสาวกทั้งหลายอันมีพระมหากัสสปะเป็นประธานสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงหรือถอนสิกขาบทใดเลย เราผู้มาภายหลังจะควรถอนสิกขาบทใดหรือ แม้กระนั้น ภิกษุทั้งหลายในภายหลังก็ได้ถอนข้อที่ตนเห็นว่าเล็กน้อยเสีย แต่เป็นการถอนโดยทางอ้อม คือไม่ตั้งใจรักษาบ้าง หรือทนต้องอาบัติเอาบ้าง

๒. อินทรีย์สังวรศีล คือ ความสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมเช่นความชอบ ความชัง ความติดใจ หรือขัดใจครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ ไม่ว่าจะเห็นตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสิ่งกระทบ และใจรู้คิดเรื่องราวต่างๆ ศีลข้อนี้สำเร็จด้วยสติ อินทรีย์สังวรเป็นความสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ จุดเริ่มต้นของการรับรู้และทำให้มีเรื่องราวต่างๆ สืบต่อขยายแตกตัวกระจายออกไปเรื่อย ๆ จนดูเหมือนมีอะไรจนเต็มโลกแท้จริงเป็นเพียงโลกในความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่ปรุงแต่งเท่านั้น การรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ อาศัยตากระทบกับรูป เกิดการมองเห็นขึ้น เป็นการสัมผัสทางตา ต่อจากจุดนี้ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามี ผู้คน ผู้หญิง ผู้ชาย หมา แมว สวย ไม่สวย สูง ต่ำ ดำ ขาว ใหญ่ เล็ก เพิ่มขึ้นมากมายจากความไม่มีอะไรเลยอาศัยตาก็มีโลกทางตาขึ้นมา โลกทางหู โลกทางจมูก โลกทางลิ้น โลกทางกาย โลกทางใจ ก็โดยทำนองเดียวกัน อินทรีย์ จึงแปลว่า ความเป็นใหญ่ สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน สภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่ หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้มรส ส่วนคำว่า **สังวร** หมายถึง การปิดกั้น ป้องกันไม่ให้มีบาปอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นในจิตเวลาที่มีการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ หรือ จะหมายถึง ถึงการคุ้มครองการป้องกันรักษาจิตไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ ซึ่งทำได้โดยการฝึกให้มีสติระลึกรู้อยู่ในกายของตนเองให้มั่นคงไว้ เมื่อรับรู้อารมณ์แล้วอารมณ์ก็จะไม่ฉุดจิตให้ ออกไปสนใจภายนอกไม่หลงยินดีในอารมณ์ที่ น่ารัก ไม่เกลียดชังในอารมณ์ที่ไม่น่ารักมีจิตที่ ไม่ถูกกิเลสครอบงำและรู้วิธีการฝึกฝนให้ หมดจดจากกิเลสต่างๆ ด้วยการทำกรรมฐาน เป็นการป้องกันที่ต้นเหตุ

๓. อาชีวกปาริสุทธิศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ ได้แก่ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบธรรม บริสุทธิ์ ไม่ประกอบกรรมแสวงหาในทางที่ผิด เช่น ไม่พูดอวดอุตริมนุชยธรรมคือ ฌานวิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล และนิพพานที่ไม่มีในตน และไม่ออกปากขออาหารเพื่อตนเองบริโภคโดยมิได้เจ้บใช้ เป็นต้น ไม่กระทำการหลอกลวง เช่นปั้นแต่งทำทางหน้าตาเคร่งครัดให้เขาเลื่อมใสถวายปัจจัยสี่ ไม่กระทำการประจบเขากิน ไม่กระทำนิมิตคือเลศนัยต่างๆ ให้เขาถวายปัจจัย ไม่กระทำการขู่เข็ญกลั่นแกล้งเพื่อให้เขาอมถวายปัจจัย และไม่เอาลาภต่อลาภ เช่นให้ของน้อยแก่เขาไป เขาจะได้ถวายมากตอบมาเป็นต้น ศีลข้อนี้สำเร็จด้วยวิริยะ อาชีวกปาริสุทธิศีลจึงเป็นศีลอันเกิดจากการเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ เช่น การเที่ยวบิณฑบาต รับประทานอาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดีตเรกลาภที่เขา นำมาถวายแก่ตนหรือแก่สงฆ์แล้วแบ่งปันกันในหมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไปเที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาต จีวร เสนาสนะและคิลานเภสัชในทางที่ผิดต่าง ๆ การเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา จึงเป็นการพ้นจากการโกหก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ทุศีล ล่วงสิกขาบทเพราะเหตุแห่งการแสวงหาปัจจัย เมื่อนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล การปฏิบัติที่

ถูกต้องตามครรลองคลองธรรมนั่นเองจึงเรียกว่า ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ อาชีวะในที่หมายเอาการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบบอเนสนา มีหลักองศาเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น ฉะนั้นอาชีวะปาริสุทธิศีล จึงเป็นการเลี้ยงชีพด้วยความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ ไม่ว่าจะป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคก็ตาม ปัจจัยบริโภคเหล่านั้นจะต้องได้มาโดยวิธีที่ถูกต้องโดยนัยแห่งความเป็นสมณเพศ วิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคย่อมแตกต่างกับวิธีการของฆราวาสโดยสิ้นเชิง อนึ่งสำหรับมัจฉาอาชีวะ กล่าวคือวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุโดยไม่ถูกต้อง ไม่บริสุทธิ์อันเป็นการล่วงละเมิดต่ออาชีวะปาริสุทธิศีล ด้วยเหตุนี้การควบคุมตน ให้มีการแสวง การรับ การบริโภคปัจจัย เครื่องอาศัย อันจำเป็นแก่ชีวิตอย่างบริสุทธิ์ จากการหลักองศาตนและผู้อื่น เรียกว่า อาชีวะปาริสุทธิศีล

๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ การใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เช่น ฉันทอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้สุขภาพดี มีชีวิตมีความสุขทำกิจได้สบาย มิเพื่อปรนเปรอหรือสนุกสนานมัวเมา ศีลข้อนี้มุ่งให้พระภิกษุใช้ปัจจัยสี่ให้เกิดประโยชน์มากกว่าสนองความต้องการ ศีลข้อนี้จะสำเร็จได้ก็ต้องด้วยปัญญา จึงเห็นว่าปัจจัยสันนิสิตศีลเป็นเป้าหมายสำคัญของนักบวช คือ ผู้ที่หลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยปัจจัยสันนิสิตศีลแล้ว แล้วบริโภคปัจจัยสี่ที่ได้มาอย่างชาญฉลาดอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโภคปัจจัย ๔ หรือปัจจัยสันนิสิตศีลให้กับพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ของการบริโภค เช่น การบริโภคจีวรเพื่อไม่ให้เป็นที่เกิดแห่งตัณหาอุปทานในเครื่องแต่งกาย บริโภคบิณฑบาตไม่ได้บริโภคเพื่อเล่น ไม่ได้บริโภคเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน ไม่ได้บริโภคเพื่อความมัวเมากิดกำลังพลังทางกาย การบริโภคหรือใช้สอยเสนาสนะเพียงเพื่อป้องกันความหนาวร้อน สัตว์ที่มีอันตรายต่าง ๆ รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศที่อาจเป็นอันตรายต่อการประพฤติธรรม เพราะไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัยและการบริโภคคิลานเภสัชก็เพื่อบำบัดทุกข์เก่า บรรเทาทุกข์ใหม่หรือเพื่อเพียงรักษาเท่านั้น

จากคำสอนสำหรับบรรพชิตเกี่ยวกับการบริโภคปัจจัย ๔ ในแต่ละวัน ๆ ว่า ควรพิจารณาให้รู้ถึงคุณค่าแท้ในการบริโภค เมื่อไรก็ตามถ้าลืมนึกพิจารณาหรือพิจารณาไปแล้วก็ตาม พระพุทธองค์ตรัสให้ตระหนักย้อนพิจารณาสิ่งบริโภคอีกครั้ง การที่พระพุทธองค์ทรงให้กลับไปพิจารณาอีกครั้งคงเป็นเพราะว่าต้องการเตือนสติพระภิกษุให้ตระหนักตรวจสอบว่า ตนได้บริโภคใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงหรือไม่

นอกจากนั้นยังเห็นว่าการบริโภคปัจจัย ๔ ที่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติแล้วยังสามารถเป็นเครื่องสนับสนุนในการบรรลุดุธรรม ในประเด็นนี้หมายถึง พฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ต้องพัฒนาให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือใช้สอยแบบพอดี ที่เรียกว่า มัตตัญญูตา ตลอดจนใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุด แบบนี้เป็นกรบริโภคแบบมีคุณค่าแท้ โดยอาศัยข้อวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ ไม่มีการบังคับแล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลสและการบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อความบริสุทธิ์ ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกไม่มีภาระมาก

ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา : การบัญญัติสิกขาบทเช่นนี้ก็เพื่อใช้เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ เป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ อัน

จะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความตั้งมั่น เมื่อใดที่ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็มีทบบัญญัติไว้สำหรับคอยตรวจสอบและตัดสิน จะได้มีกระบวนการแห่งการไต่สวน สอนสวน พิจารณาตรวจสอบ ปรับโทษสำหรับผู้ทำความผิดได้ถูกต้อง อีกทั้งเป็นการกำหนดโทษสำหรับผู้เข้ามาอาศัยเพศสมณะ (ชีวิตนักรบ) แสวงหาผลประโยชน์ในพระพุทธศาสนาการบัญญัติพระวินัยจึงมีเหตุมีผลครอบคลุมทั้งหมดของผู้ประพฤติอกรัตซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลมิใช่เพียงมีในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งในสิกขาบทจะมีโทษทั้งหนัก ปานกลาง และโทษเบาตามเหตุการณ์

ตั้งสิกขาบทที่แสดงไว้ในนวโกวาทมาจากพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ความว่า “ท่านทั้งหลาย นิทานข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว ธรรม คือ ปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท อนินยต ๒ สิกขาบท นิสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท เสขียะ (๗๕ สิกขาบท) อธิกรณสมณะ ๗ ประการ สิกขาบทเหล่านี้ขึ้นเนื่องในพระปาติโมกข์ มาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน พวกเราทั้งหมดนี้แล พึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาในพระปาติโมกข์นั้น เมื่อพิจารณาถึงจำนวนสิกขาบทเหล่านี้จะเห็นว่ามีเพียงเสขียวัตรเท่านั้นที่ไม่ได้แสดงจำนวนข้อ แต่เมื่อนับจำนวนจากพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ก็มีจำนวน ๗๕ ข้อพอดี พระสงฆ์ไทยทุกวันนี้จึงนิยมสวดพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ แม้ว่าบางข้อจะไม่ได้ใช้แล้ว เช่น ในโอวาทวรรคและอเจลกวรรค ปาจิตตีย์ บางข้อที่ว่าด้วยส่วนที่เกี่ยวข้องกับภิกษุณีทั้ง ๑๐ สิกขาบท เมื่อไม่มีภิกษุณี สิกขาบทก็ไม่ได้ใช้ และในอเจลกวรรคบางสิกขาบท ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนักรบฆราวาสเมื่อนักรบฆราวาสเหล่านั้นไม่มีสิกขาบทก็ไม่ได้นำไปใช้ ในปาฏิเทสนียะก็มีอีกสองสิกขาบทที่ภิกษุเกี่ยวข้องกับภิกษุณี

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าพระธรรมวินัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ พุทธบัญญัติ หมายถึง ข้อห้ามที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้น เพื่อป้องกันความประทุติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดด้วยปรับอาบัติหนักและเบาตามโทษที่ได้กระทำผิด

ส่วนอภิสมัจจาร คือ ขนบธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้น เพื่อชักนำความประทุติของภิกษุสงฆ์ให้ตั้งงาม เช่น เวลายืนไม่ให้แสดงธรรม ไม่ให้หัวเราะเสียงดัง ฉันทอาหารไม่ให้พูด เป็นต้น เมื่อรวมพุทธบัญญัติกับอภิสมัจจารเข้าด้วยกัน จะเรียกว่า พระธรรมวินัย หากมีการตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรมวินัยก็จะเป็นไม่มีความสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม การที่มีความเข้าใจผิดไปตัดอภิสมัจจารออกให้เหลือเพียงพุทธบัญญัติ ๑๕๐ ข้อ ถือว่า ไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด ๒๒๗ ข้อถึงจะมีความสมบูรณ์ ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนาข้อถกเถียงเรื่องศีลนี้ไม่ได้มีแต่เพียงในปัจจุบันเท่านั้น แต่มีมาตั้งแต่ในพุทธกาลตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วในบทข้างต้นนั้น ถ้าพิจารณาในสิกขาบทในปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในส่วนของความประทุติผิดอภิสมัจจารสิกขา ก็มีการปรับอาบัติ ๒ ประการ คือ อาบัติถุลลัจจัยและทุกกฏ ในส่วนอภิสมัจจารนี้ถือว่าขนบธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้น เพื่อชักนำความประทุติของภิกษุสงฆ์ให้ตั้งงามมี ๒ ส่วนคือ ๑. อาบัติที่เป็นโลกวัชชะ ๒. อาบัติที่เป็นปณณัตติวัชชะ อาบัติที่เป็นโลกวัชชะ คือ อาบัติที่มีโทษซึ่งภิกษุทำเป็นความผิดความเสีย คนสามัญทำก็เป็นความผิดความเสียเหมือนกัน เช่น ทำโจรกรรม เป็นต้น ในส่วนอาบัติที่เป็นปณณัตติวัชชะ นั้นหมายเอาอาบัติที่มีโทษเฉพาะภิกษุทำ แต่คนสามัญทำไม่เป็นความผิดความเสีย เช่น ขุดดิน เป็นต้น จึงเป็นที่จับจองในความประทุติของพระภิกษุในสังคม อีกทั้งอภิสมัจจารสำหรับพระภิกษุสามเณรจึงมีมากมาย เมื่อภิกษุศึกษาและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้วภายหลังไม่อาจจะทำให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ทั้งหมด จึงเป็นเหตุให้เกิดข้อถกเถียงกันในสังคมสงฆ์และสังคมฆราวาสที่ปรากฏในปัจจุบัน

อย่างกรณีของบทพุทธานุญาตกับภิกษุสมาจารที่มีการตีความกันอยู่ในสังคัมสงฆ์ปัจจุบัน คณะสงฆ์มีมติให้รวมพุทธานุญาตกับภิกษุสมาจารเข้าด้วยกันไม่สมควรแยกส่วนจากกัน หากมีการตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรมวินัยก็จะเป็นความสมบูรณ์ อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า พุทธานุญาตมีเพียง ๑๕๐ ข้อ นอกนั้นไม่ใช่พุทธานุญาต เพราะเป็นภิกษุสมาจาร ซึ่งภิกษุสมาจารนี้เป็นขนบธรรมเนียมของภิกษุที่พึงปฏิบัติ สิกขาบทแผนกนี้มานอกพระปาติโมกข์ ไม่ได้บอกจำนวนแน่นอน แต่มีจำนวนมากซึ่งอาจมีมากกว่าจำนวนที่นำมาแสดงก็ได้ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จึงมีมติกันว่า พุทธานุญาตกับภิกษุสมาจารแยกออกจากกันไม่ ถ้าแยกออกจากกันก็จะทำให้ปาฏิโมกข์ศีลไม่สมบูรณ์ จึงเป็นเหตุไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด ๒๒๗ ข้อ ถึงจะมีความสมบูรณ์อันนี้ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา การตีความเรื่องศีล ๑๕๐ ข้อ ขอพระสงฆ์ไทยจึงจำต้องยุติในที่มติของสงฆ์เพียงเท่านี้ทั้งหมดนี้ก็เพื่อความดีงามของหมู่สงฆ์นั่นเอง

อินทริยสังวร นั้นมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้มีการฝึกจิต ทำให้เป็นผู้มีศีลดี ทำให้ชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข และมีความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น โดยเป็นหมวดธรรมในภาคปฏิบัติ เป็นเหตุทำให้สุจริต ๓ สมบูรณ์ เกิดสมาธิ เกิดปัญญา จนถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์ได้ อินทริยสังวรมีประโยชน์ ทำให้ได้รับความสุขอันประณีตปราศจากกิเลสรบกวน และเป็นประโยชน์ต่อการฝึกปฏิบัติในธรรมวินัย สำหรับพระภิกษุสามเณรก็มีประโยชน์มาก ทำให้สามารถอยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้นาน เป็นเหตุให้เจริญงอกงามในธรรมวินัย มีคุณธรรมต่างๆ เป็นบุญเขตอันยอดเยี่ยม หากขาดอินทริยสังวรแล้ว มักเป็นการเปิดช่องให้กิเลสเกิดขึ้น มีการเสื่อมจากคุณธรรมต่างๆ แม้ผู้ที่เคยได้มานสมาบัติก็เสื่อมเนื่องจากไม่มีการสำรวมอินทริย การไม่สำรวมอินทริยจึงมักจะตกไปในอำนาจของกิเลสได้ง่าย เมื่อภิกษุและบุคคลเหล่านั้นตกไปแล้วก็จะนำความทุกข์มาให้มากมาย และมีอกุศล วิตกเข้ามารบกวนมากจนอยู่ไม่เป็นสุข ยิ่งพระภิกษุก็ทำให้กลายเป็นผู้มัวเมาในกามคุณ ๕ จนเกิดโลภวัชชะในสังคัม เป็นเหตุให้ต้องลาสิกขาไป

ในกรณีอินทริยสังวรศีลถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ที่บอกว่ามี ความสำคัญก็เพราะว่าเป็นการฝึกจิตให้มีความสำรวมในสิ่งที่จะเข้ามากระทบอารมณ์ เมื่อเรารู้ทันอารมณ์นั้นก็ทำให้ชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและเป็นประโยชน์ต่อการฝึกปฏิบัติในธรรมวินัย สำหรับพระภิกษุสามเณรถือได้ว่ามีประโยชน์มาก ทำให้สามารถอยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้นาน และเป็นผู้เจริญเพศพรหมจรรย์ มีปัญญาเห็นความจริงของสังขารทั้งปวงได้ ในกรณีที่พระภิกษุสามเณรไม่สามารถอยู่ในพรหมจรรย์ได้ก็คงเป็นเพราะไม่ได้ฝึกหรือไม่ก็ไม่สำรวมในอินทริยก็เป็นที่ การที่ไม่ได้สำรวมในอินทริยสังวรนั้นอาจนำความทุกข์มากมาย และมีอกุศล มีความวิตกเข้ามารบกวนมากจนอยู่ไม่เป็นสุขกลายเป็นผู้มัวเมาในกามคุณ บังคับควบคุมตนเองจึงตกไปกิเลสอันเป็นเครื่องร้อยรัดมัดให้อยู่ในภพเลยก็เป็นได้

การเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่าอาชีวะปาริสุทธิ หมายถึงการเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา เช่น การเที่ยวบิณฑบาตรรับ อาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดิเรกกลากที่เขานำมาถวายแก่ตนหรือแก่สงฆ์แล้วแบ่งปันกันในหมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไปเที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาต จีวร เสนาสนะและคิลานเภสัชในทางที่ผิดต่าง ๆ ไม่โกโกหก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ทุศีล ไม่ล่วงสิกขาบทเพราะเหตุแห่งการแสวงหาปัจจัย เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้แล้วย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล อันเกิดจากการปฏิบัติที่

ถูกต้องเป็นศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น ฉะนั้น จึงชื่อว่าอาชีวะปาริสุทธิศีล

อาชีวะปาริสุทธินี้อาจมองได้หลายประเด็นเช่น **อาชีวะแบบธรรมดา** : หมายเอาอาชีวะที่ นิยามว่าต้องถือกันทั่วไป ในฐานะเป็นบัญญัติที่บังคับให้ถือโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นพวกที่เป็นมิจฉาชีพ เพราะเป็นการล่อลวงโดยอ้อมจนได้มาบริโภคและไม่ได้บัญญัติห้ามไว้เป็นสิกขาบทโดยตรงพวกหนึ่ง และพวกที่พระผู้พระภาคเจ้าบัญญัติห้าม ตั้งเป็นสิกขาบทขึ้นไว้ทั้งในและนอกพระปาติโมกข์ และ **อาชีวะที่ขุดเกลาย่างยิ่ง** : หมายเอาจำพวกที่หนักไปทางลัทธิกรรมมากกว่าวินัยหรือศีลดังมีตัวอย่าง ที่ผู้วิจัยได้กล่าวในวิจัยฉบับสมบูรณ์ตอนหนึ่งว่า “อาชีวะที่บริสุทธิ์” คือแสวงหาที่บริสุทธิ์ การเลี้ยง ชีวิตที่ปราศจากมิจฉาชีพ ถ้าพิจารณาเหตุอย่างถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่าอาชีวะที่ถูกขุดเกลานี้เป็นการบริโภค ที่กำหนดรู้ถึงคุณภาพและบริบทแห่งการถวาย ในประเด็นนี้ การพิจารณาการบริโภคโภชนาที่รู้ที่อยู่ว่า ทายกนำมาถวายด้วยความป้อยอให้รักใคร่สนิทสนมหรือด้วยความหลงบุญเมาสวรรค์จนเป็นญาณวิป ยุตต์ไม่ประกอบด้วยธรรมแท้ ถ้าวรับและบริโภคลงไปก็อาจจัดอยู่ในประเภทมิจฉาชีพได้เช่นด้วยกัน

ปัจจัยสันนิสิตศีลนี้ จึงมุ่งเน้นให้พระภิกษุบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยการให้ภิกษุพิจารณาโดยแยกคาย ถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของการบริโภคเสียก่อนแล้วจึงบริโภค ใช้สอยปัจจัยนั้นๆ การบริโภคปัจจัย ๔ จึงเป็นการบริโภคเพื่อสนับสนุนการบรรลุดุธรรม ไม่ใช่การ บริโภคเพื่อสนองความต้องการกิเลสของตนเอง การบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อให้เกิดคุณค่าแท้ คือ พิจารณาอย่างรอบคอบ แยกคาย สุขุมละเอียดถี่ถ้วนก่อนการบริโภคอุปโภคหรือการใช้สอยปัจจัย ๔ เพียงเพื่อบำบัดทุกข์ขเวทนาหรือสุขขเวทนา อันเกิดจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การรู้ทันการใช้สอยอย่างนี้ เป็นการแก้ไขได้ด้วยสติปัญญา มุ่งการใช้สอยให้เกิดประโยชน์ใช้สอยสูงสุด ที่เกิดปัญหาในสังคม ปัจจุบันนี้ก็เพราะการใช้สอยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ประโยชน์สูงสุด แต่มุ่งเน้นไปในทางฟุ่มเฟือย ความหรุ หล้า ไม่สมกับความเป็นผู้สละแล้วซึ่งเรือน ไม่มีอาลัยอันสงบแล้ว แต่กับเป็นผู้มีเรือนอันงดงาม เป็นผู้มีการสะสมเลิศจนเป็นข้อวิพากษ์ในสังคมปัจจุบัน

ปัจจัยสันนิสิตศีลนี้บุคคลมักมีความเข้าใจในแง่มุมที่ตนเองชอบมีลักษณะเสื่อมถอยเนื่องจาก มุ่งเน้นการบริโภควัตถุเพื่อสนองความต้องการไม่มีที่สิ้นสุดของเขา โดยเข้าใจว่ามันสร้างความสุขให้ ตนเองได้ ยังเชื่อไปอีกว่าเมื่อบุคคลได้รับการสนองความต้องการแล้วจะมีความสุขมากขึ้น สังคมโดย ส่วนรวมก็จะดีขึ้นและเพื่อให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางภาวะที่เชื่อกันอย่างนี้ ชีวิตก็จะเจริญรุ่งเรืองพร้อมไปด้วยความสุขสบายในยุคนี้ แต่ในทางกลับกันชีวิตจิตใจของคนกลับมิได้มี ความสุขอย่างคลาดคิด หากแต่ว่าความเหงา ความว้าเหวก็ยังมีมากขึ้นสังคม การเสพปัจจัย ๔ จนลืมน บริบทของสิ่งแวดล้อม จึงกลายเป็นปัญหาตามมาไม่ว่าปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม ปัญหาหนี้สิน เป็นต้น บางครั้งปัญหาเหล่านี้ก็จะเยียวยา จึงกลายเป็นปัญหาระดับประเทศไปในที่สุด ดังนั้นการ บริโภคปัจจัย ๔ ที่แท้จริง คือการบริโภคอย่างมีสติ มุ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง อย่างเช่น เสื้อผ้ามุมประโยชน์ไปในทางป้องกันระอายุ ลม แดด อาหารมุมไปในทางหล่อเลี้ยงร่างกายพอความ เป็นไปของอัทภาพ ที่อยู่อาศัยก็เพื่อเป็นเงากำบังลม ฝนและแดด ส่วนยารักษาโรคก็เพื่อกำจัดเวทนา อันจากอาพาธเท่านั้น การบริโภคปัจจัย ๔ ที่แท้จริงจึงเป็นบริโภคที่เข้าใจคุณค่าของสิ่งนั้น มิใช่คุณ เทียมหรือเกิดจากความต้องการของตัณหา

ปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา: จะเห็นการบัญญัติสิกขาบทในพระพุทธศาสนาเช่นนี้ก็เพื่อใช้เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ เป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ และเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อใดที่ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็นำเอาบทบัญญัติไว้สำหรับมาคอยตรวจสอบเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ เป็นกระบวนการแห่งการได้สวน สอนสวน พิจารณาตรวจสอบ ปรับโทษสำหรับผู้ที่ทำความผิดได้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนา การกำหนดโทษเช่นนี้ถือว่ามีผลสำคัญเพราะผู้ที่เข้ามาอาศัยเพศสมณะ (ชีวิตนักรบ) บางที่อาจจะมาแสวงหาผลประโยชน์ในพระพุทธศาสนา การบัญญัติพระวินัยจึงมีเหตุ มีผลครอบคลุมทั้งหมู่สงฆ์ผู้ประพฤติดีนอกรีตซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลมิใช่เพียงมีในปัจจุบันเท่านั้น ส่วนการกำหนดโทษนั้นจำต้องมีทั้งโทษทั้งหนัก ปานกลาง และโทษเบาตามเหตุการณ์

อาบัติหนัก หมายถึง ปาราชิก ๔ ถ้าภิกษุล่วงละเมิดแล้วต้องขาดจากความเป็นภิกษุ คือเสพเมถุน ลักทรัพย์มีมูลค่าตั้งแต่ ๕ มาสก (มาตราเงินในครั้งโบราณ ๕ มาสก เป็น ๑ บาท) ขึ้นไป ขำมนุษย์ และอวดอุตริมนุสสรรมที่ไม่มีในตน

อาบัติที่มีโทษสถานกลาง หรือ มัชฌิมโทษ แก้ไขได้ เรียก “สเทกัจฉา” ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุต้องเข้าแล้วต้องอยู่กรรม คือจะต้องอยู่ปริวาสให้ครบตามจำนวนวันที่ปกปิดนับตั้งแต่วันต้องอาบัติ และประพฤติมานต์อีก ๖ ราตรี จึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้ ซึ่งเป็นอาบัติหนักรองจากปาราชิก

อาบัติที่มีโทษสถานเบา หรือ ลหุโทษ แก้ไขได้ เรียก “สเทกัจฉา” เหมือนข้อ ๒ แต่เบากว่า เพราะเมื่อภิกษุต้องแล้ว เพียงแสดงอาบัติที่ต้องนั้นต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ก็พ้นจากอาบัตินั้นได้ อาบัติเหล่านี้ ได้แก่ ฤทธัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฐ และทุพภาษิต

ในของส่วนอภิสงฆาจารย์นั้นหมายเอาขนบธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ตั้งมั่นไม่ว่าจะเป็นการยืน การเดิน การนั่ง การหิวระและ การฉันอาหารเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็เพื่อเป็นการตรวจสอบพฤติกรรมของพระภิกษุทั้งนั้น นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมีกฎหมายตราสามดวงต้องประพฤติปฏิบัติอีก ข้อบัญญัติเหล่านี้เป็นข้อกำหนดที่มานอกเหนือจากพุทธบัญญัติ แต่พระสงฆ์ไทยก็ยึดถือปฏิบัติปฏิบัติตามอย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ ในประเด็นที่กฎหมายตราสามดวงจึงกลายเป็นขนบธรรมเนียมเฉพาะของพระสงฆ์ไทยเท่านั้น แต่ถ้ามองในข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาก็มีเสขิยะวัตรอยู่แล้ว ในส่วนที่ผู้วิจัยกล่าวมาผู้วิจัยไม่ได้ทำการวิจัยจึงไม่สามารถบอกได้ว่าพระสงฆ์ประเทศอื่นก็มีบทบัญญัติที่นอกจากพุทธบัญญัติหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามคงต้องขึ้นอยู่กับจารีตประเพณีของประเทศนั้นๆ เราจะบอกว่าต้องเป็นเหมือนกันคงเป็นไปได้ยาก

การถกเถียงเรื่องพระธรรมวินัยของภิกษุโกสัมพี จึงกลายเป็นการประกาศไม่ให้อภิสงฆร่วมอุโบสถสังฆกรรม ไม่ให้ร่วมฉัน ไม่ให้ร่วมที่อยู่อาศัยกระหว่างพระวินัยตรงกับพระธรรมกถึก จนทำให้พระสงฆ์ในโขสิตาราม แยกออกเป็น ๒ พวก ทำให้อุบาสก อุบาสิกาที่แตกกันออกเป็นสองฝ่าย พระรูปหนึ่งจึงไปทูลพระพุทธเจ้า ท่านส่งพระโอรสไป ๒ ครั้งว่า ขอให้ภิกษุทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกัน ก็ทรงได้สดับว่า ภิกษุไม่อยากจะพร้อมเพรียงกัน ครั้งที่สามทรงทราบว่าภิกษุแตกกันแล้ว ในประเด็นนี้เป็นกรวิวาทะกันในเรื่องของสิ่งเป็นธรรม สิ่งเป็นวินัยก็มีมาแล้ว ในปัจจุบันก็มีการตีความเรื่องศีลคือศีล ๑๕๐ และ ศีล ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุ ซึ่งประเด็นนี้อาจมองไปคนมุมกันอย่างเช่น คณะสงฆ์มองว่าพุทธบัญญัติกับอภิสงฆาจารย์จำต้องรวมเข้าด้วยกัน หากมีการตัดสินใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรม

วินัยก็จะเป็นไม่มีความสมบูรณ์ อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า พุทธบัญญัติมีเพียง ๑๕๐ ข้อ นอกนั้นไม่ใช่พุทธบัญญัติ ทางฝ่ายคณะสงฆ์จึงมีมติกันว่า พุทธบัญญัติกับอภิสิมาจารแยกออกจากกันไม่ ถ้าแยกออกจากกันก็จะทำให้ปฏิโมกข์ศีลไม่สมบูรณ์ จึงเป็นเหตุไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด ๒๒๗ ข้อถึงจะมีความสมบูรณ์อันนี้ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา

สำหรับอุบาสก อุบาสิกายังมีการตีความเรื่องศีลสำหรับฆราวาสเช่นกัน ปัญหาการถกเถียงกันเกี่ยวกับว่าพฤติกรรมอย่างไรผิดหรือไม่ผิดศีล ๕ หรือถ้าบอกว่าผิดหรือไม่ผิดมีหลักอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน ปัญหาในลักษณะนี้คงจะหาเหตุผลมาอธิบายให้เป็นที่ยุติได้ยากพอสมควร ดังข้อความของพุทธพจน์ที่ยกมากล่าวในบทข้างต้นว่า “อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย” (ในศีลข้ออื่น ๆ ก็มีข้อความอย่างเดียวกันนี้) แม้แต่การตีความของพระอรหันตญาณจารย์ในยุคหลังพุทธกาลก็ดูเหมือนจะเน้นการสร้าง กฎเกณฑ์ที่รอบคอบรัดกุม แม้จะมีประโยชน์ในแง่ที่ให้ความสะดวกในการวินิจฉัยหรือชี้ชัดลงไปว่าพฤติกรรมนั้น ๆ เข้าข่ายผิดศีลหรือไม่ผิด ผู้วิจัยอรรถาภิธานศีลเหล่านี้ก็มีส่วนทำให้ศีลแต่ละข้อมีลักษณะหยุดนิ่งตายตัวและมีขอบเขตคับแคบลงจนกลายเป็นเรื่องของพฤติกรรมส่วนตัวของแต่ละบุคคล และเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยการละเมิดศีลแต่ละข้อก็มุ่งการตัดสินพฤติกรรมทางศีลธรรมที่บุคคลหนึ่ง ๆ กระทำขึ้นเท่านั้น บางครั้งการรักษาศีลก็กลายเป็นเพียงการเฝ้าระวังพฤติกรรมของใครของมันไม่ให้เข้าข่ายการผิดศีลตามเกณฑ์ที่ตั้งเอาไว้ เหมือนกับการระวังตนไม่ให้ผิดกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งการรักษาศีลแบบนี้อาจจะไม่ได้มาจากจิตสำนึกที่มองกว้างออกไปถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับก็ได้ ในที่สุดจิตสำนึกหรือเจตนารมณ์อันกว้างขวางที่อยู่เบื้องหลังการรักษาศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ก็หมดความสำคัญลงเพราะเป็นการรักษาในส่วนของปัจเจกบุคคลเท่านั้น

อินทรีย์สังวรศีล เป็นการดูแลปกครองผัสสะทวารทั้ง ๖ นี้ สำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกาย สำรวมใจ การสำรวมคือความป้องกัน ความระมัดระวังด้วยสติ ในทุกเวลาที่ตากับรูปได้ประจวบกัน หูกับเสียงได้ประจวบกัน จมูกกับกลิ่นได้ประจวบกัน ลิ้นกับรสได้ประจวบกัน กายและสิ่งที่กายถูกต้องได้ประจวบกัน ใจและธรรมะคือเรื่องราวได้ประจวบกัน เมื่อพูดถึงการสำรวมมักจะถูกพูดถึงพระภิกษุกันจนคุ้นปากว่า “สำรวม ไม่สำรวม” แสดงว่าอินทรีย์สังวรนี้ถือสำคัญกันมาจนเป็นประเพณี เป็นกรอบแห่งประพฤติปฏิบัติ จะต้องเป็นผู้มีอาชีพที่บริสุทธิ์ การในการไม่สำรวมอาจเป็นเพียงความประพฤติของพระบางรูปก็ตาม ในภาพรวมก็อาจส่งผลเสียให้กับองค์กร จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องที่จะต้องมีการฟื้นฟูในส่วนที่ขาดหายไป ไม่มีเพียงรูปแบบเท่านั้นหรือมองแค่อาการภายนอก ไม่รู้ไม่เข้าใจความหมายและวิธีปฏิบัติที่แท้จริง การฟื้นฟูนั้นไม่จำเป็นเฉพาะแก่พระภิกษุเถาเหล่านี้ แต่ควรปฏิบัติกันในการศึกษาและการพัฒนาคนทั่วทั้งหมด เพราะสังคมทุกวันนี้เป็นสังคมที่ค่อนข้างจะขาดการสำรวมกันอยู่มาก ที่กล่าวอย่างนี้ก็เพราะสังคมสงฆ์ที่ดี สังคมฆราวาสที่ดี มักติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับระหว่างทางธรรมกับทางโลกและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา อินทรีย์ของคนเหล่านั้นได้มีการสัมผัสกับรูป เสียงเป็นต้น อยู่ตลอดเวลา การสัมผัสเหล่านี้ควรอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นไปด้วยความเกื้อกูลที่ติงาม ที่ช่วยโน้มน้อมใจไปในทางที่ติงาม ในเชิงเร้ากุศล เช่น เห็น ไตยินแล้ว สดชื่น รุสีกสงบ สบายใจ อยากทำอะไรที่ดีๆ มีความรู้เท่าทันอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่จะต้องคอยรับมือกับสิ่งเร้าที่เลือกไม่ได้ตลอดเวลา จึงกลายเป็นข้อวิพากษ์ในเรื่องการไม่สำรวมดังปรากฏในสังคมปัจจุบัน

ถ้ามองในมุ่งหมายของนักการบวชในวิธีปฏิบัติอินทรียสังวรอันยอดเยี่ยมในพระธรรมวินัย นั้น พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นให้มีการพัฒนาอินทรียให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คือ มีปัญญาเห็นความจริงของสังขารทั้งปวง แนวทางในการนำหลักอินทรียสังวรมาประยุกต์ในสังคม เน้นให้สังคมเข้าใจคุณ และโทษของ อารมณ์ทั้ง ๕ ให้ถ่องแท้ จึงเกิดมีความสำรวมระวังทางทวารทั้ง ๖ ไม่หลงยินดียินร้ายไปตาม อารมณ์ รู้จัก บังคับควบคุมตนเอง ไม่ทำตามความอยากและกิเลสต่างๆ เริ่มต้นด้วยการฟังคำสอนของ พระพุทธเจ้าให้เกิดสัมมาทิฐิ รู้จักความจริงและวิธีปฏิบัติต่อความจริงตามหลักอริยสัจ รู้จักสุขที่ควรกลัวและไม่ควรกลัว ส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อพัฒนาจิตและให้การศึกษาที่ถูกต้อง

อาชีพปาริสุทธิ เป็นความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคซึ่งจะต้องได้มาโดยวิธีที่ถูก ต้องโดยนัยแห่งความเป็นสมณะเพศนั้น วิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคย่อมแตกต่างกับวิธีการของฆราวาสโดยสิ้นเชิง ภิกษุจะได้ปัจจัยบริโภคก็เนื่องด้วยการเที่ยวบิณฑบาตรับอาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดิเรกกลากที่อุบาสก อุบาสิกานำอมนำมาถวายจึงจะเห็นว่าพุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องกามสุขัลลิกานุโยคหรือการบริโภคตามใจอยากอันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแก่สมณะเพศ อย่างไรก็ตามมีการซื้อวิพากษ์ในสังคมไทยในปัจจุบันเรื่องบวชเข้ามาแสดงหาลาภสักการะของภิกษุ การประกอบอาชีพและการดำเนินธุรกิจส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการแสวงหาด้วยความไม่เหมาะสมกับ อันเป็นการมองของอีกฝ่าย แต่ถ้ามองในรูปแบบการขับเคลื่อนองค์กรที่ต้องอาศัยคนจำนวนๆ ถือว่าสิ่งเหล่านี้ อาจมีความจำเป็นกับการขับเคลื่อนเพราะคนอยู่ก็ต้องการปัจจัยเลี้ยงชีพ คนเข้ามาก็ต้องการปัจจัยเลี้ยงชีพแล้วจะทำอย่างไรให้สิ่งเหล่านี้มันเกิดขึ้นระหว่างคนสองกลุ่มจำต้องมีการวางแผนร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องไม่ลืมความเป็นสมณะเพศ การควบคุมตน ให้มีการแสวง การรับ การบริโภคปัจจัยเครื่องอาศัย อันจำเป็น แก่ชีวิต อย่างบริสุทธิ์ จากการหลอกลวงตนและผู้อื่น จึงเรียกว่า อาชีพปาริสุทธิศีล

ปัจจัยสันนิสตีศีล จึงมุ่งเน้นให้พระภิกษุบริโภคใช้สอยปัจจัยอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยการให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย ถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของการบริโภคเสียก่อนแล้วจึงบริโภคใช้สอยปัจจัยๆ พฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภคปัจจัย ๔ ของภิกษุอาจไม่เหมือนกัน เพราะภิกษุได้รับปัจจัยจากบุคคลที่มีฐานะไม่เหมือนกัน ปัจจัยสี่จากชนบทกับในเมืองอาจไม่เหมือนกันดังเหตุนี้ การกิน ใช้ เสพ บริโภคจึงต้องเกิดการบัญญัติในพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาให้เป็นพฤติกรรม การบริโภคให้เกิดความประมาทในการบริโภค หรือใช้สอยแบบพอดี ที่เรียกว่า มัตตัญญูตา ตลอดจนใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ปัญหาที่มีข้อถกเถียงกันอยู่ในปัจจุบันก็เพราะการไม่สำรวจในการบริโภคปัจจัยสี่ ถ้าเรามองย้อนกลับไปก็จะเห็นว่ามันมีความสัมพันธ์กันระหว่างให้กับผู้รับจะโทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ไม่ได้ การที่จะกล่าวโทษฝ่ายใดหนึ่งนั้นอาจจะไม่เกิดความยุติธรรมกับพวกเขาเหล่านั้น จำต้องมีการพัฒนาให้ประโยชน์สูงสุดกันทั้งฝ่าย การพัฒนาแบบนี้ น่าจะเป็นการสร้างคุณค่าที่แท้ โดยอาศัยข้อวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลสและการบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อความบริสุทธิ์ ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความสบายใจซึ่งกันและกันให้เป็นไปด้วยสะดวกไม่เป็นภาระมากแก่ใครๆ

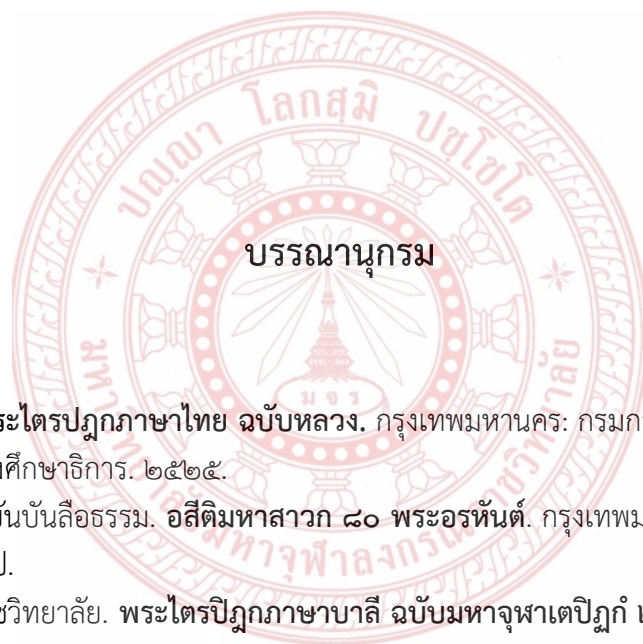
๕.๒ อภิปรายผล

การปฏิบัติของภิกษุที่มีความสำรวมในโอวาทปาฏิโมกข์ที่ถึงพร้อมด้วยวิชาฐานะและเป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้มีประมาณเล็กน้อยสมทานอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวัง ความไม่ก้าวล่วง ในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึงการสำรวมกาย วาจา ใจ ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติวิสัยนี้ได้มีความสอดคล้องกับท่านพุทธทาสภิกษุที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือทานศีลภาวนาว่าศีลเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความตั้งงามส่วนพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ก็ได้เขียนไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ว่าศีลคือการรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ จึงเห็นว่าปาริสุทธิศีลในภาพรวมแล้วก็กล่าวในเรื่องข้อวัตรปฏิบัติและการสำรวมให้เกิดประโยชน์แก่กับการดำเนินชีวิต ในส่วนอินทริยสังวร พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวในหนังสือพุทธธรรม: ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์ว่าเป็นการดูแลปกครองผัสสะทวารทั้ง ๖ ในข้อนี้ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษายังพบว่ามีความสอดคล้องกันว่า ความป้องกัน ความระมัดระวังด้วยสติ ในเสพอารมณทั้ง ๖ เพราะอารมณทั้งนี้ ถ้าผู้เสพอไม่มีมีการพิจารณาก่อนเสพอาจก่อให้เกิดโลกวิชชะได้ ยิ่งสังคมแห่งวัตถุนิยมในปัจจุบันยังต้องพิจารณาให้มากก่อนช่องเสพอ ส่วนเรื่องการการกินหรือการรับอาหารบิณฑบาตรจากผู้ถวายบาตรเป็นวัตรอย่างหนึ่งของพระภิกษุสามเณรควรต้องพิจารณาก่อนซึ่งมีความสอดคล้องกับพระราชาวมุนี (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ว่าพระพุทธรองค์ตรัสย้าให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของการบริโภคอาหารก่อนบริโภคอาหารให้พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยการปฏิบัติประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนาอันเป็นข้อบัญญัติที่พระองค์ทรงตั้งเริ่มต้น เรียกว่า **มูลบัญญัติ** ข้อบัญญัติที่ทรงตั้งเพิ่มเติมภายหลัง เรียกว่า **อนุบัญญัติ** รวมทั้ง**อาทิพรหมจริยาสิกขา** ซึ่งกำหนดไว้ในพระปาฏิโมกข์ และ **อภิสมจาริกาสิกขา** อันเป็นขนบธรรมเนียมแห่งการปฏิบัติในการสวดพระปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน การวิจัยนี้เป็นการปริทัศน์ในส่วนปาริสุทธิศีลเท่านั้นซึ่งยังขาดอยู่หลายประเด็นที่ยังไม่ศึกษา จึงขอเสนอแนะให้มีการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

๑. การประยุกต์ใช้มูลบัญญัติและอนุบัญญัติกับสังคมยุควัตถุนิยมอย่างเหมาะสม
๒. สิกขาบทกับบริบทสังคมปัจจุบัน
๓. ปัจจัยสันนิสิตศีลกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน
๔. วิเคราะห์พุทธภาษิตกับอาชีพปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

กรมการศาสนา. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๒๕.

ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม. **อสีติมหาสาวก ๘๐ พระอรหันต์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.มปป.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐**.

กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วิภังคมูลฎีกา วิภังคอนุฎีกา**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๖.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๒๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **อรรถกถาพระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ ๔๘ เล่ม** . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช

วิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย. **อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย.**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลวิทยานิพนธ์

แก้ว ชิตตะชบ. **พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา
แห่งชาติ. ๒๕๕๐.

คุณารักษ์ นพคุณ. (ผู้แปล) **พระมหากัจจายนเถระ. เนติปกรณ์แปลและเนติสารัตถที่ปนี**
กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๔.

ฉันทนา อุตสาหลักษณ์. **พุทธปัญญาคู่มือการสร้างปัญญา .** กรุงเทพมหานคร :

ไชยวัฒน์ กปลกกาญจน. **หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ..๒๕๔๒.

ดิช นัท ฮันท์ เขียน. แปลโดย อีริคช อุทัยวิทยารัตน์. **ศานติในเรือนใจ : เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิต**
อย่างมีสติและผาสุก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

พระอุตรคณาธิการ. **พจนานุกรมบาลี-ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๕๖.

พระพุทธโฆษาจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหา
เถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พระคณาจารย์จันทรธรรมสมาธิวัตร (เย็นเจี้ยว). **สารัตถธรรมมหายาน.** กรุงเทพมหานคร: วัดมิ่งกรม
ลาวา, พ.ศ. ๒๕๑๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ตอบ ดร.มาร์ติน พุทธวินัยถึงภิกษุณี.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ
พุทธธรรม. ๒๕๕๔,

_____ . **รู้จัก พระไตรปิฎก ให้ชัด ให้ตรง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพ็ญแอนด์โฮม, จำกัด.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.**

_____ . **พุทธธรรม.** ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . **พุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด. ๒๕๔๖

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ประยูตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร : มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

_____ . **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๔๓.

_____ . **นิติศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

- _____ . **เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัณ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๔๒.
- พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **ทานศีลภาวนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙.
- _____ . **ชุมนุมเรื่องสั้นพุทธทาสภิกขุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘.
- _____ . **หลักสูตรสำหรับนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาสำนักบันลือธรรม. ๒๕๓๗.
- _____ . **ตามรอยพระอรหันต์** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- _____ . **มรดกธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙. ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙. ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อพุทธศาสน์ “คำวัด”**.
- พระเทพสิมมาภรณ์ (โอภาส นิลุตติเมธี). **ธรรมปริทัศน์ ๔๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรค เล่ม ๑**.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา (ปัจจุบัน พระศรีคัมภีร์ญาณ). **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน, ๒๕๔๙.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๑**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ
- พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์จำกัด, ๒๕๔๘.
- พ.อ. ปิ่น มุกข์นิต. **ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พลัสลิเคชั่น, ๒๕๔๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**.
- วสิน อินทสระ. **สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔.
- ศ.น.พ. ประเวศ วสี. **ธรรมิกสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.
- ศาสนาสำหรับสังคมสมัยใหม่. สนทนากับดิช นัท ฮันท์. เสขิยธรรม ๔๗. มกราคม-มีนาคม, ๒๕๔๔.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลและเบญจธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญสุวฑฺฒโน). **ความจริงที่ต้องเข้าใจ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ธรรมานุกรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ธรรมานุกรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (จวน อุฏฐายี ป.ธ. ๙). **ตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตร ธรรมศึกษา ชั้นตรี)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- แสวง อุดมศรี. **พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์**. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๙).
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- แสวง นิลนามะ “จริยธรรมการบริโภคในพระพุทธศาสนาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๑.
- ไสว มาลาทอง. **คู่มือจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๒.
- สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม ธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สุภีร์ ทุมทอง. **การพัฒนาอินเทอร์เน็ตสังวร**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- แอลเบรเกต์ เอ.เฮเยอร์. **กินกันแก่ ปรับแนวการกินเพื่ออายุวัฒนะ**. เรียบเรียงโดย นพ. ไพบูลย์ จาตุรปัญญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมธรรม, ๒๕๓๕.

ค. เว็บไซต์

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. ปาฏิโมกข์สังวรศีล.

<http://www.baanjomyut.com/pratripidok/mon/05.html> (วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

<http://www.dhammadhome.com/webboard/topic/26083> (สืบค้นวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๐)

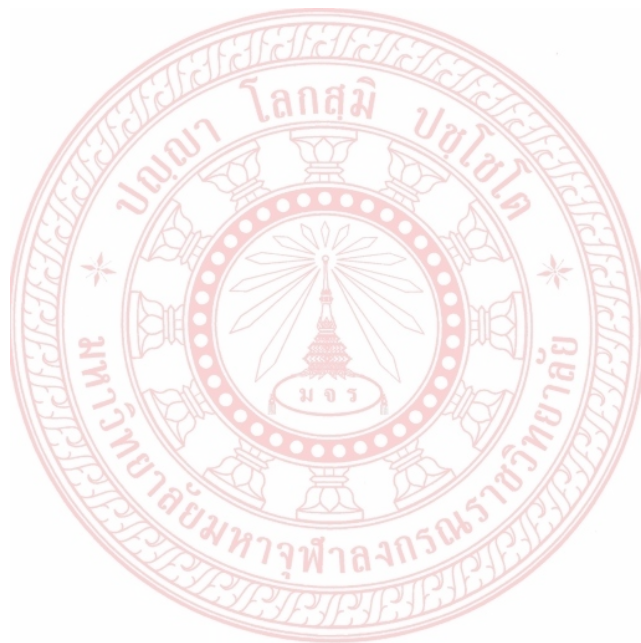
พระไตรปิฎกภาษาอังกฤษ ฉบับแปลโดย E. M. Hare - Pali Text Society. อ้างใน

<http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=thepathofpurity&month=02-09-2011&group=7&gblog=4> (สืบค้นวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๐)

<http://www.sil5.net/index.asp?autherid=เว็บไซต์ศีลห้าดีอทเน็ต>. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๖)

อ้างอิงใน Kenneth Kraft. ed.. Inner Peace. Inner World : Assays on Buddhism and Non-violence. p. 127-133.

พระพรหมดิลก.หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. <http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/190354>
(สืบค้น วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๐)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย

ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา
The Controversies and Interpretations of a holy precept in Buddhism.

พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, ผศ.ดร.^{๓๒๘}

Asst.Prof.Dr.Phramaha Mit thitapanyo.

บทคัดย่อ

การบัญญัติสิกขาบทเป็นการกำหนดแนวทางการปฏิบัติสำหรับพระภิกษุและเป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ อันจะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความตั้งมั่น เมื่อใดที่ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็มีบทบัญญัติไว้สำหรับคอยตรวจสอบและตัดสิน เพื่อปรับโทษสำหรับผู้ที่ทำความผิดได้ถูกต้อง ในขณะที่เดียวกันข้อบัญญัติเหล่านี้ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันจึงกลายเป็นประเด็นให้เป็นข้อถกเถียงในข้อวัตรปฏิบัติ การถกเถียงในข้อวัตรปฏิบัตินี้มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีข้อถกเถียงกันเรื่อยมา ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงได้ทำการวิจัยในประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา การทำวิจัยในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะได้เห็นเหตุอันเป็นประเด็นในข้อถกเถียง แต่ยังคงต้องแสวงหาจุดและสนวนจุดต่าง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้ถูกต้องให้กับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อไป

^{๓๒๘} อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

The Provision of Bhikkhus is a guideline for the practice of monks and is a principle of coexistence. The Provision can makes Buddhism stand out. Whenever, the Bhikkhus made some mistakes, there are provisions for review and judgment. While who make mistakes, it's investigated and punish them. At the same time, there have different opinions of Commandment. Thus, Criticism is becoming to a point of controversy in the practice. The Controversy of practice has come from the past of debate. For this reason, the Author has done research on issues, arguments and interpretations of Buddhist precepts. The research at times, though, researcher has seen as a point of controversy. But also researcher needs to Seeking Points and the point difference. This is a guideline for proper practice for Buddhist monks and Buddhists.

บทนำ

ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา มีความสำคัญและสอดคล้องกับกระแสของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ในสังคมไทยปัจจุบันที่กำลังปรากฏตัวขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นปัญหาหลัก ๆ ก็คือ ข้อถกเถียงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดเชิงสังคมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นกรณีศีล 150 และการตีความศีล 5 ตามแนวจารีตประเพณีแบบเดิม มักมีปัญหาในการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการไม่เข้าถึงบทบัญญัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งบทบัญญัตินั้นมีทั้งส่วนที่เป็นพุทธบัญญัติ คือ ข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้น เพื่อป้องกันความเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดด้วยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง และส่วนของอภิสมจารก็คือขบถธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้น เพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงาม เมื่อไม่เข้าใจในพุทธประสงค์จึงเกิดข้อถกเถียงเรื่องบทบัญญัตินี้ขึ้น การถกเถียงนั้นไม่ได้มีแต่เพียงในปัจจุบันเท่านั้น แต่มีมาตั้งแต่ในพุทธกาลดังที่จะได้กล่าวในตอนต่อไป

1. ความหมายของศีลในทางพระพุทธศาสนา

ศีลในทางพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมนุษย์ในทุกด้าน ของการดำรงชีวิต เฉพาะวิถีชีวิตมนุษย์ก็มีความผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและการปฏิบัติของตนเอง ในประเทศไทยก็มีวิถีชีวิตที่มีความผูกพันอยู่กับความเชื่อและแนวทางในการปฏิบัติเช่นกัน ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติของคนไทยส่วนมากก็จะมี ความผูกพันอยู่กับหลักการและแนวทางการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เรื่องศีลจึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับชาวพุทธและระดับในมนุษยชาติไปแล้ว

ศีล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของภิกษุ เพื่อให้สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ความถึงพร้อมด้วยอาจารย์และสาธยาย เห็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้จะมีประมาณน้อย สมาทานอยู่ในสิกขาทั้งหลาย ความสำรวมระวัง ความไม่ก้าวล่วงในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึง การสำรวมกาย วาจาและใจ ให้สงบเรียบร้อย (Department of Religious, 1981: 20.)

ศีลในความหมายว่า เจตนาที่จะระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยปราศจากโทษ (Somdet Phra Maha Samana Chao Kromma Phraya Vajiranavarorasa,

1992: 274) ความเป็นปกติ หรือปกติภาวะ ตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างตามที่ควรทำ อยู่ในภาวะปกติ คือไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย ไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรก ไม่มีความเศร้าหมองให้เกิดขึ้น โดยเนื้อความศีล หมายถึง ระเบียบ ที่ได้สำหรับประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดภาวะปกติเกิดขึ้นที่กาย วาจา ใจ (Buddhadasa Bhikkhu, 1994: 56) ศีลยังรวมไปถึงเจตนา คือ ความตั้งใจไม่ทำกรรมชั่ว มีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ความงดเว้นจากการทำกรรมชั่วนั้นได้ก็ดี สติเป็นต้นเหตุที่เกิดขึ้นอันเป็นเหตุให้ยับยั้งการทำกรรมชั่วครั้งนั้น ๆ ได้ก็ดี ชื่อว่า “ศีล” เรียกว่า “ศีล” โดยความหมายว่าการตั้งกาย และวาจาโดยชอบธรรม (Chiwatna kaplaikan, 1999: 42) การไม่เจตนาละเมิดระเบียบไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการกระทำ ศีลก็คือความไม่ละเมิด ไม่เบียดเบียน อีกอย่างหนึ่ง ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง คอยปิดกั้นหลีกเลี่ยงไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น ถ้ามองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดจะเบียดเบียนคนอื่น ด้วยกาย วาจา ใจ (Pra Bhampidok (P.A. Payutto), 1999: 767) นอกจากนี้ศีลยังแปลได้หลายนัย เช่น ปกติ ธรรมชาติ ความเคยชิน เยือกเย็น เกษมสุข ในที่นี้แปลว่า ปกติ การทำให้เป็นปกติ ธรรมชาติ ความประพฤติที่ดี ความตั้งใจงดเว้นและความสำรวมระวังไม่ล่วงละเมิดบัญญัติอันชอบธรรม คือ การรักษา กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ความประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติ ระเบียบวินัยปกติ มารยาทดี ปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติการฝึกให้ดียิ่งขึ้น ข้อปฏิบัติในการควบคุมคนให้อยู่ในความไม่เบียดเบียน หรือการควบคุมพฤติกรรมส่วนตัวของคนเรา (Keaw chidtakhob. 2007.: 109) ในกรณีศีล 5 หรือ เบญจศีล หมายถึง เจตนา หรือความตั้งใจ ประพฤติ งดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา ใจ เรียกโดยทั่วไปว่า “ศีล 5” เรียกตามบทบัญญัติว่า “สิกขาบท 5” (Sawai malathong, 1999: 109)

ดังนั้นศีลจึงหมายถึงหลักประพฤติปฏิบัติทางกายเพื่อสร้างสังคมที่น่าอยู่ให้กับมวลมนุษยชาติ ผู้คนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างความปลอดภัย เป็นสังคมที่ไร้การเบียดเบียนกันทั้งทางกายและวาจา ศีลจึงเป็นเครื่องบังคับกายและวาจาให้เกิดความสงบสุขให้ตนเอง นอกจากนี้ก็สามารถขยายวงกว้างไปสู่สังคมจึงกลายเป็นการสร้างสังคมที่น่าอยู่ สังคมมีความสงบเรียบร้อยนี้คือ อานิสงส์ของศีล

2. ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา

ในการแบ่งประเภทของศีลในพุทธศาสนามีหลักในการแบ่งอยู่หลายแบบด้วยกัน ได้แก่ แบ่งตามหลักจตุปาริสุทธิศีล 4 ประเภท คือ (1) ปาฏิโมกขสังวรศีล (2) อินทริยสังวรศีล (3) ปจจัยสันนิสิตศีล (4) อาชีวะปาริสุทธิศีล หรือ อาจแบ่งตามจำนวน เช่น ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 หรือ อารายวินัย อนาคตวินัย

2.1 ปาฏิโมกขสังวรศีล

ปาฏิโมกขสังวรศีล ศีลคือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบท การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ หรือศีล 227 ข้อ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ศีลข้อนี้สำเร็จได้ด้วยศรัทธา เพราะด้วยเหตุที่ปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น พระภิกษุได้สมาทานไว้ในวันอุปสมบท ด้วยความเชื่อในปัญญาตรัสธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าศีลหรือสิกขาบทเหล่านั้น เป็นสิ่งดีจริงที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถกำจัดทุกข์ไปสู่พระนิพพานได้โดยง่ายสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ และมานอกพระปาฏิโมกข์ 227 ข้อ มี ปาราชิก สังฆาทิเสส อนิยต นิสสัคคียปาจิตตีย์

ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ เสขียวัตรและอภิกขณสมณะ ซึ่งในแต่ละข้อห่ามนั้นมีความหนักเบาของอาบัติต่างกัน และมีวิธีแก้ไขที่ต่างกันที่ชื่อว่าอาบัติ ดังเช่น วิธีแก้ไขอาบัติ (1) ปาราชิก 4 เป็นครุกาบัติ ชาติจากความเป็นพระเมื่อล่วงสิกขาบท (ไม่สามารถแก้ไข) (2) สังฆาติเสส 13 เป็นครุกาบัติ อยู่ปริวาสกรรมเพื่อให้พ้นจากอาบัติ (3) อนียต 2 เป็นอาบัติที่ไม่แน่นอนเป็นได้ทั้ง ปาราชิก สังฆาติเสส และปาจิตตีย์ ตามแต่กรณี ครุกาบัติ ลหุกาบัติ ตามแต่กรณี ชาติจากความเป็นพระ อยู่ปริวาสกรรม หรือแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (ลหุกาบัติ) (4) นิสัคคียปาจิตตีย์ 30 เป็นลหุกาบัติ สละวัตถุที่เป็นอาบัติและแสดงอาบัติ (5) ปาจิตตีย์ 92 ปาจิตตีย์ ลหุกาบัติ แสดงอาบัติ (6) ปาฏิเทสนียะ 4 ทุกกฎ ลหุกาบัติ แสดงอาบัติ (7) เสขียวัตร 75 ทุกกฎ ลหุกาบัติ แสดงอาบัติ (8) อภิกขณสมณะ 7 วิธีระงับอภิกขณ และมีวิธีแก้ไขต่างกันไปตามความหนักเบาของอาบัตินั้นๆ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงประเภทของปาริสุทธิศีล (Buddhadasa Bhikkhu, 1995: 45) ว่า พระพุทธองค์ ตรัสไว้ เป็นหลักว่า การศึกษาเล่าเรียนปริยัตินั้น ไม่ใช่ ศึกษา แต่การกระทำจริงๆ ตามหลักที่เป็นการบังคับตนเอง ในส่วนที่เป็นความเสื่อมเสียทางกายและวาจา เรียกว่า “ศีลสิกขา” ในส่วนใจร่วมถึงเกี่ยวกับความคิดนึก เรียกว่า “จิตตสิกขา” และในส่วน การบังคับตน ให้ตั้ง หรือดำเนินไปด้วย กาย วาจา ตามกฎ อันเป็นระเบียบ มรรยาท หรือ จรรยา อันตนจะพึงประพฤติ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อวัตถุสิ่งของ อันเกี่ยวเนื่องกัน เป็นข้อบังคับตายตัว ในเบื้องต้น เรียกว่า ศีลสิกขา หรือมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล

จำนวนสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์มี 227 สิกขาบท แต่จำนวนสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์มีมากกว่ามาก จนพ้นความใส่ใจของผู้ศึกษาอาจเรียกว่าพ้นคนนั้นก็ได้นอกจากนี้ ยังมีข้อปรับอาบัติเพิ่มเติมเข้าไว้อีก เรียกว่า บาลิมุตตกทุกกฎ ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ภิกษุทั้งหลายจึงหาทางหลีกเลี่ยงบ้าง เลิกเสียบ้าง กล่าวคือทนเป็นอาบัติเอาบ้าง เมื่อเลิกอย่างนี้แล้วก็ชวนให้เลิกอย่างอื่นต่อไปอีก แม้นในปัจจุบันก็ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นประจำอย่างเช่น กรณี การตีความเรื่องศีลคือ ศีล 150 (AN. (Thai) vol. XX /85/311) และ ศีล 227 ข้อของพระภิกษุ (vin. (Thai) vol. VII /292/466.) ซึ่งประเด็นนี้อาจมองไปคนละมุมกัน อย่างเช่น คณะสงฆ์มองว่าพุทธบัญญัติกับอภิสมภารจำต้องรวมเข้าด้วยกันไม่สามารถแยกส่วนจากกันได้ หากมีการตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรมวินัยก็จะไม่มีความสมบูรณ์ อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า พุทธบัญญัติมีเพียง 150 ข้อ นอกนั้นไม่ใช่พุทธบัญญัติ เพราะเป็นอภิสมภาร ซึ่งอภิสมภารนี้เป็นขนบธรรมเนียมของภิกษุที่พึงปฏิบัติ สิกขาบทแผนกนี้มานอกพระปาฏิโมกข์ ไม่ได้บอกจำนวนแน่นอน แต่มีจำนวนมากซึ่งอาจมีมากกว่าจำนวนที่นำมาแสดงก็ได้ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จึงมีมติกันว่า พุทธบัญญัติกับอภิสมภารแยกออกจากกันไม่ ถ้าแยกออกจากกันก็จะทำให้ปาฏิโมกข์ศีลไม่สมบูรณ์ จึงเป็นเหตุไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด 227 ข้อ ถึงจะมีความสมบูรณ์อันนี้ถือเป็นการแก้ตัวของพระพุทธศาสนา การตีความเรื่องศีล 150 ข้อขอพระสงฆ์ไทยจึงจำต้องยุติในที่มืดของสงฆ์เพียงเท่านั้น ทั้งหมดนี้ก็เพื่อความดีงามของหมู่สงฆ์นั่นเอง

2.2 อินทริยสังวรศีล

อินทริยสังวรศีล ศีลคือความสำรวมอินทริย ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง 6 (Phra Phramgunapron (P.A. Prayutto), 2003: 64-65) อินทริย 6 นี้เป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้และทำให้มีเรื่องราวต่างๆ สืบต่อขยายแตกตัวกระจายออกไปเรื่อยๆจนดูเหมือนมี อะไรจนเต็มโลกแท้จริงเป็นเพียงโลกในความ รู้สึกของแต่ละบุคคลที่ปรุงแต่งต่อมาจากการ

รับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 อาศัยตากระทบ กับริูป เกิดการมองเห็นขึ้น เป็นการสัมผัสทาง ตา ต่อจากจุดนี้ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามี ผู้คนผู้หญิง ผู้ชาย หมา แมว สวย ไม่สวย สูง ต่ำ ดำ ขาว ใหญ่ เล็ก เพิ่มขึ้นมามากมายจากความไม่มีอะไรเลยอาศัยตาก็มีโลกทางตาขึ้นมา โลกทางหู โลกทางจมูก โลกทางลิ้น โลกทางกาย โลกทางใจ ก็โดยทำนองเดียวกัน เมื่อว่าโดยภาพรวมแล้วจึงเห็นว่า อินทริยสังวร คือ ความเป็นใหญ่ สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตนสภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่ หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้มรส (Adhi. (Thai) vol. XXXIX /45) คำว่า “สังวร” หมายถึงการปิดกั้นป้องกันไม่ให้มีบาปอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นในจิตเวลาที่มีการรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 หรือ จะหมายถึงการคุ้มครองการป้องกันรักษาจิตไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ (Buddhadasa Bhikkhu, 1995: 45) ซึ่งทำได้โดยการฝึกให้ มีสติระลึกรู้อยู่ในกายของตนเองให้มั่นคงไว้ เมื่อรับรู้อารมณ์แล้วอารมณ์ก็จะไม่ลุดจิดให้ ออกไปสนใจภายนอกไม่หลงยินดีในอารมณ์ที่ น่ารัก ไม่เกลียดชังในอารมณ์ที่ไม่น่ารักมีจิตที่ ไม่ถูกกิเลสครอบงำและรู้วิธีการฝึกฝนให้ หมดจดจากกิเลสต่าง ๆ ด้วยการทำกรรมฐาน เป็นการป้องกันที่ต้นเหตุ มีหลายพวก เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมของนักบวชก็มี เกี่ยวกับอนามียของร่างกายก็มี เกี่ยวกับการเคารพปฏิสันถารปรนนิบัติ ฯลฯ ผู้อื่น ก็มีเกี่ยวกับการรักษาสัตว์ของเครื่องใช้สอยของตน หรือ หมู่ก็มี และยังมีอย่างอื่นอีก ซึ่งเป็นส่วนต้องรู้แล้วทำในเบื้องต้น อนุโลมทำนองเดียวกัน ทั้งฆราวาส และบรรพชิตการควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม้ให้ กำเริบ ไปตาม รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นโลกธรรม

ในกรณีอินทริยสังวรศีลถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ที่บอกว่ามีความสำคัญก็เพราะว่าเป็นการฝึกจิตให้มีความสำรวจในสิ่งที่จะเข้ามากระทบอารมณ์ เมื่อเรารู้ทันอารมณ์นั้นก็ทำให้ชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและเป็น ประโยชน์ต่อการฝึกปฏิบัติในธรรมวินัย สำหรับพระภิกษุสามเณรก็มีประโยชน์มาก ทำให้สามารถอยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้นาน และเป็นผู้เจริญเพศพรหมจรรย์มีปัญญาเห็นความจริงของสังขารทั้งปวงได้ ในกรณีที่พระภิกษุสามเณรไม่สามารถอยู่ในพรหมจรรย์ได้ก็คงเป็นเพราะไม่ได้ฝึกหรือไม่ก็ไม่สำรวมในอินทริยก็เป็นได้ การที่ไม่ได้สำรวมในอินทริยสังวรนั้นอาจนำความทุกข์มากมาย และมีอกุศล มีความวิตกเข้ามาบรรจบมากจนอยู่ไม่เป็นสุขกลายเป็นผู้มัวเมาในกามคุณ บังคับควบคุมตนเองจึงตกไปกิเลสอันเป็นเครื่องร้อยรัดมัดให้อยู่ในภพเลยก็เป็นได้

2.3 อาชีวาปาริสุทธิศีล

ศีลอันเกิดจากการเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่าอาชีวาปาริสุทธิ เช่น การเที่ยวบิณฑบาตรับอาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดิเรกกลากที่เขานำมาถวายแก่ตนหรือแก่สงฆ์แล้วแบ่งปันกันในหมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไปเที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาตจิวร เสนาสนะและคิลานเภสัชในทางที่ผิดต่าง ๆ การเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา จึงเป็นการพ้นจากการโกหก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ทุศีลล่วงสิกขาบทเพราะเหตุแห่งการแสวงหาปัจจัย เมื่อนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล อันเกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นสัมมาอาชีวะในอริยมรรค อาชีวาปาริสุทธิศีล จึงเป็นการกำหนดปัจจุบันอย่างมีสติในขณะบริโภค ในขณะที่ดื่ม ในขณะที่ใช้สอยจิวร ในขณะที่บิณฑบาต เป็นต้น ซึ่งมีสติกำหนดตามรู้ในอาการนั้น ๆ ด้วยจิตที่สงบ เบิกบานผ่องใส โดยอิงอาศัยอาชีวาปาริสุทธิศีลที่เกิดขึ้นจากวิริยสังวร การบรรลุมรรคผลในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาอันเกิดจากการสนับสนุนของอาชีวาปาริสุทธิศีล ดังจะเห็นได้จากเรื่องของพระ

มหา.mit.ด.เถระ เล่ากันว่า พระเถระอาศัยอยู่ในถ้ำชื่อว่ากสะเกและมหาอุบาสิกาผู้หนึ่งในบ้านเป็นที่
 โคจรของพระเถระบำรุงท่านเหมือนบุตร วันหนึ่งนางจะไปป่าจึงส่งลูกสาวว่าข้าวสารเก่าอยู่ไหน น้ามน
 เนยใส น้ำอ้อย อยู่ไหน เวลาที่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้ามาแล้ว จงปรุงอาหารถวายพร้อมด้วย
 น้ามน เนยใส และน้ำอ้อยด้วยนะลูก ลูกสาวจึงถามว่า แม่จะรับประทานด้วยไหมจะ มหาอุบาสิกา
 ตอบว่า แม่รับประทานอาหารสำหรับค้ำคืนที่ปรุงกับน้ำส้มเมื่อวานนี้แล้ว ลูกสาวถามว่า แม่จัก
 รับประทาน กลางวันไหม มหาอุบาสิกาสั่งว่า เจ้าจงใส่ผักดองแล้วเอาปลายข้าวสาร ต้มข้าวต้มที่มีรส
 เปรี้ยวเก็บไว้ ให้เถอะลูก ในขณะที่พระเถระครองจีวรแล้ว กำลังนำบาตรออกจากถ้ำได้ยินเสียง
 นั้นแล้ว จึงให้โอรพตนเองว่า ได้ยินว่า มหาอุบาสิการับประทานแต่อาหารสำหรับค้ำคืนกับน้ำส้ม แม้
 กลางวันก็จักรับประทานข้าวต้มเปรี้ยวใส่ผักดอง มหาอุบาสิกาทักอาหารมีข้าวสารเก่าเป็นต้น เพื่อ
 ประโยชน์แก่เธอ มหาอุบาสิกานั้นมิได้หวังที่นาที่สวน อาหารและผ้า เพราะอาศัยเธอเลย แต่ปรารถนา
 สมบัติ 3 ประการมีมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ จึงถวายอาหารบำรุงแก่เธอ เธอจัก
 สามารถให้สมบัติเหล่านั้นแก่มหาอุบาสิกานั้นได้หรือไม่เล่า พระเถระคิดว่า บิณฑบาตนี้แล ท่านนั้นยัง
 มีราคะ โทสะ โมหะอยู่ จึงไม่ควรรับบิณฑบาตนี้ แล้วเก็บบาตรเข้าถ้ำ ปลดคุมจีวร กลับไปยังถ้ำกส
 กะเลย จากนั้นพระเถระได้นั่งลงอธิษฐานความเพียรว่า เราไม่บรรลुพระอรหัต จักไม่ออกไปจาก ถ้ำ
 พระเถระผู้ไม่ประมาทอยู่มาช้านานเจริญวิปัสสนา ก็บรรลุพระอรหัตก่อนเวลาอาหารเช้าเป็นพระ
 ชีนาสพสิ้นอาสวะแล้ว ในคราวนั้น ผิพพรรณของพระเถระบริสุทธิ์ยิ่งนักอินทรีย์ผ่องใส หน้าของท่าน
 เปล่งปลั่งยิ่งนักประดุจผลตาลสุกหลุดออกจากขั้วฉะนั้น พระเถระลุกขึ้นดูเวลา ทราบว่ายังเป็นเวลา
 เช้าอยู่ จึงถือบาตรและจีวรเข้าสู่หมู่บ้าน ฝ่ายเด็กหญิงจัดเตรียมอาหารเสร็จแล้ว นั่งคอยอยู่ตรง
 ประตูด้วยนึกว่า ประเดี๋ยวพี่ชายเราคงจักมา เมื่อพระเถระมาถึงประตูเรือนแล้ว เด็กหญิงนั้นรับบาตร
 บรรจุเต็มด้วยอาหารเจื่อน้ามน ที่ปรุงด้วยเนยใสและน้ำอ้อยแล้ว วางไว้บนมือของพระเถระ พระเถระ
 ทำอนุโมทนาว่า จงมีสุขเถิดแล้วหลีกไป มหาอุบาสิกาเมื่อกลับมาจากป่าถามว่าพี่ชายของเจ้ามาแล้ว
 หรือลูก เด็กหญิงนั้นเล่าเรื่องทั้งหมดให้มารดาฟัง อุบาสิกาก็รู้ได้ว่ากิจแห่งบุตรของเราถึงที่สุดแล้ว
 พระเถระประจักษ์ถึงความมีศรัทธาและการเสียสละทานอันเลิศของทายกแล้ว จึงสำรวจศีลและ
 คุณธรรมของตน เมื่อทราบว่าตนยังไม่มีคุณพิเศษใด ๆ ยังไม่สามารถละอกุศลคือโลภะ โทสะ โมหะได้
 เลย แล้วตั้งสติระลึกถึงความไม่ประมาทในบิณฑบาตนั้น มีสติมุ่งมั่นในการปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนาด้วย
 การระลึกถึงศีลอันบริสุทธิ์ที่ปฏิบัติมาแล้วและบิณฑบาตอันบริสุทธิ์ที่ทายกให้ดีแล้ว ตั้งปณิธานปรารถ
 ความเพียรอันแรงกล้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไม่นานก็ได้บรรลุผล จึงเห็นได้ว่าศีลมีวิริยสังวรอัน
 เป็นองค์ธรรมของอาชีวปาริสุทธิศีลๆ ที่เป็นองค์ธรรมแห่งอาชีวปาริสุทธิศีลเพราะเป็นความบริสุทธิ์
 แห่งการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอบเนสนา (Buddhadasa Bhikkhu, 1995: 45.) ไม่มี
 หลอกหลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น (Phra Phramgunapron (P.A. Prayutto), 1995: 794) ซึ่งสามารถ
 จัดเป็นศีลในองค์มรรคข้อ สัมมาอาชีวะ เมื่ออาชีวบริสุทธิ์ ศีลในอริยมรรคมีองค์ 8 ก็บริสุทธิ์ด้วย
 สัมมาสมาธิและปัญญาที่จะเกิด เกื้อหนุนตามลำดับไปจนถึงการบรรลุธรรมได้ในที่สุด ฉะนั้น อาชีวปา
 ริสุทธิศีล จึงเป็นความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคนของภิกษุ แม้ในส่วนที่เป็น
 ของฆราวาสจะมีความแตกต่างกันก็ตาม เมื่อว่าโดยนัยแห่งการแสวงหา การได้มาก็เป็นไปในทำนอง
 เดียวกัน

อาชีวะปารีสุทธินี้อาจมองได้ 2 ประเด็นใหญ่ คือ 1. **อาชีวะแบบธรรมดา** : หมายเอาอาชีวะที่นิยมว่าต้องถือกันทั่วไป ในฐานะเป็นบัญญัติที่บังคับให้ถือโดยตรง ไม่ว่าจะ เป็นพวกที่เป็นมิฉฉาชีพ เพราะเป็นการล่อลวงโดยอ้อมจนได้มาบริโภคและไม่ได้บัญญัติห้ามไว้เป็นสิกขาบทโดยตรงพวกหนึ่ง และพวกที่พระผู้พระภาคเจ้าบัญญัติห้าม ตั้งเป็นสิกขาบทขึ้นไว้ทั้งในและนอกพระปาติโมกข์ 2. **อาชีวะที่ขุดเกลาย่างยิ่ง** : หมายเอาจำพวกที่หนักไปทางหลักธรรมมากกว่าวินัยหรือศีลดังมีตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้กล่าวในวิจัยฉบับสมบูรณ์ตอนหนึ่งว่า “อาชีวะที่บริสุทธิ” คือแสวงหาที่บริสุทธิ การเลี้ยงชีวิตที่ปราศจากมิฉฉาชีพ ถ้าพิเคราะห์ดูอย่างถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่าอาชีวะที่ถูกขุดเกลานี้เป็นการบริโภคที่กำหนดรู้ถึงคุณภาพและบริบทแห่งการถวาย ในประเด็นนี้ การพิจารณาการบริโภคโภชนาที่รู้ที่อยู่ว่า ทายกนำมาถวายด้วยความป้อยอให้รักใคร่สนิสนมหรือด้วยความหลงบุญเมาสวรรค์จนเป็นญาณวิปยุตต์ไม่ประกอบด้วยธรรมแท้ ถ้าวรับและบริโภคลงไปก็อาจจัดอยู่ในประเภทมิฉฉาชีพได้เช่นด้วยกัน

2.4 ปัจจัยสันนิสิตศีล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคที่ดี เพื่อความบริสุทธิบริบูรณ์ คือ ศีลที่เรียกว่า ปัจจัยสันนิสิตศีล หรือปัจจัยเจกชนศีล อันเป็นหนึ่งในจาคตุปารีสุทธิศีลที่เป็นสี่วิสุทธิ

ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ โดยเหตุที่เป้าหมายสำคัญของการบวช คือ การหลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยอาชีวะปารีสุทธิศีลแล้ว ก็จำเป็นจะต้องรู้จักบริโภคปัจจัยที่ได้มาอย่างฉลาดอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโภคปัจจัย 4 หรือปัจจัยสันนิสิตศีลให้กับพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ของการบริโภคจิวรอย่างแยกคาย กล่าวคือ วัตถุประสงค์การใช้จิวร คำว่า “จิวร” (Phra Phramgunapron (P.A. Prayutto), 1984: 45) หมายถึง ผ้าทุกชิ้นที่ภิกษุใช้นุ่งห่ม การใช้จิวรหรือการบริโภคจิวร ก็เพียงเพื่อบำบัดความร้อน ความหนาว อันจะเป็นเหตุให้เกิดอาพาธประการหนึ่ง เพื่อป้องกันแมลงและสัตว์อันตรายประการหนึ่ง และเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าอาย อีกประการหนึ่ง การพิจารณาปัจจัย 4 จึงเห็นควรให้มีการพิจารณาในกาลทั้ง 3 คือ (1) ในเวลารับ (2) ในเวลาใช้สอย (3) ในเวลาหลังจากใช้แล้ว การพิจารณาดังกล่าว แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายและประโยชน์ที่แท้จริงที่จะได้รับจากปัจจัย 4 การรู้จักใช้ปัจจัย 4 ตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริงเป็นการรู้จักพอประมาณในการดำรงชีวิตและไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมในส่วนรวมด้วย

ปัจจัยสันนิสิตศีล การพิจารณาปัจจัย 4 จึงเห็นควรให้มีการพิจารณาในกาลทั้ง 3 คือ (1) ในเวลารับ (2) ในเวลาใช้สอย (3) ในเวลาหลังจากใช้แล้ว การพิจารณาดังกล่าว แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายและประโยชน์ที่แท้จริงที่จะได้รับจากปัจจัย 4 การรู้จักใช้ปัจจัย 4 ตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริงเป็นการรู้จักพอประมาณในการดำรงชีวิตและไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมในส่วนรวมด้วย

ปัจจัยสันนิสิตศีลนี้บุคคลมักมีความเข้าใจในแง่มุมที่ตนเองชอบมีลักษณะเสื่อมถอยเนื่องจากมุ่งเน้นการบริโภควัตถุเพื่อสนองความต้องการไม่มีที่สิ้นสุดของเขา โดยเข้าใจว่ามันสร้างความสุขให้ตนเองได้ ยิ่งเชื่อไปอีกว่าเมื่อบุคคลได้รับการสนองความต้องการแล้วจะมีความสุขมากขึ้น สังคมโดยส่วนรวมก็จะดีขึ้นและเพื่อให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางภาวะที่เชื่อกันอย่างนี้ชีวิตก็จะเจริญรุ่งเรืองไปด้วยความสุขสบายในยุคนี้ แต่ในทางกลับกันชีวิตจิตใจของคนกลับมิได้มีความสุขอย่างคลาดคิด หากแต่ว่าความเหงา ความว้าเหวก็ยังมีมากขึ้นสังคม การเสพปัจจัย 4 จนลึ้ม

บริบทของสิ่งแวดล้อม จึงกลายเป็นปัญหาตามมาไม่ว่าปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม ปัญหาหนี้สิน เป็นต้น บางครั้งปัญหาเหล่านี้ก็จะเยียวยา จึงกลายเป็นปัญหาระดับประเทศไปในที่สุด ดังนั้นการบริโภคปัจจัย 4 ที่แท้จริง คือการบริโภคอย่างมีสติ มุ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง อย่างเช่น เสื้อผ้านุ่มประโยชน์ไปในทางป้องกันระคาย ลม แดด อาหารนุ่มไปในการหล่อเลี้ยงร่างกายเพื่อความ เป็นไปของอวัยวะที่อยู่อาศัยก็เพื่อเป็นเงากำบังลม ฝนและแดด ส่วนยารักษาโรคก็เพื่อกำจัดเวทนา อันจากอาหารเท่านั้น การบริโภคปัจจัย 4 ที่แท้จริงจึงเป็นบริโภคที่เข้าใจคุณค่าของสิ่งนั้น มิใช่คุณ เที่ยมหรือเกิดจากความต้องการของตัณหา

3. สรุปประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา

ในการประเด็นการถกเถียงบทบัญญัติสิกขาบทในพระพุทธศาสนาอย่างกรณีของพระ อานนท์ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์หวังอยู่จะพึง ถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียก็ได้” (vin. (Thai) vol. VII/441/384) ก็กลายมาเป็นประเด็นในการตีความ แห่งพุทธพจน์ว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไร เพราะไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่าอะไรเป็นสิกขาบท เล็กน้อยดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้พุทธานุญาตว่าสงฆ์สามารถเพิกถอนได้ ท่านพระมหากัสสปผู้ เป็นประธานในการทำสังคายนาในครั้งนั้น จึงเสนอญัตติเข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์ว่า สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤตินิสัยในสิกขาบททั้งหลาย ตามที่ทรงบัญญัติแล้ว มตินี้จึงเป็นมติของสงฆ์ในคราวนั้น อีกทั้งยังเป็นหลักที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล

เมื่อพิจารณาให้เห็นถึงลักษณะของการตรัสสั่งแล้วจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสในเชิง รับสั่งว่าต้องทำ แต่เป็นในเชิงทางเลือกเสียมากกว่า ดังนั้นสงฆ์จะถอนสิกขาบทเล็กน้อยหรือไม่ถอนก็ได้ แต่ด้วยความเคารพในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ของพระเถระในยุคนั้นจึงยังคงพุทธพจน์นี้ไว้เหมือนเดิม

ในส่วนอภิสมัจจานั้นหมายเอาชนบวชนิยมที่ทรงแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อชักนำความประพฤติ ของภิกษุสงฆ์ให้ตั้งมาไม่ว่าจะเป็นการยืน การเดิน การนั่ง การหัวเราะและการฉันอาหาร เป็นต้น สิ่ง เหล่านี้ก็เพื่อเป็นการตรวจสอบพฤติกรรมของพระภิกษุทั้งนั้น นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมีกฎหมายที่ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามที่มากไปกว่านั้นพระสงฆ์ไทยยังมีกฎหมายเถรสมาคมต้องประพฤติปฏิบัติ อีก ข้อบัญญัติเหล่านี้เป็นข้อกำหนดที่มานอกเหนือจากพุทธบัญญัติ แต่พระสงฆ์ไทยก็ยินดีประพฤติ ปฏิบัติตามอย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ ในประเด็นที่กฎหมายเถรสมาคมจึงกลายเป็นชนบวชนิยมของไทย แต่ถ้ามองในข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาก็มีอยู่แล้วเสียขี้นแต่ก็เป็นการเพิ่มเติมเฉพาะบทเท่านั้น ในส่วนที่ผู้วิจัยกล่าวถึงเรื่องกฎหมายเถรสมาคมนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ทำการวิจัยชนบวชนิยมของพระสงฆ์ นอกประเทศจึงไม่สามารถบอกได้ว่าพระสงฆ์ประเทศอื่นก็มีบทบัญญัติที่นอกจากพุทธบัญญัติและ อภิสมัจจอีกหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามคงต้องขึ้นอยู่กับจารีตประเพณีของประเทศนั้นๆ เราจะบอกว่า ต้องเป็นเหมือนกันคงเป็นไปได้ยาก

การถกเถียงเรื่องพระธรรมวินัยของภิกษุโกสัมพี ก็เช่นเดียวกันเป็นการถกเถียงเรื่องพระ ธรรม วิจัยจึงกลายเป็นการประกาศไม่ให้อำนาจร่วมอุโบสถสังฆกรรม ไม่ให้ร่วมฉัน ไม่ให้ร่วมที่อยู่อาศัย กระทั่งพระวินัยตรงกับพระธรรมกถึก (Kn.M. (Thai) vol. XXIX /174/492-494.) จนทำให้พระสงฆ์

ในโมหิตาราม แยกออกเป็น 2 พวก ทำให้อุบาสก อุบาสิกาก็แตกกันออกเป็นสองฝ่าย พระรูปหนึ่งจึงไปทูลพระพุทธเจ้า ท่านส่งพระโอราโทไป 2 ครั้งว่า ขอให้ภิกษุทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกัน ก็ทรงได้สดับว่า ภิกษุไม่อยากจะพร้อมเพรียงกัน ครั้งที่สามทรงทราบว่ภิกษุแตกกันแล้ว ในประเด็นนี้เป็นการวิวาทะกันในข้อของสิ่งเป็นธรรม สิ่งเป็นวินัยก็มีมาแล้ว

ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิง “ทฤษฎีวิวาทะ” ของพระวินัยธร และพระธรรมกถึกที่ต่างคนก็มีจุดยืนของตัวเอง เพียงเพราะความต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้จึงไม่ยอมรับหรือสนใจแนวคิดของคนอื่น และนอกจากการไม่ยอมรับและไม่สนใจแล้วยังเป็นที่มาของการดูถูกและเหยียดหยามกันจึงทำให้ข้อขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตก็คือว่า อะไรเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้พระวินัยธร และพระธรรมกถึกเกิดวิวาทะกันอย่างรุนแรง ซึ่งผู้วิจัยได้มองในประเด็นนี้ว่า การถกเถียงในครั้งก็เพียงเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในทริฐิของตนเองให้กับลูกศิษย์ของตนเอง อันเป็นประโยชน์ในแง่ความสักการะ ความเคารพ การนับถือ การบูชา การยำเกรง และชื่นชอบในจุดยืนของตน

สำหรับการตีความเรื่องศีลของฆราวาสเช่นกัน ปัญหาการถกเถียงกันเกี่ยวกับว่าพฤติกรรมอย่างไรผิดหรือไม่ผิดศีล 5 หรือถ้าบอกว่าผิดหรือไม่ผิดมีหลักอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน ปัญหาในลักษณะนี้คงจะหาเหตุผลมาอธิบายให้เป็นที่ยุติได้ยากพอสมควร ดังข้อความของพุทธพจน์ที่ยกมากล่าวว่า “อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย” (ในศีลข้ออื่น ๆ ก็มีข้อความอย่างเดียวกันนี้) ผู้วิจัยมองว่า พุทธพจน์นี้ค่อนข้างจะสอดคล้องกับการตีความศีล 5 แนวใหม่ของท่านพระติช นัท ฮันห์ ที่ได้นำมาแสดงไว้ในวิจัยเล่มที่สมบูรณ์แล้ว การตีความของพระอรรถกถาจารย์ในยุคหลังพุทธกาลที่เน้นการสร้าง กฎเกณฑ์ที่ครอบคลุมบริบทุม แม้จะมีประโยชน์ในแง่ที่ให้ความสะดวกในการวินิจฉัยหรือชี้ชัดลงไปว่าพฤติกรรมนั้น ๆ เข้าข่ายผิดศีลหรือไม่ผิด แต่ในขณะเดียวกันกฎเกณฑ์เหล่านี้ก็มีส่วนทำให้ศีลแต่ละข้อมีลักษณะหยุดนิ่งตายตัวและมีขอบเขตคับแคบลงจนกลายเป็นเรื่องของพฤติกรรมส่วนตัวของแต่ละบุคคล และเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยการละเมิดศีลแต่ละข้อก็มุ่งการตัดสินพฤติกรรมทางศีลธรรมที่บุคคลหนึ่ง ๆ กระทำขึ้นเท่านั้น บางครั้งการรักษาศีลก็กลายเป็นเพียงการเฝ้าระวังพฤติกรรมของใครของมันไม่ให้เข้าข่ายการผิดศีลตามเกณฑ์ที่ตั้งเอาไว้เหมือนกับการระวังตนไม่ให้ผิดกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งการรักษาศีลแบบนี้อาจจะไม่ได้มาจากจิตสำนึกที่มองกว้างออกไปถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับก็ได้ ในที่สุดจิตสำนึกหรือเจตนารมณ์อันกว้างขวางที่อยู่เบื้องหลังการรักษาศีล 5 (Tipitaka, 2539) ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ก็หมดความสำคัญลงเพราะเป็นการรักษาในส่วนของปัจเจกบุคคลเท่านั้น

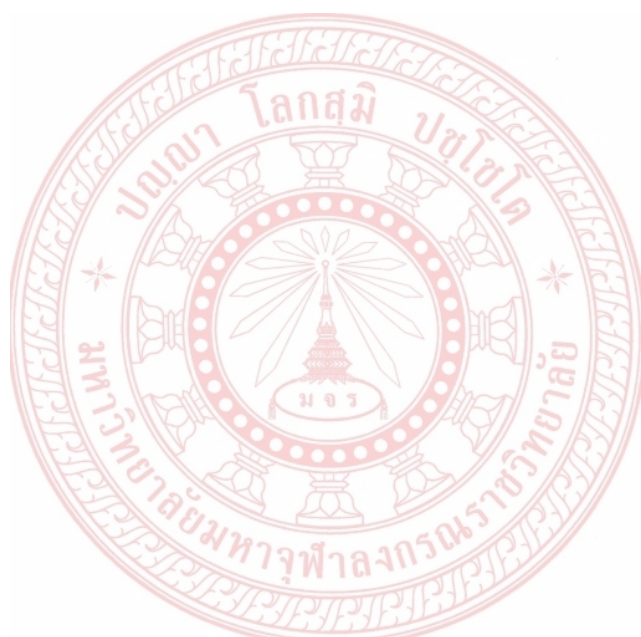
ปัจจุบันได้มีการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศีลห้าความหมายของศีลในทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคมของกลุ่มนักคิดและนักวิชาการ กลุ่มผู้วิจัยผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในวิจัยเล่มสมบูรณ์ เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้วก็เห็นจะสรุปได้ว่าการตีความศีลห้าไม่ว่าจะเป็นของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ หรือแนวคิดในการตีความศีล 5 แนวใหม่ ของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคม จะเห็นว่าการตีความความหมายศีล 5 แตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด แต่มีความเห็นร่วมกันอย่างหนึ่งว่า ศีล 5 มีส่วนประกอบ 2 อย่าง คือ ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ดั้งเดิมของศีล และส่วนที่เป็นคำอธิบายหรือคำนิยามของศีล ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ของศีล

คือ ความมีสติ ความรักความสงสาร (กรุณา) ปรารถนาที่จะให้มนุษย์และสรรพสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หรือถ้าพูดอย่างรวบรัด เจตนารมณ์ของศีลก็คือเรื่องของสังคมนั่นเอง ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์นี้จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนคำนิยามของศีล จะนิยามความหมายของศีลแต่ละข้อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมแต่ละยุคสมัย ชาวพุทธกลุ่มนี้มองว่า ในอดีตความหมายของศีล 5 ได้รับการนิยามให้เหมาะสมกับสังคมแบบเกษตรกรรมที่มีปัญหาไม่สลับซับซ้อนอะไรมากนัก แต่ปัญหาสังคมยุคใหม่มีความสลับซับซ้อนมาก การฆ่า การลักทรัพย์ การประพฤติดีในกาม การโกหกหลอกลวง และสิ่งมอมเมาประชาชน ก็มีรูปแบบที่ซับซ้อนแนบเนียนจนแทบจะดูไม่ออกว่าผิดศีลหรือไม่ผิด ด้วยเหตุนี้ ความหมายของศีล 5 ในสังคมปัจจุบันจะต้องได้รับการนิยามใหม่เพื่อให้สามารถตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ได้ จึงเห็นได้ว่าการตีความเรื่องศีล 5 ยังมีความยุ่งยากในการหาข้อสรุปในสังคมที่มีความสลับซับซ้อนอย่างเช่นสังคมปัจจุบัน การตีความเรื่องศีลยังต้องมีความระมัดระวังไม่มีผลกระทบเจตนารมณ์ของศีลนั้นด้วย

References

- vin. = (Thai) Vinaya Pitaka vol. VII /292/466.
- AN. = (Thai) Anguttara Nikaya vol. XX /85/311.
- Adhi. = (Thai) Adhidhamma Pitaka vol. XXXIX /45.
- Kn.M. = (Thai) Khuddaka Nikaya Majjhimapannasa vol. XXIX /174/492-494.
- Buddhadasa Bhikkhu. (1994) Principles for students. Bangkok: Pringting Thmamasapa Press.
- Buddhadasa Bhikkhu. (1995). Short Community story of Buddhadasa Bhikkhu. Bangkok: Printing Healthy mind.
- Chiwatna kaplaikan. (1999) Fade down To Buddhism. Bangkok: N.P.
- Department of Religious, (1981) **Thai Tipitaka**. Bangkok: Department of Religious affairs.
- Keaw chidtakob. (2007). Buddhadhamma for Promote Economic. Bangkok: National Buddhism Publishing House.
- Pra Bhampidok (P.A. Payutto). (1999) Measurement Prosperity of the Buddhists (Arayavatta). Bangkok: Sahadhammik poduct.
- Phra Phramgunapron (P.A. Prayutto). (2003) Buddhadhamma. Bangkok: Mahachulalongravidyalaya University.
- Phra Phramgunapron (P.A. Prayutto). (1995) Buddhadhamma. Bangkok: Mahachulalongravidyalaya University.
- Phra Phramgunapron (P.A. Prayutto). (1984) Buddhadhamma. Bangkok: Mahachulalongravidyalaya University.
- Somdet Phra Maha Samana Chao Kromma Phraya Vajirananavarorasa, (1992) five Precepts and five qualities. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.

Sawai malathong. (1999) Handbook Ethical. Bangkok: Department of Religious affairs.

ภาคผนวก ข
สรุปโครงการวิจัย

สรุปโครงการวิจัย
สถานวิจัยพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ MCU RS MCU RS 610760101

ชื่อโครง ศึกษาบทบาทปริทัศน์: ศึกษาข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธรูป

หัวหน้าโครงการ พระมหามิตร ชูติปัญญา, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำสาขาวิชา พระพุทธรูป
 ลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

โทรศัพท์ ๐๘๘๗๔๗๔๙๒๗ Email: pmahmit@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทปริทัศน์: ศึกษาข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธรูป” ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธรูป มีความสำคัญและสอดคล้องกับกระแสของพระพุทธรูปแนวใหม่ในสังคมไทยปัจจุบันที่กำลังปรากฏตัวขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นปัญหาหลัก ๆ ก็คือ ข้อถกเถียงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดเชิงสังคมในพระพุทธรูป ไม่ว่าจะเป็นกรณีศิลปะ ๑๕๑ และการตีความศิลปะ ๕ ตามแนวจารีตประเพณีแบบเดิม มักมีปัญหาในการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการไม่เข้าถึงบทบัญญัติทางพระพุทธรูป ซึ่งบทบัญญัตินั้นมีทั้งส่วนที่เป็นพุทธบัญญัติ คือ ข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้น เพื่อป้องกันความเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดด้วยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง และส่วนของอภิธานจารย์ก็คือขบถธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้น เพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงาม เมื่อไม่เข้าใจในพุทธประสงค์จึงเกิดข้อถกเถียงเรื่องบทบัญญัตินี้ขึ้น การถกเถียงนั้นไม่ได้มีแต่เพียงในปัจจุบันเท่านั้น แต่มีมาตั้งแต่ในพุทธกาล

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยในประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศิลปะในพระพุทธรูป การทำวิจัยในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะได้เห็นเหตุอันเป็นประเด็นในข้อถกเถียง แต่ยังคงแสวงหาจุดและสนองจุดต่าง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้ถูกต้องให้กับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนต่อไป

วัตถุประสงค์ในโครงการ

๑. เพื่อศึกษาปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา: เป็นข้อห้ามสำหรับภิกษุสงฆ์ ๔ ประเภท เรียกว่า ปาริสุทธิศีล หมายถึง ศีลอันเป็นเครื่องให้ยังความบริสุทธิ์ หรือความประพฤติบริสุทธิ์สำหรับพระภิกษุ ๔ ประการ คือ

๑. ปาฏิโมกข์สังวรศีล หมายถึง ศีลอันเป็นข้อกำหนดให้มีความสำรวมสิกขาบท (พระปาฏิโมกข์) เว้นข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย ศีลข้อนี้ถ้าจะรักษาสำเร็จได้ต้องอาศัยศรัทธาเป็นหลัก ปาฏิโมกข์สังวรศีลเป็นพระบัญญัติมาตราหนึ่งๆ จัดว่าเป็นสิกขาบทหนึ่งๆ ที่พระศาสดาตั้งขึ้นด้วยเป็นพุทธอาณัติ นั่นก็หมายความว่า เป็นสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอง ไม่ว่าจะ เป็นสิกขาบทในส่วน **อาทิพรหมจริยาสิกขา** คือ พระปาฏิโมกข์อันมีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนก็ตาม ทรงตั้งขึ้นด้วยขนบธรรมเนียม **“อภิสมาจาริกาสิกขา”** ก็ตามสิกขาบทเหล่านี้เป็นข้อวัตรปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

จำนวนสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ที่ใช้สวดกันในปัจจุบันมีเพียง ๒๒๗ สิกขาบท แต่จำนวนสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์อาจมีมากกว่านี้ จนพ้นความใส่ใจของผู้ศึกษาอาจเรียกว่าพ้นคณนาก็ได้ นอกจากนี้ยังมีข้อปรับอาบัติเพิ่มเติมเข้าไว้อีก เรียกว่า **บาลิมุตตกทุกกฏ** ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ภิกษุทั้งหลายจึงหาทางหลีกเลี่ยงบ้าง เลิกเสียบ้าง กล่าวคือทนเป็นอาบัติเอาบ้าง เมื่อเลิกอย่างนี้แล้วก็ชวนให้เลิกอย่างอื่นต่อไปอีก น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้หรือไม่ที่ทำให้พระองค์ทรงคำนึงถึงความยุ่งยากต่อการปฏิบัติของสาวก เมื่อจะนิพพานจึงได้ประทานพุทธานุญาตไว้ว่า ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะเพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็เพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ พิจารณาดูเถิดว่าเมื่อครั้งทำปฐมสังคายนา พระอรหันตสาวกทั้งหลายอันมีพระมหากัสสปะเป็นประธานสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงหรือถอนสิกขาบทใดเลย เราผู้มาภายหลังจะควรถอนสิกขาบทใดหรือ แม้กระนั้น ภิกษุทั้งหลายในภายหลังก็ได้ถอนข้อที่ตนเห็นว่าเล็กน้อยเสีย แต่เป็นการถอนโดยทางอ้อม คือไม่ตั้งใจรักษาบ้าง หรือทนต้องอาบัติเอาบ้าง

๒. อินทริยสังวรศีล คือ ความสำรวมอินทริย ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมเช่นความชอบ ความชัง ความติดใจ หรือขัดใจครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง ๖ ไม่ว่าจะ เป็นตาเห็นรูป หู ฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสิ่งกระทบ และใจรู้คิดเรื่องราวต่างๆ ศีลข้อนี้สำเร็จด้วยสติ อินทริยสังวรเป็นความสำรวมอินทริย ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง ๖ จุดเริ่มต้นของการรับรู้และทำให้มีเรื่องราวต่างๆ สืบต่อขยายแตกตัวกระจายออกไปเรื่อย ๆ จนดูเหมือนมีอะไรจนเต็มโลกแท้จริงเป็นเพียงโลกในความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่ปรุงแต่งเท่านั้น การรับรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ อาศัยตากระทบกับรูป เกิดการมองเห็นขึ้น เป็นการสัมผัสผ่านทางตา ต่อจากจุดนี้ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามี ผู้คน ผู้หญิง ผู้ชาย หมา แมว สวย ไม่สวย สูง ต่ำ ดำขาว ใหญ่ เล็ก เพิ่มขึ้นมากมายจากความไม่มีอะไรเลยอาศัยตาก็มีโลกทางตาขึ้นมา โลกทางหู โลกทางจมูก โลกทางลิ้น โลกทางกาย โลกทางใจ ก็โดยทำนองเดียวกัน อินทริย จึงแปลว่า ความ

เป็นใหญ่ สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน สภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตา เป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่ หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้มรส ส่วนคำว่า **สังวร** หมายถึง การปิดกั้น ป้องกันไม่ให้มีบาปอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นในจิตเวลาที่มีการรับรู้ อารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ หรือ จะหมายถึง การคุ้มครองการป้องกันรักษาจิตไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ ซึ่งทำได้โดยการฝึกให้ มีสติระลึกรู้อยู่ในกายของตนเองให้มั่นคงไว้ เมื่อรับรู้อารมณ์แล้วอารมณ์ก็จะไม่หลุดจิตให้ ออกไปสนใจภายนอกไม่หลงยินดีในอารมณ์ที่ น่ารัก ไม่เกลียดชังในอารมณ์ที่ไม่น่ารักมี จิตที่ ไม่ถูกกิเลสครอบงำและรู้วิธีการฝึกฝนให้ หมัดจดจากกิเลสต่างๆ ด้วยการทำกรรมฐาน เป็นการป้องกันที่ต้นเหตุ

๓. อาชีวปาริสุทธิศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ ได้แก่ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบธรรม บริสุทธิ์ ไม่ประกอบการแสวงหาในทางที่ผิด เช่น ไม่พูดอวดอุตริมนุชยธรรมคือ ฌานวิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล และนิพพานที่ไม่มีในตน และไม่ออกปากขออาหารเพื่อตนเองบริโภคโดยมิได้เจ็บ ไข้ เป็นต้น ไม่กระทำการหลอกลวง เช่นปั้นแต่งท่าทางหน้าตาเคร่งครัดให้เขาเลื่อมใสถวายปัจจัยสี่ ไม่กระทำการประจบเขากิน ไม่กระทำนินิตคือเลศนัยต่างๆ ให้เขาถวายปัจจัย ไม่กระทำการขู่เข็ญ กลั่นแกล้งเพื่อให้เขายอมถวายปัจจัย และไม่เอาลาภต่อลาภ เช่นให้ของน้อยแก่เขาไป เขาจะได้ ถวายมากตอบมาเป็นต้น ศีลข้อนี้สำเร็จด้วยวิริยะ อาชีวปาริสุทธิศีลจึงเป็นศีลอันเกิดจากการเลี้ยง ชีวิตที่บริสุทธิ์ เช่น การเที่ยวบิณฑบาต รับอาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็น อติเรกลาภที่เขานำมาถวายแก่ตนหรือแก่สงฆ์แล้วแบ่งปันกันในหมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไป เที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาต จีวร เสนาสนะและคิลานเภสัชในทางที่ผิดต่าง ๆ การเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา จึงเป็นการพ้นจากการ โทหก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ที่ศีลลวงลิกขาบทเพราะเหตุแห่งการแสวงหาปัจจัย เมื่อนั้นย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล การปฏิบัติที่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรมนั่นเองจึงเรียกว่า ความบริสุทธิ์ แห่งอาชีวะ อาชีวะในที่นี้หมายถึงการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอบเนสนา มีหลอกลวงเขา เลี้ยงชีพ เป็นต้น ฉะนั้นอาชีวะปาริสุทธิศีล จึงเป็นการเลี้ยงชีพด้วยความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการ ที่จะไดมาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุ ไม่ว่าจะเป็อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคก็ ตาม ปัจจัยบริโภคเหล่านั้นจะต้องไดมาโดยวิธีที่ถูกต้องโดยนัยแห่งความเป็นสมณเพศ วิธีการที่จะ ไดมาซึ่งปัจจัยบริโภคย่อมแตกต่างกับวิธีการของฆราวาสโดยสิ้นเชิง อนึ่งสำหรับมิถุนาอาชีวะ กล่าวคือวิธีการที่จะไดมาซึ่งปัจจัยบริโภคของภิกษุโดยไม่ถูกต้อง ไม่บริสุทธิ์อันเป็นการล่วงละเมิด ต่ออาชีวะปาริสุทธิศีล ด้วยเหตุนี้การควบคุมตน ให้มีการแสวง การรับ การบริโภคปัจจัย เครื่อง อยู่อาศัย อันจำเป็นแก่ชีวิตอย่างบริสุทธิ์ จากการหลอกลวงตนและผู้อื่น เรียกว่า อาชีวปาริสุทธิศีล

๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ การใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมาย และประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เช่น ฉันทอาหารเพื่อหล่อเลี้ยง ร่างกายให้สุขภาพดี มีชีวิตผาสุกทำกิจได้สบาย มิเพื่อปรนเปรอหรือสนุกสนานมัวเมา ศีลข้อนี้มุ่งให้ พระภิกษุใช้ปัจจัยสี่ให้เกิดประโยชน์มากกว่าสนองความต้องการ ศีลข้อนี้จะสำเร็จได้ก็ต่อด้วย ปัญญา จึงเห็นว่าปัจจัยสันนิสิตศีลเป็นเป้าหมายสำคัญของนักบวช คือ ผู้ที่หลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยปัจจัยสันนิสิตศีลแล้ว แล้วบริโภคปัจจัยสี่ที่ได้มา

อย่างชาญฉลาดอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโศกปัจจัย ๔ หรือปัจจัยสันนิสสิตศีลให้กับพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ของการบริโศก เช่น การบริโศกจิวรเพื่อไม่ให้เป็นที่เกิดแห่งตัณหาอุปทานในเครื่องแต่งกาย บริโศกบิณฑบาตไม่ได้บริโศกเพื่อเล่น ไม่ได้บริโศกเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน ไม่ได้บริโศกเพื่อความมัวเมาเกิดกำลังพลังทางกาย การบริโศกหรือใช้สอยเสนาสนะเพียงเพื่อป้องกันความหนาวร้อน สัตว์ที่มีอันตรายต่าง ๆ รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศที่อาจเป็นอันตรายต่อการประพบัติธรรม เพราะไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัยและการบริโศกคิลานเภสัชก็เพื่อบำบัดทุกข์แก้ บรรเทาทุกข์ใหม่หรือเพื่อเพียงรักษาเท่านั้น

จากคำสอนสำหรับบรรพชิตเกี่ยวกับการบริโศกปัจจัย ๔ ในแต่ละวัน ๆ ว่า ควรพิจารณาให้รู้ถึงคุณค่าแท้ในการาบริโศก เมื่อไรก็ตามถ้าลืมพิจารณาหรือพิจารณาไปแล้วก็ตาม พระพุทธองค์ตรัสให้ตระหนักย้อนพิจารณาสิ่งบริโศกอีกครั้ง การที่พระพุทธองค์ทรงให้กลับไปพิจารณาอีกครั้งคงเป็นเพราะว่าต้องการเตือนสติพระภิกษุให้ตระหนักตรวจสอบว่า ตนได้บริโศกใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงหรือไม่

นอกจากนั้นยังเห็นว่าการบริโศกปัจจัย ๔ ที่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติแล้วยังสามารถเป็นเครื่องสนับสนุนในการบรรลุดุธรรม ในประเด็นนี้หมายถึง พฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโศก ต้องพัฒนาให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโศก หรือใช้สอยแบบพอดี ที่เรียกว่า มัตตัญญูตา ตลอดจนใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุด แบบนี้เป็นกรบริโศกแบบมีคุณค่าแท้ โดยอาศัยข้อวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลสและการบริโศกปัจจัย ๔ เพื่อความบริสุทธิ์ ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกไม่มีภาระมาก

ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความปาริสุทธิศีลในพระพุทธศาสนา : การบัญญัติสิกขาบทเช่นนี้ก็เพื่อใช้เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ เป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ อันจะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความตั้งมั่น เมื่อใดที่ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็มีบทบัญญัติไว้สำหรับคอยตรวจสอบและตัดสิน จะได้มีกระบวนการแห่งการไต่สวน สอนสวน พิจารณาตรวจสอบ ปรับโทษสำหรับผู้ที่ทำความผิดได้ถูกต้อง อีกทั้งเป็นการกำหนดโทษสำหรับผู้เข้ามาอาศัยเพศสมณะ (ชีวิตนิกบวช) แสวงหาผลประโยชน์ในพระพุทธศาสนาการบัญญัติพระวินัยจึงมีเหตุมีผลครอบคลุมทั้งหมดผู้ประพฤตินอกกรีตซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลมิใช่เพียงมีในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งในสิกขาบทจะมีโทษทั้งหนัก ปานกลาง และโทษเบาตามเหตุการณ

ตั้งสิกขาบทที่แสดงไว้ในนวโกวาทมาจากพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ความว่า “ท่านทั้งหลาย นิทานข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว ธรรม คือ ปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท อนินยต ๒ สิกขาบท นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท เสขียะ (๗๕ สิกขาบท) อธิกรณสมณะ ๗ ประการ สิกขาบทเหล่านี้ขึ้นเนื่องในพระปาติโมกข์ มาสู่อุเทศทุกกิ่งเดือน พวกเราทั้งหมดนี้แล พึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาในพระปาติโมกข์นั้น เมื่อพิจารณาถึงจำนวนสิกขาบทเหล่านี้จะเห็นว่ามีเพียงเสขียวัตรเท่านั้นที่ไม่ได้แสดงจำนวนข้อ แต่เมื่อนับจำนวนจากพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ก็มีจำนวน ๗๕ ข้อ

พอดี พระสงฆ์ไทยทุกวันนี้จึงนิยมสวดพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ แม้ว่าบางข้อจะไม่ได้ใช้แล้ว เช่น ในโอวาทวรรคและอเจลกวรรค ปาจิตตีย์ บางข้อที่ว่าด้วยส่วนที่เกี่ยวข้องกับภิกษุณีทั้ง ๑๐ สิกขาบท เมื่อไม่มีภิกษุณี สิกขาบทก็ไม่ได้ใช้ และในอเจลกวรรคบางสิกขาบท ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาเมื่อนักบวชเหล่านั้นไม่มีสิกขาบทก็ไม่นำไปใช้ ในปาฏิเทศนียะก็มีอีกสองสิกขาบทที่ภิกษุเกี่ยวข้องกับภิกษุณี

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าพระธรรมวินัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ พุทธบัญญัติ หมายถึง ข้อห้ามที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้น เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดด้วยปรับอาบัติหนักและเบาตามโทษที่ได้กระทำผิด

ส่วนอภิสมาจาร คือ ขนบธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้น เพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงาม เช่น เวลายืนไม่ให้แสดงธรรม ไม่ให้หัวเราะเสียงดัง ฉันทอาหารไม่ให้พูด เป็นต้น เมื่อรวมพุทธบัญญัติกับอภิสมาจารเข้าด้วยกัน จะเรียกว่า พระธรรมวินัย หากมีการตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรมวินัยก็จะไม่มีความสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม การที่มีความเข้าใจผิดไปตัดอภิสมาจารออกให้เหลือเพียงพุทธบัญญัติ ๑๕๐ ข้อ ถือว่า ไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด ๒๒๗ ข้อถึงจะมีความสมบูรณ์ ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนาข้อถกเถียงเรื่องศีลนี้ไม่ได้มีแต่เพียงในปัจจุบันเท่านั้น แต่มีมาตั้งแต่ในพุทธกาลตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วในบทข้างต้นนั้น ถ้าพิจารณาในสิกขาบทในปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในส่วนของความประพฤติผิดอภิสมาจารสิกขา ก็มีการปรับอาบัติ ๒ ประการ คือ อาบัติอุลลัจจัยและทุกกฎ ในส่วนอภิสมาจารนี้ถือว่าขนบธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้น เพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงามมี ๒ ส่วนคือ ๑. อาบัติที่เป็นโลกวัชชะ ๒. อาบัติที่เป็นปณณัตติวัชชะ อาบัติที่เป็นโลกวัชชะ คือ อาบัติที่มีโทษซึ่งภิกษุทำเป็นความผิด ความเสีย คนสามัญทำก็เป็นความผิดความเสียหายเหมือนกัน เช่น ทำโจรกรรม เป็นต้น ในส่วนอาบัติที่เป็นปณณัตติวัชชะ นั้นหมายเอาอาบัติที่มีโทษเฉพาะภิกษุทำ แต่คนสามัญทำไม่เป็นความผิดความเสียหาย เช่น ขุดดิน เป็นต้น จึงเป็นที่จับจองในความประพฤติของพระภิกษุในสังคม อีกทั้งอภิสมาจารสำหรับพระภิกษุสามเณรจึงมีมากมาย เมื่อภิกษุศึกษาและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้วภายหลังไม่อาจจะทำให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ทั้งหมด จึงเป็นเหตุให้เกิดข้อถกเถียงกันในสังคมสงฆ์และสังคมฆราวาสที่ปรากฏในปัจจุบัน

อย่างกรณีของบทพุทธบัญญัติกับอภิสมาจารที่มีการตีความกันอยู่ในสังคมสงฆ์ปัจจุบัน คณะสงฆ์มีมติให้รวมพุทธบัญญัติกับอภิสมาจารเข้าด้วยกันไม่ควรแยกส่วนจากกัน หากมีการตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรมวินัยก็จะไม่มีความสมบูรณ์ อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า พุทธบัญญัติมีเพียง ๑๕๐ ข้อ นอกนั้นไม่ใช่พุทธบัญญัติ เพราะเป็นอภิสมาจาร ซึ่งอภิสมาจารนี้เป็นขนบธรรมเนียมของภิกษุที่ฝึกปฏิบัติ สิกขาบทแผนกนี้มานอกพระปาติโมกข์ ไม่ได้บอกจำนวนแน่นอน แต่มีจำนวนมากซึ่งอาจมีมากกว่าจำนวนที่นำมาแสดงก็ได้ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จึงมีมติกันว่า พุทธบัญญัติกับอภิสมาจารแยกออกจากกันไม่ ถ้าแยกออกจากกันก็จะทำให้ปาฏิโมกข์ศีลไม่สมบูรณ์ จึงเป็นเหตุไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด ๒๒๗ ข้อ ถึงจะมีความสมบูรณ์อันนี้ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา การตีความเรื่องศีล ๑๕๐ ข้อ ขอพระสงฆ์ไทยจึงจำต้องยุติในมติของสงฆ์เพียงเท่านี้ ทั้งหมดนี้ก็เพื่อความดีงามของหมู่สงฆ์นั่นเอง

อินทรียสังวร นั้นมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้มีการฝึกจิต ทำให้เป็นผู้มีศีลดี ทำให้ชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข และมีความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น โดยเป็นหมวดธรรมในภาคปฏิบัติ เป็นเหตุทำให้สุจริต ๓ สมบูรณ์ เกิดสมาธิ เกิดปัญญา จนถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์ได้ อินทรียสังวรมีประโยชน์ ทำให้ได้รับความสุขอันประณีตปราศจากกิเลสรบกวน และเป็น ประโยชน์ต่อการฝึกปฏิบัติในธรรมวินัย สำหรับพระภิกษุสามเณรก็มีประโยชน์มาก ทำให้สามารถอยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้นาน เป็นเหตุให้เจริญองงามในธรรมวินัย มีคุณธรรมต่างๆ เป็นบุญเขตอันยอดเยี่ยม หากขาดอินทรียสังวรแล้ว มักเป็นการเปิดช่องให้กิเลสเกิดขึ้น มีการเสื่อมจากคุณธรรมต่างๆ แม้ผู้ที่เคยได้ฉานสมาบัติก็เสื่อมเนื่องจากการไม่มีการสำรวมอินทรีย การไม่สำรวมอินทรียจึงมักจะตกไปในอำนาจของกิเลสได้ง่าย เมื่อภิกษุและบุคคลเหล่านั้นตกไปแล้วก็จะนำความทุกข์มาให้มากมาย และมีอกุศล วิตกเข้ามารบกวนมากจนอยู่ไม่เป็นสุข ยิ่งพระภิกษุก็ทำให้กลายเป็นผู้มัวเมาในกามคุณ ๕ จนเกิดโลกวัชชะในสังคม เป็นเหตุให้ต้องลาสิกขาไป

ในกรณีอินทรียสังวรศีลถือว่ามีมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ที่บอกว่ามี ความสำคัญก็เพราะว่าเป็นการฝึกจิตให้มีความสำรวจในสิ่งที่จะเข้ามากระทบอารมณ์ เมื่อเรารู้ทัน อารมณ์นั้นก็ทำให้ชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและเป็นประโยชน์ต่อการฝึกปฏิบัติในธรรมวินัย สำหรับพระภิกษุสามเณรถือได้ว่ามีประโยชน์มาก ทำให้สามารถอยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้นาน และเป็นผู้เจริญเพศพรหมจรรย์ มีปัญญาเห็นความจริงของสังขารทั้งปวงได้ ในกรณีที่พระภิกษุสามเณร ไม่สามารถอยู่ในพรหมจรรย์ได้ก็คงเป็นเพราะไม่ได้ฝึกหรือไม่ก็สำรวมในอินทรียก็เป็นได้ การที่ไม่ได้สำรวมในอินทรียสังวรนั้นอาจนำความทุกข์มากมาย และมีอกุศล มีความวิตกเข้ามารบกวน มากจนอยู่ไม่เป็นสุขกลายเป็นผู้มัวเมาในกามคุณ บังคับควบคุมตนเองจึงตกไปกิเลสอันเป็นเครื่อง ร้อยรัดมัดให้อยู่ในภพเลยก็เป็นได้

การเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่าอาชีวะปารีสุทธิ หมายถึงการเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา เช่น การเที่ยวบิณฑบาตรรับ อาหารที่เขาใส่บาตรมา ขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดิเรกลาภที่เขานำมาถวายแก่ตนหรือแก่สงฆ์แล้วแบ่งปันกันใน หมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไปเที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาต จีวร เสนาสนะและ คิลานเภสัชในทางที่ผิดต่าง ๆ ไม่โกโกหก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ทุศีล ไม่ล่วงสิกขาบทเพราะเหตุแห่ง การแสวงหาปัจจัย เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้แล้วย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล อันเกิดจากการ ปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น ฉะนั้น จึงชื่อว่าอาชีวะปารีสุทธิศีล

อาชีวะปารีสุทธินี้อาจมองได้หลายประเด็นเช่น **อาชีวะแบบธรรมดา** : หมายถึงอาชีวะ ที่นิยมว่าต้องถือกันทั่วไป ในฐานะเป็นบัญญัติที่บังคับให้ถือโดยตรง ไม่ว่าจะเป็พวกที่เป็นมิถนาศีพ เพราะเป็นการล่อลวงโดยอ้อมจนได้มาบริโภคและไม่ได้บัญญัติห้ามไว้เป็นสิกขาบทโดยตรงพวก หนึ่งและพวกที่พระผู้พระภาคเจ้าบัญญัติห้าม ตั้งเป็นสิกขาบทขึ้นไว้ทั้งในและนอกพระปาติโมกข์ และ**อาชีวะที่ขุดเกลลาอย่างยั้ง** : หมายถึงอาชีวะที่หนักไปทางหลักธรรมมากกว่าวินัยหรือศีลดังมี ตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้กล่าวในวิจัยฉบับสมบูรณ์ตอนหนึ่งว่า “อาชีวะที่บริสุทธิ์” คือแสวงหาที่บริสุทธิ์ การเลี้ยงชีวิตที่ปราศจากมิถนาศีพ ถ้าพิเคราะห์ดูอย่างถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่าอาชีวะที่ถูกขุดเกลลา นี้ เป็นการบริโภคที่กำหนดรู้ถึงคุณภาพและบริบทแห่งการถวาย ในประเด็นนี้ การพิจารณาการ

บริโภคโภชนาที่รู้ว่าย่ำยากนำมาถวายด้วยความป้อยให้รักใคร่สนิทสนมหรือด้วยความหลงบุญ
เมาสวรรค์จนเป็นญาณวิปยุตต์ไม่ประกอบด้วยธรรมแท้ ถ้ารับและบริโภคลงไปก็อาจจัดอยู่ใน
ประเภทมิฉาชีพได้เช่นด้วยกัน

ปัจจัยสันนิสตีตศีลนี้ จึงมุ่งเน้นให้พระภิกษุบริโภคใช้สอยปัจจัยอย่างถูกต้องเหมาะสม
โดยการให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย ถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของการบริโภคเสียก่อนแล้วจึง
บริโภคใช้สอยปัจจัยนั้นๆ การบริโภคปัจจัย ๔ จึงเป็นการบริโภคเพื่อสนับสนุนการบรรลุดุธรรม ไม่ใช่
การบริโภคเพื่อสนองความต้องการกิเลสของตนเอง การบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อให้เกิดคุณค่าแท้ คือ
พิจารณาอย่างรอบคอบ แยบคาย สุขุมละเอียดลึกซึ้งก่อนการบริโภคอุปโภคหรือการใช้สอยปัจจัย
๔ เพียงเพื่อบำบัดทุกข์เวทนาหรือสุขเวทนา อันเกิดจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การรู้ทันการใช้สอย
อย่างนี้เป็นการแก้ไขได้ด้วยสติปัญญา มุ่งการใช้สอยให้เกิดประโยชน์ใช้สอยสูงสุด ที่เกิดปัญหาใน
สังคมปัจจุบันนี้ก็เพราะการใช้สอยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ประโยชน์สูงสุด แต่มุ่งเน้นไปในทางฟุ่มเฟือย
ความหรูหรา ไม่สมกับความเป็นผู้สละแล้วซึ่งเรือน ไม่มีอาลัยอันสงบแล้ว แต่กับเป็นผู้มีเรือนอัน
งดงาม เป็นผู้มีการสะสมเลิศจนเป็นข้อวิพากษ์ในสังคมปัจจุบัน

ปัจจัยสันนิสตีตศีลนี้บุคคลมักมีความเข้าใจในแง่มุมที่ตนเองชอบมีลักษณะเสื่อมถอย
เนื่องจากมุ่งเน้นการบริโภควัตถุเพื่อสนองความต้องการไม่มีที่สิ้นสุดของเขา โดยเข้าใจว่ามั่นสร้าง
ความสุขให้ตนเองได้ ยิ่งเชื่อไปอีกว่าเมื่อบุคคลได้รับการสนองความต้องการแล้วจะมีความสุขมาก
ขึ้น สังคมโดยรวมก็จะดีขึ้นและเพื่อให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางภาวะที่
เชื่อกันอย่างนี้ ชีวิตก็จะเจริญรุ่งเรืองไปด้วยความสุขสบายในยุคนี้ แต่ในทางกลับกันชีวิตจิตใจของ
คนกลับมิได้มีความสุขอย่างคลาดคิด หากแต่ว่าความเหงา ความว้าเหวก็ยิ่งมีมากขึ้นสังคม การเสพ
ปัจจัย ๔ จนลืมนิบริบทของสิ่งแวดล้อม จึงกลายเป็นปัญหาตามมาไม่ว่าปัญหาครอบครัว ปัญหา
สังคม ปัญหาหนี้สินเป็นต้น บางครั้งปัญหาเหล่านี้ก็จะเหี่ยวหาย จึงกลายเป็นปัญหาระดับประเทศ
ไปในที่สุด ดังนั้นการบริโภคปัจจัย ๔ ที่แท้จริง คือการบริโภคอย่างมีสติ มุ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น
อย่างแท้จริง อย่างเช่น เสื้อผ้ามุ่มประโยชน์ไปในทางป้องกันระอา ย ลม แดด อาหารมุ่มไปในการ
หล่อเลี้ยงร่างกายพอความเป็นไปของอัตรภาพ ที่อยู่อาศัยก็เพื่อเป็นเงากำบังลม ฝนและแดด ส่วนยา
รักษาโรคก็เพื่อกำจัดเวทนาอันจากอาหารเท่านั้น การบริโภคปัจจัย ๔ ที่แท้จริงจึงเป็นบริโภคที่
เข้าใจคุณค่าของสิ่งนั้น มิใช่คุณเทียมหรือเกิดจากความต้องการของตนหา

ปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธานุชา: จะเห็นการบัญญัติ
สิกขาบทในพระพุทธานุชาเช่นนี้ก็เพื่อใช้เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ เป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่
ร่วมกันของหมู่คณะ และเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระพุทธานุชา เมื่อใดที่ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็นำเอา
บทบัญญัติไว้สำหรับมาคอยตรวจสอบเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ เป็นกระบวนการแห่งการไต่สวน สอน
สวน พิจารณาตรวจสอบ ปรับโทษสำหรับผู้ที่ทำความผิดได้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทาง
พระพุทธานุชา การกำหนดโทษเช่นนี้ถือว่ามีผลสำคัญเพราะผู้ที่เข้ามาอาศัยเพศสมณะ (ชีวิต
นักบวช) บางทีอาจจะมาแสวงหาผลประโยชน์ในพระพุทธานุชา การบัญญัติพระวินัยจึงมีเหตุ มี
ผลครอบคลุมทั้งหมู่สงฆ์ผู้ประพฤตินอกรีตซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลมิใช่เพียงมีในปัจจุบันเท่านั้น
ส่วนการกำหนดโทษนั้นจำต้องมีทั้งโทษทั้งหนัก ปานกลาง และโทษเบาตามเหตุการณ์

อาบัติหนัก หมายถึง ปาราชิก ๔ ถ้าภิกษุล่วงละเมิดแล้วต้องขาดจากความเป็นภิกษุ คือ เสพเมถุน ลักทรัพย์มีมูลค่าตั้งแต่ ๕ มาสก (มาตราเงินในครั้งโบราณ ๕ มาสก เป็น ๑ บาท) ขึ้นไป ชำม่นุชย์ และอวดอุตริมนุสธรรมที่ไม่มีในตน

อาบัติที่มีโทษสถานกลาง หรือ มัชฌิมโทษ แก้ไขได้ เรียก “สตกิจฉา” ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุต้องเข้าแล้วต้องอยู่กรรม คือจะต้องอยู่ปริวาสให้ครบตามจำนวนวันที่ปกปิด นับตั้งแต่วันต้องอาบัติ และประพฤตินานต่ออีก ๖ ราตรี จึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้ ซึ่งเป็นอาบัติหนัก รองจากปาราชิก

อาบัติที่มีโทษสถานเบา หรือ ลหุโทษ แก้ไขได้ เรียก “สตกิจฉา” เหมือนข้อ ๒ แต่เบากว่า เพราะเมื่อภิกษุต้องแล้ว เพียงแสดงอาบัติที่ต้องนั้นต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ก็พ้นจากอาบัตินั้นได้ อาบัติเหล่านี้ ได้แก่ กุลลัจฉัย ปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาษิต

ในของส่วนอภิสงฆานั้นหมายความว่าชนบวชธรรมเนียมที่ทรงแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ตั้งงามไม่ว่าจะเป็นการยืน การเดิน การนั่ง การหิวระาะและการฉันอาหาร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็เพื่อเป็นการตรวจสอบพฤติกรรมของพระภิกษุทั้งนั้น นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมี กฎมหาเถรสมาคมต้องประพฤติปฏิบัติอีก ข้อบัญญัติเหล่านี้เป็นข้อกำหนดที่มานอกเหนือจากพุทธบัญญัติ แต่พระสงฆ์ไทยก็ยินดีประพฤติปฏิบัติตามอย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ ในประเด็นที่กฎมหาเถรสมาคมจึงกลายเป็นชนบวชธรรมเนียมเฉพาะของพระสงฆ์ไทยเท่านั้น แต่ถ้ามองในข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาก็มีเสขิยะวัตรอยู่แล้ว ในส่วนที่ผู้วิจัยกล่าวมาผู้วิจัยไม่ได้ทำการวิจัยจึงไม่สามารถบอกได้ว่าพระสงฆ์ประเทศอื่นก็มีบทบัญญัติที่นอกจากพุทธบัญญัติหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามคงต้องขึ้นอยู่กับจารีตประเพณีของประเทศนั้นๆ เราจะบอกว่าต้องเป็นเหมือนกันคงเป็นไปได้ยาก

การถกเถียงเรื่องพระธรรมวินัยของภิกษุโกสัมพี จึงกลายเป็นการประกาศไม่ให้สงฆ์ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ไม่ให้ร่วมฉัน ไม่ให้ร่วมที่อยู่อาศัยระหว่างพระวินัยธรกับพระธรรมกถึก จนทำให้พระสงฆ์ในโฆสิตาราม แยกออกเป็น ๒ พวก ทำให้อุบาสก อุบาสิกาที่แตกกันออกเป็นสองฝ่าย พระรูปหนึ่งจึงไปทูลพระพุทธรเจ้า ท่านส่งพระโอวาทไป ๒ ครั้งว่า ขอให้ภิกษุทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกันก็ทรงได้สดับว่า ภิกษุไม่อยากจะพร้อมเพรียงกัน ครั้งที่สามทรงทราบว่ภิกษุแตกกันแล้ว ในประเด็นนี้เป็นการวิวาทะกันในข้อของสิ่งเป็นธรรม สิ่งเป็นวินัยก็มีมาแล้ว ในปัจจุบันก็มีการตีความเรื่องศีลคือ ศีล ๑๕๐ และ ศีล ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุ ซึ่งประเด็นนี้อาจมองไปคนมุมกันอย่างเช่น คณะสงฆ์มองว่าพุทธบัญญัติกับอภิสงฆารจำต้องรวมเข้าด้วยกัน หากมีการตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป พระธรรมวินัยก็จะไม่มีความสมบูรณ์ อีกฝ่ายหนึ่งมองว่า พุทธบัญญัติมีเพียง ๑๕๐ ข้อ นอกนั้นไม่ใช่พุทธบัญญัติ ทางฝ่ายคณะสงฆ์จึงมีมติกันว่า พุทธบัญญัติกับอภิสงฆารแยกออกจากกันไม่ ถ้าแยกออกจากกันก็จะทำให้ปาฏิโมกข์ศีลไม่สมบูรณ์ จึงเป็นเหตุไม่เหมาะสม เพราะเวลาสวดปาฏิโมกข์พระสงฆ์ก็จะสวด ๒๒๗ ข้อถึงจะมีความสมบูรณ์อันนี้ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา

สำหรับอุบาสก อุบาสิกายังมีการตีความเรื่องศีลสำหรับฆราวาสเช่นกัน ปัญหาการถกเถียงกันเกี่ยวกับว่าพฤติกรรมอย่างไรผิดหรือไม่ผิดศีล ๕ หรือถ้าบอกว่าผิดหรือไม่ผิดมีหลักอะไร เป็นเกณฑ์ตัดสิน ปัญหาในลักษณะนี้คงจะหาเหตุผลมาอธิบายให้เป็นที่ยุติได้ยากพอสมควร ดังข้อความของพุทธพจน์ที่ยกมากล่าวในบทข้างต้นว่า “อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว เป็นผู้

เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย” (ในศีลข้ออื่น ๆ ก็มีข้อความอย่างเดียวกันนี้) แม้แต่การตีความของพระอรรถกถาจารย์ในยุคหลังพุทธกาลก็ดูเหมือนจะเน้นการสร้าง กฎเกณฑ์ที่รอบคอบรัดกุม แม้จะมีประโยชน์ในแง่ที่ให้ความสะดวกในการวินิจฉัยหรือชี้ชัดลงไปว่าพฤติกรรมนั้น ๆ เข้าข่ายผิดศีลหรือไม่ผิด ผู้วิจัยยังว่ากฎเกณฑ์เหล่านี้ก็มีส่วนทำให้ศีลแต่ละข้อมีลักษณะหยุดนิ่งตายตัวและมีขอบเขตคับแคบลงจนกลายเป็นเรื่องของพฤติกรรมส่วนตัวของแต่ละบุคคล และเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยการละเมิดศีลแต่ละข้อก็มุ่งการตัดสินพฤติกรรมทางศีลธรรมที่บุคคลหนึ่ง ๆ กระทำขึ้นเท่านั้น บางครั้งการรักษาศีลก็กลายเป็นเพียงการเฝ้าระวังพฤติกรรมของใครของมันไม่ให้เข้าข่ายการผิดศีลตามเกณฑ์ที่ตั้งเอาไว้เหมือนกับการระวังตนไม่ให้ผิดกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งการรักษาศีลแบบนี้อาจจะไม่ได้มาจากจิตสำนึกที่มองกว้างออกไปถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับก็ได้ ในที่สุดจิตสำนึกหรือเจตนารมณ์อันกว้างขวางที่อยู่เบื้องหลังการรักษาศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ก็หมดความสำคัญลงเพราะเป็นการรักษาในส่วนของปัจเจกบุคคลเท่านั้น

อินทริยสังวรศีล เป็นการดูแลปกครองผัสสะทวารทั้ง ๖ นี้ สรรวมตา สรรวมหู สรรวมจมูก สรรวมลิ้น สรรวมกาย สรรวมใจ การสรวมคือความป้องกัน ความระมัดระวังด้วยสติ ในทุกเวลาที่ตากับรูปได้ประจวบกัน หูกับเสียงได้ประจวบกัน จมูกกับกลิ่นได้ประจวบกัน ลิ้นกับรสได้ประจวบกัน กายและสิ่งที่กายถูกต้องได้ประจวบกัน ใจและธรรมะคือเรื่องราวได้ประจวบกัน เมื่อพูดถึงการสรวมมักจะพูดถึงพระภิกษุกันจนคุ้นปากว่า “สรวม ไม่สรวม” แสดงว่าอินทริยสังวรนี้ถือสำคัญกันมาจนเป็นประเพณี เป็นกรอบแห่งประพฤติปฏิบัติ จะต้องเป็นผู้มีอาชีพที่บริสุทธิ์ การในการไม่สรวมอาจเป็นเพียงความประพฤติของพระบางรูปก็ตาม ในภาพรวมก็อาจส่งผลเสียให้กับองค์กร จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องที่จะต้องมีกรฟื้นฟูในส่วนที่ขาดหายไป ไม่มีเพียงรูปแบบเท่านั้นหรือมองแค่อาการภายนอก ไม่รู้ไม่เข้าใจความหมายและวิธีปฏิบัติที่แท้จริง การฟื้นฟูนั้นไม่จำเป็นเฉพาะแก่พระภิกษุเถรเท่านั้น แต่ควรปฏิบัติกันในการศึกษาและการพัฒนาคนทั่วทั้งหมด เพราะสังคมทุกวันนี้เป็นสิ่งของที่คอยข้างจะขาดการสรวมกันอยู่มาก ที่กล่าวอย่างนี้ก็เพราะสังคมสงฆ์ก็ดี สังคมฆราวาสก็ดี มักติดต่อบรรยากาศสัมพันธ์กับธรรมกับทางโลกและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา อินทริยของคนเหล่านั้นได้มีการสัมผัสกับรูป เสียงเป็นต้น อยู่ตลอดเวลา การสัมผัสเหล่านี้ควรอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นไปด้วยความเกื้อกูลที่ติงาม ที่ช่วยโน้มน้อมใจไปในทางที่ติงาม ในเชิงเร้ากุศล เช่น เห็น ไตยินแล้ว สดชื่น รู้สึกสงบ สบายใจ อยากทำอะไรที่ดีๆ มีความรู้เท่าทันอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่จะให้ต้องคอยรับมือกับสิ่งเร้าที่เลือกไม่ได้ตลอดเวลา จึงกลายเป็นข้อวิพากษ์ในเรื่องการไม่สรวมดังปรากฏในสังคมปัจจุบัน

ถ้ามองในมุ่งหมายของนักการบวชในวิธีปฏิบัติอินทริยสังวรอันยอดเยี่ยมในพระธรรมวินัยนั้น พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นให้มีการพัฒนาอินทริยให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คือ มีปัญญาเห็นความจริงของสังขารทั้งปวง แนวทางในการนำหลักอินทริยสังวรมาประยุกต์ในสังคม เน้นให้สังคมเข้าใจคุณและโทษของ อารมณ์ทั้ง ๕ ให้ถ่องแท้ จึงเกิดมีความสรวมระวังทางทวารทั้ง ๖ ไม่หลงยินดียินร้ายไปตาม อารมณ์ รู้จัก บังคับควบคุมตนเอง ไม่ทำตามความอยากและกิเลสต่างๆ เริ่มต้นด้วยการฟังคำสอนของ พระพุทธเจ้าให้เกิดสัมมาทิฐิ รู้จักความจริงและวิธีปฏิบัติต่อความ

จริงตามหลักอริยสัจ รู้จักสุข ที่ควรกลัวและไม่ควรกลัว ส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อพัฒนาจิตและให้การศึกษที่ถูกต้อง

อาชีวปาริสุทธิ เป็นความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะไดมาซึ่งปัจจัยบริโศคของภิกษุ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคซึ่งจะต้องไดมาโดยวิธีที่ถูก ต้องโดยนัยแห่งความเป็นสมณะเพศนั้น วิธีการที่จะไดมาซึ่งปัจจัยบริโศคย่อมแตกต่างกับวิธีการของฆราวาสโดยสิ้นเชิง ภิกษุจะได้ปัจจัยบริโศคก็เนื่องด้วยการเที่ยวบิณฑบาตรรับอาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอดิเรกกลากที่อุบาสก อุบาสิกาน้อมนำมาถวายจึงจะเห็นว่าพุทธศาสนาปฏิบัติเรื่องกามสุขัลลิกานุโยคหรือการบริโศคตามใจอยากอันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแก่สมณะเพศ อย่างกรณีมีการซื้อวิพากษ์ในสังคมไทยในปัจจุบันเรื่องบวชเข้ามาแสดงทาลาภสักการะของภิกษุ การประกอบอาชีพและการดำเนินธุรกิจส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการแสวงหาด้วยความไม่เหมาะสมกับ อันเป็นการมองของอีกฝ่าย แต่ถ้ามองในรูปแบบการขับเคลื่อนองค์กรที่ต้องอาศัยคนจำนวนๆ ถือว่าสิ่งเหล่านี้อาจมีความจำเป็นกับการขับเคลื่อนเพราะคนอยู่ก็ต้องการปัจจัยเลี้ยงชีพ คนเข้ามา ก็ต้องการปัจจัยเลี้ยงชีพแล้วจะทำอย่างไรให้สิ่งเหล่านี้มันเกิดขึ้นระหว่างคนสองกลุ่มจำต้องมีการวางแผนร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องไม่ลืมความเป็นสมณะเพศ การควบคุมตน ให้มีการแสวง การรับ การบริโศคปัจจัย เครื่องอาศัย อันจำเป็น แก่ชีวิต อย่างบริสุทธิ์ จากการหลอกลวงตนและผู้อื่น จึงเรียกว่า อาชีวปาริสุทธิสัส

ปัจจัยสันนิสสิตศีล จึงมุ่งเน้นให้พระภิกษุบริโศคใช้สอยปัจจัยสี่อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยการให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย ถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของการบริโศคเสียก่อนแล้วจึงบริโศคใช้สอยปัจจัยๆ พฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโศคปัจจัย ๔ ของภิกษุอาจไม่เหมือนกัน เพราะภิกษุได้รับปัจจัยจากบุคคลที่มีฐานะไม่เหมือนกัน ปัจจัยสี่จากชนบทกับในเมืองอาจไม่เหมือนกันดังเหตุนี้การกิน ใช้ เสพ บริโศคจึงต้องเกิดการบัญญัติในพระพุทศาสนา เพื่อพัฒนาให้เป็นพฤติกรรมการบริโศคให้เกิดความประมาณในการบริโศค หรือใช้สอยแบบพอดี ที่เรียกว่า มัตตัญญูตา ตลอดจนใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ปัญหาที่มีข้อถกเถียงกันอยู่ในปัจจุบันก็เพราะการไม่สำรวจในการบริโศคปัจจัยสี่ ถ้าเรามองย้อนกลับไปก็จะมีเห็นว่ามันมีความสัมพันธ์กันระหว่างให้กับผู้รับจะโทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ไม่ได้ การที่จะกล่าวโทษฝ่ายใดหนึ่งนั้นอาจจะไม่เกิดความยุติธรรมกับพวกเขาเหล่านั้น จำต้องมีการพัฒนาให้ประโยชน์สูงสุดกันทั้งฝ่าย การพัฒนาแบบนี้ น่าจะเป็นการสร้างคุณค่าที่แท้ โดยอาศัยข้อวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลสและการบริโศคปัจจัย ๔ เพื่อความบริสุทธิ์ ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความสบายใจซึ่งกันและกันให้เป็นที่ไปด้วยสะดวกไม่เป็นภาระมากแก่ใครๆ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยการบริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทศาสนาอันเป็นข้อบัญญัติที่พระองค์ทรงตั้งเริ่มต้น เรียกว่า **มูลบัญญัติ** ข้อบัญญัติที่ทรงตั้งเพิ่มเติมภายหลัง เรียกว่า **อนุบัญญัติ** รวมทั้ง**อาทิพรหมจริยาสิกขา** ซึ่งกำหนดไว้ในพระปาฏิโมกข์ และ **อภิสมาจาริกาสิกขา** อันเป็นขนบธรรมเนียมแห่งการปฏิบัติในการสวดพระปาฏิโมกข์ในที่

ประชุมสงฆ์ทุกกิ่งเดือน การวิจัยนี้เป็นการปริทัศน์ในส่วนปาริสุธิสต์เหล่านั้นซึ่งยังขาดอยู่หลายประเด็นที่ยังไม่ศึกษา จึงขอเสนอแนะให้มีการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

๑. การประยุกต์ใช้มูลบัญญัติและอนุบัญญัติกับสังคมยুক্তนียมอย่างเหมาะสม
๒. สิกขาบทกับบริบทสังคมปัจจุบัน
๓. ปัจจัยสันนิสิตศีลกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน
๔. วิเคราะห์พุทธภาษิตกับอาชีวปาริสุธิสต์ในพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

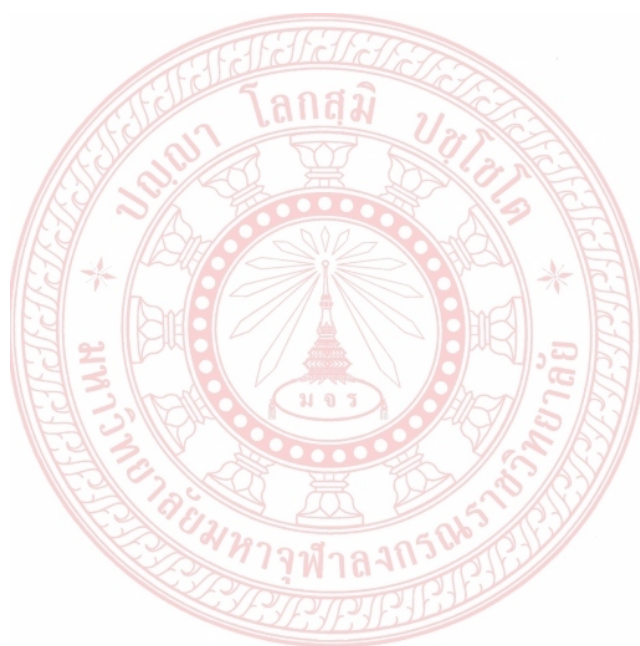
การปฏิบัติของภิกษุที่มีความสำรวมในโอวาทปาฏิโมกข์ที่ถึงพร้อมด้วยวิชาจารณะและเป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้มีประมาณเล็กน้อยสมทานอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวัง ความไม่ก้าวล่วง ในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึงการสำรวมกาย วาจา ใจ ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติวิจัยนี้ได้มีความสอดคล้องกับท่านพุทธทาสภิกษุที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือทานศีลภาวนาว่าศีลเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามส่วนพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ก็ได้เขียนไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ว่าศีลคือการรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ จึงเห็นว่าปาริสุธิสต์ในภาพรวมแล้วก็กล่าวในเรื่องข้อวัตรปฏิบัติและการสำรวมให้เกิดประโยชน์แท้กับการดำเนินชีวิต ในส่วนอินทริยสังวร พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม: ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นธรรมชาติว่าเป็นการดูแลปกครองผัสสะทวารทั้ง ๖ ในข้อนี้ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษายังพบว่ามีความสอดคล้องกันว่า ความป้องกัน ความระมัดระวังด้วยสติ ในเสพอารมณ์ทั้ง ๖ เพราะอารมณ์ทั้งนี้ ถ้าผู้เสพไม่มีการพิจารณาจนเสพอาจก่อให้เกิดโลกวัชชะได้ ยิ่งสังคมแห่งวัตถุนิยมในปัจจุบันยังต้องพิจารณาให้มากก่อนช่องเสพ ส่วนเรื่องการการกินหรือการรับอาหารบิณฑบาตรจากผู้ถวายบาตรเป็นวัตรอย่างหนึ่งของพระภิกษุสามเณรควรต้องพิจารณาพิจารณาซึ่งมีความสอดคล้องกับพระราชาวรมุณี (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ว่าพระพุทธองค์ตรัสสั่งให้พิจารณาก่อนเพื่อรู้เท่าทันโทษภัยและคำนึงถึงคุณค่าของการบริโภคอาหารก่อนบริโภคอาหารให้ พิจารณาทั้งสิ่งบริโภคและตัวผู้บริโภคเอง

การผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

- ๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสามารถนำความรู้เกี่ยวกับปริทัศน์ประเด็นข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้
- ๒) อาจารย์ นักวิชาการ นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสามารถนำข้อมูลการวิจัยไปพัฒนากิจกรรมในวิชาชีพที่ตนเองทำการสอนได้
- ๓) หน่วยงานการเผยแผ่หรือผู้มีความสนใจและนำข้อมูลการวิจัยไปนำเสนอและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในระยะยาวได้

การประชาสัมพันธ์

- มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต
ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งตีพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

ภาคผนวก ค
ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว)

เลขประจำตัวประชาชน

เกิดวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๔

สถานที่เกิด บ้านยางอุ้ม ต.ยางอุ้ม อ.ท่าคันโท จ.กาฬสินธุ์

ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๒๙ หมู่ ๑ บ้านสำราญ ต.สำราญ อ.มิตรภาพ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์

สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ต.

โคกสี อ. เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐

สังกัดคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วุฒิการศึกษา

น.ธ.เอก,ป.ธ.๔
 พธ.บ. (รัฐศาสตร์) มจร,ขอนแก่น,
 พ.ม(พระพุทธศาสนา)มจร,ขอนแก่น,
 Ph.D. (Buddhist studies) University of Delhi

เอกสารประกอบการสอน

รายวิชางานนิพนธ์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการวิจัย
 รายวิชาศึกษาเฉพาะเรื่องในพัฒนาการแห่งพระพุทธศาสนา
 รายวิชาพระพุทธศาสนามหายาน
 รายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
 รายวิชาพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน
 รายวิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๘ ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตและหลักสูตรดุขฎี
 บัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตขอนแก่น
 พ.ศ.๒๕๕๓ เป็นเลขานุการกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
 วิทยาเขตขอนแก่น

ประสบการณ์ทำงานด้านการวิจัยเป็นนักวิจัยรหัส.....

พ.ศ.๒๕๕๖ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลการเผยแผ่โครงการ
 ธรรมะสัญจรของนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น” ได้ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการ
 ป้องกันและแก้ปัญหาภาวะมลพิษตามแนวทางพระพุทธศาสนา” ได้ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
 สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ห้วงค์ความรู้และสาระสำคัญ
 ของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตขอนแก่น”ได้ทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนใน
 ประชาคมและสังคมอาเซียน:วิเคราะห์แนวคิด มุมมองและขบวนการสร้างผ่านประเพณี
 สงกรานต์”

พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทปริทัศน์: ศึกษาข้อถกเถียง
 และการตีความศีลในพระพุทธศาสนา”

